EUROOPAN
KOMISSIO

Strasbourg 5.7.2016
COM(2016) 444 final

ANNEX 1

**LIITE**

***asiakirjaan***

**Ehdotus neuvoston päätökseksi**

**Kanadan sekä Euroopan unionin ja sen jäsenvaltioiden välisen laaja-alaisen talous- ja kauppasopimuksen allekirjoittamisesta Euroopan unionin puolesta**

LAAJA-ALAINEN TALOUS- JA KAUPPASOPIMUS (CETA)

KANADAN

SEKÄ EUROOPAN UNIONIN JA SEN JÄSENVALTIOIDEN

BELGIAN KUNINGASKUNTA,

BULGARIAN TASAVALTA,

TŠEKIN TASAVALTA,

TANSKAN KUNINGASKUNTA,

SAKSAN LIITTOTASAVALTA,

VIRON TASAVALTA,

IRLANTI,

HELLEENIEN TASAVALTA,

ESPANJAN KUNINGASKUNTA,

RANSKAN TASAVALTA,

KROATIAN TASAVALTA,

ITALIAN TASAVALTA,

KYPROKSEN TASAVALTA,

LATVIAN TASAVALTA,

LIETTUAN TASAVALTA,

LUXEMBURGIN SUURHERTTUAKUNTA,

UNKARI,

MALTAN TASAVALTA,

ALANKOMAIDEN KUNINGASKUNTA,

ITÄVALLAN TASAVALTA,

PUOLAN TASAVALTA,

PORTUGALIN TASAVALTA,

ROMANIA,

SLOVENIAN TASAVALTA,

SLOVAKIAN TASAVALTA,

SUOMEN TASAVALTA,

RUOTSIN KUNINGASKUNTA,

ISON-BRITANNIAN JA POHJOIS-IRLANNIN YHDISTYNYT KUNINGASKUNTA,

VÄLILLÄ,

jäljempänä yhdessä ’osapuolet’, jotka

ovat päättäneet:

EDELLEEN vahvistaa tiivistä taloussuhdettaan ja rakentaa toimintansa 15 päivänä huhtikuuta 1994 *Maailman kauppajärjestön perustamisesta tehdystä Marrakeshin sopimuksesta* ja muista monenvälisistä ja kahdenvälisistä yhteistyövälineistä johtuville oikeuksille ja velvollisuuksille;

LUODA laajemmat ja turvalliset markkinat tavaroilleen ja palveluilleen vähentämällä kaupan ja sijoitusten esteitä tai poistamalla ne;

LAATIA selkeät, avoimet, ennakoitavat ja kumpaankin osapuolta hyödyttävät säännöt kaupalleen ja sijoituksilleen;

JA

VAHVISTAVAT UUDELLEEN vahvan sitoutumisensa demokratiaan ja perusoikeuksiin, sellaisina kuin ne on vahvistettu Pariisissa 10 päivänä joulukuuta 1948 tehdyssä *Ihmisoikeuksien yleismaailmallisessa julistuksessa*, ja ovat samaa mieltä siitä, että joukkotuhoaseiden leviäminen aiheuttaa merkittävän uhan kansainväliselle turvallisuudelle;

TUNNUSTAVAT kansainvälisen turvallisuuden, demokratian, ihmisoikeuksien ja oikeusvaltioperiaatteen merkityksen kansainvälisen kaupan ja talousyhteistyön kehitykselle;

TUNNUSTAVAT, että tämän sopimuksen määräyksillä säilytetään osapuolten oikeus säännellä omaa aluettaan ja niiden joustavuus, kun ne pyrkivät saavuttamaan oikeutettuja poliittisia tavoitteita, jotka liittyvät esimerkiksi kansanterveyteen, turvallisuuteen, ympäristöön sekä yleiseen moraaliin ja kulttuurin monimuotoisuuden edistämiseen ja suojelemiseen;

VAHVISTAVAT sitoutumisensa Pariisissa 20 päivänä lokakuuta 2005 tehtyyn UNESCO:n *yleissopimukseen kulttuuri-ilmaisujen moninaisuuden suojelemisesta ja edistämisestä* ja tunnustavat, että valtioilla on oikeus pitää voimassa, kehittää ja panna täytäntöön kulttuuria koskevia toimintalinjoja, tukea omaa kulttuuriteollisuuttansa erilaisen kulttuuri-ilmaisun monimuotoisuuden vahvistamiseksi ja suojella kulttuuri-identiteettiään myös käyttämällä sääntelytoimenpiteitä ja taloudellista tukea;

TUNNUSTAVAT, että tämän sopimuksen määräyksillä suojellaan sijoituksia ja sijoittajia niiden tekemien sijoitusten osalta ja että niillä on tarkoitus edistää kumpaankin osapuolta hyödyttävää yritystoimintaa heikentämättä osapuolten oikeuksia toteuttaa sääntelyä omalla alueellaan yleisen edun mukaisesti;

VAHVISTAVAT UUDELLEEN sitoutumisensa kestävän kehityksen edistämiseen ja kansainvälisen kaupan kehittämiseen tavalla, jolla edistetään kestävää kehitystä sen taloudellisessa, sosiaalisessa ja ympäristömerkityksessä;

ROHKAISEVAT alueellaan toimivia yrityksiä tai yrityksiä, jotka kuuluvat niiden oikeudenkäyttövaltaan, kunnioittamaan yritysten yhteiskuntavastuuta koskevia kansainvälisesti tunnustettuja ohjeita ja periaatteita, mukaan luettuina OECD:n toimintaohjeet monikansallisille yrityksille, ja noudattamaan vastuullisen yritystoiminnan hyviä käytäntöjä;

PANEVAT tämän sopimuksen TÄYTÄNTÖÖN tavalla, joka on yhteensopiva niiden työ- ja ympäristölainsäädännön kanssa ja jolla parannetaan niiden työ- ja ympäristösuojelun tasoa ja joka rakentuu osapuolten työ- ja ympäristökysymyksiä koskevien kansainvälisten sitoumusten varaan;

TUNNUSTAVAT, että innovaatioiden ja kaupan välillä on vahva yhteys, tunnustavat innovaatioiden merkityksen tulevalle talouskasvulle ja vahvistavat sitoutuneensa rohkaisemaan innovaatioalan ja siihen liittyvien tutkimuksen ja kehittämisen sekä tieteen ja teknologian alojen yhteistyön laajentamista ja edistämään tämän alan julkisen ja yksityisen sektorin tahojen osallistumista;

OVAT SOPINEET seuraavaa:

ENSIMMÄINEN LUKU

YLEISET MÄÄRITELMÄT JA ALKUMÄÄRÄYKSET

A JAKSO

Yleiset määritelmät

1.1 ARTIKLA

Yleisesti sovellettavat määritelmät

Jollei toisin määrätä, tässä sopimuksessa

**yleisesti sovellettavalla hallinnollisella päätöksellä** tarkoitetaan hallinnollista päätöstä tai tulkintaa, jota sovelletaan kaikkiin henkilöihin ja tosiasiallisiin tilanteisiin, jotka yleisesti kuuluvat sen soveltamisalaan, ja jolla vahvistetaan toimintasääntö mutta johon eivät sisälly

a) hallinnollisessa tai tuomioistuintyyppisessä menettelyssä annettu määritys tai päätös, jota sovelletaan toisen osapuolen tiettyyn henkilöön, tavaraan tai palveluun erityistapauksessa; tai

b) päätös, jolla annetaan tiettyä toimea tai käytäntöä koskeva ratkaisu;

**maataloussopimuksella** tarkoitetaan WTO-sopimuksen liitteeseen 1A sisältyvää *sopimusta maataloudesta*;

**maataloustuotteella** tarkoitetaan maataloussopimuksen liitteessä 1 lueteltua tuotetta;

**polkumyynnin vastaisella sopimuksella** tarkoitetaan WTO-sopimuksen liitteeseen 1A sisältyvää *sopimusta tullitariffeja ja kauppaa koskevan yleissopimuksen 1994 VI artiklan soveltamisesta*;

**CETA-yhteyspisteillä** tarkoitetaan 26.5 artiklan (CETA-yhteyspisteet) nojalla perustettuja yhteyspisteitä;

**CETA-sekakomitealla** tarkoitetaan 26.1 artiklan (CETA-sekakomitea) nojalla perustettua CETA-sekakomiteaa;

**CPC:llä** tarkoitetaan väliaikaista yhteistä tavaraluokitusta sellaisena kuin Yhdistyneiden kansakuntien tilastokomissio on sen hyväksynyt (Statistical Papers, Series M, N°77, CPC *prov*, 1991);

**kulttuuriteollisuudella** tarkoitetaan henkilöitä, jotka toimivat seuraavissa:

a) kirjojen, aikakauslehtien tai sanomalehtien julkaiseminen, jakelu tai myynti painetussa tai koneellisesti luettavassa muodossa, ei kuitenkaan kun edellä mainittujen painaminen tai ladonta on ainoa toiminta;

b) elokuva- tai videotallenteiden tuottaminen, jakelu, myynti tai esittäminen;

c) ääni- tai videotallenteiden tuottaminen, jakelu, myynti tai esittäminen;

d) musiikin julkaiseminen, jakelu tai myynti painetussa tai koneellisesti luettavassa muodossa; tai

e) radioviestintä, jonka lähetykset on tarkoitettu yleisön suoraan vastaanotettaviksi, sekä kaikki radio-, televisio- ja kaapelilähetystoiminta sekä kaikki satelliittiohjelma- ja yleisradiopalvelut;

**tullilla** tarkoitetaan tullia tai muuta maksua, jota sovelletaan tavaran tuonnissa tai sen yhteydessä, myös tuontiin sovellettavaa tai sen yhteydessä kannettavaa lisäveroa tai -maksua; tulliin eivät sisälly

a) 2.3 artiklan (Kansallinen kohtelu) mukaista sisäistä veroa vastaava maksu;

b) toimenpide, jota sovelletaan GATT 1994 -sopimuksen VI tai XIX artiklan, polkumyynnin vastaisen sopimuksen, tukisopimuksen, suojalausekesopimuksen tai riitojen ratkaisemista koskevan sopimuksen 22 artiklan määräysten mukaisesti; tai

c) palkkio ja muu maksu, joka kannetaan GATT 1994 -sopimuksen VIII artiklan kanssa yhteensopivasti;

**tullausarvoa koskevalla sopimuksella** tarkoitetaan WTO-sopimuksen liitteeseen 1A sisältyvää *sopimusta tullitariffeja ja kauppaa koskevan yleissopimuksen 1994 VII artiklan soveltamisesta;*

**päivällä** tarkoitetaan kalenteripäiviä, myös viikonloppuja ja vapaapäiviä;

**riitojen ratkaisemista koskevalla sopimuksella** tarkoitetaan WTO-sopimuksen liitteeseen 2 sisältyvää *riitojen ratkaisusta annettuja sääntöjä ja menettelyjä koskevaa sopimusta*;

**yrityksellä** tarkoitetaan joko voiton tuottamiseksi tai muuta tarkoitusta varten, sovellettavan lainsäädännön mukaisesti perustettua tai muulla tavoin järjestettyä, yksityisessä tai julkisessa omistuksessa tai määräysvallassa olevaa yksikköä, myös yhtiötä, säätiötä, henkilöyhtiötä, yksityistä elinkeinon harjoittajaa, yhteisyritystä tai muuta yhdistystä;

**voimassa olevalla** tai **nykyisellä** tarkoitetaan tämän sopimuksen voimaantullessa voimassa olevaa;

**GATS-sopimuksella** tarkoitetaan WTO-sopimuksen liitteeseen 1B sisältyvää *palvelukaupan yleissopimusta*;

**GATT 1994 -sopimuksella** tarkoitetaan WTO-sopimuksen liitteeseen 1A sisältyvää *tullitariffeja ja kauppaa koskevaa yleissopimusta 1994*;

**osapuolen tavaralla** tarkoitetaan GATT 1994 -sopimuksen määritelmän mukaisia kotimaisia tuotteita tai osapuolten sopimuksen mukaisia tavaroita, ja niihin kuuluvat kyseisen osapuolen alkuperätavarat;

**harmonoidulla järjestelmällä** tarkoitetaan *harmonoitua tavarankuvaus- ja koodausjärjestelmää*, mukaan luettuina sen yleiset tulkintasäännöt, jaksokohtaiset huomautukset, lukukohtaiset huomautukset ja alanimikekohtaiset huomautukset;

**nimikkeellä** tarkoitetaan harmonoidun järjestelmän nimikkeistön nelinumeroista koodia tai jonkin koodin neljää ensimmäistä numeroa;

**toimenpiteisiin** kuuluvat osapuolen lait, asetukset, säännöt, menettelyt, päätökset, hallinnolliset toimet, vaatimukset, käytännöt tai muussa muodossa olevat toimenpiteet;

**kansalaisella** tarkoitetaan luonnollista henkilöä, joka on 1.2 artiklan määritelmän mukainen osapuolen kansalainen tai osapuolen alueella pysyvästi asuva henkilö;

**alkuperätavaroilla** tarkoitetaan alkuperäsääntöjä ja alkuperämenettelyitä koskevassa pöytäkirjassa vahvistettujen sääntöjen vaatimusten täyttämistä;

**osapuolilla** tarkoitetaan yhtäältä Euroopan unionia tai sen jäsenvaltioita taikka Euroopan unionia ja sen jäsenvaltioita niiden omilla, Euroopan unionista tehdystä sopimuksesta ja Euroopan unionin toiminnasta tehdystä sopimuksesta johtuvilla toimivaltansa aloilla, jäljempänä ’EU-osapuoli’, sekä toisaalta Kanadaa;

**henkilöllä** tarkoitetaan luonnollista henkilöä tai yritystä;

**osapuolen henkilöllä** tarkoitetaan osapuolen kansalaista tai yritystä;

**tullietuuskohtelulla** tarkoitetaan tämän sopimuksen mukaisen tullin soveltamista alkuperätavaroihin tullien poistoluettelon mukaisesti;

**suojalausekesopimuksella** tarkoitetaan WTO-sopimuksen liitteeseen 1A sisältyvää *suojalausekkeita koskevaa sopimusta*;

**terveys- ja kasvinsuojelutoimella** tarkoitetaan terveys- ja kasvinsuojelusopimuksen liitteessä A olevassa 1 kohdassa tarkoitettua toimenpidettä;

**tukisopimuksella** tarkoitetaan WTO-sopimuksen liitteeseen 1A sisältyvää *tukia ja tasoitustulleja koskevaa sopimusta*;

**palveluntarjoajalla** tarkoitetaan henkilöä, joka tarjoaa tai haluaa tarjota palvelua;

**terveys- ja kasvinsuojelusopimuksella** tarkoitetaan WTO-sopimuksen liitteeseen 1A sisältyvää *sopimusta terveys- ja kasvinsuojelutoimista*;

**valtionyrityksellä** tarkoitetaan yritystä, joka on osapuolen omistuksessa tai määräysvallassa;

**alanimikkeellä** tarkoitetaan harmonoidun järjestelmän nimikkeistön kuusinumeroista koodia tai jonkin koodin kuutta ensimmäistä numeroa;

**tariffiluokituksella** tarkoitetaan tavaran tai aineen luokitusta harmonoidun järjestelmän luvun, nimikkeen tai alanimikkeen mukaisesti;

**tullien poistoluettelolla** tarkoitetaan liitettä 2-A (Tullien poistaminen);

**kaupan teknisiä esteitä koskevalla sopimuksella** tarkoitetaan WTO-sopimuksen liitteeseen 1A sisältyvää *sopimusta kaupan teknisistä esteistä*;

**alueella** tarkoitetaan aluetta, jolla tätä sopimusta sovelletaan 1.3 artiklassa määrätyllä tavalla;

**kolmannella maalla** tarkoitetaan maata tai aluetta, joka on tämän sopimuksen maantieteellisen soveltamisalueen ulkopuolella;

**TRIPS-sopimuksella** tarkoitetaan WTO-sopimuksen liitteeseen 1C sisältyvää *teollis- ja tekijänoikeuksien kauppaan liittyvistä näkökohdista tehtyä sopimusta*;

**valtiosopimusoikeutta koskevalla Wienin yleissopimuksella** tarkoitetaan 23 päivänä toukokuuta 1969 Wienissä tehtyä *valtiosopimusoikeutta koskevaa Wienin yleissopimusta*;

**WTO:lla** tarkoitetaan Maailman kauppajärjestöä; ja

**WTO-sopimuksella** tarkoitetaan *Maailman kauppajärjestön perustamisesta* 15 päivänä huhtikuuta 1994 *tehtyä Marrakeshin sopimusta*.

1.2 ARTIKLA

Osapuolikohtaiset määritelmät

Jollei toisin määrätä, tässä sopimuksessa

**kansalaisella** tarkoitetaan

a) Kanadan osalta luonnollista henkilöä, joka on Kanadan lainsäädännön mukaisesti Kanadan kansalainen;

b) EU-osapuolen osalta luonnollista henkilöä, jolla on jonkin jäsenvaltion kansalaisuus; ja

**keskushallinnolla** tarkoitetaan

a) Kanadan osalta Kanadan hallitusta; ja

b) EU-osapuolen osalta Euroopan unionia tai sen jäsenvaltioiden kansallisia hallituksia;

1.3 ARTIKLA

Maantieteellinen soveltamisala

Jollei toisin määrätä, tätä sopimusta sovelletaan

a) Kanadan osalta:

i) Kanadan maa-alueeseen, ilmatilaan, sisävesiin ja aluemereen;

ii) Kanadan talousvyöhykkeeseen, kuten sen kansallisessa lainsäädännössä on määritelty, yhdenmukaisesti Montego Bayssa 10 päivänä joulukuuta 1982 tehdyn *Yhdistyneiden kansakuntien merioikeusyleissopimuksen*, jäljempänä ’UNCLOS’, V osan kanssa; sekä

iii) Kanadan mannerjalustaan, kuten sen kansallisessa lainsäädännössä on määritelty, yhdenmukaisesti UNCLOS:in VI osan kanssa;

b) Euroopan unionin osalta alueisiin, joihin sovelletaan Euroopan unionista tehtyä sopimusta ja Euroopan unionin toiminnasta tehtyä sopimusta niissä määrätyin edellytyksin. Tavaroiden tullikohtelua koskevien määräysten osalta tätä sopimusta sovelletaan myös niihin Euroopan unionin tullialueen sellaisiin alueisiin, jotka eivät kuulu tämän alakohdan ensimmäisen virkkeen soveltamisalaan.

B JAKSO

ALKUMÄÄRÄYKSET

1.4 ARTIKLA

Vapaakauppa-alueen perustaminen

Osapuolet perustavat vapaakauppa-alueen, joka on GATT 1994 -sopimuksen XXIV artiklan ja GATS-sopimuksen V artiklan mukainen.

1.5 ARTIKLA

Suhde WTO-sopimukseen ja muihin sopimuksiin

Osapuolet vahvistavat WTO-sopimuksen ja muiden sellaisten sopimusten mukaiset, joiden osapuolia ne ovat, oikeutensa ja velvollisuutensa toisiinsa nähden.

## 1.6 ARTIKLA

### Viittaukset muihin sopimuksiin

Kun tässä sopimuksessa viitataan toisiin sopimuksiin tai säädöksiin tai tähän sopimukseen liitetään viittaamalla muita sopimuksia tai säädöksiä joko kokonaisuudessaan tai osittain, tällaisiin viittauksiin sisältyvät

a) niihin liittyvät liitteet, pöytäkirjat, alaviitteet, tulkintaa koskevat huomautukset ja selittävät huomautukset; ja

b) jatkosopimukset, joiden osapuolia osapuolet ovat, tai muutokset, jotka sitovat osapuolia, lukuun ottamatta tapauksia, joissa viittauksella vahvistetaan voimassa olevat oikeudet.

## 1.7 ARTIKLA

### Viittaukset lainsäädäntöön

Kun tässä sopimuksessa viitataan lainsäädäntöön joko yleisesti tai viittaamalla tiettyyn säädökseen, asetukseen tai direktiiviin, viittaus koskee lakeja sellaisina kuin ne ovat mahdollisesti muutettuina, jollei toisin ilmaista.

## 1.8 ARTIKLA

### Velvollisuuksien laajuus

1. Kukin osapuoli on täysin vastuussa kaikkien tämän sopimuksen määräysten noudattamisesta.

2. Kukin osapuoli varmistaa, että kaikki tämän sopimuksen määräysten täytäntöönpanoa varten tarvittavat toimenpiteet toteutetaan, mukaan lukien näiden määräysten noudattaminen kaikilla hallintotasoilla.

## 1.9 ARTIKLA

### Veteen liittyvät oikeudet ja velvollisuudet

1. Osapuolet tunnustavat, että luonnontilainen vesi, järvien, jokien, tekoaltaiden, pohjavesikerrostumien ja -altaiden vesi mukaan luettuna, ei ole tavara eikä tuote. Tämän vuoksi ainoastaan kahdettakymmenettätoista (Kauppa ja kestävä kehitys) ja kahdettakymmenettäneljättä lukua (Kauppa ja ympäristö) sovelletaan tällaiseen veteen.

2. Kullakin osapuolella on oikeus suojella ja säilyttää luonnollisia vesivarojaan. Mikään tässä sopimuksessa ei velvoita osapuolta sallimaan veden kaupallista käyttöä mihinkään tarkoitukseen, mukaan luettuna sen ottaminen, talteenotto tai ohjaaminen vientiin pakkaamattomana.

3. Jos osapuoli sallii jonkin vesilähteen kaupallisen käytön, sen on tapahduttava tämän sopimuksen kanssa yhteensopivalla tavalla.

1.10 ARTIKLA

Siirrettyä julkista valtaa käyttävät henkilöt

Ellei tässä sopimuksessa toisin määrätä, kukin osapuoli varmistaa, että henkilö, jolle osapuoli on siirtänyt sääntely-, hallinto- tai muuta julkista valtaa jollakin hallintotasolla, toimii tällaista valtaa käyttäessään tässä sopimuksessa vahvistettujen, osapuolta koskevien velvollisuuksien mukaisesti.

TOINEN LUKU

TAVAROIDEN KANSALLINEN KOHTELU JA MARKKINOILLE PÄÄSY

2.1 ARTIKLA

Tavoite

Osapuolet vapauttavat tavarakaupan tämän sopimuksen määräysten mukaisesti asteittain siirtymäkauden aikana, joka alkaa tämän sopimuksen tullessa voimaan.

## 2.2 ARTIKLA

### Soveltamisala

Tätä lukua sovelletaan osapuolen tavarakauppaan, sellaisena kuin se on määritelty ensimmäisessä luvussa (Yleiset määritelmät ja alkumääräykset), jollei tässä sopimuksessa toisin määrätä.

## 2.3 ARTIKLA

### Kansallinen kohtelu

1. Kukin osapuoli myöntää kansallisen kohtelun toisen osapuolen tavaroille GATT 1994 -sopimuksen III artiklan mukaisesti. Tätä varten GATT 1994 -sopimuksen III artikla sisällytetään tähän sopimukseen ja otetaan osaksi sitä.

2. Kanadassa muun hallintotason kuin liittovaltion ja Euroopan unionissa jäsenvaltion hallintotason tai jäsenvaltiossa toimivan hallintotason osalta 1 kohdassa tarkoitetaan kohtelua, joka on vähintään yhtä suotuisa kuin tällaisen hallintotason samankaltaisille, suoraan kilpaileville tai korvaaville, tapauksen mukaan Kanadan tai jäsenvaltion, tavaroille myöntämä kohtelu.

3. Tätä artiklaa ei sovelleta toimenpiteeseen, mukaan lukien toimenpiteen jatkaminen, nopea uusiminen tai muuttaminen, joka koskee Kanadan valmisteveroja, joita sovelletaan absoluuttiseen alkoholiin, sellaisena kuin se on lueteltu tullinimikkeessä 2207.10.90 Kanadan myönnytysluettelossa (Luettelo V), joka on 15 päivänä huhtikuuta 1994 tehdyn *tullitariffeja ja kauppaa koskevan vuoden 1994 yleissopimuksen Marrakeshin pöytäkirjan*, jäljempänä ’Marrakeshin pöytäkirja’, liitteenä, ja jota käytetään vuoden 2001 *Excise Act* -lain (S.C. 2002, c. 22.) säädösten nojalla valmistusteollisuudessa.

## 2.4 ARTIKLA

## Tuontitullien pienentäminen ja poistaminen

1. Kukin osapuoli pienentää toisen osapuolen alkuperätavaroiden tulleja tai poistaa ne liitteessä 2-A esitettyjen tullien poistoluetteloiden mukaisesti. Tämän luvun soveltamiseksi ’alkuperätavaroilla’ tarkoitetaan alkuperäsääntöjä ja alkuperämenettelyitä koskevassa pöytäkirjassa vahvistettujen sääntöjen mukaisia kumman tahansa osapuolen alkuperätavaroita.

2. Jokaisesta tavarasta ilmoitetaan liitteessä 2-A se tullin perustaso, johon 1 kohdan mukaisesti sovelletaan perättäisiä tullinalennuksia.

3. Niiden tavaroiden osalta, joihin sovelletaan liitteessä 2-A annetussa osapuolen tullien poistoluettelossa lueteltuja tullietuuksia, kukin osapuoli soveltaa toisen osapuolen alkuperätavaroihin osapuolen luettelon mukaisesti laskettua tullia tai osapuolen soveltamaa suosituimmuustullia sen mukaan, kumpi niistä on pienempi.

4. Osapuolen pyynnöstä osapuolet voivat neuvotella tarkastellakseen osapuolten väliseen tuontiin sovellettavien tullien poistamisen nopeuttamista ja poistamisen alan laajentamista. CETA-sekakomitean päätös tietyn tavaran tullien poistamisen nopeuttamisesta tai tullien poistamisesta menee kyseiselle tavaralle liitteessä 2-A olevien osapuolten tulliluetteloiden mukaisesti määritetyn tullin tai vaiheluokan edelle, kun kukin osapuoli on hyväksynyt päätöksen sovellettavien oikeudellisten menettelyidensä mukaisesti.

## 2.5 ARTIKLA

### Tullien palautus-, lykkäämis- ja keskeyttämisjärjestelyiden rajoitus

1. Jollei jäljempänä olevista 2 ja 3 kohdasta muuta johdu, osapuoli ei saa hyvittää, lykätä tai keskeyttää maksettua tai maksettavaa tullia, jos ei-alkuperätavara tuotiin sen alueelle nimenomaan sillä edellytyksellä, että kyseistä tavaraa tai identtistä, vastaavaa tai samanlaista korvaavaa tavaraa käytetään aineksena valmistettaessa toista tavaraa, joka tämän jälkeen viedään toisen osapuolen alueelle tämän sopimuksen mukaisen tullietuuskohtelun nojalla.

2. Edellä olevaa 1 kohtaa ei sovelleta osapuolen pysyvään tai tilapäiseen tullien alentamis-, keskeyttämis- tai palautusjärjestelmään, jos tällainen alennus, keskeytys tai palautus ei ole nimenomaisesti riippuvainen jonkin tavaran viennistä.

3. Edellä olevaa 1 kohtaa sovelletaan, kun tämän sopimuksen voimaantulosta on kulunut kolme vuotta.

## 2.6 ARTIKLA

### Vientiin sovellettavat tullit, verot sekä muut palkkiot ja maksut

Osapuoli ei saa ottaa käyttöön tai pitää voimassa toiseen osapuoleen suuntautuvaan tavaran vientiin sovellettavia tai siihen liittyviä tulleja, veroja tai muita palkkioita tai maksuja tai mitään sisäisiä veroja, palkkioita ja maksuja, jotka koskevat toiseen osapuoleen vietävää tavaraa ja jotka ylittävät sisäiseen myyntiin tarkoitettuja tavaroita koskevat sisäiset verot, palkkiot ja maksut.

## 2.7 ARTIKLA

### Vallitsevan tilan säilyttäminen

1. Tämän sopimuksen tultua voimaan osapuoli ei saa korottaa sopimuksen voimaantulohetkellä voimassa olevaa osapuolten alkuperätavaroihin sovellettavaa tullia tai ottaa käyttöön uutta tällaista tullia.

2. Sen estämättä, mitä edellä 1 kohdassa määrätään, osapuoli voi

a) muuttaa tämän sopimuksen ulkopuolista tullia sellaisen tavaran osalta, jolle ei ole tämän sopimuksen mukaisesti haettu tullietuuskohtelua;

b) korottaa tullin liitteen 2-A luettelossaan vahvistetulle tasolle, jos se on ensin yksipuolisesti alentanut kyseistä tullia; tai

c) pitää voimassa tämän sopimuksen tai WTO-sopimuksen mukaisen minkä tahansa muun sopimuksen nojalla sallitun tullin tai korottaa sitä.

3. Sen estämättä, mitä edellä 1 ja 2 kohdassa määrätään, ainoastaan Kanada voi soveltaa erityistä suojatoimea WTO:n maataloussopimuksen 5 artiklan nojalla. Erityistä suojatoimea voidaan soveltaa ainoastaan tavaroihin, jotka on luokiteltu kohtiin, joissa on merkintä ”SSG” liitteeseen 2-A sisältyvässä Kanadan luettelossa. Tämän erityisen suojatoimen käyttö on rajattu tuontiin, jota ei koske tullietuus, ja, kun kyseessä on tuonti, johon sovelletaan tariffikiintiötä, markkinoille pääsyä koskevan sitoumuksen ylittävään tuontiin.

## 2.8 ARTIKLA

### Tullietuuskohtelun tilapäinen keskeyttäminen

1. Osapuoli voi 2–5 kohdan mukaisesti keskeyttää tilapäisesti tämän sopimuksen mukaisen tullietuuskohtelun toisen osapuolen henkilön viemältä tai tuottamalta tavaralta, jos osapuoli

a) objektiivisiin, uskottaviin ja todennettavissa oleviin tietoihin perustuvan tutkimuksen tuloksena päättelee, että toisen osapuolen henkilö on järjestelmällisesti rikkonut tullilainsäädäntöä saadakseen tämän sopimuksen mukaisen tullietuuskohtelun; tai

b) päättelee, että toinen osapuoli järjestelmällisesti ja perusteettomasti kieltäytyy 6.13 artiklan (Yhteistyö) 4 kohdan mukaisesta yhteistyöstä tullilainsäädännön rikkomisia koskevassa tutkimuksessa, ja yhteistyötä pyytävällä osapuolella on objektiivisten, uskottavien ja todennettavissa olevien tietojen pohjalta kohtuullinen syy todeta, että toisen osapuolen henkilö on järjestelmällisesti rikkonut tullilainsäädäntöä saadakseen tämän sopimuksen mukaisen tullietuuskohtelun.

2. Osapuoli, joka on tehnyt edellä 1 kohdassa tarkoitetun päätelmän,

a) ilmoittaa asiasta toisen osapuolen tulliviranomaisille ja antaa tiedot ja näytön, joihin päätelmä perustuu;

b) käy toisen osapuolen viranomaisten kanssa neuvotteluja, jotta päästäisiin kummankin hyväksyttävissä olevaan ratkaisuun, jossa käsitellään päätelmän perusteena olevat huolenaiheet; ja

c) antaa kyseiselle toisen osapuolen henkilölle kirjallisen ilmoituksen, johon sisältyvät päätelmän perustana olevat tiedot.

3. Jos viranomaiset eivät pääse kummankin hyväksyttävissä olevaan ratkaisuun 30 päivässä, päätelmän tehnyt osapuoli voi toimittaa asia tulliyhteistyösekakomitean käsiteltäväksi.

4. Jos tulliyhteistyösekakomitea ei ole ratkaissut asiaa 60 päivän kuluttua, päätelmän tehnyt osapuoli voi tilapäisesti keskeyttää tämän sopimuksen mukaisen tullietuuskohtelun toisen osapuolen kyseisen henkilön kyseisen tavaran osalta. Tilapäinen keskeyttäminen ei koske tavaraa, joka on jo kuljetuksessa osapuolten välillä päivänä, jona tilapäinen keskeyttäminen tulee voimaan.

5. Edellä olevan 1 kohdan mukaista tilapäistä keskeyttämistä soveltava osapuoli voi käyttää sitä vain ajan, joka on oikeassa suhteessa sen taloudellisiin etuihin kohdistuvaan vaikutukseen, joka johtuu 1 kohdan mukaisen päätelmän tekoon johtaneesta tilanteesta, ja enintään 90 päivän ajan. Jos osapuolella on objektiivisten, uskottavien ja todennettavissa olevien tietojen pohjalta kohtuullinen syy uskoa, että olosuhteet, jotka alun perin johtivat keskeyttämiseen, eivät ole 90 päivän kuluttua muuttuneet, osapuoli voi uusia keskeyttämisen vielä enintään 90 päiväksi. Alkuperäinen keskeyttäminen ja kaikki keskeyttämisen uusimiset edellyttävät määräajoin käytäviä neuvotteluja tulliyhteistyösekakomiteassa.

## 2.9 ARTIKLA

## Palkkiot ja muut maksut

1. GATT 1994 -sopimuksen VIII artiklan mukaisesti osapuoli ei saa ottaa käyttöön tai pitää voimassa osapuolen tavaran tuontia tai vientiä koskevia tai sen yhteydessä kannettavia palkkioita tai maksuja, jotka eivät määrältään vastaa tarjottujen palveluiden likimääräisiä kustannuksia tai jotka merkitsevät kotimarkkinatuotteiden välillistä suojelua tai tuonnin tai viennin verotusta.

2. Selkeyden vuoksi todetaan, että 1 kohta ei estä osapuolta ottamasta käyttöön 1.1 artiklan (Yleisesti sovellettavat määritelmät) tullia koskevan määritelmän a–c alakohdassa tarkoitetuttua tullia tai maksua.

## 2.10 ARTIKLA

### Korjauksen tai muutoksen jälkeen uudelleen tuodut tavarat

1. Tätä artiklaa sovellettaessa korjaus- tai muutostöillä tarkoitetaan kaikkea käsittelyä, joka kohdistuu tavaraan sen toiminnallisten puutteiden tai sille aiheutuneiden aineellisten vahinkojen korjaamiseksi ja joka merkitsee tavaran saattamista alkuperäiseen toimintaansa tai sen varmistamista, että tavara on sen käyttöä koskevien teknisten vaatimusten mukainen, ja jota ilman tavaraa ei voitaisi enää käyttää tavanomaisella tavalla siihen tarkoitukseen, johon se oli tarkoitettu. Tavaroiden korjaamiseen tai muuttamiseen sisältyy kunnostus ja ylläpito mutta ei toiminta tai prosessit, joilla

a) tuhotaan tavaran olennaiset ominaispiirteet tai luodaan uusi tai kaupallisesti erilainen tavara;

b) muunnetaan puolivalmis tavara valmiiksi tavaraksi; tai

c) olennaiselta osin muutetaan tavaran toimintaa.

2. Ellei alaviitteessä 1 toisin määrätä, osapuoli ei saa soveltaa tullia tavaraan, joka tulee uudelleen sen alueelle, sen alkuperästä riippumatta sen jälkeen, kun kyseinen tavara on tilapäisesti viety sen alueelta toisen osapuolen alueella korjausta ja muuttamista varten riippumatta siitä, olisiko tällainen korjaus tai muutos voitu tehdä sen osapuolen alueella, josta tavara vietiin korjausta tai muutosta varten.[1],[2]

3. Edellä olevaa 2 kohtaa ei sovelleta tavaraan, joka on tuotu tullivarastoon, vapaakauppa-alueille tai vastaavaan asemaan ja joka tämän jälkeen viedään korjausta varten eikä tuoda uudelleen tullivarastoon, vapaakauppa-alueille tai vastaavaan asemaan.

4. Tavaran alkuperästä riippumatta osapuoli ei saa periä tullia tavarasta, joka on tuotu tilapäisesti toisen osapuolen alueelta korjausta tai muutosta varten. [3]

## 2.11 ARTIKLA

## Tuonti- ja vientirajoitukset

1. Jollei tässä sopimuksessa toisin määrätä, kumpikaan osapuoli ei saa ylläpitää tai ottaa käyttöön toisen osapuolen minkään tavaran tuontiin tai toisen osapuolen alueelle tarkoitettuun vientiin tai vientimyyntiin sovellettavia kieltoja tai rajoituksia, paitsi GATT 1994 -sopimuksen XI artiklan mukaisesti. Tätä varten GATT 1994 -sopimuksen XI artikla sisällytetään tähän sopimukseen ja otetaan osaksi sitä.

---

[1] Kanada voi soveltaa seuraaviin harmonoidun järjestelmän ryhmään 89 kuuluviin tavaroihin, jotka tulevat uudelleen Kanadan alueelle Euroopan unionin alueelta ja jotka on rekisteröity *Canada Shipping Act 2001* -säädöksen mukaisesti, niiden alkuperästä riippumatta, liitteeseen 2-A (Tullien poistaminen) sisältyvän luettelonsa mukaisesti tällaisiin tavaroihin sovellettavaa tullia kyseisten tavaroiden korjauksen tai muuttamisen arvon osalta: 8901.10.10, 8901.10.90, 8901.30.00, 8901.90.10, 8901.90.91, 8901.90.99, 8904.00.00, 8905.20.19, 8905.20.20, 8905.90.19, 8905.90.90, 8906.90.19, 8906.90.91, 8906.90.99.

[2] Euroopan unioni panee tämän kohdan täytäntöön asetuksessa (EU) N:o 952/2013 tarkoitetulla ulkoisella jalostusmenettelyllä tämän kohdan kanssa yhteensopivalla tavalla.

[3] Euroopan unioni panee tämän kohdan täytäntöön asetuksessa (EU) N:o 952/2013 tarkoitetulla ulkoisella jalostusmenettelyllä tämän kohdan kanssa yhteensopivalla tavalla.

2. Jos osapuoli ylläpitää tai ottaa käyttöön jonkin tavaran tuontiin kolmannesta maasta tai vientiin kolmannen maan alueelle sovellettavan kiellon tai rajoituksen, kyseinen osapuoli voi

a) rajoittaa toisen osapuolen alueelta tapahtuvaa kyseisen kolmannen maan jonkin tavaran tuontia tai kieltää tällaisen tuonnin; tai

b) rajoittaa jonkin tavaran vientiä kyseiseen kolmanteen maahan toisen osapuolen alueen kautta tai kieltää tällaisen viennin.

3. Jos osapuoli ottaa käyttöön tai pitää voimassa rajoituksen, joka koskee jonkin tavaran tuontia kolmannesta maasta, osapuolet käyvät toisen osapuolen pyynnöstä neuvotteluja, jotta voidaan välttää aiheeton puuttuminen toisen osapuolen hinnoittelu-, markkinointi- tai jakelujärjestelyihin tai niiden vääristyminen.

4. Tätä artiklaa ei sovelleta toimenpiteeseen, tällaisen toimenpiteen jatkaminen, nopea uusiminen tai muuttaminen mukaan luettuina, joka koskee seuraavia:

a) kaikkien puulajien tukkien vienti. Jos osapuoli luopuu johonkin kolmanteen maahan vietävien tukkien vientilupia koskevasta vaatimuksesta, kyseinen osapuoli luopuu pysyvästi toiseen osapuoleen vietävien tukkien vientilupia koskevasta vaatimuksesta;

b) kolmen vuoden ajan tämän sopimuksen voimaantulosta jalostamattoman kalan vienti Newfoundland ja Labradorin sovellettavan lainsäädännön mukaisesti;

c) Kanadan valmistevero, joka koskee absoluuttista alkoholia, sellaisena kuin se on lueteltuna tullinimikkeessä 2207.10.90 Kanadan myönnytysluettelossa (Luettelo V), jota käytetään vuoden 2001 Excise Act -säädöksen (S.C. 2002, c. 22.) säännösten nojalla valmistusteollisuudessa; ja

d) sellaisten käytettyjen ajoneuvojen tuonti Kanadaan, jotka eivät ole Kanadan turvallisuus- ja ympäristövaatimusten mukaisia.

## 2.12 ARTIKLA

## Muut tavarakauppaan liittyvät määräykset

Kukin osapuoli pyrkii varmistamaan, että toisen osapuolen tavara, joka on tuotu ja myyty tai tarjottu myyntiin laillisesti jossakin tuojaosapuolen alueella, voidaan myydä tai tarjota myyntiin myös kaikilla muilla tuojaosapuolen alueilla.

## 2.13 ARTIKLA

## Tavarakauppakomitea

1. Jäljempänä olevan 26.2 artiklan (Erikoistuneet komiteat) 1 kohdan a alakohdan nojalla perustetun tavarakauppakomitean tehtäviin kuuluvat:

a) edistää osapuolten välistä tavarakauppaa muun muassa tämän sopimuksen mukaista tullien poistamisen nopeuttamista ja muita asianmukaisia kysymyksiä koskevien neuvottelujen avulla;

b) suositella CETA-sekakomitealle harmonoituun järjestelmään liittyvien tämän sopimuksen määräysten lisäyksiä tai muutoksia; ja

c) käsitellä viipymättä kysymykset, jotka liittyvät tavaroiden liikkeeseen osapuolten tuontisatamien kautta.

2. Tavarakauppakomitea voi esittää CETA-sekakomitealle päätösluonnoksia tietyn tavaran tullien poistamisen nopeuttamisesta tai poistamisesta kokonaan.

3. Jäljempänä olevan 26.2 artiklan (Erikoistuneet komiteat) 1 kohdan a alakohdan nojalla perustettu maatalouskomitea

a) kokoontuu 90 päivän kuluessa siitä, kun osapuoli on esittänyt kokouspyynnön;

b) tarjoaa osapuolille foorumin keskusteluille tämän sopimuksen piiriin kuuluvista maataloustuotteita; ja

c) siirtää mahdollisesti ratkaisematta jääneet b alakohdan asiat tavarakauppakomitean käsiteltäväksi.

4. Osapuolet panevat merkille maatalouskysymyksiä koskevan yhteistyön ja tietojenvaihdon Kanadan ja Euroopan unionin maataloutta koskevan vuosittaisen vuoropuhelun puitteissa, joka on perustettu kirjeenvaihtona 14 päivänä heinäkuuta 2008. Tarvittaessa maataloutta koskevaa vuoropuhelua voidaan käyttää 3 kohdan toteuttamista varten.

KOLMAS LUKU

KAUPAN SUOJAKEINOT

A JAKSO

Polkumyynnin vastaiset toimenpiteet ja tasoitustoimenpiteet

3.1 ARTIKLA

Polkumyynnin vastaisia toimenpiteitä ja tasoitustoimenpiteitä koskevat yleiset määräykset

1. Osapuolet vahvistavat uudelleen GATT 1994 -sopimuksen VI artiklan, polkumyynnin vastaisen sopimuksen ja tukisopimuksen mukaiset oikeutensa ja velvollisuutensa.

2. Alkuperäsääntöjä ja alkuperämenettelyitä koskevaa pöytäkirjaa ei sovelleta polkumyynnin vastaisiin ja tasoitustoimenpiteisiin.

3.2 ARTIKLA

Avoimuus

1. Kukin osapuoli soveltaa polkumyynnin vastaisia ja tasoitustoimenpiteitä asianmukaisten WTO-vaatimusten ja oikeudenmukaisen ja avoimen prosessin mukaisesti.

2. Osapuoli varmistaa, että väliaikaisten toimenpiteiden käyttöönoton jälkeen ja joka tapauksessa ennen lopullisten toimenpiteiden käyttöönottoa ilmoitetaan täysimittaisesti ja tarkoituksenmukaisella tavalla kaikki ne huomioon otettavat olennaiset tosiseikat, joihin päätös lopullisten toimenpiteiden soveltamisesta pohjautuu. Tämä ei kuitenkaan rajoita polkumyynnin vastaisen sopimuksen 6 artiklan 5 kohdan ja tukisopimuksen 12 artiklan 4 kohdan soveltamista.

3. Sillä edellytyksellä, että tutkimuksen toteuttaminen ei tarpeettomasti lykkäänny, kullekin asianomaiselle osapuolelle on tarjottava mahdollisuus puolustaa täysimittaisesti etujaan polkumyyntitutkimuksen tai tasoitustulleja koskevan tutkimuksen[4] aikana.

3.3 ARTIKLA

Yleisen edun huomioon ottaminen ja alhaisempi tulli

1. Kunkin osapuolen viranomaisten on otettava huomioon osapuolen lainsäädännön mukaisesti toimitetut tiedot siitä, olisiko polkumyynti- tai tasoitustullin määrääminen yleisen edun mukaista.

[4] Tämän artiklan soveltamista varten **asianomaiset osapuolet** on määritelty polkumyynnin vastaisen sopimuksen 6 artiklan 11 kohdassa ja tukisopimuksen 12 artiklan 9 kohdassa.

2. Otettuaan huomioon 1 kohdassa tarkoitetut tiedot, osapuolen viranomaiset voivat harkita, olisiko määrättävän polkumyynti- tai tasoitustullin suuruudeltaan vastattava koko polkumyyntimarginaalia tai tukea vai vähäisempää määrää osapuolen lainsäädännön mukaisesti.

## B JAKSO

Yleiset suojatoimenpiteet

## 3.4 ARTIKLA

Yleisiä suojatoimenpiteitä koskevat yleiset määräykset

1. Osapuolet vahvistavat uudelleen GATT 1994 -sopimuksen XIX artiklan ja suojalausekesopimuksen mukaiset yleisiä suojatoimenpiteitä koskevat oikeutensa ja velvollisuutensa.

2. Alkuperäsääntöjä ja alkuperämenettelyitä koskevaa pöytäkirjaa ei sovelleta yleisiin suojatoimenpiteisiin.

## 3.5 ARTIKLA

## Avoimuus

1. Viejäosapuolen pyynnöstä osapuolen, joka panee vireille suojatoimia koskevan tutkimuksen tai aikoo toteuttaa väliaikaisia tai lopullisia suojatoimenpiteitä, on välittömästi toimitettava

a) suojalausekesopimuksen 12 artiklan 2 kohdassa tarkoitetut tiedot WTO:n suojakomitean määräämässä muodossa;

b) tarvittaessa kotimaisen tuotannonalan tekemän valituksen julkinen versio; ja

c) julkinen raportti, jossa esitetään havainnot ja perustellut päätelmät kaikista merkityksellisistä tosiseikoista ja suojatoimia koskevassa tutkimuksessa tarkastellusta lainsäädännöstä. Julkiseen raporttiin on sisällytettävä tarkastelu, jossa vahinko yhdistetään sen aiheuttaneisiin tekijöihin, ja siinä on esitettävä yleisten suojatoimenpiteiden määrittelyyn käytetyt menetelmät.

2. Toimittaessaan tietoja tämän artiklan mukaisesti tuojaosapuoli tarjoutuu järjestämään neuvotteluja viejäosapuolen kanssa toimitettujen tietojen tarkastelemiseksi.

3.6 ARTIKLA

Lopullisten toimenpiteiden käyttöönotto

1. Yleisiä suojatoimenpiteitä käyttöön ottava osapuoli pyrkii ottamaan ne käyttöön niiden kahdenväliseen kauppaan vähiten vaikuttavalla tavalla.

2. Tuojaosapuoli tarjoutuu järjestämään neuvotteluja viejäosapuolen kanssa 1 kohdassa tarkoitetun seikan tarkastelemiseksi. Tuojaosapuoli ei saa ottaa käyttöön toimenpiteitä, ennen kuin on kulunut 30 päivää siitä, kun tarjous neuvottelujen pitämiseksi esitettiin.

C JAKSO

Yleiset määräykset

3.7 ARTIKLA

Riitojenratkaisumekanismin ulkopuolelle jättäminen

Tähän lukuun ei sovelleta kahdennenkymmenennenyhdeksännen luvun (Riitojenratkaisu) määräyksiä.

NELJÄS LUKU

KAUPAN TEKNISET ESTEET

4.1 ARTIKLA

Soveltamisala ja määritelmät

1. Tätä lukua sovelletaan sellaisten teknisten määräysten, standardien ja vaatimustenmukaisuuden arviointimenettelyiden valmisteluun, hyväksymiseen ja soveltamiseen, jotka voivat vaikuttaa osapuolten väliseen tavarakauppaan.

2. Tätä lukua ei sovelleta

a) valtion elinten omia tuotanto- tai kulutusvaatimuksiaan varten laatimiin hankintaeritelmiin; tai

b) terveys- ja kasvinsuojelutoimista tehdyn sopimuksen liitteessä A määriteltyyn terveys- tai kasvinsuojelutoimeen.

3. Ellei tässä sopimuksessa, mukaan luettuina siihen 4.2 artiklan mukaisesti sisällytetyt kaupan teknisiä esteitä koskevan sopimuksen määräykset, määritellä standardoinnin ja vaatimustenarviointimenettelyiden yleisiä termejä tai anneta niille muuta merkitystä, niillä on yleensä Yhdistyneiden kansakuntien järjestelmässä hyväksytyllä määritelmällä kansainvälisten standardointijärjestöjen niille antama merkitys, kun otetaan huomioon niiden asiayhteys ja tämän luvun tavoitteet ja päämäärä.

4. Tämän luvun viittaukset teknisiin määräyksiin, standardeihin ja vaatimustenmukaisuuden arviointimenettelyihin sisältävät niiden muutokset ja lisäykset niiden sääntöihin tai niiden kattamiin tuotteisiin, lukuun ottamatta luonteeltaan vähäpätöisiä muutoksia tai lisäyksiä.

5. Edellä olevan 1.8 artiklan (Velvollisuuksien laajuus) 2 kohtaa ei sovelleta kaupan teknisiä esteitä koskevan sopimuksen 3, 4, 7, 8 ja 9 artiklaan, sellaisina kuin ne on sisällytetty tähän sopimukseen.

## 4.2 ARTIKLA

### Kaupan teknisiä esteitä koskevan sopimuksen sisällyttäminen tähän sopimukseen

1. Sisällytetään seuraavat kaupan teknisiä esteitä koskevan sopimuksen määräykset tähän sopimukseen ja otetaan ne osaksi sitä:

a) 2 artikla (Teknisten määräysten laatiminen, hyväksyminen ja soveltaminen keskushallinnon elinten toimesta);

b) 3 artikla (Teknisten määräysten laatiminen, hyväksyminen ja soveltaminen paikallishallinnon ja yksityisten elinten toimesta);

c) 4 artikla (Standardien laatiminen, hyväksyminen ja soveltaminen);

d) 5 artikla (Keskushallinnon elinten vaatimustenmukaisuuden arviointimenettelyt);

e) 6 artikla (Keskushallinnon elinten vaatimustenmukaisuuden arvioinnin tunnustaminen), rajoittamatta vaatimustenmukaisuuden arviointimenettelyiden tulosten vastavuoroisesta hyväksymisestä tehdyn pöytäkirjan ja farmaseuttisten tuotteiden hyviä tuotantotapoja koskevan noudattamis- ja valvontaohjelman vastavuoroisesta tunnustamisesta tehdyn pöytäkirjan mukaisia osapuolen oikeuksia tai velvollisuuksia;

f) 7 artikla (Paikallishallinnon elinten vaatimustenmukaisuuden arviointimenettelyt);

g) 8 artikla (Yksityisten elinten vaatimustenmukaisuuden arviointimenettelyt);

h) 9 artikla (Kansainväliset ja alueelliset järjestelmät);

i) Liite 1 (Tässä sopimuksessa käytettävät käsitteet ja määritelmät); ja

j) Liite 3 (Standardien laatimista, hyväksymistä ja soveltamista koskevat menettelyohjeet ).

2. Käsitteellä ’jäsen’ on tähän sopimukseen sisällytetyissä määräyksissä sama merkitys tässä sopimuksessa kuin kaupan teknisiä esteitä koskevassa sopimuksessa.

3. Kaupan teknisiä esteitä koskevan sopimuksen 3, 4, 7, 8 ja 9 artiklan osalta voidaan vedota kahdenteenkymmenenteenyhdeksänteen lukuun (Riitojenratkaisu) tapauksissa, joissa osapuoli katsoo, että toinen osapuoli ei ole päässyt tyydyttävään tulokseen näiden artikloiden mukaisesti ja että sen kauppaetuihin kohdistuu merkittävä vaikutus. Tässä suhteessa tulosten on oltava samanarvoisia kuin jos kyseinen elin olisi osapuoli.

## 4.3 ARTIKLA

### Yhteistyö

Osapuolet vahvistavat yhteistyötään teknisten määräysten, standardien, metrologian, vaatimustenmukaisuuden arviointimenettelyiden, markkinavalvonnan tai valvonta- ja täytäntöönpanotoimien alalla, jotta osapuolten välistä kauppaa voidaan helpottaa kahdennessakymmenennessäensimmäisessä luvussa (Sääntely-yhteistyön) määrätyn mukaisesti. Tähän voi sisältyä yhteistyön edistäminen ja tukeminen metrologiasta, standardoinnista, testauksesta, sertifioinnista ja akkreditoinnista, markkinavalvonnasta tai valvonta- ja täytäntöönpanotoimista vastaavien osapuolten julkisten tai yksityisten organisaatioiden välillä; ja erityisesti akkreditoinnista ja vaatimustenmukaisuuden arvioinnista vastaavien osapuolten elinten osallistumisen tukeminen yhteistyöjärjestelyihin, joilla edistetään vaatimustenmukaisuuden arvioinnin tulosten hyväksymistä.

## 4.4 ARTIKLA

### Tekniset määräykset

1. Osapuolet sitoutuvat tekemään mahdollisimman laajaa yhteistyötä varmistaakseen, että niiden tekniset määräykset ovat keskenään yhteensopivia. Tätä varten, jos osapuoli ilmaisee kiinnostusta sellaisen teknisen määräyksen laatimiseen, joka on alaltaan vastaava tai samanlainen kuin jo olemassa oleva määräys tai määräys, jota toinen osapuoli parhaillaan valmistelee, kyseinen toinen osapuoli antaa pyynnöstä osapuolelle siinä määrin kuin se on mahdollista merkitykselliset tiedot ja tutkimukset, joihin se on tukeutunut valmistellessaan teknistä määräystään, riippumatta siitä, onko se jo hyväksytty vai valmisteilla. Osapuolet tunnustavat, että voi olla tarpeen selkeyttää tietyn pyynnön alaa ja päästä siitä sopimukseen ja että luottamuksellisia tietoja voidaan jättää ilmoittamatta.

2. Osapuoli, joka on laatinut teknisen määräyksen, jonka se katsoo vastaavan tavoitteeltaan ja tuotealaltaan toisen osapuolen teknistä määräystä, voi pyytää, että toinen osapuoli tunnustaa teknisen määräyksen vastaavuuden. Osapuoli esittää pyynnön kirjallisesti ja antaa yksityiskohtaiset perusteet sille, miksi teknistä määräystä olisi pidettävä vastaavana, mukaan lukien perusteet, jotka koskevat tuotteen alaa. Osapuolen, joka ei hyväksy teknisen määräyksen vastaavuutta, on pyynnöstä annettava toiselle osapuolelle päätöksensä perusteet.

## 4.5 ARTIKLA

## Vaatimustenmukaisuuden arviointi

Osapuolet noudattavat pöytäkirjaa vaatimustenmukaisuuden arviointimenettelyiden tulosten vastavuoroisesta hyväksymisestä ja pöytäkirjaa farmaseuttisten tuotteiden hyviä tuotantotapoja koskevan noudattamis- ja valvontaohjelman vastavuoroisesta tunnustamisesta.

## 4.6 ARTIKLA

### Avoimuus

1. Kukin osapuoli varmistaa menettelyiden avoimuuden teknisten määräysten ja vaatimustenmukaisuuden arviointimenettelyiden laadinnassa, jotta osapuolten asianomaiset henkilöt voivat osallistua soveltuvassa varhaisessa vaiheessa, kun muutoksia voidaan vielä tehdä ja huomautukset ottaa huomioon, lukuun ottamatta tapauksia, joissa esiintyy tai uhkaa esiintyä kiireellisiä turvallisuuteen, terveyteen, ympäristön suojeluun tai kansalliseen turvallisuuteen liittyviä ongelmia. Jos teknisten määräysten tai vaatimustenmukaisuuden arviointimenettelyiden kehittämistä koskeva neuvotteluprosessi on julkinen, kukin osapuoli sallii toisen osapuolen henkilöiden osallistuminen ehdoin, jotka ovat yhtä suotuisat kuin sen omille henkilöille myönnetyt ehdot.

2. Osapuolet edistävät tiiviimpää yhteistyötä niiden alueella toimivien standardointielinten välillä, jotta voidaan helpottaa muun muassa elinten välistä tiedonvaihtoa niiden toiminnasta ja standardien yhdenmukaistamista yhteisen edun ja vastavuoroisuuden pohjalta kyseisten standardointielinten sopimien toimintatapojen mukaisesti.

3. Sen jälkeen, kun osapuoli on toimittanut ehdotuksen teknisiksi määräyksiksi ja vaatimustenmukaisuuden arviointimenettelyiksi WTO:n ilmoitusten keskusrekisteriin, se on pyrittävä varattava vähintään 60 päivän ajanjakso, jonka aikana toinen osapuoli voi toimittaa kirjallisia huomautuksia, lukuun ottamatta tapauksia, joissa esiintyy tai uhkaa esiintyä kiireellisiä turvallisuuteen, terveyteen, ympäristön suojeluun tai kansalliseen turvallisuuteen liittyviä ongelmia. Osapuoli tarkastelee myönteisesti kohtuullista pyyntöä, joka koskee huomautusten esittämiseen varatun ajan jatkamista.

4. Jos osapuoli saa toiselta osapuolelta huomautuksia ehdotuksestaan tekniseksi määräykseksi tai vaatimustenmukaisuuden arviointimenettelyksi, sen on vastattava näihin huomautuksiin kirjallisesti, ennen kuin tekninen määräys tai vaatimustenmukaisuuden arviointimenettely hyväksytään.

5. Kukin osapuoli julkaisee tai muutoin saattaa yleisesti saataville joko painettuna tai sähköisesti vastaukset tai tiivistelmä vastauksista saamiinsa merkittäviin huomautuksiin viimeistään päivänä, jona se julkaisee hyväksytyn teknisen määräyksen tai vaatimustenmukaisuuden arviointimenettelyn.

6. Kukin osapuoli antaa toisen osapuolen pyynnöstä tietoja sellaisen teknisen määräyksen tai vaatimustenmukaisuuden arviointimenettelyn tavoitteista, oikeusperustasta ja perusteista, jotka osapuoli on hyväksynyt tai aikoo hyväksyä.

7. Osapuoli tarkastelee myönteisesti toisen osapuolen esittämää kohtuullista pyyntöä, joka on saatu ennen ehdotetulle tekniselle määräykselle huomautusten esittämistä varten varatun jakson päättymistä ja joka koskee kyseisen teknisen määräyksen hyväksymispäivän ja sen soveltamispäivän välisen ajanjakson määrittämistä tai sen pidentämistä, lukuun ottamatta tapauksia, joissa viivästys tekisi oikeutettujen tavoitteiden saavuttamisen tehottamaksi.

8. Kukin osapuoli varmistaa, että sen hyväksymät tekniset määräykset ja vaatimustenmukaisuuden arviointimenettelyt ovat yleisesti saatavilla virallisilla www-sivustoilla.

9. Kun osapuoli ottaa haltuunsa tuontisatamassa toisen osapuolen alueelta tuodun tavaran sillä perusteella, että tavara ei ole teknisen määräyksen vaatimusten mukainen, osapuoli ilmoittaa ilman aiheetonta viivytystä tuojalle syy tavaran hallussapitoon.

4.7 ARTIKLA

Luvun hallinnointi

1. Osapuolet tekevät yhteistyötä tämän luvun piiriin kuuluvissa kysymyksissä. Osapuolet sopivat, että 26.2 artiklan 1 kohdan a alakohdan nojalla perustettu tavarakauppakomitea

a) hallinnoi tämän luvun täytäntöönpanoa;

b) käsittelee ripeästi kumman tahansa osapuolen esiin tuomat, standardien, teknisten määräysten ja vaatimustenmukaisuuden arviointimenettelyiden laatimiseen, hyväksymiseen tai soveltamiseen liittyvät kysymykset;

c) edistää osapuolen pyynnöstä keskustelua toisen osapuolen toteuttamasta riskien tai vaarojen arvioinnista;

d) tukee osapuolten standardointielinten ja vaatimustenmukaisuuden arviointielinten yhteistyötä;

e) vaihtaa tietoja standardeista, teknisistä määräyksistä ja vaatimustenmukaisuuden arviointimenettelyistä, myös kolmansien osapuolten tai kansainvälisten elinten laatimista, kun tämä on yhteisen edun mukaista;

f) tarkastelee tätä lukua WTO:n kaupan teknisiä esteitä käsittelevän komitean toiminnan tai kaupan teknisiä esteitä koskevan sopimuksen kehittymisen pohjalta ja antaa tarvittaessa tämän luvun muuttamista koskevia suosituksia CETA-sekakomitean harkittavaksi;

g) toteuttaa muita toimia, joiden osapuolet katsovat auttavan niitä panemaan tämä luku ja kapan teknisiä esteitä koskeva sopimus täytäntöön ja helpottamaan kauppaa osapuolten välillä; ja

h) raportoi asianmukaisesti CETA-sekakomitealle tämän luvun täytäntöönpanosta.

2. Jos osapuolet eivät pysty ratkaisemaan tämän luvun piiriin kuuluvaa asiaa tavarakauppakomitean välityksellä, CETA-sekakomitea voi osapuolen pyynnöstä perustaa teknisen erityistyöryhmän etsimään ratkaisuja kaupan helpottamiseksi. Jos osapuoli ei hyväksy toisen osapuolen pyyntöä teknisen työryhmän perustamiseksi, sen on pyynnöstä selvitettävä päätöksensä syyt. Osapuolet johtavat teknistä työryhmää yhdessä.

3. Kun osapuoli on pyytänyt tietoja, toinen osapuoli toimittaa tällaiset tiedot tämän luvun määräysten mukaisesti kirjallisesti tai sähköisesti kohtuullisen ajan kuluessa. Osapuoli pyrkii vastaamaan jokaiseen tietopyyntöön 60 päivän kuluessa.

VIIDES LUKU

TERVEYS- JA KASVINSUOJELUTOIMET

5.1 ARTIKLA

Määritelmät

1. Tässä luvussa sovelletaan seuraavia määritelmiä:

a) terveys- ja kasvinsuojelusopimuksen liitteessä A esitettyjä määritelmiä;

b) Codex Alimentarius -komissiossa, jäljempänä ’Codex’, hyväksyttyjä määritelmiä;

c) Maailman eläintautijärjestössä, jäljempänä ’OIE’, hyväksyttyjä määritelmiä;

d) *kansainvälisen kasvinsuojeluyleissopimuksen*, jäljempänä ’IPPC’, mukaisesti hyväksyttyjä määritelmiä;

e) ’tietyiltä haitallisilta säännellyiltä organismeilta suojellulla alueella’ tarkoitetaan virallisesti määriteltyä Euroopan unionin maantieteellistä aluetta, jossa kyseistä organismia ei esiinny sen esiintymiselle suotuisista olosuhteista huolimatta ja vaikka sitä esiintyy Euroopan unionin muissa osissa; ja

f) ’osapuolen toimivaltaisella viranomaisella’ tarkoitetaan jotakin liitteessä 5-A lueteltua viranomaista.

2. Edellä olevan 1 kohdan osalta terveys- ja kasvinsuojelusopimuksen mukaiset määritelmät ovat etusijalla, jos Codexissa, OIE:ssa ja IPPC:ssa hyväksyttyjen määritelmien ja terveys- ja kasvinsuojelusopimuksen mukaisten määritelmien välillä on ristiriitaa.

## 5.2 ARTIKLA

## Tavoitteet

Tämän luvun tavoitteena on

a) suojella ihmisten, eläinten tai kasvien elämää ja terveyttä ja samalla helpottaa kauppaa;

b) varmistaa, että osapuolten terveys- ja kasvinsuojelutoimilla ei luoda perusteettomia kaupan esteitä; ja

c) edistää terveys- ja kasvinsuojelusopimuksen täytäntöönpanoa.

## 5.3 ARTIKLA

## Soveltamisala

Tätä lukua sovelletaan kaikkiin terveys- ja kasvinsuojelutoimiin, jotka voivat suoraan tai välillisesti vaikuttaa osapuolten väliseen kauppaan.

5.4 ARTIKLA

Oikeudet ja velvollisuudet

Osapuolet vahvistavat terveys- ja kasvinsuojelusopimuksen mukaiset oikeutensa ja velvollisuutensa.

5.5 ARTIKLA

Mukautukset alueellisiin edellytyksiin

1. Eläinten, eläintuotteiden ja eläinten sivutuotteiden osalta

a) osapuolet tunnustavat vyöhykejaon käsitteen ja ovat päättäneet soveltaa tätä käsitettä liitteessä 5-B lueteltuihin tauteihin;

b) jos osapuolet päättävät periaatteista ja ohjeista, jotka koskevat alueellisten olojen tunnustamista, niiden on sisällytettävä nämä liitteeseen 5-C;

c) edellä olevan a alakohdan soveltamiseksi viejäosapuolen tekemän vyöhykejakopäätöksen on oltava perustana tuojaosapuolen terveystoimelle, jota sovelletaan viejäosapuoleen, jonka alueella esiintyy jotakin liitteessä 5-B lueteltua tautia, sillä edellytyksellä, että tuojaosapuoli hyväksyy, että viejäosapuolen vyöhykejakopäätös on tehty niiden periaatteiden ja ohjeiden mukaisesti, jotka osapuolet ovat esittäneet liitteessä 5-C, ja että se perustuu asianmukaisiin kansainvälisiin standardeihin, ohjeisiin ja suosituksiin. Tuojaosapuoli voi soveltaa lisätoimia saavuttaakseen terveyden suojelun asianmukaisen tason;

d) jos osapuoli katsoo, että sillä on jotakin liitteessä 5-B luettelematonta tautia koskeva erityisasema, se voi pyytää tämän aseman tunnustamista. Tuojaosapuoli voi pyytää elävien eläinten, eläintuotteiden ja eläinten sivutuotteiden tuontia varten lisätakeita, jotka ovat asianmukaisia tuojaosapuolen tunnustamaan tilaan näiden, mukaan luettuina liitteessä 5-E nimetyt erityisehdot; ja

e) osapuolet tunnustavat lohkomiskäsitteen ja sopivat yhteistyöstä tässä kysymyksessä.

2. Kasvien ja kasvituotteiden osalta

a) kun tuojaosapuoli ottaa käyttöön tai pitää voimassa kasvinsuojelutoimen, sen on otettava huomioon muun muassa alueen tuhoojatilanne, kuten viejäosapuolen määrittämät tuhoojista vapaa alue, tuhoojista vapaa tuotantopaikka, tuhoojista vapaa tuotantoyksikkö, alue, jolla esiintyy vain vähän tuhoojia, ja suoja-alue; ja

b) jos osapuolet päättävät periaatteista ja ohjeista, jotka koskevat alueellisten olojen tunnustamista, niiden on sisällytettävä nämä liitteeseen 5-C.

## 5.6 ARTIKLA

## Vastaavuus

1. Tuojaosapuoli hyväksyy viejäosapuolen terveys- ja kasvinsuojelutoimet sen omia toimia vastaaviksi, jos viejäosapuoli osoittaa puolueettomasti, että sen toimet vastaavat tuojaosapuolen terveys- ja kasvinsuojelun asianmukaista tasoa.

2. Liitteessä 5-D vahvistetaan periaatteet ja ohjeet, joilla vastaavuus määritetään, tunnustetaan ja ylläpidetään.

3. Liitteessä 5-E vahvistetaan

a) alue, jonka osalta tuojaosapuoli tunnustaa viejäosapuolen terveys- ja kasvinsuojelutoimen omaansa vastaavaksi; ja

b) alue, jonka osalta tuojaosapuoli tunnustaa, että täsmennettyjen erityisedellytysten täyttyminen yhdessä viejäosapuolen terveys- ja kasvinsuojelutoimen kanssa vastaa tuojaosapuolen terveys- ja kasvinsuojelun asianmukaisen tasoa.

4. Tämän luvun soveltamiseksi sovelletaan1.7 artiklaa (Viittaukset lainsäädäntöön), ellei tästä artiklasta, liitteestä 5-D ja liitteen 5-E yleisistä huomautuksista muuta johdu.

5.7 ARTIKLA

Kauppaa koskevat edellytykset

1. Tuojaosapuoli tarjoaa saataville terveys- ja kasvinsuojelutoimia koskevat yleiset tuontivaatimukset kaikkien hyödykkeiden osalta. Jos osapuolet yhdessä nimeävät jonkin hyödykkeen ensisijaiseksi, tuojaosapuoli määrittää tälle hyödykkeelle terveys- ja kasvinsuojelutoimia koskevat erityiset tuontivaatimukset, elleivät osapuolet toisin päätä. Nimetessään hyödykkeitä, jotka ovat ensisijaisia, osapuolet tekevät yhteistyötä varmistaakseen käytettävissä olevien voimavarojen tehokkaan hallinnon. Erityisiä tuontivaatimuksia olisi sovellettava viejäosapuolen koko alueeseen.

2. Tuojaosapuoli käynnistää 1 kohdan mukaisesti viipymättä tarvittavan menettelyn, jolla laaditaan terveys- ja kasvinsuojelutoimia koskevat erityiset tuontivaatimukset hyödykkeelle, joka on nimetty ensisijaiseksi. Kun nämä erityiset tuontivaatimukset on laadittu, tuojaosapuoli toteuttaa viipymättä tarvittavat toimet, joilla mahdollistetaan näiden tuontivaatimusten mukainen kauppa.

3. Terveys- ja kasvinsuojelutoimia koskevien erityisten tuontivaatimusten laatimiseksi viejäosapuoli tuojaosapuolen pyynnöstä

a) toimittaa kaikki tuojaosapuolen tarvitsemat tiedot; ja

b) tarjoaa tuojaosapuolelle kohtuullisen pääsyn tarkastus-, testaus- ja auditointitoimintaan ja muiden asiaankuuluvien prosessien toteuttamiseen.

4. Jos tuojaosapuolella on luettelo jonkin hyödykkeen tuontia varten hyväksytyistä yksiköistä tai laitoksista, sen on hyväksyttävä viejäosapuolen alueella sijaitseva yksikkö tai laitos ilman kyseisen yksikön tai laitoksen ennakkotarkastusta, jos

a) viejäosapuoli on hakenut tällaista yksikön tai laitoksen hyväksyntää asianmukaisin takein; ja

b) liitteessä 5-F vahvistettuja edellytyksiä ja menettelyitä noudatetaan.

5. Edellä olevan 4 kohdan osalta tuojaosapuoli julkaisee luettelon hyväksytyistä yksiköistä tai laitoksista.

6. Osapuoli hyväksyy yleensä säännellyn hyödykkeen lähetyksen ilman hyödykkeen lähetyskohtaista esitullausta, elleivät osapuolet toisin päätä.

7. Tuojaosapuoli voi edellyttää, että viejäosapuolen asianomainen toimivaltainen viranomainen osoittaa objektiivisesti tuojaosapuolta tyydyttävällä tavalla, että tuontivaatimukset voidaan täyttää tai että ne täyttyvät.

8. Osapuolten olisi noudatettava liitteessä 5-G vahvistettua menettelyä, joka koskee kasvien terveyttä koskevia erityisiä tuontivaatimuksia.

## 5.8 ARTIKLA

### Auditointi ja tarkastus

1. Luottamuksen ylläpitämiseksi tämän luvun täytäntöönpanon osalta osapuoli voi toteuttaa toisen osapuolen toimivaltaisen viranomaisen valvontaohjelmaa tai sen osaa koskevan auditoinnin tai tarkastuksen taikka nämä kummatkin. Osapuoli vastaa auditointiin tai tarkastukseen liittyvistä omista kustannuksistaan.

2. Jos osapuolet päättävät auditoinnin tai tarkastuksen tekemistä koskevista periaatteista ja ohjeista, niiden on sisällytettävä ne liitteeseen 5-H. Jos osapuoli toteuttaa auditoinnin tai tarkastuksen, sen on tehtävä se liitteeseen 5-H mahdollisesti sisältyvien periaatteiden ja ohjeiden mukaisesti.

## 5.9 ARTIKLA

### Vientitodistus

1. Jos elävien eläinten tai eläintuotteiden lähetyksen tuontiin edellytetään virallista terveystodistusta ja jos tuojaosapuoli on hyväksynyt viejäosapuolen terveys- ja kasvinsuojelutoimen omaansa vastaavaksi tällaisten eläinten tai eläintuotteiden osalta, osapuolet käyttävät tällaiseen todistukseen liitteessä 5-I määrättyä eläinten terveyttä koskevaa vakuutusta, elleivät osapuolet toisin päätä. Osapuolet voivat myös käyttää vakuutusmallia muihin tuotteisiin, jos ne niin päättävät.

2. Liitteessä 5-I vahvistetaan periaatteet ja ohjeet vientitodistuksia varten, mukaan lukien sähköiset todistukset, todistusten peruuttaminen tai korvaaminen, käytettävät kielet sekä vakuutusmallit.

## 5.10 ARTIKLA

## Tuontitarkastukset ja -maksut

1. Liitteessä 5-J vahvistetaan tuontitarkastuksia ja -maksuja koskevat periaatteet ja ohjeet, myös tuontitarkastusten toteuttamistiheys.

2. Jos tuontitarkastuksissa ilmenee asiaankuuluvien tuontivaatimuksien vastaisuuksia, tuojaosapuolen toteuttamien toimien on perustuttava riskinarviointiin eikä niillä saa rajoittaa kauppaa enempää kuin osapuolen terveys- ja kasvinsuojelun asianmukaisen tason saavuttaminen edellyttää.

3. Tuojaosapuoli ilmoittaa aina, kun se on mahdollista, tuojalle tai sen edustajalle vaatimustenvastaisesta lähetyksestä ja vaatimustenvastaisuuden syistä ja tarjoaa tuojalle tai sen edustajalle mahdollisuus hakea päätökseen muutosta. Tuojaosapuoli ottaa huomioon kaikki asiaankuuluvat tiedot, jotka on toimitettu päätöksen tarkastelua varten.

4. Osapuoli voi kerätä maksuja kustannuksista, joita koituu rajatarkastusten toteuttamisesta, ja tällaisten maksujen ei pitäisi ylittää kustannuksia, jotka niillä katetaan.

5.11 ARTIKLA

Ilmoitukset ja tietojen vaihto

1. Osapuoli ilmoittaa viipymättä toiselle osapuolelle

a) tuhooja- tai tautitilanteen merkittävän muutoksen, kuten liitteessä 5-B luetellun taudin esiintymisen tai kehittymisen;

b) epidemiologisesti merkittävän löydöksen eläintaudista, jota ei ole lueteltu liitteessä 5-B tai joka on uusi tauti; ja

c) merkittävän elintarviketurvallisuuden ongelman, joka liittyy tuotteeseen, jolla käydään kauppaa osapuolten välillä.

2. Osapuolet pyrkivät vaihtamaan tietoja myös muista asiaan liittyvistä aiheista, kuten seuraavista:

a) muutos osapuolen terveys- ja kasvinsuojelutoimessa;

b) mikä tahansa merkittävä muutos osapuolen toimivaltaisen viranomaisen rakenteessa tai organisaatiossa;

c) pyynnöstä osapuolen virallisen valvonnan tulokset ja raportti toteutetun valvonnan tuloksista;

d) 5.10 artiklassa vahvistetun tuontitarkastuksen tulokset, jos lähetys on hylätty tai ollut vaatimusten vastainen; ja

e) pyynnöstä riskianalyysi tai tieteellinen lausunto, jonka osapuoli on laatinut ja joka on merkityksellinen tämän luvun kannalta.

3. Jollei yhteinen hallintokomitea toisin päätä, kun 1 tai 2 kohdassa tarkoitetut tiedot on tarjottu saataville antamalla ilmoitus WTO:n ilmoitusten keskusrekisterille tai asianmukaiselle kansainväliselle standardointielimelle sovellettavien sääntöjen mukaisesti, 1 ja 2 kohdan vaatimukset, jotka koskevat näitä tietoja, on täytetty.

## 5.12 ARTIKLA

## Tekniset neuvottelut

Jos osapuolella on merkittävä huoli elintarviketurvallisuudesta, kasvien tai eläinten terveydestä tai terveys- ja kasvinsuojelutoimesta, jota toinen osapuoli on ehdottanut tai jonka se on toteuttanut, osapuoli voi pyytää teknisiä neuvotteluja toisen osapuolen kanssa. Osapuolen, jota pyyntö koskee, olisi vastattava pyyntöön viipymättä. Kukin osapuoli pyrkii tarjoamaan tarvittavat tiedot, jotta vältetään kaupan häiriöt ja, tapauksen mukaan, päästään kumpaakin osapuolta tyydyttävään ratkaisuun.

5.13 ARTIKLA

Kiireelliset terveys- ja kasvinsuojelutoimet

1. Osapuoli ilmoittaa toiselle osapuolelle kiireellisestä terveys- ja kasvinsuojelutoimesta 24 tunnin kuluessa sen täytäntöönpanoa koskevasta päätöksestä. Jos osapuoli pyytää teknisiä neuvotteluja kiireellisen terveys- ja kasvinsuojelutoimen käsittelemiseksi, tekniset neuvottelut on pidettävä 10 päivän kuluessa kiireellisen terveys- ja kasvinsuojelutoimen ilmoittamisesta. Osapuolet ottavat huomioon kaikki teknisten neuvottelujen yhteydessä toimitetut tiedot.

2. Tuojaosapuoli ottaa huomioon tiedot, jotka viejäosapuoli on toimittanut kohtuullisessa ajassa, tehdessään päätöstä lähetyksestä, jota kiireellisen terveys- ja kasvinsuojelutoimen hyväksymishetkellä kuljetetaan osapuolten välillä.

5.14 ARTIKLA

Terveys- ja kasvinsuojelutoimia käsittelevä yhteinen hallintokomitea

1. 26.2 artiklan 1 kohdan d alakohdan nojalla perustettuun terveys- ja kasvinsuojelutoimia käsittelevään yhteiseen hallintokomiteaan, jäljempänä ’yhteinen hallintokomitea’, kuuluu kunkin osapuolen terveys- ja kasvinsuojelutoimista vastaavia sääntelyn ja kaupan alan edustajia.

2. Yhteisen hallintokomitean tehtäviin kuuluvat seuraavat:

a) valvoa tämän luvun täytäntöönpanoa ja käsitellä kaikkia tähän lukuun liittyviä asioita sekä tarkastella kaikkia asioita, joita sen täytäntöönpanossa voi tulla esille;

b) toimia suunnannäyttäjänä käsiteltävien kysymysten tunnistamisessa, priorisoinnissa, hallinnassa ja ratkaisussa;

c) käsitellä kaikki jonkin osapuolen esittämät tuontitarkastusta koskevat pyynnöt;

d) vähintään kerran vuodessa tarkastella tämän luvun liitteitä, erityisesti tämän sopimuksen mukaisissa neuvotteluissa saavutetun edistymisen valossa. Tällaisen tarkastelun tuloksena yhteinen hallintokomitea voi päättää muuttaa tämän luvun liitteitä. Osapuolet voivat hyväksyä yhteisen hallintokomitean päätöksen sellaisten omien menettelyidensä mukaisesti, jotka ovat tarpeen muutoksen voimaantuloa varten. Päätös tulee voimaan osapuolten sopimana päivänä;

e) valvoa edellä d alakohdassa tarkoitetun päätöksen täytäntöönpanoa sekä edellä d alakohdassa tarkoitettujen toimenpiteiden toimintaa;

f) tarjota foorumi kunkin osapuolen sääntelyjärjestelmää koskevalle säännölliselle tiedonvaihdolle, mukaan lukien terveys- ja kasvinsuojelutoimen tieteellinen ja riskinarviointiperusta; ja

g) valmistella ja pitää yllä asiakirjaa, jossa annetaan tarkat tiedot osapuolten välisten, terveys- ja kasvinsuojelutoimien vastaavuuden tunnustamista koskevien keskusteluiden tilasta.

3. Yhteinen hallintokomitea voi muun muassa

a) nimetä mahdollisuuksia laajemmalle kahdenväliselle toiminnalle, myös tehostamalla suhteita, mihin voi sisältyä virkamiesvaihto;

b) keskustella varhaisessa vaiheessa muutoksesta tai muutosehdotuksesta harkittavana olevaan terveys- ja kasvinsuojelutoimeen;

c) tukea osapuolten välistä parempaa yhteisymmärrystä terveys- ja kasvinsuojelusopimuksen täytäntöönpanosta ja edistää osapuolten yhteistyötä terveys- ja kasvinsuojeluasioissa, joita käsitellään monenvälisillä foorumeilla, tapauksen mukaan myös terveys- ja kasvinsuojelutoimia käsittelevässä WTO:n komiteassa ja kansainvälissä standardointielimissä; tai

d) tunnistaa varhaisessa vaiheessa aloitteet, joihin sisältyy terveys- ja kasvinsuojelukysymyksiä ja jotka hyötyisivät yhteistyöstä, ja keskustella niistä.

4. Yhteinen hallintokomitea voi perustaa osapuolten asiantuntijatason edustajista koostuvia työryhmiä käsittelemään erityisiä terveys- ja kasvinsuojelukysymyksiä.

5. Osapuoli voi antaa minkä tahansa terveys- ja kasvinsuojelukysymyksen yhteisen hallintokomitean käsiteltäväksi. Yhteisen hallintokomitean olisi tarkasteltava tällaista kysymystä mahdollisimman ripeästi.

6. Jos yhteinen hallintokomitea ei pysty ratkaisemaan kysymystä nopeasti, sen on osapuolen pyynnöstä raportoitava viipymättä CETA-sekakomitealle.

7. Elleivät osapuolet toisin päätä, yhteinen hallintokomitea kokoontuu ja vahvistaa työohjelmansa viimeistään 180 päivän ja työjärjestyksensä viimeistään vuoden kuluttua tämän sopimuksen voimaantulosta.

8. Ensimmäisen kokouksensa jälkeen yhteinen hallintokomitea kokoontuu tarpeen mukaan, yleensä vuosittain. Yhteinen hallintokomitea voi päättää kokoontua video- tai etäkokoukseen, ja se voi myös käsitellä asioita kokouksen ulkopuolella kirjeenvaihtona.

9. Yhteinen hallintokomitea raportoi vuosittain toiminnastaan ja työohjelmastaan CETA-sekakomitealle.

10. Tämän sopimuksen tullessa voimaan kukin osapuoli nimeää yhteyspisteen ja ilmoittaa sen toiselle osapuolelle kirjallisesti, jotta voidaan koordinoida yhteisen hallintokomitean asialistaa ja helpottaa viestintää terveys- ja kasvinsuojelukysymyksistä.

KUUDES LUKU

TULLIASIAT JA KAUPAN HELPOTTAMINEN

## 6.1 ARTIKLA

### Tavoitteet ja periaatteet

1. Osapuolet tunnustavat tullimenettelyjen ja kaupan helpottamisen merkityksen kehittyvän globaalin kaupankäyntiympäristön kannalta.

2. Osapuolet tekevät mahdollisimman laajasti yhteistyötä ja vaihtavat tietoja, myös tietoja parhaista toimintatavoista, jotta voidaan edistää tämän sopimuksen mukaisten kaupan helpottamista koskevien toimenpiteiden soveltamista ja noudattamista.

3. Kaupan helpottamistoimenpiteet eivät saa estää ihmisten suojelemiseksi toimivia järjestelyjä osapuolen lainsäädännön tehokkaan täytäntöönpanon ja noudattamisen osalta.

4. Tuonti-, vienti- ja kauttakuljetusmenettelyt eivät saa olla hallinnollisesti raskaampia tai enemmän kauppaa rajoittavia kuin on tarpeen oikeutetun tavoitteen saavuttamiseksi,

5. Tuontia, vientiä ja kauttakuljetusta koskevien vaatimusten ja menettelyiden perustana ovat voimassa olevat kansainväliset kauppaa ja tullia koskevat säännöt ja normit, lukuun ottamatta tapauksia, joissa ne olisivat sopimaton tai tehoton keino oikeutetun tavoitteen saavuttamiseksi.

## 6.2 ARTIKLA

## Avoimuus

1. Kukin osapuoli julkaisee tai muutoin tarjoaa saataville, myös sähköisin keinoin, lakinsa, asetuksensa, oikeuden päätökset ja hallinnolliset toimintatavat, jotka koskevat tavaroiden tuonti- ja vientivaatimuksia.

2. Kukin osapuoli pyrkii julkaisemaan, myös internetissä, ehdotukset tulliasioita koskeviksi asetuksiksi ja hallinnollisiksi toimintatavoiksi ja antamaan asianomaisille henkilöille mahdollisuuden esittää näkemyksiä ennen niiden hyväksymistä.

3. Kukin osapuoli nimeää ja ylläpitää yhden tai useampia yhteyspisteitä, joissa käsitellään tulliasioita koskevia asianomaisten henkilöiden kyselyitä, ja antaa internetissä tietoa menettelyistä tällaisten kyselyiden tekemistä varten.

6.3 ARTIKLA

Tavaroiden luovutus

1. Kukin osapuoli ottaa käyttöön tai pitää voimassa yksinkertaistettuja tullimenettelyjä tavaroiden tehokasta luovutusta varten, jotta helpotetaan osapuolten välistä kauppaa ja pienennetään tuojien ja viejien kustannuksia.

2. Kukin osapuoli varmistaa, että näillä yksinkertaistetuilla menettelyillä

a) mahdollistetaan tavaroiden luovutus ajassa, joka ei ole pidempi kuin lainsäädännön noudattamiseksi on tarpeen;

b) mahdollistetaan tavaroiden, ja siinä määrin kuin mahdollista valvottujen tai säänneltyjen tavaroiden, luovutus ensimmäisessä saapumispaikassa;

c) pyritään mahdollistamaan kiireellistä selvitystä tarvitsevien tavaroiden pikainen luovutus;

d) annetaan tuojan tai sen edustajan poistaa tavarat tullin valvonnasta ennen tullimaksujen, verojen ja palkkioiden lopullista määrittämistä ja maksua. Ennen tavaroiden luovutusta osapuoli voi edellyttää, että tuoja tarjoaa riittävän vakuuden takauksen, talletuksen tai muun soveltuvan välineen muodossa; ja

e) säädetään sen lainsäädännön mukaisesti yksinkertaistetuista dokumentointivaatimuksista osapuolen määrittelemien vähäarvoisten tavaroiden saapumista varten.

3. Kukin osapuoli voi yksinkertaistetuissa menettelyissään edellyttää yksityiskohtaisempien tietojen toimittamista, tapauksen mukaan, tavaroiden saapumisen jälkeen tapahtuvan kirjanpidon ja tarkastusten muodossa.

4. Kukin osapuoli salli tavaroiden nopeutetun luovutuksen ja, siinä määrin kuin mahdollista ja soveltuvin osin,

a) säätää ennen tavaroiden fyysistä saapumista tapahtuvasta tietojen sähköisestä toimituksesta ja käsittelystä, jotta mahdollistetaan tavaroiden luovutus niiden saapuessa, jos riskiä ei ole todettu tai jos satunnaistarkastuksia ei ole määrä tehdä; ja

b) säätää tiettyjen tavaroiden selvityksestä vähimmäisasiakirjoin.

5. Kukin osapuoli varmistaa, siinä määrin kuin se on mahdollista, että sen rajavalvontaan ja muuhun tuonnin ja viennin valvontaan osallistuvat viranomaiset ja elimet tekevät yhteistyötä ja koordinoivat toimintaansa, jotta helpotetaan kauppaa muun muassa yhdentämällä tuonnin ja viennin tiedot ja asiakirjavaatimukset ja ottamalla käyttöön yksi piste lähetysten asiakirjojen ja tavaroiden fyysistä kertatarkastusta varten.

6. Kukin osapuoli varmistaa, siinä määrin kuin mahdollista, että sen tavaroita koskevat tuonti- ja vientivaatimukset koordinoidaan helpottamaan kauppaa, riippumatta siitä, hallinnoiko näitä vaatimuksia jokin virasto vai tullihallinto tällaisen viraston puolesta.

6.4 ARTIKLA

Tullausarvon määrittäminen

1. Tullausarvoa koskevalla sopimuksella säännellään osapuolten väliseen vastavuoroiseen kauppaan sovellettavaa tullausarvon määritystä.

2. Osapuolet tekevät yhteistyötä, jotta päästäisiin yhteiseen toimintatapaan tullausarvon määrittämiseen liittyvissä kysymyksissä.

6.5 ARTIKLA

Tavaroiden luokittelu

Osapuolten välisessä tämän sopimuksen piiriin kuuluvassa kaupassa tavaroiden luokitteluun käytetään kunkin osapuolen tariffinimikkeistöä, joka perustuu harmonoituun järjestelmään.

6.6 ARTIKLA

Maksut ja palkkiot

Kukin osapuoli julkaisee tai tarjoaa muutoin saataville, myös sähköisin keinoin, tiedot kyseisen osapuolen tullihallinnon määräämistä maksuista ja palkkioista. Näihin tietoihin sisältyvät sovellettavat maksut ja palkkiot, maksun tai palkkion täsmällinen peruste, vastaava viranomainen sekä se, miten ja milloin maksu on suoritettava. Osapuoli ei saa määrätä uusia tai muutettuja maksuja ja palkkioita, ennen kuin se on julkaissut nämä tiedot tai muutoin tarjonnut ne saataville.

6.7 ARTIKLA

Riskienhallinta

1. Kukin osapuoli perustaa tarkastelu- ja luovutusmenettelynsä ja tuonnin jälkeiset tarkastusmenettelynsä riskinarvioinnin periaatteille sen sijaan, että jokainen tuotu lähetys tutkittaisiin kattavasti kaikkien tuontivaatimusten noudattamisen suhteen.

2. Osapuolet laativat ja soveltavat tavaroiden tuontia, vientiä ja kauttakuljetusta koskevia valvontavaatimuksia ja -menettelyitä riskinhallinnan periaatteiden pohjalta ja kohdistavat vaatimustenmukaisuuden noudattamista koskevat toimenpiteet huomionarvoisiin toimiin.

3. 1 ja 2 kohdan määräykset eivät estä osapuolta toteuttamasta laadunvalvontaa ja vaatimustenmukaisuuden tarkasteluja, jotka voivat edellyttää laajempia tutkimuksia.

6.8 ARTIKLA

Automaatio

1. Kukin osapuoli käyttää tietotekniikkaa, jolla nopeutetaan sen menettelyitä tavaroiden luovutusta varten, jotta helpotetaan kauppaa, myös osapuolten välillä.

2. Kukin osapuoli

a) pyrkii tarjoamaan sähköisin keinoin tullilomakkeet, joita tavaroiden tuonti tai vienti edellyttää;

b) sallii, lainsäädäntönsä asettamissa rajoissa, tällaiset sähköisessä muodossa toimitettavat tullilomakkeet; ja

c) jos mahdollista, tarjoaa tullihallintonsa kautta sähköisen tiedonvaihdon kaupan alan toimijoiden kanssa.

3. Kukin osapuoli pyrkii

a) kehittämään ja ylläpitämään täysin yhteenliitettyjä yhden pisteen järjestelmiä, joilla helpotetaan tulli- ja muussa lainsäädännössä edellytetyn tiedon toimittamista yhtenä sähköisenä toimituksena rajatylittävää tavaroiden liikkumista varten; ja

b) laatimaan Maailman tullijärjestön, jäljempänä ’WCO’, tietomallin ja siihen liittyvien WCO:n suositusten ja ohjeiden mukaisia dataelementtejä ja -prosesseja.

4. Osapuolet pyrkivät tekemään yhteistyötä yhteentoimivien sähköisten järjestelmien kehittämisessä ottamalla huomioon myös WCO:ssa tehdyn työn, jotta osapuolten välistä kauppa voidaan helpottaa.

## 6.9 ARTIKLA

## Ennakkopäätökset

1. Kirjallisesta pyynnöstä kukin osapuoli antaa tariffiluokitusta koskevat ennakkopäätökset lainsäädäntönsä mukaisesti.

2. Jollei luottamuksellisuutta koskevista vaatimuksista muuta johdu kukin osapuoli julkaisee, esimerkiksi internetissä, tiedot tariffiluokitusta koskevista ennakkopäätöksistä, jotka ovat merkityksellisiä tariffiluokitussääntöjen ymmärtämiseksi ja soveltamiseksi.

3. Kaupan helpottamiseksi osapuolet sisällyttävät kahdenväliseen vuoropuheluunsa säännölliset päivitykset, jotka koskevat niiden lainsäädännön ja täytäntöönpanotoimenpiteiden muutoksia 1 ja 2 kohdassa tarkoitettujen seikkojen osalta.

6.10 ARTIKLA

Uudelleentarkastelu ja muutoksenhaku

1. Kukin osapuoli varmistaa, että tavaroiden tuontia koskevaa hallinnollista toimea tai virallista päätöstä voidaan ripeästi tarkastella uudelleen tuomioistuimessa, välimiesoikeudessa tai hallinnollisissa tuomioistuimessa tai hallinnollisessa menettelyssä.

2. Tuomioistuimen tai hallinnollisen menettelyn mukaisesti toimivan virkamiehen on oltava riippumaton päätöksen tehneestä virkamiehestä tai virastosta, ja sillä on oltava valtuudet pitää voimassa, muuttaa tai kumota päätös osapuolen lainsäädännön mukaisesti.

3. Ennen kuin henkilön edellytetään hakevan muutosta korkeammalla tai oikeudellisella tasolla, kukin osapuoli tarjoaa hallinnollisen muutoksenhaun tai uudelleentarkastelun tason, joka on riippumaton alkuperäisestä toimesta tai päätöksestä vastuussa olevasta virkamiehestä tai virastosta.

4. Kukin osapuoli myöntää henkilölle, joka on saanut sen tullihallinnon 6.9 artiklan mukaisesti tekemän ennakkopäätöksen, olennaisesti samat ennakkopäätöksiä koskevat uudelleentarkastelu- ja muutoksenhakuoikeudet kuin se myöntää alueensa tuojille.

## 6.11 ARTIKLA

### Seuraamukset

Kukin osapuoli varmistaa, että sen tullilainsäädännössä säädetyt seuraamukset ovat oikeasuhteisia ja syrjimättömiä ja että niiden soveltaminen ei johda tarpeettomiin viivästyksiin.

## 6.12 ARTIKLA

### Luottamuksellisuus

1. Kukin osapuoli käsittelee lainsäädäntönsä mukaisesti kaikkia tämän luvun nojalla saatuja, luonteeltaan luottamuksellisia tai luottamukselliselta pohjalta toimitettuja tietoja täysin luottamuksellisina ja suojaa nämä tiedot niiden paljastamiselta, joka voisi vaarantaa tiedot toimittaneen henkilön kilpailuaseman.

2. Jos edellä 1 kohdassa tarkoitettuja tietoja vastaanottavalla tai hankkivalla osapuolella on lainsäädäntönsä mukaisesti velvollisuus ilmoittaa tällaiset tiedot, kyseinen osapuoli ilmoittaa tästä tiedot toimittaneelle osapuolelle tai henkilölle.

3. Kukin osapuoli varmistaa, että tämän luvun nojalla kerättyjä luottamuksellisia tietoja ei käytetä muihin kuin hallinnollisiin ja tulliasioiden täytäntöönpanotarkoituksiin, lukuun ottamatta tapauksia, joissa tähän on saatu luottamukselliset tiedot toimittaneen osapuolen tai henkilön lupa.

4. Osapuoli voi sallia tämän luvun nojalla kerätyn tiedon käyttämisen hallinnollisessa menettelyssä, tuomioistuinmenettelyssä tai tuomioistuintyyppisessä menettelyssä, joka on käynnistetty tämän luvun täytäntöönpanemiseksi annetun tulliasioihin liittyvän lainsäädännön rikkomisen vuoksi. Osapuoli ilmoittaa tietojen tällaisesta käytöstä etukäteen tiedot toimittaneelle osapuolelle tai henkilölle.

## 6.13 ARTIKLA

## Yhteistyö

1. Osapuolet jatkavat yhteistyötään kansainvälisillä foorumeilla, kuten WCO:ssa, saavuttaakseen yhteisesti tunnustamansa tavoitteet, myös ne, jotka on asetettu maailmankaupan turvaamista ja helpottamista koskevassa WCO:n kehysnormistossa.

2. Osapuolet tarkastelevat säännöllisesti merkittäviä kaupan helpottamista koskevia kansainvälisiä aloitteita, mukaan luettuna Yhdistyneiden kansakuntien kauppa- ja kehityskonferenssin ja Yhdistyneiden kansakuntien Euroopan talouskomission laatima kaupan helpottamista koskevien suositusten kokoelma, jotta voidaan tunnistaa alat, joilla lisätoimin voidaan helpottaa osapuolten välistä kauppaa ja edistää yhteisiä monenvälisiä tavoitteita.

3. Osapuolet tekevät yhteistyötä Ottawassa 4 päivänä joulukuuta 1997 tehdyn *Euroopan yhteisön ja Kanadan tulliyhteistyötä ja keskinäistä avunantoa tulliasioissa* koskevan sopimuksen, jäljempänä ’Kanadan ja EU:n tulliyhteistyösopimus’, mukaisesti.

4. Osapuolet tarjoavat toisilleen keskinäistä apua tulliasioissa Kanadan ja EU:n tulliyhteistyösopimuksen mukaisesti, mukaan luettuina asiat, jotka liittyvät jonkin osapuolen tullilainsäädännön epäiltyyn rikkomiseen, sellaisena kuin se on määritelty mainitussa sopimuksessa, sekä tämän sopimuksen täytäntöönpanoon.

## 6.14 ARTIKLA

## Tulliyhteistyösekakomitea

1. Tulliyhteistyösekakomitea, jolle on myönnetty valtuudet toimia CETA-sekakomitean puitteissa 26.2 artiklan (Erikoistuneet komiteat) 1 kohdan c alakohdassa tarkoitettuna erikoistuneena komiteana, varmistaa tämän luvun, alkuperäsääntöjä ja alkuperämenettelyitä koskevan pöytäkirjan sekä 20.43 (Rajatoimenpiteiden soveltamisala) ja 2.8 artiklan (Tullietuuskohtelun tilapäinen keskeyttäminen) asianmukaisen toiminnan. Tulliyhteistyösekakomitea tarkastelee tämän sopimuksen tavoitteiden mukaisesti kysymyksiä, joita nousee esiin näiden määräysten soveltamisen yhteydessä.

2. Tämän sopimuksen piiriin kuuluvissa seikoissa tulliyhteistyösekakomiteaan kuuluu tulli-, kauppa- tai muiden toimivaltaisten viranomaisten edustajia kunkin osapuolen sopivaksi katsomalla tavalla.

3. Kukin osapuoli varmistaa, että sen edustajilla tulliyhteistyösekakomitean kokouksissa on asialistan kysymyksiä vastaava asiantuntemus. Tulliyhteistyösekakomitea voi kokoontua asiantuntijoista muodostuvassa erityskokoonpanossa käsittelemään alkuperäsääntöjä tai alkuperämenettelyitä, nimityksillä ’tulliyhteistyösekakomitea – alkuperäsäännöt’ tai ’tulliyhteistyösekakomitea – alkuperämenettelyt’.

4. Tulliyhteistyösekakomitea voi muotoilla päätöslauselmia, suosituksia tai lausuntoja ja esitellä CETA-sekakomitealle päätösluonnoksia, jotka se katsoo tarpeellisiksi yhteisten tavoitteiden saavuttamisen ja tällä luvulla ja alkuperäsääntöjä ja alkuperämenettelyitä koskevalla pöytäkirjalla sekä 20.43 (Rajatoimenpiteiden soveltamisala) ja 2.8 artiklalla (Tullietuuskohtelun tilapäinen keskeyttäminen) perustettujen järjestelyjen asianmukaisen toiminnan kannalta.

## SEITSEMÄS LUKU

## TUET

### 7.1 ARTIKLA

### Tuen määritelmä

1. Tässä sopimuksella ’tuella’ tarkoitetaan toimenpidettä, joka liittyy tavarakauppaan ja joka täyttää tukisopimuksen 1 artiklan 1 kohdassa vahvistetut edellytykset.

2. Tätä lukua sovelletaan tukeen vain, jos se on erityinen tukisopimuksen 2 artiklan mukaisesti.

## 7.2 ARTIKLA

## Avoimuus

1. Kukin osapuoli ilmoittaa kahden vuoden välein toiselle osapuolelle seuraavat tiedot sen alueella mahdollisesti myönnetyistä tai voimassa pidetyistä tuista:

a) tuen oikeusperusta;

b) tuen muoto; ja

c) tuen määrä tai tukeen talousarviossa varattu määrä.

2. Tukisopimuksen 25 artikla 1 kohdan nojalla WTO:lle annettavien ilmoitusten katsotaan täyttävän 1 kohdassa vahvistetun vaatimuksen.

3. Toisen osapuolen pyynnöstä osapuoli toimittaa viipymättä tiedot ja vastaa kysymyksiin, jotka koskevat palvelukaupalle sen alueella annetun valtiontuen erityisiä muotoja.

7.3 ARTIKLA

Avustuksia ja valtiontukea koskevat neuvottelut muilla aloilla kuin maataloudessa ja kalataloudessa

1. Jos osapuoli katsoo, että jokin toisen osapuolen myöntämä palvelukauppaan liittyvä avustus tai valtiontuen erityinen muoto vaikuttaa tai voi vaikuttaa kielteisesti sen etuihin, se voi ilmaista huolensa toiselle osapuolelle ja pyytää asiaa koskevia neuvotteluita. Vastaajana oleva osapuoli tarkastelee pyyntöä kokonaisuudessaan ja myötämielisesti.

2. Neuvottelujen aikana osapuoli voi pyytää lisätietoja toisen osapuolen myöntämästä palvelukauppaan liittyvästä avustuksesta tai valtiontuen erityisestä muodosta, myös sen poliittisista tavoitteista, sen määrästä ja kaikista toimenpiteistä, joilla rajoitetaan sen mahdollista kauppaa vääristävää vaikutusta.

3. Vastaajana oleva osapuoli pyrkii neuvottelujen pohjalta poistamaan tai minimoimaan palvelukauppaan liittyvän avustuksen tai valtiontuen erityisen muodon haitalliset vaikutukset, jotka kohdistuvat pyynnön esittäneeseen osapuoleen.

4. Tätä artiklaa ei sovelleta maataloustuotteita tai kalataloustuotteita koskeviin avustuksiin, eikä sillä rajoiteta 7.4 ja 7.5 artiklan soveltamista.

7.4 ARTIKLA

Maataloustuotteiden ja kalastustuotteiden
tukiin liittyvät neuvottelut

1. Osapuolten yhteisenä tavoitteena on toimia yhteistyössä ja pyrkiä sopimukseen, jolla

a) edistetään maatalouskauppaa koskevia monenvälisiä sääntöjä WTO:ssa; ja

b) autetaan etsimään maailmanlaajuista monenvälistä ratkaisua kalastustukiin.

2. Jos osapuoli katsoo, että jokin toisen osapuolen myöntämä avustus tai valtiontuki vaikuttaa tai voi vaikuttaa kielteisesti sen etuihin maataloustuotteiden tai kalastustuotteiden osalta, se voi ilmaista huolensa toiselle osapuolelle ja pyytää asiaa koskevia neuvotteluita.

3. Vastaajana oleva osapuoli tarkastelee pyyntöä kokonaisuudessaan ja myötämielisesti ja pyrittävä poistamaan tai minimoimaa avustuksen tai valtiontuen haitalliset vaikutukset, jotka kohdistuvat pyynnön esittäneen osapuolen etuihin maataloustuotteiden tai kalastustuotteiden osalta.

## 7.5 ARTIKLA

### Maataloustuotteiden vientituki

1. Tässä artiklassa

a) **vientituella** tarkoitetaan maataloussopimuksen 1 artiklan ensimmäisen kohdan e alakohdassa määriteltyä vientitukea; ja

b) **koko tullin poistamisella** tarkoitetaan, kun tullikiintiöitä on käytössä, joko kiintiötullin tai kiintiön ylittävän osan tullin poistoa.

2. Osapuoli ei saa ottaa käyttöön tai pitää voimassa vientitukea maataloustuotteelle, jota viedään toisen osapuolen alueelle tai sisällytetään toisen osapuolen alueelle vietävään tuotteeseen sen jälkeen, kun toinen osapuoli on poistanut kyseisen maataloustuotteen koko tullin joko välittömästi tai siirtymäkauden jälkeen liitteen 2-A (Tullien poistaminen), sen tulliluettelot mukaan luettuina, mukaisesti.

## 7.6 ARTIKLA

### Luottamuksellisuus

Osapuolen ei edellytetä paljastavan luottamuksellisia tietoja, kun se toimittaa tietoja tämän luvun nojalla.

## 7.7 ARTIKLA

Audiovisuaalipalveluita ja kulttuuriteollisuutta koskevien avustusten ja valtiontuen sulkeminen pois

Tätä sopimusta ei sovelleta avustuksiin tai valtiontukeen, jotka kohdistuvat Euroopan unionin audiovisuaalisiin palveluihin ja Kanadan kulttuuriteollisuuteen.

## 7.8 ARTIKLA

Suhde WTO-sopimukseen

Osapuolet vahvistavat uudelleen GATT 1994 -sopimuksen VI artiklan, tukisopimuksen ja maataloussopimuksen mukaiset oikeutensa ja velvollisuutensa.

## 7.9 ARTIKLA

Riitojen ratkaiseminen

Tämän luvun 7.3 ja 7.4 artiklaan ei sovelleta tämän sopimuksen riitojenratkaisumenettelyä koskevia määräyksiä.

KAHDEKSAS LUKU

SIJOITUKSET

A JAKSO

Määritelmät ja soveltamisala

8.1 ARTIKLA

Määritelmät

Tätä lukua sovellettaessa

**julkista valtaa käytettäessä toteutetulla toiminnalla** tarkoitetaan toimintaa, jota ei toteuteta kaupallisesti eikä kilpailtaessa yhden tai useamman talouden toimijan kanssa;

**ilma-alusten korjaus- ja huoltopalveluilla** tarkoitetaan sellaisia toimia, jotka on tehty ilma-alukseen tai sen osaan sen ollessa poissa liikenteestä, eivätkä ne sisällä niin sanottua linjahuoltoa;

**lentoasemapalveluilla** tarkoitetaan palkkio- tai sopimusperusteisesti tapahtuvaa lentoaseman infrastruktuurin, terminaalit, kiitotiet, rullaustiet ja asematasot, pysäköintitilat ja lentoaseman sisäiset liikennejärjestelmät mukaan luettuina, käyttöä ja hallintaa. Selkeyden vuoksi todetaan, että lentoasemapalveluihin eivät sisälly lentoasemien tai lentoaseman maa-alueiden omistaminen tai niihin tehtävä sijoitukset tai mitkään muut yrityksen hallituksen toteuttamat toiminnot. Lentoasemapalveluihin eivät sisälly lennonvarmistuspalvelut;

**takavarikoinnilla** tarkoitetaan riitaosapuolen omaisuuden haltuun ottamista, jotta turvataan tai varmistetaan välitystuomion noudattaminen;

**tietokonepohjaisella paikanvarausjärjestelmällä** tarkoitetaan tietokonejärjestelmällä tuotettuja palveluja, jotka sisältävät tietoja lentoyhtiöiden aikatauluista, tarjonnasta, hinnoista ja hintasäännöistä, ja jonka kautta voidaan tehdä varauksia tai myydä lippuja;

**luottamuksellisella tai suojatulla tiedolla** tarkoitetaan

a) liikesalaisuuksia; tai

b) tietoja, jotka on suojattu niiden ilmaisemiselta yleisölle;

   i) vastaajan tietojen tapauksessa vastaajan lainsäädännön mukaisesti;

   ii) muiden tietojen tapauksessa sellaisen lainsäädännön tai sääntöjen nojalla, jotka tuomioistuin määrää sovellettaviksi tällaiseen tietojen ilmaisemiseen;

**tämän sopimuksen piiriin kuuluvalla sijoituksella** tarkoitetaan osapuolen osalta sijoitusta, joka

a) tehdään osapuolen alueella;

b) tehdään sijoituksen tekemisen ajankohtana sovellettavan lainsäädännön mukaisesti;

c) on suoraan tai epäsuorasti toisen osapuolen sijoittajan omistuksessa tai määräysvallassa; ja

d) on voimassa tämän sopimuksen voimaantulopäivänä tai tehdään tai hankitaan sen jälkeen;

**riitaosapuolella** tarkoitetaan sijoittajaa, joka käynnistää F jakson mukaisen menettelyn, tai vastaajaa. F jakson soveltamista varten ja rajoittamatta 8.14 artiklan soveltamista osapuoli ei sisälly sijoittajan käsitteeseen**;

**riitaosapuolilla** tarkoitetaan sekä sijoittajaa että vastaajaa;

**kieltämisellä** tarkoitetaan määräystä, jolla kielletään toimi tai rajoitetaan sitä;

**yrityksellä** tarkoitetaan 1.1 artiklassa (Yleisesti sovellettavat määritelmät) määriteltyä yritystä sekä yrityksen sivuliikettä tai edustustoa;

**maahuolintapalveluilla** tarkoitetaan palkkio- tai sopimusperusteisesti tapahtuvaa palveluiden tarjontaa seuraaviin tarkoituksiin: maahuolinnan hallinto ja valvonta, myös lastin valvonta ja viestintä; matkustajien käsittely; matkatavaran käsittely; rahdin ja postin käsittely; asematasopalvelut ja ilma-aluspalvelut; polttoaine- ja öljynhuolinta; ilma-alusten linjahuolto, lentotoiminta ja miehistön avustaminen; pintakuljetukset; tai ateriapalvelut. Maahuolintapalveluihin eivät sisälly turvapalvelut tai lentoaseman keskitetyn infrastruktuurin, kuten matkatavaran käsittelyjärjestelmän, jäänpoistolaitteistojen, polttoaineen jakelujärjestelmien tai lentoaseman sisäisten liikennejärjestelmien käyttö tai hallinto;

**ICSID:llä** tarkoitetaan sijoituksia koskevien riitaisuuksien kansainvälistä ratkaisu- ja sovittelukeskusta;

**ICSID:n täydentävillä säännöillä** tarkoitetaan *sijoituksia koskevien riitaisuuksien kansainvälisen ratkaisu- ja sovittelukeskuksen sihteeristön toteuttaman käsittelyn hallinnointia koskevia täydentäviä sääntöjä;*

**ICSID-yleissopimuksella** tarkoitetaan Washingtonissa 18 päivänä maaliskuuta 1965 tehtyä *yleissopimusta valtioiden ja toisten valtioiden kansalaisten välisten sijoituksia koskevien riitaisuuksien ratkaisemisesta;*

**teollis- ja tekijänoikeuksilla** tarkoitetaan tekijänoikeutta ja lähioikeuksia, tavaramerkkioikeuksia, maantieteellisen merkinnän oikeuksia, teollismallioikeuksia, patenttioikeuksia, integroitujen piirien mallien oikeuksia, julkistamattoman tiedon suojaan liittyviä oikeuksia ja kasvinjalostajien oikeuksia; sekä, jos tällaisista oikeuksista säädetään osapuolen lainsäädännössä, hyödyllisyysmallioikeuksia. CETA-sekakomitea voi päättää muiden henkisen omaisuuden luokkien lisäämisestä tähän määritelmään;

**sijoituksella** tarkoitetaan kaikenlaisia omaisuuseriä, jotka sijoittaja omistaa tai joita sijoittaja hallitsee suoraan tai epäsuorasti, joilla on sijoituksille tyypilliset ominaispiirteet, joihin sisältyy tietty kesto ja muita ominaispiirteitä, kuten pääoman tai muiden varojen sitoumukset, tuotto- tai voitto-odotukset tai riskin kantaminen. Sijoitusmuotoihin voivat kuulua seuraavat:

a) yritys;

b) osakkeet, pääomat ja muut yrityksen pääoman muodot;

c) velkakirjat, obligaatiot ja muut yrityksen velkainstrumentit;

d) yrityslaina;

e) kaikki muut osuudet yrityksessä;

f) etu, joka perustuu seuraaviin:

   i) osapuolen lainsäädännön nojalla tai sopimuksen mukaisesti myönnetty käyttöoikeus, myös oikeus etsiä, viljellä, tuottaa tai hyödyntää luonnonvaroja,

   ii) avaimet käteen-, rakennus-, tuotanto- tai tulonjakosopimus; tai

   iii) muut samanlaiset sopimukset;

g) teollis- ja tekijänoikeudet;

h) muu irtain omaisuus, aineellinen tai aineeton, tai kiinteä omaisuus ja siihen liittyvät oikeudet;

i) rahasaatavat tai sopimuksen täytäntöönpanoa koskevat vaateet.

Selkeyden vuoksi todetaan, että **rahasaataviin** eivät sisälly

i) rahasaatavat, jotka johtuvat pelkästään kaupallisista sopimuksista, jotka koskevat osapuolen alueella luonnollisen henkilön tai yrityksen harjoittamaa toisen osapuolen alueella olevalle luonnolliselle henkilölle tai yritykselle suuntautuvaa tavaroiden tai palveluiden myyntiä;

ii) tällaisten sopimusten kotimainen rahoitus; tai

iii) mikään i tai ii alakohtaan liittyvä määräys, tuomio tai välitystuomio.

Sijoitettuja tuottoja käsitellään sijoituksina. Mitkään muutokset siinä muodossa, jossa varat sijoitetaan tai sijoitetaan uudelleen, ei vaikuta niiden käsittelyyn sijoituksena;

**sijoittajalla** tarkoitetaan osapuolta, osapuolen luonnollista henkilöä tai yritystä, lukuun ottamatta sivuliikettä tai edustustoa, joka pyrkii tekemään, tekee tai on tehnyt sijoituksen toisen osapuolen alueelle;

Tämän määritelmän soveltamista varten **osapuolen yritys** on

a) kyseisen osapuolen lainsäädännön mukaisesti perustettu tai muulla tavoin järjestetty yritys, jolla on merkittävää liiketoimintaa kyseisen osapuolen alueella; tai

b) kyseisen osapuolen lainsäädännön mukaisesti perustettu tai muulla tavoin järjestetty yritys, joka on kyseisen osapuolen luonnollisen henkilön tai a alakohdassa tarkoitetun yrityksen suorassa tai epäsuorassa omistuksessa tai määräysvallassa;

**paikallisesti sijoittautuneella yrityksellä** tarkoitetaan vastaajan lainsäädännön mukaisesti perustettua tai muulla tavoin järjestettyä oikeushenkilöä, joka on toisen osapuolen sijoittajan suorassa tai epäsuorassa omistuksessa tai määräysvallassa;

**luonnollisella henkilöllä** tarkoitetaan

a) Kanadan osalta luonnollista henkilöä, joka on Kanadan kansalainen tai Kanadassa pysyvästi asuva; ja

b) EU-osapuolen osalta luonnollista henkilöä, jolla on jonkin Euroopan unionin jäsenvaltion kansalaisuus kyseisen valtion lakien mukaisesti, ja Latvian osalta lisäksi myös luonnollista henkilöä, joka asuu pysyvästi Latvian tasavallassa, joka ei ole Latvian tasavallan tai minkään muun valtion kansalainen mutta jolla on Latvian tasavallan lakien ja asetusten mukaisesti oikeus saada muukalaispassi;

luonnollinen henkilö, joka on Kanadan kansalainen ja jolla on jonkin Euroopan unionin jäsenvaltion kansalaisuus, katsotaan yksinomaan sen osapuolen luonnolliseksi henkilöksi, joka on hänen ensisijainen tai vahvin kansalaisuutensa;

luonnollinen henkilö, joka on jonkin Euroopan unionin jäsenvaltion kansalainen tai joka on Kanadan kansalainen ja joka myös asuu vakituisesti toisessa osapuolessa, katsotaan yksinomaan sen osapuolen luonnolliseksi henkilöksi, jonka kansalainen hän on;

**New Yorkin yleissopimuksella** tarkoitetaan New Yorkissa 10 päivänä kesäkuuta 1958 tehtyä *Yhdistyneiden kansakuntien yleissopimusta ulkomaisten välitystuomioiden tunnustamisesta ja täytäntöönpanosta*;

**muulla kuin riitaosapuolena olevalla sopimuksen osapuolella** tarkoitetaan Kanadaa, jos Euroopan unioni tai Euroopan unionin jäsenvaltio on vastaaja, tai Euroopan unionia, jos Kanada on vastaaja;

**vastaajalla** tarkoitetaan Kanadaa tai Euroopan unionin tapauksessa joko kyseistä Euroopan unionin jäsenvaltiota tai Euroopan unionia 8.21 artiklan mukaisesti;

**tuotolla** tarkoitetaan kaikkea sijoituksen tai uudelleensijoituksen antamaa tuottoa, voitot, rojaltit sekä korot ja muut maksut ja luontoissuoritukset mukaan luettuina;

**lentoliikennepalvelujen myynnillä ja markkinoinnilla** tarkoitetaan kyseisen lentoliikenteen harjoittajan mahdollisuuksia myydä ja markkinoida vapaasti lentoliikennepalveluitaan, mukaan lukien kaikki markkinoinnin osat, kuten markkinatutkimus, mainonta ja jakelu, mutta siihen ei sisälly lentoliikennepalveluiden hinnoittelu tai niihin sovellettavat ehdot;

**kolmannen osapuolen rahoituksella** tarkoitetaan kaikkea sellaisen luonnollisen tai oikeushenkilön tarjoamaa rahoitusta, joka ei ole riitaosapuoli mutta joka tekee sopimuksen riitaosapuolen kanssa rahoittaakseen osittain tai kokonaan menettelyn kustannukset joko lahjoituksena tai avustuksena tai riidan tuloksesta riippuvaista korvausta vastaan.

**tuomioistuimella** tarkoitetaan 8.27 artiklan nojalla perustettua tuomioistuinta;

**UNCITRALin välimiesmenettelysäännöillä** tarkoitetaan YK:n kansainvälisen kauppaoikeuden toimikunnan välimiesmenettelysääntöjä; ja

**UNCITRALin avoimuussäännöillä tarkoitetaan** *sijoittajan ja valtion välisen sopimuspohjaisen sovittelun avoimuutta koskevia UNCITRALin sääntöjä*.

8.2 ARTIKLA

Soveltamisala

1. Tätä lukua sovelletaan toimenpiteeseen, jonka osapuoli on ottanut käyttöön tai pitänyt voimassa alueellaan[5] ja joka koskee

a) toisen osapuolen sijoittajaa;

b) tämän sopimuksen piiriin kuuluvaa sijoitusta; ja

c) 8.5 artiklan osalta kaikkia sijoituksia sen alueella.

[5] Selkeyden vuoksi todetaan, että tämän luvun mukaisia velvollisuuksia sovelletaan Montego Bayssa 10 päivänä joulukuuta 1982 tehdyn *Yhdistyneiden kansakuntien merioikeusyleissopimuksen* määräysten mukaisesti talousvyöhykkeeseen ja mannerjalustaan
a) 1.3 artiklan (Maantieteellinen soveltamisala) ensimmäisen kohdan a alakohdassa tarkoitetusti tavalla Kanadan osalta ja
b) johon sovelletaan sopimusta Euroopan unionista ja sopimusta Euroopan unionin toiminnasta 1.3 artiklan (Maantieteellinen soveltamisala) ensimmäisen kohdan b alakohdassa tarkoitetulla tavalla.

2. Tämän sopimuksen piiriin kuuluvan sijoituksen tekemisen tai hankkimisen osalta[6] B ja C jaksoa ei sovelleta toimenpiteeseen, joka liittyy seuraaviin:

a) lentoliikennepalvelut, lentoliikenteen tukipalvelut ja muut lentoliikenteen keinoin tarjotut palvelut[7], lukuun ottamatta seuraavia:

   i) ilma-alusten korjaus- ja huoltopalvelut;

   ii) lentoliikennepalvelujen myynti ja markkinointi;

   iii) tietokonepohjaiseen paikanvarausjärjestelmään (TPJ) liittyvät palvelut;

   iv) maahuolintapalvelut;

   v) lentoasemapalvelut; tai

b) julkista valtaa käytettäessä toteutettu toiminta.

3. EU-osapuolen osalta B ja C jaksoa ei sovelleta toimenpiteeseen, joka koskee audiovisuaalisia palveluita. Kanadan osalta B ja C jaksoa ei sovelleta toimenpiteeseen, joka koskee kulttuuriteollisuutta.

---

**6** Selkeyden vuoksi todetaan, että osapuoli voi pitää voimassa toimenpiteitä, jotka koskevat tämän sopimuksen piiriin kuuluvan sijoituksen tekemistä tai hankkimista, ja jatkaa tällaisen toimenpiteen soveltamista tämän sopimuksen piiriin kuuluvaan sijoitukseen sen tekemisen tai hankkimisen jälkeen.

**7** Näihin palveluihin sisältyvät palvelut, joissa ilma-alusta käytetään erikoistuneiden toimintojen toteuttamiseen muilla toimialoilla, kuten maataloudessa, rakentamisessa, valokuvauksessa, maanmittauksessa, metsätaloudessa, seurannassa ja valvonnassa tai mainonnassa, jos erikoituneen toiminnan toteuttava henkilö on vastuussa ilma-aluksen käytöstä.

4. Sijoittaja voi esittää tämän luvun nojalla kanteita ainoastaan 8.18 artiklan mukaisesti ja F jaksossa vahvistettuja menettelyitä noudattaen. B jaksossa vahvistettuja velvollisuuksia koskevat kanteet eivät kuulu F jakson soveltamisalaan. C jakson mukaiset kanteet, jotka koskevat tämän sopimuksen piiriin kuuluvan sijoituksen tekemistä tai hankkimista, eivät kuulu F jakson soveltamisalaan. D jaksoa sovelletaan ainoastaan tämän sopimuksen piiriin kuuluvaan sijoitukseen ja sijoittajiin niiden tämän sopimuksen piiriin kuuluvan sijoituksen osalta.

5. Tämä luku ei vaikuta Brysselissä 17 päivänä joulukuuta 2009 ja Ottawassa 18 päivänä joulukuuta 2009 tehdystä *Euroopan yhteisön ja sen jäsenvaltioiden sekä Kanadan välisestä lentoliikennesopimuksesta* johtuviin osapuolten oikeuksiin ja velvollisuuksiin.

## 8.3 ARTIKLA

## Suhde muihin lukuihin

1. Tätä lukua ei sovelleta toimenpiteisiin, jotka osapuoli on ottanut käyttöön tai pitänyt voimassa, siltä osin kuin tällaisia toimenpiteitä sovelletaan kolmannentoista luvun (Rahoituspalvelut) piiriin kuuluviin sijoittajiin tai niiden sijoituksiin.

2. Osapuolen vaatimus, jonka mukaan toisen osapuolen palveluntarjoajan on annettava takaus tai jokin muu rahavakuus edellytyksenä palveluiden tarjoamiseksi sen alueella, ei itsessään tarkoita, että tätä lukua sovelletaan osapuolen käyttöön ottamiin tai voimassa pitämiin toimenpiteisiin, jotka liittyvät kyseisen rajatylittävän palvelun tarjoamiseen. Tätä lukua sovelletaan toimenpiteisiin, jotka osapuoli on ottanut käyttöön tai pitänyt voimassa ja jotka liittyvät annettuun takaukseen tai rahavakuuteen siinä määrin kuin tällainen takaus tai rahavakuus on tämän sopimuksen piiriin kuuluva sijoitus.

## B JAKSO

## Sijoituksen tekeminen

### 8.4 ARTIKLA

### Markkinoille pääsy

1. Kun kyseessä on toisen osapuolen sijoittajan pääsy markkinoille sijoittautumisen kautta, osapuoli ei saa ottaa käyttöön tai pitää voimassa koko alueellaan taikka kansallisella, provinssin, territorion, alueen tai paikallishallinnon tasolla toimenpidettä, jolla

a) määrätään rajoituksia seuraaville:

   i) sellaisten yritysten määrä, jotka voivat harjoittaa tiettyä taloudellista toimintaa, lukumääräisten kiintiöiden, monopolien, yksinomaisten tarjoajien tai taloudellista tarveharkintaa koskevien vaatimusten muodossa;

ii) liiketoimien tai varojen kokonaisarvo lukumääräisten kiintiöiden tai taloudellista tarveharkintaa koskevien vaatimusten muodossa;

iii) liiketoimien tai tuotannon kokonaismäärä määrättyinä lukumääräisinä yksikköinä kiintiöiden tai taloudellista tarveharkintaa koskevien vaatimusten muodossa[8];

iv) ulkomaisen pääoman määrä ulkomaisen osakkeenomistuksen enimmäisprosenttirajana tai ulkomaisen sijoituksen yksittäisenä tai yhteenlaskettuna arvona; tai

v) niiden luonnollisten henkilöiden kokonaismäärä, jotka voivat toimia tietyllä toimialalla tai jotka jokin yritys voi työllistää ja jotka ovat tarpeen taloudellisen toiminnan toteuttamiseksi tai liittyvät siihen välittömästi, lukumääräisten kiintiöiden tai taloudellista tarveharkintaa koskevien vaatimusten muodossa; tai

b) rajoitetaan sellaisia oikeushenkilöitä tai yhteisyrityksiä tai edellytetään niistä erityisiä tyyppejä, joissa yritys voi toteuttaa taloudellista toimintaa.

2. Selkeyden vuoksi todetaan, että seuraavat ovat yhteensopivia 1 kohdan kanssa:

a) kaavoitus- ja suunnittelusääntöjä koskeva toimenpide, joka vaikuttaa maankäyttöön tai sen suunnitteluun tai muu vastaava toimenpide;

[8] 1 kohdan a alakohdan i, ii ja iii alakohdat eivät kata toimenpiteitä, jotka toteutetaan jonkin maataloustuotteen tuotannon rajoittamiseksi.

b) toimenpide, joka edellyttää infrastruktuurin omistuksen erottamista kyseisen infrastruktuurin kautta tarjottavien tavaroiden tai palveluiden omistuksesta tasapuolisen kilpailun turvaamiseksi esimerkiksi, energia-, liikenne- ja televiestintäalalla;

c) toimenpide, jolla rajoitetaan omistuksen keskittymistä tasapuolisen kilpailun turvaamiseksi;

d) toimenpide, jolla pyritään varmistamaan luonnonvarojen ja ympäristön säilyminen ja suojelu, mukaan luettuina rajoitukset, jotka koskevat käyttöoikeuksien saatavuutta, määrää ja laajuutta, sekä keskeyttämisen tai kiellon määrääminen;

e) toimenpide, jolla rajoitetaan myönnettävien lupien määrää teknisten tai fyysisten rajoitusten, kuten televiestintätaajuuksien, vuoksi; tai

f) toimenpide, jossa edellytetään, että tietyllä prosenttiosuudella yrityksen osakkeenomistajista, omistajista, osakkaista tai johtajista on pätevyys harjoittaa esimerkiksi asianajajan tai kirjanpitäjän ammattia tai että he toimivat tällaisessa ammatissa.

8.5 ARTIKLA

Suoritevaatimukset

1. Osapuoli ei saa määrätä tai panna täytäntöön seuraavia vaatimuksia taikka panna täytäntöön sen alueella minkään sijoituksen tekemisen, hankkimisen, laajentamisen, johtamisen, toiminnan tai hallinnon yhteydessä sitoumusta tai velvollisuutta, joka koskee seuraavia:

a) tavaran tai palvelun vienti tietyllä tasolla tai prosenttiosuudella;

b) kotimaisen sisällön tietyn tason tai prosenttiosuuden saavuttaminen;

c) sen alueella tuotetun tavaran tai tarjotun palvelun ostaminen, käyttäminen tai etusijalle asettaminen tai sen alueella olevien luonnollisten henkilöiden tai yritysten tavaroiden tai palveluiden ostaminen;

d) tuonnin määrän tai arvon suhteuttaminen viennin määrään tai arvoon tai kyseiseen sijoitukseen liittyvien valuuttatulojen määrään;

e) sijoituksen tuottaman tai tarjoaman tavaran tai palvelun myynnin rajoittaminen sen alueella suhteuttamalla tällainen myynti sen viennin määrään tai arvoon taikka valuuttatuloihin;

f) teknologian, tuotantoprosessin tai muun rajoitetun tiedon siirto sen alueella olevalle luonnolliselle henkilölle tai yritykselle; tai

g) sijoituksella tuotetun tavaran tai tarjotun palvelun yksinomainen tarjonta osapuolen alueelta tietyille alueellisille markkinoille tai maailmanmarkkinoille.

2. Osapuoli ei saa asettaa sen alueella sijoituksen tekemisen, hankkimisen, laajentamisen, johtamisen, toiminnan tai hallinnon yhteydessä edun saamisen tai edun saamisen jatkumisen edellytykseksi mitään seuraavista vaatimuksista:

a) kotimaisen sisällön tietyn tason tai prosenttiosuuden saavuttaminen;

b) sen alueella tuotetun tavaran ostaminen, käyttäminen tai etusijalle asettaminen tai sen alueella olevien tuottajien tavaroiden ostaminen;

c) tuonnin määrän tai arvon suhteuttaminen viennin määrään tai arvoon tai kyseiseen sijoitukseen liittyvien valuuttatulojen määrään; tai

d) sijoituksen tuottaman tai tarjoaman tavaran tai palvelun myynnin rajoittaminen sen alueella suhteuttamalla tällainen myynti sen viennin määrään tai arvoon taikka valuuttatuloihin.

3. 2 kohdalla ei estetä osapuolta sen alueella sijoituksen tekemisen, hankkimisen, laajentamisen, johtamisen, toiminnan tai hallinnon yhteydessä asettamasta edun saamisen tai edun saamisen jatkumisen edellytykseksi vaatimusta sijoittaa tuotanto, tarjota palvelu, kouluttaa tai työllistää työntekijöitä, rakentaa tai laajentaa tiettyjä tiloja tai toteuttaa tutkimus- ja kehitystoimintaa sen alueella.

4. Edellä olevan 1 kohdan f alakohtaa ei sovelleta, jos tuomioistuin, hallinnollinen tuomioistuin tai kilpailuviranomainen määrää vaatimuksen tai panee täytäntöön sitoumuksen tai velvollisuuden kilpailulainsäädännön rikkomisen korjaamiseksi.

5. Määräyksiä, jotka on annettu

a) 1 kohdan a, b ja c alakohdassa ja 2 kohdan a ja b alakohdassa, ei sovelleta tavaran tai palvelun kelpoisuusvaatimuksiin viennin edistämisohjelmiin ja ulkomaan avustusohjelmiin osallistumisen osalta;

b) tässä artiklassa, ei sovelleta osapuolen toteuttamiin valtion käyttöön tarkoitettuihin tavara- ja palveluhankintoihin, joita ei ole tarkoitettu edelleen kaupallisesti myytäviksi taikka tavaroiden tai palvelujen tarjoamiseksi kaupalliseen myyntiin, riippumatta siitä, kuuluuko hankinta 19.2 artiklassa (Soveltamisala) tarkoitettuihin tämän sopimuksen piiriin kuuluviin hankintoihin.

6. Selkeyden vuoksi todetaan, että 2 kohdan a ja b alakohtaa ei sovelleta tavaran sisältöä koskeviin vaatimuksiin, jotka tuojaosapuoli on määrännyt, jotta tavaralle voidaan myöntää on tullietuuskohtelu tai tullietuuskiintiö.

7. Tällä artiklalla ei rajoiteta osapuolen sitoumuksia Maailman kauppajärjestössä.

C JAKSO

Syrjimätön kohtelu

8.6 ARTIKLA

Kansallinen kohtelu

1. Kukin osapuoli myöntää toisen osapuolen sijoittajalle ja tämän sopimuksen piiriin kuuluvalle sijoitukselle alueellaan tapahtuvan sijoitusten tekemisen, hankkimisen, laajentamisen, johtamisen, toiminnan, hallinnon, ylläpidon, käytön, hyödyntämisen sekä myynnin tai lopettamisen yhteydessä kohtelun, joka on yhtä edullinen kuin kohtelu, jonka se myöntää samanlaisissa tilanteissa omille sijoittajilleen ja niiden sijoituksille.

2. Osapuolen 1 kohdan mukaisesti myöntämällä kohtelulla tarkoitetaan Kanadassa muun kuin liittovaltion tason hallinnon osalta tai Euroopan unionin jonkin jäsenvaltion hallinnon tai jossakin jäsenvaltiossa toimivan hallinnon osalta kohtelua, joka on yhtä edullinen kuin kyseisten hallintojen vastaavissa tilanteissa kyseisen osapuolen sijoittajille ja tällaisten sijoittajien sijoituksille omalla alueellaan myöntämä suosituimmuuskohtelu.

## 8.7 ARTIKLA

### Suosituimmuuskohtelu

1. Kukin osapuoli myöntää toisen osapuolen sijoittajalle ja tämän sopimuksen piiriin kuuluvalle sijoitukselle sijoitustensa osapuolen alueella tapahtuvan tekemisen, hankkimisen, laajentamisen, johtamisen, toiminnan, hallinnon, käytön, hyödyntämisen sekä myynnin tai lopettamisen yhteydessä kohtelun, joka on vähintään yhtä edullinen kuin kohtelu, jonka se myöntää samanlaisissa tilanteissa kolmannen maan sijoittajille ja niiden sijoituksille.

2. Selkeyden vuoksi todetaan, että osapuolen 1 kohdan mukaisesti Kanadassa muulle kuin liittovaltion tason julkisyhteisölle tai Euroopan unionin jäsenvaltion julkisyhteisölle tai jäsenvaltiossa toimivalle julkisyhteisölle myöntämällä kohtelulla tarkoitetaan kohtelua, jonka kyseinen julkisyhteisö myöntää vastaavissa tilanteissa omalla alueellaan kolmannen maan sijoittajille ja tällaisten sijoittajien sijoituksille.

3. Edellä olevaa1 kohtaa ei sovelleta osapuolen myöntämään kohteluun, jossa edellytetään tunnustamista, mukaan luettuna kolmannen maan kanssa tehty järjestely tai sopimus, jolla tunnustetaan testaus- ja analyysipalveluiden ja niiden tarjoajien akkreditointi, korjaus- ja ylläpitopalveluiden ja niiden tarjoajien akkreditointi sekä tällaisten akkreditoitujen palveluiden ja palveluntarjoajien pätevyyden, tulosten tai niiden tekemän työn sertifiointi.

4. Selkeyden vuoksi todetaan, että 1 ja 2 kohdassa tarkoitettuun ’kohteluun’ eivät sisälly sijoittajien ja valtioiden välisten sijoitusriitojen ratkaisumenettelyt, joista on määrätty muissa kansainvälisissä sijoitussopimuksissa ja muissa kauppasopimuksissa. Muiden kansainvälisten sijoitussopimusten ja muiden kauppasopimusten sisällölliset velvollisuudet eivät itsessään muodosta ’kohtelua’ eivätkä näin ollen voi johtaa tämän artiklan rikkomiseen, lukuun ottamatta osapuolen näiden velvollisuuksien nojalla käyttöön ottamia tai voimassa pitämiä toimenpiteitä.

## 8.8 ARTIKLA

## Ylempi johto ja hallitukset

Osapuoli ei saa edellyttää mitään tiettyä kansalaisuutta sellaisilta luonnollisilta henkilöiltä, jotka osapuolen yritys, joka on myös tämän sopimuksen piiriin kuuluva sijoitus, nimittää ylemmän johdon tehtäviin tai hallitukseen.

D JAKSO

Sijoitusten suoja

8.9 ARTIKLA

Sijoitukset ja sääntelytoimenpiteet

1. Tämän luvun soveltamista varten osapuolet vahvistavat uudelleen oikeutensa toteuttaa alueellaan sääntelyä oikeutettujen politiikan tavoitteiden saavuttamiseksi, kuten kansanterveyden, turvallisuuden, ympäristön tai yleisen moraalin, sosiaalista suojelua tai kuluttajansuoja varten sekä kulttuurin monimuotoisuuden suojelemiseksi.

2. Selkeyden vuoksi todetaan, että pelkästään se, että osapuoli sääntelee, lainsäädännön muutokset mukaan luettuina, tavalla, joka vaikuttaa kielteisesti sijoitukseen tai muuttaa sijoittajan odotuksia, voitto-odotukset mukaan luettuina, ei merkitse tämän jakson mukaisen velvollisuuden rikkomista.

3. Selkeyden vuoksi todetaan, että osapuolen päätös olla antamatta, uudistamatta tai pitämättä voimassa avustusta

a) kun mitään lainsäädännön tai sopimuksen mukaista velvollisuutta kyseisen avustuksen antamiseksi, uusimiseksi tai voimassa pitämiseksi ei ole; tai

b) avustuksen antamista, uusimista tai voimassa pitämistä mahdollisesti koskevien ehtojen tai edellytysten mukaisesti,

ei merkitse tämän jakson määräysten rikkomista.

4. Selkeyden vuoksi todetaan, että minkään tässä jaksossa ei pidä tulkita estävän osapuolta lopettamasta avustuksen myöntämistä[9] tai pyytämästä sen takaisinmaksua, kun tällainen toimenpide on tarpeen osapuolten välisten kansainvälisten velvollisuuksien noudattamiseksi tai kun se tehdään toimivaltaisen tuomioistuimen, hallinnollisen tuomioistuimen tai muun toimivaltaisen viranomaisen[10] määräyksestä, tai edellyttävän, että osapuoli hyvittää tämän sijoittajalle.

[9] Euroopan unionin tapauksessa ’avustukseen’ sisältyvät sen lainsäädännössä määritellyt ’valtiontuet’.

[10] Euroopan unionin tapauksessa ’toimivaltainen viranomainen’ on Euroopan unionin toiminnasta tehdyn sopimuksen 108 artiklan mukaisesti Euroopan komissio.

8.10 ARTIKLA

Sijoittajien ja tämän sopimuksen piiriin kuuluvien sijoitusten kohtelu

1. Kukin osapuoli myöntää alueellaan toisen osapuolen tämän sopimuksen piiriin kuuluville sijoituksille ja sijoittajille niiden tämän sopimuksen piiriin kuuluvien sijoitusten osalta kohtuullisen ja oikeudenmukaisen kohtelun ja täyden suojan ja turvan 2–7 kohdan mukaisesti.

2. Osapuoli rikkoo 1 kohdassa tarkoitettua kohtuullisen ja oikeudenmukaisen kohtelun velvollisuutta, jos toimenpide tai toimenpidesarja tarkoittaa

a) oikeussuojan epäämistä rikos-, siviili- tai hallinnollisessa menettelyssä;

b) oikeusturvan perustavanlaatuista rikkomista, mukaan luettuina avoimuuden rikkominen oikeudellisessa tai hallinnollisessa menettelyssä;

c) ilmeistä mielivaltaisuutta;

d) kohdennettua syrjintää ilmeisen laittomin perustein, kuten sukupuolen, rodun tai uskonnollisen vakaumuksen perusteella;

e) sijoittajien huonoa kohtelua, kuten pakottamista, painostamista ja häirintää; tai

f) minkä tahansa muun, osapuolten tämän artiklan 3 kohdan mukaisesti hyväksymään kohtuullisen ja oikeudenmukaisen kohtelun velvollisuuteen kuuluvan tekijän rikkomista.

3. Osapuolet tarkastelevat säännöllisesti tai osapuolen pyynnöstä kohtuullisen ja oikeudenmukaisen kohtelun velvollisuuden sisältöä. 26.2 artiklan (Erikoistuneet komiteat) 1 kohdan b alakohdan mukaisesti perustettu palveluita ja sijoituksia käsittelevä komitea voi laatia tätä koskevia suosituksia ja toimittaa ne CETA-sekakomitealle päätöksentekoa varten.

4. Soveltaessaan kohtuullisen ja oikeudenmukaisen kohtelun velvollisuutta tuomioistuin voi ottaa huomioon sen, onko osapuoli saadakseen tämän sopimuksen piiriin kuuluvan sijoituksen antanut sijoittajalle erityisen vaikutelman, jonka luomaan odotukseen sijoittaja on luottanut päättäessään tämän sopimuksen piiriin kuuluvan sijoituksen tekemisestä tai ylläpitämisestä mutta jota osapuoli ei ole myöhemmin lunastanut.

5. Selkeyden vuoksi todetaan, että ilmaisulla ’täysi suoja ja turva’ viitataan osapuolen velvollisuuksiin, jotka liittyvät sijoittajien ja tämän sopimuksen piiriin kuuluvien sijoitusten fyysiseen turvallisuuteen.

6. Selkeyden vuoksi todetaan, että tämän sopimuksen jonkin muun määräyksen tai erillisen kansainvälisen sopimuksen rikkominen ei merkitse tämän artiklan rikkomista.

7. Selkeyden vuoksi todetaan, että se, että jokin toimenpide on kotimaan lainsäädännön vastainen ei sinällään ja pelkästään merkitse tämän artiklan rikkomista. Jotta voidaan selvittää, onko toimenpide tämän artiklan vastainen, tuomioistuimen on tarkasteltava sitä, onko osapuoli toiminut 1 kohdassa tarkoitettujen velvollisuuksien kanssa yhteensopimattomasti.

## 8.11 ARTIKLA

## Tappioiden korvaaminen

Sen estämättä, mitä 8.15 artiklan 5 kohdan b alakohdassa määrätään, kukin osapuoli myöntää toisen osapuolen sijoittajille, joiden tämän sopimuksen piiriin kuuluville sijoituksille koituu sen alueella tappioita aseellisen selkkauksen, yhteiskunnallisten levottomuuksien, poikkeustilan tai luonnonkatastrofin seurauksena, vähintään yhtä suotuisan kohtelun kuin kohtelu, jonka se myöntää omille sijoittajilleen tai kolmannen maan sijoittajille sen mukaan kumpi on kyseiselle sijoittajalle suotuisampi palauttamisen, korvauksen, hyvityksen tai muun ratkaisun kannalta.

8.12 ARTIKLA

Pakkolunastus

1. Osapuoli ei saa kansallistaa tai pakkolunastaa tämän sopimuksen piiriin kuuluvaa sijoitusta suoraan tai epäsuorasti käyttämällä toimenpiteitä, joilla on kansallistamista tai pakkolunastusta vastaava vaikutus, jäljempänä ’pakkolunastus’, paitsi

a) yleisen edun vuoksi;

b) lain mukaisesti;

c) syrjimättömästi; ja

d) ripeää, asianmukaista ja riittävää korvausta vastaan.

Selkeyden vuoksi todetaan, että tätä kohtaa on tulkittava liitteen 8-A mukaisesti.

2. Edellä 1 kohdassa tarkoitetun korvauksen on vastattava määrältään sijoituksen markkina-arvoa hetkenä, joka välittömästi edelsi pakkolunastusta tai ennen pakkolunastuksen tietoon tuloa sen mukaan, kumpi on aiempi. Arvonmääritysperusteisiin sisältyvät toimivan yrityksen arvo, omaisuuden arvo, mukaan luettuna aineellisen omaisuuden ilmoitettu verotusarvo, sekä tarvittaessa muut markkina-arvon määrittämisperusteet.

3. Korvaukseen on myös sisällytettävä tavanomaisen kaupallisen tason mukainen korko pakkolunastuspäivästä maksupäivään, ja jotta korvaus on sijoittajan kannalta tehokas, se on viipymättä maksettava ja tehtävä vapaasti siirrettäväksi sijoittajan nimeämään maahan sen maan valuuttana, jonka kansalainen sijoittaja on, tai minä tahansa muuna, sijoittajan hyväksymänä vapaasti vaihdettavana valuuttana.

4. Kohteena olevalla sijoittajalla on oltava oikeus pakkolunastuksen toteuttavan osapuolen lainsäädännön mukaisesti saada kanteensa tarkastelu ja sijoituksensa arvomääritys pikaiseen käsittelyyn kyseisen osapuolen oikeudellisessa tai muussa riippumattomassa elimessä tässä artiklassa vahvistettujen periaatteiden mukaisesti.

5. Tätä artiklaa ei sovelleta teollis- ja tekijänoikeuksia koskevien pakollisten lisenssien myöntämiseen siltä osin kuin tällainen myöntäminen on yhdenmukaista TRIPS-sopimuksen kanssa.

6. Selkeyden vuoksi todetaan, että teollis- ja tekijänoikeuksien kumoaminen, rajoittaminen tai luominen, siltä osin kuin tällaiset toimenpiteet ovat yhdenmukaisia TRIPS-sopimuksen ja kahdennenkymmenennen luvun (Henkinen omaisuus) kanssa, ei tarkoita pakkolunastusta. Myöskään sen toteaminen, että tällaiset toimenpiteet eivät ole yhdenmukaisia TRIPS-sopimuksen ja kahdennenkymmenennen luvun (Henkinen omaisuus) kanssa, ei tarkoita pakkolunastusta.

8.13 ARTIKLA

Siirrot

1. Kukin osapuoli sallii kaikki siirrot, jotka liittyvät tämän sopimuksen piiriin kuuluvaan sijoitukseen, rajoituksetta tai viivytyksettä vapaasti vaihdettavana valuuttana ja siirtopäivänä sovellettavalla markkinavaihtokurssilla. Tällaisiin siirtoihin kuuluvat

a) pääomanlisäykset, kuten pääasialliset tai lisävarat sijoituksen ylläpitoon, kehittämiseen tai lisäämiseen;

b) voitot, osingot, korot, luovutusvoitot, rojaltimaksut, hallinnointipalkkiot, teknisen avun sekä muut maksut tai sopimuksen piiriin kuuluvasta sijoituksesta saadun tuoton muut muodot ja määrät;

c) sopimuksen piiriin kuuluvan sijoituksen tai sen osan myynnistä tai lopettamisesta saadut tulot;

d) maksut, jotka on suoritettu sijoittajan tai sopimuksen piiriin kuuluvan sijoituksen tekemän sopimuksen mukaisesti, mukaan luettuina lainasopimuksen nojalla suoritetut maksut;

e) 8.11 ja 8.12 artiklan nojalla suoritetut maksut;

f) sijoituksen yhteydessä työskentelevän ulkomaisen henkilöstön tulot ja muut korvaukset; ja

g) F jakson nojalla annettujen välitystuomioiden mukaisten vahingonkorvausten maksut.

2. Osapuoli ei saa edellyttää, että sen sijoittajat siirtävät, tai rangaista sijoittajiaan, jotka eivät siirrä tuloja, ansioita, voittoja tai muita määriä, jotka johtuvat tai jotka on saatu toisen osapuolen alueelle tehdyistä sijoituksista.

3. Mitään tässä artiklassa ei pidä tulkita siten, että osapuoli ei voisi soveltaa seuraavia seikkoja koskevaa lainsäädäntöään tasapuolisella ja syrjimättömällä tavalla tai että osapuoli voisi soveltaa tällaista lainsäädäntöään siten, että se muodostaisi piiloesteen siirroille:

a) konkurssi, maksukyvyttömyys tai velkojien oikeuksien suojelu;

b) arvopapereiden liikkeeseenlasku, niillä käytävä kauppa tai niiden välittäminen;

c) rikokset;

d) siirtoja koskevat rahoitustiedot tai kirjanpito, kun se on tarpeen lain täytäntöönpanon valvonnan tai rahoitusalan sääntelyviranomaisten avustamiseksi; ja

e) tuomioiden noudattaminen oikeudenkäyttöasioissa.

## 8.14 ARTIKLA

## Sijaantulo

Jos osapuoli tai osapuolen virasto suorittaa tekemänsä takauksen, takuun tai vakuutussopimuksen mukaisen maksun sellaisen sijoituksen osalta, jonka jokin sen sijoittajista on tehnyt toisen osapuolen alueella, toinen osapuoli tunnustaa, että osapuolella tai sen virastolla on kaikissa olosuhteissa samat oikeudet kuin sijoittajalla kyseisen sijoituksen osalta. Näitä oikeuksia voi käyttää osapuoli tai osapuolen virasto tai sijoittaja, jos osapuoli tai sen virasto antaa siihen luvan.

E JAKSO

Varaukset ja poikkeukset

8.15 ARTIKLA

Varaukset ja poikkeukset

1. Edellä olevaa 8.4–8.8 artiklaa ei sovelleta seuraaviin:

a) voimassa oleva vaatimustenvastainen toimenpide, jonka osapuoli pitää voimassa seuraavilla tasoilla:

i) Euroopan unioni, sen liitteessä I olevan luettelon mukaisesti;

ii) kansallinen hallinto, kyseisen osapuolen liitteessä I olevan luettelon mukaisesti;

iii) provinssin, territorion tai alueen hallinto, kyseisen osapuolen liitteessä I olevan luettelon mukaisesti; tai

iv) paikallishallinto;

b) a alakohdassa tarkoitetun vaatimustenvastaisen toimenpiteen jatkaminen tai nopea uusiminen; tai

c) a alakohdassa tarkoitetun vaatimustenvastaisen toimenpiteen muutos siinä määrin, että muutos ei vähennä toimenpiteen vaatimustenmukaisuutta 8.4–8.8 artiklaan nähden verrattuna välittömästi ennen muutosta vallinneeseen tilanteeseen.

2. Edellä olevia 8.4–8.8 artiklaa ei sovelleta toimenpiteeseen, jonka osapuoli ottaa käyttöön tai pitää voimassa liitteessä II olevassa luettelossaan vahvistetun toimialan, osatoimialan tai toiminnan osalta.

3. Rajoittamatta 8.10 ja 8.12 artiklan soveltamista osapuoli ei saa tämän sopimuksen voimaantulopäivän jälkeen ottaa käyttöön toimenpidettä tai toimenpidesarjaa, joka kuuluu sen liitteessä II olevaan luetteloon ja jossa edellytetään suoraan tai epäsuorasti, että toisen osapuolen sijoittajan on kansallisuutensa vuoksi myytävä tai muuten luovutettava sijoituksensa, joka on olemassa kyseisen toimenpiteen tai toimenpidesarjan voimaantulohetkellä.

4. Teollis- ja tekijänoikeuksien osalta osapuoli voi poiketa 8.5 artiklan 1 kohdan f alakohdasta, 8.6 artiklasta ja 8.7 artiklasta, jos TRIPS-sopimus, mukaan luettuina kaikki TRIPS-sopimuksen kummankin osapuolen kohdalla voimassa olevat muutokset sekä WTO-sopimuksen IX artiklan nojalla hyväksytyt TRIPS-sopimuksen poikkeukset, sen sallii.

5. Edellä olevia 8.4, 8.6, 8.7 ja 8.8 artiklaa ei sovelleta seuraaviin:

a) osapuolen toteuttamat valtion käyttöön tarkoitetut tavara- ja palveluhankinnat, joita ei ole tarkoitettu edelleen kaupallisesti myytäviksi taikka tavaroiden tai palvelujen tarjoamiseksi kaupalliseen myyntiin, riippumatta siitä, kuuluuko hankinta 19.2 artiklassa (Soveltamisala ja kattavuus) tarkoitettuihin tämän sopimuksen piiriin kuuluviin hankintoihin; tai

b) osapuolen antamat avustukset tai palvelukauppaan liittyvä valtiontuki.

## 8.16 ARTIKLA

## Etujen kieltäminen

Osapuoli voi kieltää tämän luvun mukaiset edut toisen osapuolen sijoittajalta, joka on kyseisen toisen osapuolen yritys, ja mainitun sijoittajan sijoituksilta, jos

a) yritys on jonkin kolmannen maan sijoittajan omistuksessa tai määräysvallassa; ja

b) edut kieltävä osapuoli ottaa käyttöön tai pitää voimassa kyseistä kolmatta maata koskevan toimenpiteen,

   i) joka liittyy kansainvälisen rauhan ja turvallisuuden ylläpitoon; ja

   ii) jolla kielletään yrityksen liiketoimet tai jota rikottaisiin tai kierrettäisiin, jos tämän luvun mukaiset edut myönnettäisiin yritykselle tai sen sijoituksille.

## 8.17 ARTIKLA

### Muodolliset vaatimukset

Sen estämättä, mitä 8.6 ja 8.7 artiklassa määrätään, osapuoli voi edellyttää, että toisen osapuolen sijoittaja tai sen tämän sopimuksen piiriin kuuluva sijoitus toimittaa säännöllisesti kyseisestä sijoituksesta tietoja yksinomaan tiedotus- tai tilastotarkoituksiin sillä edellytyksellä, että tällaiset tietopyynnöt ovat kohtuullisia eivätkä tarpeettoman raskaita. Osapuoli suojaa luottamukselliset tai suojatut tiedot sellaiselta tietojen paljastamiselta, joka vaarantaisi sijoittajan tai tämän sopimuksen piiriin kuuluvan sijoituksen kilpailuaseman. Tällä kohdalla ei estetä osapuolta muulla tavoin hankkimasta tai paljastamasta tietoja lainsäädäntönsä tasavertaisen ja vilpittömän soveltamisen yhteydessä.

F JAKSO

Sijoittajien ja valtioiden välisten sijoitusriitojen ratkaiseminen

8.18 ARTIKLA

Soveltamisala

1. Rajoittamatta kahdennenkymmenennenyhdeksännen luvun (Riitojenratkaisu) mukaisia osapuolten oikeuksia ja velvollisuuksia osapuolen sijoittaja voi esittää tämän jakson nojalla muodostetulle tuomioistuimelle kanteen, jonka mukaan toinen osapuoli on rikkonut velvollisuutta, joka on seuraavien mukainen:

a) C jakso sijoittajan tekemän tämän sopimuksen piiriin kuuluvan sijoituksen laajentamisen, johtamisen, toiminnan, hallinnon, ylläpidon, käytön, hyödyntämisen sekä myynnin tai lopettamisen osalta; tai

b) D jakso,

kun sijoittaja väittää kärsineensä tappiota tai vahinkoa väitetyn rikkomisen seurauksena.

2. Edellä olevan 1 kohdan a alakohdan nojalla esitettäviä tämän sopimuksen piiriin kuuluvan sijoituksen laajentamista koskevia kanteita voidaan toimittaa vain siinä määrin kuin kyseinen toimenpide koskee tämän sopimuksen piiriin kuuluvan sijoituksen olemassa olevia liiketoimia ja sijoittajalle on sen seurauksena koitunut tappiota tai vahinkoa tämän sopimuksen piiriin kuuluvan sijoituksen osalta.

3. Selkeyden vuoksi todetaan, että sijoittaja ei voi esittää tämän jakson nojalla kannetta, jos sijoitus on tehty vilpillisen menettelyn, salaamisen, lahjonnan tai oikeuden väärinkäytön kautta.

4. Osapuolen liikkeeseenlaskeman velan uudelleenjärjestelyä koskeva kanne voidaan jättää ainoastaan tämän jakson nojalla liitteen 8-B mukaisesti.

5. Tämän jakson nojalla muodostettu tuomioistuin ei tee päätöstä kanteesta, joka ei kuulu tämän artiklan soveltamisalaan.

## 8.19 ARTIKLA

## Neuvottelut

1. Riita olisi mahdollisimman pitkälle ratkaistava sovintoteitse. Tällainen ratkaisu voidaan saavuttaa milloin tahansa, myös sen jälkeen, kun kanne on esitetty 8.23 artiklan mukaisesti. Elleivät riitaosapuolet sovi pidemmästä ajasta, neuvottelut on yleensä järjestettävä 60 päivän kuluessa 4 kohdan mukaisen neuvottelupyynnön toimittamisesta.

2. Elleivät riitaosapuolet toisin sovi, neuvottelut järjestetään

a) Ottawassa, jos kohteena ovat Kanadan toimenpiteet;

b) Brysselissä, jos kohteena ovat Euroopan unionin toimenpiteet; tai

c) Euroopan unionin jäsenvaltion pääkaupungissa, jos kohteena ovat yksinomaan kyseisen jäsenvaltion toimenpiteet.

3. Riitaosapuolet voivat järjestää neuvotteluja videokokouksena tai tarvittaessa muilla keinoilla, esimerkiksi silloin kun sijoittaja on pieni tai keskikokoinen yritys.

4. Sijoittajan on toimitettava toiselle osapuolelle neuvottelupyyntö, jossa ilmoitetaan

a) sijoittajan nimi ja osoite ja, jos tällainen pyyntö jätetään paikallisesti asettautuneen yrityksen puolesta, paikallisesti asettautuneen yrityksen nimi, osoite ja perustamispaikka;

b) jos sijoittajia on useampia kuin yksi, kunkin sijoittajan nimi ja osoite, ja jos paikallisesti sijoittautuneita yrityksiä on useampia kuin yksi, kunkin paikallisesti sijoittautuneen yrityksen nimi, osoite ja perustamispaikka;

c) tämän sopimuksen määräykset, joita väitetään rikotun;

d) kanteen oikeudellinen ja tosiasiallinen perusta, mukaan luettuina kyseessä olevat toimenpiteet; ja

e) haettu korvaus ja kanteen kohteena olevaan vahingon arvioitu määrä.

Neuvottelupyyntöön on sisällytettävä todentavaa aineistoa siitä, että kyseinen sijoittaja on toisen osapuolen sijoittaja ja että kyseinen sijoitus on sen omistuksessa tai määräysvallassa ja, tapauksen mukaan myös, että paikallisesti sijoittautunut yritys, jonka puolesta pyyntö on esitetty, on sen omistuksessa tai määräysvallassa.

5. Edellä 4 kohdassa vahvistettujen neuvottelupyyntöä koskevien vaatimusten on täytyttävä riittävällä tarkkuudella, jotta vastaaja voi tehokkaasti osallistua neuvotteluihin ja valmistella puolustustaan.

6. Neuvottelupyyntö on esitettävä

a) kolme vuoden kuluessa siitä päivästä, jona sijoittaja tai, tapauksen mukaan, paikallisesti sijoittautunut yritys ensimmäisen kerran sai tiedon tai sen olisi pitänyt saada tieto väitetystä rikkomisesta sekä siitä, että sijoittajalle tai, tapauksen mukaan, paikallisesti sijoittautuneelle yritykselle on näin koitunut tappioita tai vahinkoa; tai

b) kahden vuoden kuluessa siitä, kun sijoittaja tai, tapauksen mukaan, paikallisesti sijoittautunut yritys luopuu kanteesta tai menettelystä osapuolen lainsäädännön alaisessa tuomioistuimessa tai kun tällainen menettely on muuten päättynyt, ja joka tapauksessa viimeistään kymmenen vuoden kuluttua päivästä, jona sijoittaja tai, tapauksen mukaan, paikallisesti sijoittautunut yritys ensimmäisen kerran sai tiedon tai sen olisi pitänyt saada tieto väitetystä rikkomisesta sekä siitä, että sijoittajalle on näin koitunut tappioita tai vahinkoa.

7. Euroopan unionin tai Euroopan unionin jäsenvaltion väitettyä rikkomista koskeva neuvottelupyyntö on lähetettävä Euroopan unionille.

8. Jos sijoittaja ei ole esittänyt kannetta 8.23 artiklan mukaisesti 18 kuukauden kuluessa neuvottelupyynnön jättämisestä, katsotaan, että sijoittaja on perunut neuvottelupyyntönsä ja, tapauksen mukaan, ilmoituksensa vastaajan määrittämistä koskevasta pyynnöstä eikä sijoittaja enää toimita tämän jakson mukaista kannetta, joka koskee samaa toimenpidettä. Tätä ajanjaksoa voidaan jatkaa riitaosapuolten sopimuksella.

## 8.20 ARTIKLA

## Sovittelu

1. Riitaosapuolet voivat milloin tahansa sopia sovittelun käyttämisestä.

2. Sovittelun käyttäminen ei rajoita riidan kummankaan osapuolen oikeudellista asemaa tämän luvun osalta, ja siihen sovelletaan sääntöjä, joista riitaosapuolet sopivat, myös palveluita ja sijoituksia käsittelevän komitean 8.44 artiklan 3 kohdan c alakohdan nojalla mahdollisesti hyväksymiä sääntöjä.

3. Sovittelija nimitetään riitaosapuolten sopimuksella. Riitaosapuolet voivat myös pyytää ICSID:in pääsihteeriä nimittämään sovittelijan.

4. Riitaosapuolet pyrkivät pääsemään riidassa ratkaisuun 60 päivän kuluessa sovittelijan nimittämisestä.

5. Jos riitaosapuolet sopivat sovittelun käyttämisestä, 8.19 artiklan 6 ja 8 kohtaa ei sovelleta siitä päivästä, jona riitaosapuolet sopivat sovittelun käyttämisestä siihen päivään, jona jompikumpi riitaosapuoli päättää sovittelun lopettamisesta. Riitaosapuolen tekemä päätös sovittelun lopettamisesta ilmoitetaan kirjeitse sovittelijalle ja riidan toiselle osapuolelle.

## 8.21 ARTIKLA

### Vastaajan määrittäminen Euroopan unionia tai sen jäsenvaltioita koskevissa riidoissa

1. Jos riitaa ei voida ratkaista 90 päivän kuluessa neuvottelupyynnön toimittamisesta, neuvottelupyyntö koskee Euroopan unionin tai Euroopan unionin jäsenvaltion väitettyä tämän sopimuksen rikkomista ja sijoittaja aikoo esittää kanteen 8.23 artiklan nojalla, sijoittajan on toimitettava Euroopan unionille ilmoitus vastaajan määrittämistä koskevasta pyynnöstä.

2. Edellä olevan 1 kohdan mukaisessa ilmoituksessa on nimettävä toimenpiteet, joita koskevan kanteen sijoittaja aikoo esittää.

3. Tehtyään mainitun määrityksen Euroopan unioni ilmoittaa sijoittajalle, onko vastaaja Euroopan unioni vai jokin Euroopan unionin jäsenvaltio.

4. Jos sijoittajalle ei ole ilmoitettu määrityksen tuloksesta 50 päivän kuluessa siitä, kun ilmoitus määrittämistä koskevasta pyynnöstä on jätetty.

a) ja ilmoituksessa nimetyt toimenpiteet ovat yksinomaan jonkin Euroopan unionin jäsenvaltion toimenpiteitä, kyseinen jäsenvaltio on vastaaja;

b) ja ilmoituksessa nimettyihin toimenpiteisiin kuuluu Euroopan unionin toimenpiteitä, Euroopan unioni on vastaaja.

5. Sijoittaja voi esittää 8.23 artiklan nojalla kanteen 3 kohdan mukaisesti tehdyn määrityksen perusteella ja, jos tällaisen määrityksen tulosta ei ole ilmoitettu sijoittajalle, 4 kohdan soveltamisen perusteella.

6. Jos Euroopan unioni tai jokin Euroopan unionin jäsenvaltio on vastaaja 3 tai 4 kohdan nojalla, Euroopan unioni tai kyseinen Euroopan unionin jäsenvaltio ei voi väittää, että kannetta ei pidä ottaa käsiteltäväksi tai että tuomioistuin ei ole toimivaltainen, tai muutoin vastustaa kannetta tai välitystuomiota sillä perusteella, että vastaajaa ei ole nimetty asianmukaisesti 3 kohdan mukaisesti tai vastaaja on nimetty soveltamalla 4 kohtaa.

7. Tuomioistuinta sitoo 3 kohdan mukaisesti tehty määritys ja, jos tällaisen määrityksen tulosta ei ole ilmoitettu sijoittajalle, 4 kohdan soveltaminen.

8.22 ARTIKLA

Menettelyä koskevat säännöt ja muut vaatimukset kanteen esittämiseksi tuomioistuimelle

1. Sijoittaja voi esittää kanteen 8.23 artiklan nojalla ainoastaan, jos sijoittaja

a) toimittaa vastaajalle kanteen esittämisen yhteydessä suostumuksensa riidan ratkaisuun tuomioistuimessa tässä jaksossa vahvistettujen menettelyiden mukaisesti;

b) antaa vähintään 180 päivän kulua neuvottelupyynnön toimittamisesta ja, tapauksen mukaan, vähintään 90 päivän kulua siitä, kun ilmoitus vastaajan määrittämistä koskevasta pyynnöstä on toimitettu;

c) on täyttänyt vastaajan määrittämispyyntöä koskevan ilmoituksen vaatimukset;

d) on täyttänyt neuvottelupyyntöön liittyvät vaatimukset;

e) ei kanteessaan nimeä sellaista toimenpidettä, jota ei ollut nimetty sen neuvottelupyynnössä;

f) peruuttaa tai lopettaa kaikki tuomioistuimessa käynnissä olevat kansallisen tai kansainvälisen oikeuden alaiset menettelyt toimenpiteen osalta, jonka väitetään olevan kanteessa tarkoitettu rikkominen; ja

g) luopuu oikeudestaan panna vireille tuomioistuimessa kansallisen tai kansainvälisen oikeuden alainen menettely toimenpiteen osalta, jonka väitetään olevan kanteessa tarkoitettu rikkominen.

2. Jos 8.23 artiklan mukaisesti esitetty kanne koskee tappiota tai vahinkoa, joka on koitunut paikallisesti sijoittautuneelle yritykselle tai sijoittajan suorassa tai epäsuorassa omistuksessa tai määräysvallassa olevan paikallisesti sijoittautuneen yrityksen edulle, 1 kohdan f ja g alakohdan vaatimuksia sovelletaan sekä sijoittajaan että paikallisesti sijoittautuneeseen yritykseen.

3. 1 kohdan f ja g alakohdan sekä 2 kohdan vaatimuksia ei sovelleta paikallisesti sijoittautuneeseen yritykseen, jos vastaaja tai sijoittajan isäntävaltio on vienyt sijoittajalta määräysvallan paikallisesti sijoittautuneeseen yritykseen tai muutoin estänyt paikallisesti sijoittautunutta yritystä täyttämästä tällaisia vaatimuksia.

4. Vastaajan pyynnöstä tuomioistuimen on luovuttava asian käsittelystä, jos sijoittaja tai, tapauksen mukaan, paikallisesti sijoittautunut yritys ei täytä jotakin 1 ja 2 kohdan edellytyksistä.

5. 1 kohdan g alakohdan tai 2 kohdan mukaista luopumista ei enää sovelleta,

a) jos tuomioistuin hylkää kanteen sillä perusteella, että se ei täytä 1 tai 2 kohdan vaatimuksia, tai muista menettelyyn tai toimivaltaan kuuluvista syistä;

b) jos tuomioistuin hylkää kanteen 8.32 tai 8.33 artiklan mukaisesti; tai

c) jos sijoittaja peruuttaa kanteensa 8.23 artiklan 2 kohdan mukaisesti sovellettavien sääntöjen mukaisesti 12 kuukauden kuluessa tuomioistuimen jaoston perustamisesta.

## 8.23 ARTIKLA

## Kanteen toimittaminen tuomioistuimelle

1. Jos riitaan ei ole saatu ratkaisua neuvotteluilla, kanteen voi tämän jakson mukaisesti jättää

a) osapuolen sijoittaja omasta puolestaan; tai

b) osapuolen sijoittaja suoraan tai epäsuorasti omistamansa tai määräysvallassaan pitämänsä paikallisesti sijoittautuneen yrityksen puolesta.

2. Kanne voidaan esittää seuraavien sääntöjen mukaisesti:

a) ICSID-yleissopimus ja välimiesmenettelyn työjärjestys;

b) ICSID:in täydentävät säännöt, jos a alakohdan mukaisen käsittelyn edellytykset eivät toteudu;

c) UNCITRALin välimiesmenettelysäännöt; tai

d) muut riitaosapuolten sopimat säännöt.

3. Siinä tapauksessa, että sijoittaja ehdottaa 2 kohdan d alakohdan mukaisesti sääntöjä, vastaajan on vastattava sijoittajan ehdotukseen 20 päivän kuluessa sen vastaanottamisesta. Jos riitaosapuolet eivät ole sopineet tällaisista säännöistä 30 päivän kuluessa ehdotuksen vastaanottamisesta, sijoittaja voi esittää kanteen 2 kohdan a, b tai c alakohdassa tarkoitettujen sääntöjen mukaisesti.

4. Selkeyden vuoksi todetaan, että 1 kohdan b alakohdan mukaisesti jätetyn kanteen on täytettävä ICSID-yleissopimuksen 25 artiklan 1 kohdan vaatimukset.

5. Sijoittaja voi kannetta toimittaessaan ehdottaa, että kanteen käsittelee yksi ainoa tuomioistuimen jäsen. Vastaajan on tarkasteltava tällaista pyyntöä myötämielisesti, erityisesti jos sijoittaja on pieni tai keskisuuri yritys tai vaadittava korvaus tai hyvitys on suhteellisen pieni.

6. 2 kohdan mukaisesti sovellettavat säännöt ovat ne, jotka ovat voimassa päivänä, jona kanne tai kanteet toimitetaan tämän jakson mukaiselle tuomioistuimelle täydennettynä 8.44 artiklan 3 kohdan b alakohdan mukaisesti hyväksytyillä säännöillä, jollei tässä jaksossa vahvistetuista erityissäännöistä muuta johdu.

7. Kanne toimitetaan tämän jakson mukaiseen riitojen ratkaisuun, kun

a) ICSID:n pääsihteeri saa ICSID-yleissopimuksen 36 artiklan 1 kohdan mukaisen pyynnön;

b) ICSID:n sihteeristö saa ICSID:n täydentävien sääntöjen C osan 2 artiklan mukaisen pyynnön;

c) vastaaja saa UNCITRALin välimiesmenettelysääntöjen 3 artiklan mukaisen ilmoituksen; tai

d) vastaaja saa käsittelyn aloittamista koskevan pyynnön tai ilmoituksen 2 kohdan d alakohdan nojalla hyväksyttyjen sääntöjen mukaisesti.

8. Kukin osapuoli ilmoittaa toiselle osapuolelle sijoittajien tämän jakson mukaisesti tekemien ilmoitusten ja muiden asiakirjojen toimituspaikat. Kukin osapuoli varmistaa, että nämä tiedot tarjotaan julkisesti saataville.

## 8.24 ARTIKLA

### Muun kansainvälisen sopimuksen mukainen menettely

Jos kanne nostetaan tämän jakson ja muun kansainvälisen sopimuksen nojalla ja

a) on mahdollisuus päällekkäisiin korvauksiin tai

b) toisen kansainvälisen kanteen ratkaisulla saattaisi olla merkittävä vaikutus tämän jakson nojalla nostettuun kanteeseen,

tuomioistuimen on mahdollisimman pian riitaosapuolia kuultuaan lykättävä asian käsittelyä tai muutoin varmistettava, että toisen kansainvälisen sopimuksen nojalla käynnistetty käsittely otetaan huomioon sen päätöksessä, määräyksessä tai välitystuomiossa.

## 8.25 ARTIKLA

### Suostumus riidan ratkaisuun tuomioistuimessa

1. Vastaaja suostuu riidan ratkaisuun tuomioistuimessa tässä jaksossa vahvistettujen menettelyiden mukaisesti.

2. Edellä olevan 1 kohdan mukaisen suostumuksen ja tämän jakson mukaisesti tapahtuvan kanteen toimittamisen tuomioistuimeen on täytettävä seuraavissa vahvistetut vaatimukset:

a) ICSID-yleissopimuksen 25 artikla ja ICSID:in täydentävien sääntöjen C osan II luku riitaosapuolten kirjallisen suostumuksen osalta; ja

b) New Yorkin yleissopimuksen II artikla kirjallisen sopimuksen osalta.

8.26 ARTIKLA

Kolmannen osapuolen rahoitus

1. Kun asiaan liittyy kolmannen osapuolen rahoitusta, siitä hyötyvä riitaosapuoli ilmoittaa toiselle riitaosapuolelle ja tuomioistuimelle kolmannen osapuolen rahoittajan nimen ja osoitteen.

2. Ilmoitus tehdään kanteen toimittamisen yhteydessä tai, jos rahoitussopimus tai lahjoitus tai avustus on tehty kanteen toimittamisen jälkeen, viipymättä sen jälkeen, kun sopimus tai lahjoitus tai avustus on tehty.

8.27 ARTIKLA

Tuomioistuimen asettaminen

1. Tämän jakson nojalla muodostettu tuomioistuin tekee päätöksiä 8.23 artiklan nojalla toimitetuista kanteista.

2. CETA-sekakomitea nimittää tämän sopimuksen tultua voimaan tuomioistuimen viisitoista jäsentä. Viiden tuomioistuimen jäsenen on oltava Euroopan unionin jäsenvaltioiden kansalaisia, viiden jäsenen Kanadan kansalaisia[11] ja viiden jäsenen kolmansien maiden kansalaisia.

[11] Kumpikin osapuoli voi tämän sijaan ehdottaa tuomioistuimen jäseneksi nimitettäväksi viittä minkä tahansa muun maan kansalaista. Tässä tapauksessa tuomioistuimen jäsenien katsotaan tämän artiklan soveltamista varten olevan sen osapuolen kansalaisia, joka on ehdottanut heidän nimittämistään.

3. CETA-sekakomitea voi päättää tuomioistuimen jäsenten määrän kasvattamisesta tai pienentämisestä kolmen monikertoina. Lisänimitykset on tehtävä 2 kohdassa vahvistetulta pohjalta.

4. Tuomioistuimen jäsenillä on oltava omassa maassaan oikeusvirkaan nimittämisen edellyttämä pätevyys tai oltava lakimiehiä, joilla on tunnustettu pätevyys. Heillä on oltava toteen näytettyä asiantuntemusta kansainvälisen julkisoikeuden alalla. On toivottavaa, että heillä on asiantuntemusta erityisesti kansainvälisen sijoituslainsäädännön, kansainvälisen kauppaoikeuden ja kansainvälisistä sijoituksista tai kansainvälisistä kauppasopimuksista johtuvien riitojen ratkaisemisen alalla.

5. Tämän jakson mukaisesti nimitetyt tuomioistuimen jäsenet nimitetään viiden vuoden kaudeksi, joka voidaan uusia kerran. Välittömästi tämän sopimuksen jälkeen nimitetyistä viidestätoista henkilöstä valitaan arvalla seitsemän, joiden toimikausi pidennetään kuuteen vuoteen. Jäsenten paikat täytetään sitä mukaa kun ne vapautuvat. Henkilö, joka on nimitetty korvaamaan tuomioistuimen jäsen, jonka toimikausi ei ole kulunut loppuun, hoitaa tehtävää edeltäjänsä kauden loppuun. Tuomioistuimen jäsen, joka toimii jossakin tuomioistuimen jaostossa, voi toimikautensa päättyessä periaatteessa jatkaa toimintaansa tässä jaostossa, kunnes lopullinen välitystuomio on annettu.

6. Tuomioistuin käsittelee asioita jaostoissa, jotka koostuvat kolmesta tuomioistuimen jäsenestä, joista yhden on oltava Euroopan unionin jäsenvaltion kansalainen, yhden Kanadan kansalainen ja yhden jonkin kolmannen maan kansalainen. Jaoston puheenjohtajana toimii se tuomioistuimen jäsen, joka on kolmannen maan kansalainen.

7. Tuomioistuimen puheenjohtajan on 90 päivän kuluessa 8.23 artiklan mukaisen kanteen jättämisestä nimitettävä vuorotteluperiaatteen mukaisesti ne tuomioistuimen jäsenet, jotka muodostavat kyseistä asiaa käsittelevän jaoston, ja varmistettava, että jaostojen kokoonpano on sattumanvarainen eikä ennakoitavissa, ja annettava kaikille tuomioistuimen jäsenille tasavertaiset mahdollisuudet toimia.

8. Tuomioistuimen puheenjohtaja ja varapuheenjohtaja ovat vastuussa organisaatiokysymyksistä, ja heidät nimitetään kahden vuoden kaudeksi ja valitaan arvalla niistä tuomioistuimen jäsenistä, jotka ovat jonkin kolmannen maan kansalaisia. He toimivat vuorotteluperiaatteen mukaisesti, ja CETA-sekakomitean puheenjohtaja valitsee heidät arvalla. Varapuheenjohtaja toimii puheenjohtajan sijaisena puheenjohtajan poissa ollessa.

9. Sen estämättä, mitä 6 kohdassa määrätään, riitaosapuolet voivat sopia, että asiaa käsittelee yksi ainoa tuomioistuimen jäsen, joka nimetään sattumanvaraisesti kolmannen maan kansalaisista. Vastaajan on tarkasteltava myötämielisesti tällaista pyyntöä, jonka mukaan asiaa käsittelee yksi ainoa tuomioistuimen jäsen, erityisesti jos kantaja on pieni tai keskisuuri yritys tai vaadittava korvaus tai hyvitys on suhteellisen pieni. Tällainen pyyntö on esitettävä ennen tuomioistuimen jaoston muodostamista.

10. Tuomioistuin voi laatia omat työskentelymenettelynsä.

11. Tuomioistuimen jäsenten on varmistettava, että he ovat käytettävissä ja pystyvät hoitamaan tässä jaksossa vahvistetut tehtävät.

12. Jotta varmistetaan, että tuomioistuimen jäsenet ovat käytettävissä, heille maksetaan kuukausittain CETA-sekakomitean vahvistama varausmaksu.

13. Kumpikin osapuoli maksaa tasapuolisesti kohdassa tarkoitetut maksut ICSID:in sihteeristön hoitamalle tilille. Jos osapuoli ei maksa varausmaksua, toinen osapuoli voi halutessaan suorittaa maksun. Tällaiset osapuolen maksurästit ovat perittävissä sovellettavine korkoineen.

14. Ellei CETA-sekakomitea tee päätöstä 15 kohdan mukaisesti, asian käsittelemiseksi perustetun tuomioistuimen jaoston maksujen ja kulujen määrä, 12 kohdassa tarkoitettujen maksujen ja kulujen lisäksi, määritetään kanteen jättämispäivänä voimassa olevien ICSID-yleissopimuksen hallinnollisten ja rahoitussääntöjen 14 säännön 1 kohdan mukaisesti, ja tuomioistuin jakaa sen riitaosapuolten kesken 8.39 artiklan 5 kohdan mukaisesti.

15. CETA-sekakomitea voi päätöksellään muuttaa varausmaksun sekä muut maksut ja kulut säännölliseksi palkaksi ja päättää siihen sovellettavista säännöistä ja edellytyksistä.

16. ICSID:in sihteeristö toimii tuomioistuimen sihteeristönä ja tarjoaa sille asianmukaista tukea.

17. Jos CETA-sekakomitea ei ole tehnyt 2 kohdan mukaisia nimityksiä 90 päivän kuluessa kanteen toimittamisesta riitojenratkaisuun, ICSID:in pääsihteerin on riidan kumman tahansa osapuolen pyynnöstä nimitettävä kolmesta tuomioistuimen jäsenestä koostuva jaosto, elleivät riitaosapuolet ole sopineet, että asian käsittelee yksi ainoa tuomioistuimen jäsen. ICSID:in pääsihteeri tekee nimitykset satunnaisella valinnalla olemassa olevista nimityksistä. ICSID:in pääsihteeri ei voi nimittää puheenjohtajaksi Kanadan tai Euroopan unionin jonkin jäsenvaltion kansalaista, elleivät riitaosapuolet toisin sovi.

## 8.28 ARTIKLA

## Vetoomustuomioistuin

1. Perustetaan vetoomustuomioistuin, jossa tarkastellaan tämän jakson mukaisesti annettuja välitystuomioita.

2. Vetoomustuomioistuin voi pitää voimassa tuomioistuimen välitystuomioon, muuttaa sitä tai kumota sen seuraavin perustein:

a) sovellettavan lainsäädännön soveltamis- tai tulkintavirheet;

b) selkeät virheet tosiseikkojen arvioinnissa, mukaan luettuna sovellettavan kansallisen lainsäädännön arviointi;

c) ICSID-yleissopimuksen 52 artiklan 1 kohdan a–e alakohdassa esitetyt perusteet siinä määrin kuin ne eivät kuulu a ja b alakohtien piiriin.

3. Vetoomustuomioistuimen jäsenet nimitetään CETA-sekakomitean päätöksellä samaan aikaan, kun CETA-sekakomitea tekee 7 kohdassa tarkoitetun päätöksen.

4. Vetoomustuomioistuimen jäsenten on täytettävä 8.27 artiklan 4 kohdassa vahvistetut vaatimukset ja oltava 8.30 artiklan vaatimusten mukaisia.

5. Vetoomuksen käsittelyä varten perustettava vetoomustuomioistuimen jaosto muodostuu kolmesta sattumanvaraisesti valitusta vetoomustuomioistuimen jäsenestä.

6. Vetoomustuomioistuimen menettelyihin sovelletaan 8.36 ja 8.38 artiklaa.

7. CETA-sekakomitea tekee viipymättä päätöksen, jossa vahvistetaan seuraavat vetoomustuomioistuimen toimintaa koskevat hallinnolliset ja organisatoriset seikat:

a) hallinnollinen tuki;

b) vetoomusten vireillepanoa ja käsittelyä koskevat menettelyt sekä menettelyt asioiden palauttamiseksi tarvittaessa tuomioistuimen käsiteltäviksi välitystuomion muuttamista varten;

c) menettelyt paikkojen täyttämiseksi vetoomustuomioistuimessa ja asian käsittelyä varten perustettavassa vetoomustuomioistuimen jaostossa;

d) vetoomustuomioistuimen jäsenille maksettava korvaus;

e) vetoomusten kustannuksiin liittyvät määräykset;

f) vetoomustuomioistuimen jäsenten lukumäärä; ja

g) kaikki muut seikat, jotka se katsoo tarpeellisiksi vetoomustuomioistuimen tehokasta toimintaa varten.

8. Palveluita ja sijoituksia käsittelevä komitea tarkastelee säännöllisesti vetoomustuomioistuimen toimintaa ja voi antaa suosituksia CETA-sekakomitealle. CETA-sekakomitea voi tarvittaessa tarkistaa 7 kohdassa tarkoitettua päätöstä.

9. Kun 7 kohdassa tarkoitettu päätös on hyväksytty,

a) riitaosapuoli voi hakea vetoomustuomioistuimelta muutosta tämän jakson nojalla tehtyyn välitystuomioon 90 päivän kuluessa sen antamisesta;

b) riitaosapuoli ei saa pyrkiä tarkastelemaan, sivuuttamaan, tekemään mitättömäksi, tarkistamaan tai käynnistämään mitään muuta menettelyä tämän jakson nojalla annettuun välitystuomioon;

c) jäljempänä olevan 8.39 artiklan mukaisesti annettua välitystuomiota ei pidetä lopullisena eikä välitystuomion täytäntöönpanoa koskevia toimia voida toteuttaa, ennen kuin

i) on kulunut 90 päivää siitä, kun tuomioistuin antoi välitystuomion eikä muutoksenhakua ole pantu vireille;

ii) vireillepantu muutoksenhaku on hylätty tai peruutettu; tai

iii) vetoomustuomioistuimen antamasta välitystuomiosta on kulunut 90 päivää eikä vetoomustuomioistuin ole palauttanut asiaa tuomioistuimelle;

d) vetoomustuomioistuimen lopullinen välitystuomio on katsottava lopulliseksi välitystuomioksi 8.41 artiklan soveltamista varten; ja

e) 8.41 artiklan 3 kohtaa ei sovelleta.

## 8.29 ARTIKLA

### Sijoituksia käsittelevän monenvälisen tuomioistuimen ja muutoksenhakujärjestelyn perustaminen

Osapuolet pyrkivät yhdessä muiden kauppakumppanien kanssa perustamaan sijoituksia käsittelevän monenvälisen tuomioistuimen ja muutoksenhakujärjestelyn sijoituksia koskevien riitojen ratkaisemista varten. Kun tällainen monenvälinen järjestely on perustettu, CETA-sekakomitea tekee päätöksen, jolla vahvistetaan, että tämän jakson piiriin kuuluvat sijoitusriidat ratkaistaan monenvälisen järjestelyn mukaisesti, ja toteuttaa tarvittavat siirtymäjärjestelyt.

## 8.30 ARTIKLA

### Etiikka

1. Tuomioistuimen jäsenten on oltava riippumattomia. Heillä ei saa olla sidoksia mihinkään hallitukseen.[12] He eivät saa ottaa vastaan ohjeita miltään organisaatiolta tai hallitukselta kysymyksissä, jotka liittyvät riitaan. He eivät saa osallistua minkään sellaisen riidan tarkasteluun, jossa voisi syntyä suora tai epäsuora eturistiriita. Heidän on oltava eturistiriidoista kansainvälisessä välimiesoikeustoiminnassa annettujen asianajajien kansainvälisen liiton ohjeiden (International Bar Association Guidelines on Conflicts of Interest in International Arbitration) tai muiden 8.44 artiklan 2 kohdan nojalla hyväksyttyjen täydentävien sääntöjen mukaisia. Lisäksi tuomioistuimen jäsenten on nimittämisensä jälkeen pidättäydyttävä toimimasta avustajana tai osapuolen nimittämänä asiantuntijana tai todistajana missään avoimessa tai uudessa sijoitusriidassa, joka kuuluu tämän tai jonkin muun kansainvälisen sopimuksen piiriin.

2. Jos riitaosapuoli katsoo, että tuomioistuimen jäsentä koskee eturistiriita, se voi pyytää kansainvälisen tuomioistuimen puheenjohtajaa tekemään päätöksen tällaisen jäsenen nimityksen vastustamisesta. Ilmoitus vastustamisesta on lähetettävä kansainvälisen tuomioistuimen puheenjohtajalle 15 päivän kuluessa päivästä, jona tuomioistuimen jaoston kokoonpano on ilmoitettu riitaosapuolelle, tai 15 päivän kuluessa päivästä, jona merkitykselliset tosiseikat tulivat sen tietoon, jos niiden ei kohtuudella voida olettaa olleen tiedossa jaoston muodostamisaikana. Vastustamisilmoituksessa on ilmoitettava vastustamisen perusteet.

---

**12** Selkeyden vuoksi todetaan, että se, että henkilö saa korvausta hallitukselta ei sinällään tee kyseisestä henkilöstä valintakelvotonta.

3. Jos vastustamisen kohteena oleva tuomioistuimen jäsen ei ole 15 päivän kuluessa vastustamista koskevan ilmoituksen päivämäärästä päättänyt erota jaostosta, kansainvälisen tuomioistuimen puheenjohtaja voi saatuaan riitaosapuolten huomautukset ja annettuaan tuomioistuimen jäsenelle mahdollisuuden esittää näkemyksensä tehdä päätöksen asiasta. Kansainvälisen tuomioistuimen puheenjohtajan on pyrittävä tekemään päätös ja ilmoittamaan siitä riitaosapuolille ja muille jaoston jäsenille 45 päivän kuluessa vastustamista koskevan ilmoituksen vastaanottamisesta. Avoin paikka, joka on seurausta tuomioistuimen jäsenen esteellisyydestä tai eroamisesta, on täytettävä viipymättä.

4. Tuomioistuimen puheenjohtajan perustellusta suosituksesta tai yhteisestä aloitteestaan osapuolet voivat CETA-sekakomitean päätöksellä poistaa tuomioistuimen jäsenen, jos hänen käytöksensä ei ole yhdenmukaista 1 kohdassa vahvistettujen velvollisuuksien kanssa eikä kyseisen jäsenen jäsenyyden jatkuminen tuomioistuimessa ole mahdollista.

## 8.31 ARTIKLA

## Sovellettava lainsäädäntö ja tulkinta

1. Tehdessään päätöstä tämän jakson nojalla muodostettu tuomioistuin tulkitsee tätä sopimusta valtiosopimusoikeutta koskevan Wienin yleissopimuksen ja osapuolten välillä sovellettavien muiden kansainvälisen oikeuden sääntöjen ja periaatteiden mukaisesti.

2. Tuomioistuimen toimivaltaan ei kuulu sellaisen toimenpiteen laillisuuden määrittäminen, jonka väitetään rikkovan tätä sopimusta osapuolen kansallisen lainsäädännön mukaisesti. Selkeyden vuoksi todetaan, että tuomioistuin voi tarkastellessaan toimenpiteen yhteensopivuutta tämän sopimuksen kanssa ottaa soveltuvin osin huomioon tosiseikkana osapuolen kansallisen lainsäädännön. Toimiessaan näin tuomioistuimen on seurattava kyseisen osapuolen tuomioistuimissa vallitsevaa kansallisen lainsäädännön tulkintaa, eikä mikään tuomioistuimen kansalliselle lainsäädännölle antama merkitys sido kyseisen osapuolen tuomioistuimia tai viranomaisia.

3. Jos esiin nousee vakavaa huolta sijoitukseen mahdollisesti vaikuttavista tulkintakysymyksistä, palveluita ja sijoituksia käsittelevä komitea voi 8.44 artiklan 3 kohdan a alakohdan mukaisesti suositella CETA-sekakomitealle tämän sopimuksen tulkintojen antamista. CETA-sekakomitean antama tulkinta sitoo tämän jakson nojalla perustettua tuomioistuinta. CETA-sekakomitea voi päättää, että tulkinta on sitova määräpäivästä alkaen.

## 8.32 ARTIKLA

### Ilmeisen perusteettomat kanteet

1. Vastaaja voi viimeistään 30 päivän kuluttua tuomioistuimen jaoston asettamisesta ja joka tapauksessa ennen sen ensimmäistä istuntoa jättää vastalauseen sillä perusteella, että kanne on ilmeisen perusteeton.

2. Vastalausetta ei voi esittää 1 kohdan mukaisesti, jos vastaaja on jättänyt 8.33 artiklan mukaisen vastalauseen.

3. Vastaajan on mahdollisimman tarkoin täsmennettävä tällaisen vastalauseen peruste.

4. Otettuaan vastaan vastalauseen tuomioistuimen on keskeytettävä kaikki asiakysymysten käsittely ja vahvistettava vastalauseen tarkastelulle aikataulu, joka on yhteensopiva mahdollisten muiden esikysymysten tarkastelua varten vahvistetun aikataulun kanssa.

5. Tarjottuaan riitaosapuolille mahdollisuuden esittää huomautuksensa tuomioistuin antaa ensimmäisessä istunnossaan tai viipymättä sen jälkeen päätöksen tai välitystuomion perusteluineen. Toimiessaan näin tuomioistuin olettaa kanteessa esitettyjen seikkojen olevan totta.

6. Tällä artiklalla ei rajoiteta tuomioistuimen toimivaltaa käsitellä muita vastalauseita esikysymyksenä tai vastaajan oikeutta esittää käsittelyn aikana vastalause, joka koskee kanteen oikeudellisia ansioita.

## 8.33 ARTIKLA

### Oikeudellisesti perusteettomat kanteet

1. Rajoittamatta tuomioistuimen toimivaltaa käsitellä muita vastalauseita esikysymyksenä tai vastaajan oikeutta esittää muita vastaavia vastalauseita minä hyvänsä sopivana ajankohtana tuomioistuimen on käsiteltävä ja tehtävä esikysymyksenä päätös kaikista vastaajan vastalauseista, joiden mukaan 8.23 artiklan mukaisesti esitetty kanne tai jokin sen osa ei ole oikeudellisista syistä kanne, josta voidaan antaa kantajan eduksi välitystuomio tämän jakson mukaisesti, vaikka kanteessa esitettyjen seikkojen oletettaisiin olevan totta.

2. Edellä olevan 1 kohdan mukainen vastalause on toimitettava tuomioistuimelle viimeistään sinä päivänä, jonka tuomistuin vahvistaa vastaajalle sen vastaväitteen esittämistä varten.

3. Jos vastalause on esitetty 8.32 artiklan mukaisesti, tuomioistuin voi, ottaen huomioon tällaisen vastalauseen olosuhteet, kieltäytyä käsittelemästä tässä artiklassa vahvistettujen menettelyiden mukaisesti vastalausetta, joka on esitetty 1 kohdan mukaisesti

4. Otettuaan vastaan 1 kohdan mukaisen vastalauseen ja annettuaan tarvittaessa 3 kohdan mukaisen päätöksen tuomioistuimen on keskeytettävä kaikki asiakysymysten käsittely ja vahvistettava vastalauseen tarkastelulle aikataulu, joka on yhteensopiva mahdollisten muiden esikysymysten tarkastelua varten vahvistetun aikataulun kanssa, sekä annettava vastalausetta koskeva päätös tai välitystuomio ja esitettävä sen perusteet.

8.34 ARTIKLA

Tilapäiset suojatoimenpiteet

Tuomioistuin voi määrätä tilapäisen suojatoimenpiteen, jolla suojataan riitaosapuolen oikeudet tai varmistetaan tuomioistuimen toimivallan vaikuttavuus, mukaan luettuna määräys riitaosapuolen omistuksessa tai määräysvallassa olevan todistusaineiston suojelemiseksi tai tuomioistuimen toimivallan suojaamiseksi. Tuomioistuin ei saa määrätä pakkolunastusta tai vaatia sen toimenpiteen soveltamista, jonka väitetään merkitsevän 8.23 artiklassa tarkoitettua rikkomista. Tämän artiklan soveltamista varten määräyksen sisältää suosituksen.

8.35 ARTIKLA

Kanteesta luopuminen

Jos tämän jakson mukaisen kanteen jättämisen jälkeen sijoittaja ei toteuta mitään menettelyyn kuuluvia toimia 180 peräkkäisen päivän tai riitaosapuolten mahdollisesti sopiman ajanjakson kuluessa, sijoittajan katsotaan peruuttaneen kanteensa ja luopuneen siitä. Vastaajan pyynnöstä ja ilmoitettuaan siitä riitaosapuolille tuomioistuin antaa kanteesta luopumista koskevan päätöksen. Kun päätös on annettu, tuomioistuimen toimivalta päättyy.

8.36 ARTIKLA

Menettelyn avoimuus

1. Tämän jakson mukaisten menettelyiden yhteydessä sovelletaan UNCITRALin avoimuussääntöjä, sellaisina kuin ne ovat muutettuina tällä luvulla.

2. Neuvottelupyyntö, vastaajan määrittämispyyntö, vastaajan määrittämistä koskeva ilmoitus, sovittelusopimus, ilmoitus tuomioistuimen jäsenen vastustamisesta, tuomioistuimen jäsenen vastustamista koskeva päätös ja käsittelyn yhdistämistä koskeva pyyntö on sisällytettävä niiden asiakirjojen luetteloon, jotka annetaan julkisesti saataville UNCITRALin avoimuussääntöjen 3 artiklan 1 kohdan mukaisesti.

3. Todistusaineisto on sisällytettävä niiden asiakirjojen luetteloon, jotka annetaan julkisesti saataville UNCITRALin avoimuussääntöjen 3 artiklan 2 kohdan mukaisesti.

4. Sen estämättä, mitä UNCITRALin avoimuussääntöjen 2 artiklassa määrätään; tapauksen mukaan Kanadan tai Euroopan unionin on ennen tuomioistuimen asettamista tarjottava asian kannalta merkitykselliset asiakirjat julkisesti saataville hyvissä ajoin 2 kohdan mukaisesti sillä edellytyksellä, että luottamukselliset tai suojatut tiedot on niistä poistettu. Tällaiset asiakirjat voidaan saattaa julkisesti saataville antamalla niistä ilmoitus rekisteriin.

5. Käsittely on julkista. Tuomioistuin määrittää riitaosapuolia kuullen soveltuvat logistiset järjestelyt, joilla helpotetaan tällaisen käsittelyn saavutettavuutta. Jos tuomioistuin katsoo, että luottamuksellisen tai suojatun tiedon suojelu on tarpeen, se toteuttaa soveltuvat järjestelyt, jotta tällaista suojelua edellyttävä käsittelyn osa voidaan järjestää suljettuna tilaisuutena.

6. Mikään tässä luvussa ei edellytä, että vastaaja pidättää julkisuudesta tietoja, joiden paljastamista sen lainsäädäntö edellyttää. Vastaajan olisi sovellettava tällaista lainsäädäntöä tavalla, jossa otetaan huomioon luottamukselliseksi tai suojatuksi tiedoksi nimetyn tiedon suojeleminen.

## 8.37 ARTIKLA

## Tietojen jakaminen

1. Riitaosapuoli voi paljastaa menettelyn yhteydessä muille henkilöille, todistajat ja asiantuntijat mukaan luettuina, sellaisia tämän jakson mukaisen menettelyn aikana tarpeellisiksi katsomiaan asiakirjoja, joista ole poistettu luottamuksellista tai suojattua tietoa. Riitaosapuoli varmistaa kuitenkin, että tällaiset henkilöt suojaavat näihin asiakirjoihin sisältyvät luottamukselliset tai suojatut tiedot.

2. Tämä sopimus ei estä vastaajaa paljastamasta, tapauksen mukaan, Euroopan unionin, Euroopan unionin jäsenvaltioiden ja kansallista tasoa alemman hallintotason hallitusten virkamiehille sellaisia tämän jakson mukaisen menettelyn aikana tarpeellisiksi katsomiaan asiakirjoja, joista ei ole poistettu luottamuksellista tai suojattua tietoa. Vastaajan on kuitenkin varmistettava, että tällaiset virkamiehet suojaavat näihin asiakirjoihin sisältyvät luottamukselliset tai suojatut tiedot.

## 8.38 ARTIKLA

### Muu kuin riitaosapuolena oleva osapuoli

1. Vastaajan on 30 päivän kuluessa vastaanottamisesta tai viipymättä sen jälkeen, kun luottamuksellisia tai suojattuja tietoja koskeva mahdollinen riita on ratkaistu toimitettava muulle kuin riitaosapuolena olevalle osapuolelle:

a) neuvottelupyyntö, vastaajan määrittämispyyntö, vastaajan määrittämistä koskeva ilmoitus, 8.23 artiklan nojalla esitetty kanne ja käsittelyn yhdistämistä koskeva pyyntö sekä kaikki muut näiden asiakirjojen liitteenä olevat asiakirjat;

b) pyynnöstä

   i) riitaosapuolen tuomioistuimelle antamat lausumat, katsaukset, pyynnöt ja muut huomautukset;

   ii) tuomioistuimelle UNCITRALin avoimuussääntöjen 4 artiklan nojalla annetut kirjalliset huomautukset;

iii) tuomioistuimen käsittelyn pöytäkirjat tai selostukset, jos saatavilla; ja

iv) tuomioistuimen määräykset, välitystuomiot ja päätökset; ja

c) pyynnöstä ja muun kuin riitaosapuolena olevan osapuolen kustannuksella kaikki tuomioistuimelle toimitettu todistusaineisto tai osa siitä, ellei pyydetty aineisto ole julkisesti saatavilla.

2. Tuomioistuimen on otettava vastaan tai se voi kuultuaan riitaosapuolia pyytää suullisia tai kirjallisia huomautuksia muulta kuin riitaosapuolena olevalta osapuolelta tämän sopimuksen tulkinnasta. Muu kuin riitaosapuolena oleva osapuoli voi osallistua tämän jakson nojalla järjestettyyn käsittelyyn.

3. Tuomioistuin ei saa tehdä päätelmiä 2 kohdan mukaisen huomautuksen puuttumisesta.

4. Tuomioistuin varmistaa , että riitaosapuolet saavat kohtuullisen mahdollisuuden esittää näkemyksiään kaikista huomautuksista, joita muu kuin riitaosapuolena oleva osapuoli on esittänyt.

## 8.39 ARTIKLA

## Lopullinen välitystuomio

1. Jos tuomioistuin antaa lopullisen välitystuomion, joka kohdistuu vastaajaan, se voi yhdessä tai erikseen määrätä ainoastaan

a) rahallisia korvauksia mahdollisesti sovellettavine korkoineen;

b) omaisuuden palauttamisen, jossa tapauksessa välitystuomiossa on määrättävä, että vastaaja voi palauttamisen sijaan maksaa rahallisia korvauksia, jotka vastaavat omaisuuden markkina-arvoa hetkenä, joka välittömästi edelsi pakkolunastusta tai ennen pakkolunastuksen tietoon tuloa sen mukaan, kumpi on aiempi, ja mahdollista soveltuvaa korkoa määritettynä 8.12 artiklan mukaisesti.

2. Ellei 1 ja 5 kohdasta muuta johdu, jos kanne on esitetty 8.23 artiklan 1 kohdan b alakohdan nojalla,

a) rahallisesta vahingonkorvauksesta ja mahdollisesti sovellettavasta korosta koostuvassa välitystuomiossa on määrättävä, että summa maksetaan paikallisesti sijoittautuneelle yritykselle;

b) omaisuuden palauttamisesta koostuvassa välitystuomiossa on määrättävä, että omaisuus palautetaan paikallisesti sijoittautuneelle yritykselle;

c) välitystuomioissa, jolla määrätään kulut sijoittajan eduksi, on määrättävä niiden maksamisesta sijoittajalle; ja

d) välitystuomiossa on vahvistettava, että se annetaan rajoittamatta henkilön mahdollista oikeutta osapuolen lainsäädännön nojalla myönnettävään rahalliseen korvaukseen tai omaisuuteen, lukuun ottamatta henkilöä, joka on luopunut tällaisista 8.22 artiklan mukaisesti.

3. Rahallinen korvaus ei saa olla suurempi kuin sijoittajalle tai, tapauksen mukaan, paikallisesti sijoittautuneelle yritykselle koitunut tappio, josta on vähennetty kaikki jo aiemmin myönnetyt korvaukset tai maksetut hyvitykset. Rahallista korvausta laskiessaan tuomioistuimen on pienennettävä korvausta myös ottaakseen huomioon omaisuuden mahdollisen palautuksen tai toimenpiteen kumoamisen tai muuttamisen.

4. Tuomioistuin ei määrää rankaisevaa vahingonkorvausta.

5. Tuomioistuin määrää menettelyn kustannukset hävinneen riitaosapuolen maksettaviksi. Poikkeuksellisissa olosuhteissa tuomioistuin jakaa kustannukset riitaosapuolten kesken, jos se katsoo, että jakaminen on asianmukaista kanteeseen liittyvissä olosuhteissa. Muut kohtuulliset kustannukset, myös oikeudellinen edustus ja oikeusapu, ovat hävinneen riitaosapuolen vastuulla, ellei tuomioistuin määrää, että tällainen kustannusten jako on kohtuutonta tapaukseen liittyvissä olosuhteissa. Jos vain jotkin osat kanteesta ovat olleet menestyksellisiä, kustannukset on jaettava suhteessa kanteen menestyksellisten osien määrään tai laajuuteen.

6. CETA-sekakomitean on harkittava lisäsääntöjä, joilla pyritään pienentämään kantajina oleville luonnollisille henkilöille tai pienille ja keskisuurille yrityksille koituvaa taloudellista taakkaa. Tällaisissa täydentävissä säännöissä voidaan ottaa huomioon ,muun muassa tällaisten kantajien taloudelliset resurssit sekä haetun korvauksen määrä.

7. Tuomioistuimen ja riitaosapuolten on parhaansa mukaan pyrittävä varmistamaan, että riitojenratkaisumenettely toteutetaan kohtuullisessa ajassa. Tuomioistuimen on annettava lopullinen välitystuomio 24 kuukauden kuluessa kanteen esittämisestä 8.23 artiklan mukaisesti. Jos tuomioistuin tarvitsee lisäaikaa lopullisen välitystuomion antamiseen, sen on ilmoitettava riitaosapuolille viivästyksen syyt.

## 8.40 ARTIKLA

### Korvaus tai muu hyvitys

Vastaaja ei saa esittää eikä tuomioistuin hyväksy puolustusta, vastakannetta, kuittausoikeuksia tai vastaavaa väitettä, jonka mukaan sijoittaja tai, tapauksen mukaan, paikallisesti sijoittautunut yritys on saanut tai saa myöhemmin korvausta tai muuta hyvitystä vakuutus- tai takaussopimuksen mukaisesti siitä vahingosta tai sen osasta, johon tämän jakson nojalla käynnistetyssä riita-asiassa haetaan korvausta.

8.41 ARTIKLA

Välitystuomioiden täytäntöönpano

1. Tämän jakson nojalla annettu välitystuomio sitoo riitaosapuolia kyseisen asian osalta.

2. Ellei 3 kohdasta muuta johdu, riitaosapuolen on välittömästi tunnustettava välitystuomio ja noudatettava sitä.

3. riitaosapuoli ei saa hakea lopullisen välitystuomion täytäntöönpanoa, ennen kuin

a) ICSID-yleissopimuksen nojalla annetun lopullisen välitystuomion tapauksessa

i) on kulunut 120 päivää tuomion antamispäivästä eikä mikään riitaosapuoli ole pyytänyt tuomion tarkistamista tai mitätöintiä; tai

ii) välitystuomion täytäntöönpano on keskeytetty ja menettelyn tarkistus tai mitätöinti on saatettu päätökseen;

b) ICSID:in täydentävien sääntöjen, UNCITRALin välimiesmenettelysääntöjen tai muiden 8.23 artiklan 2 kohdan d alakohdan nojalla sovellettavien säätöjen mukaisen lopullisen välitystuomion tapauksessa

i) on kulunut 90 päivää tuomion antamispäivästä eikä mikään riitaosapuoli ole käynnistänyt tuomion tarkistamista, kumoamista tai mitätöintiä koskevaa menettelyä; tai

ii) tuomion täytäntöönpano on keskeytetty ja jokin tuomioistuin on hylännyt tai sallinut tuomion tarkistamista, kumoamista tai mitätöintiä koskevan pyynnön eikä muuta muutoksenhakumahdollisuutta ole.

4. Välitystuomion täytäntöönpanoon sovelletaan voimassaolevaa lainsäädäntöä, joka koskee tuomioita ja välitystuomioita paikassa, jossa täytäntöönpanoa haetaan.

5. Tämän jakson mukainen lopullinen välitystuomio on välimiesoikeuden päätös, johon liittyvän kanteen katsotaan johtuvan New Yorkin yleissopimuksen 1 artiklassa tarkoitetusta kaupallisesta suhteesta tai liiketoimesta.

6. Selkeyden vuoksi todetaan, että jos kanne on toimitettu 8.23 artiklan 2 kohdan a alakohdan nojalla, tämän jakson mukaisesti annettu lopullinen välitystuomio katsotaan ICSID-yleissopimuksen 6 jakson mukaiseksi tuomioksi.

8.42 ARTIKLA

Osapuolten roolit

1. Osapuoli ei voi nostaa kansainvälistä kannetta, joka koskee 8.23 artiklan mukaisesti esitettyä kannetta, ellei toinen osapuoli ole jättänyt noudattamatta riidassa annettua välitystuomiota ja toimimatta sen mukaisesti.

2. Edellä olevalla 1 kohdalla ei suljeta pois mahdollisuutta kahdennenkymmenennenyhdeksännen luvun (Riitojenratkaisu) mukaisiin riitojenratkaisumenettelyihin yleisesti sovellettavan toimenpiteen osalta, vaikka kyseisen toimenpiteen väitettäisiin rikkoneen tätä sopimusta tietyn sijoituksen osalta, jota koskeva kanne on esitetty 8.23 artiklan mukaisesti, eikä sillä rajoiteta 8.38 artiklaa.

3. 1 kohdalla ei suljeta pois epävirallisia yhteyksiä, joiden ainoana tarkoituksena on helpottaa riidan ratkaisua.

8.43 ARTIKLA

Käsittelyn yhdistäminen

1. Jos 8.23 artiklan mukaisesti on erikseen toimitettu kaksi tai useampia kanteita, joissa on yhteinen oikeudellinen kysymys tai tosiseikka ja jotka johtuvat samoista tapahtumista tai olosuhteista, riitaosapuoli voi tai riitaosapuolet voivat yhdessä tämän artiklan nojalla hakea tuomioistuimen erillisen jaoston asettamista ja pyytää, että tällainen jaosto antaa määräyksen käsittelyn yhdistämisestä, jäljempänä ’yhdistämispyyntö’.

2. Käsittelyn yhdistämistä hakevan riitaosapuoli toimittaa ensin ilmoituksen niille riitaosapuolille, joiden sisällyttämistä tämän määräyksen piiriin haetaan.

3. Jos riitaosapuolet, jotka ovat saaneet 2 kohdan mukaisen ilmoituksen, ovat päässeet sopimukseen haettavasta yhdistämispyynnöstä, ne voivat yhdessä esittää pyynnön tuomioistuimen erillisen jaoston asettamiseksi ja pyytää käsittelyn yhdistämismääräystä tämän artiklan mukaisesti. Jos riitaosapuolet, jotka ovat saaneet 2 kohdan mukaisen ilmoituksen, eivät ole 30 päivän kuluessa ilmoituksesta päässeet sopimukseen haettavasta yhdistämispyynnöstä, riitaosapuoli voi esittää pyynnön tuomioistuimen erillisen jaoston asettamiseksi ja pyytää käsittelyn yhdistämismääräystä.

4. Pyyntö on toimitettava kirjallisena tuomioistuimen puheenjohtajalle ja kaikille riitaosapuolille, joiden sisällyttämistä määräyksen piiriin haetaan, ja siinä on täsmennettävä

a) riidan niiden osapuolten nimet ja osoitteet, joiden sisällyttämistä määräyksen piiriin haetaan;

b) kanteet tai niiden osat, joiden sisällyttämistä määräyksen piiriin haetaan; ja

c) haettavan määräyksen perusteet.

5. Yhdistämispyyntö, joka koskee useampaa kuin yhtä vastaajaa, edellyttää kaikkien näiden vastaajien suostumusta.

6. Tämän artiklan mukaiseen menettelyyn sovelletaan seuraavia sääntöjä:

a) jos kaikki kanteet, joihin haetaan määräystä käsittelyn yhdistämisestä, on toimitettu riitojenratkaisumenettelyyn samojen sääntöjen mukaisesti 8.23 artiklan nojalla, sovelletaan kyseisiä sääntöjä;

b) jos kanteita, joihin haetaan määräystä käsittelyn yhdistämisestä, ei ole toimitettu riitojenratkaisumenettelyyn samojen sääntöjen mukaisesti

   i) sijoittajat voivat yhdessä sopia säännöistä 8.23 artiklan 2 kohdan mukaisesti; tai

   ii) jos sijoittajat eivät pääse sopimukseen sovellettavista säännöistä 30 päivän kuluessa siitä, kun tuomioistuimen puheenjohtaja ottaa vastaan yhdistämispyynnön, sovelletaan UNCITRALin välimiesmenettelysääntöjä.

7. Tuomioistuimen puheenjohtajan on yhdistämispyynnön saatuaan 8.27 artiklan 7 kohdan vaatimusten mukaisesti muodostettava tuomioistuimen uusi jaosto, jäljempänä ’yhdistämisjaosto’, jolla on tuomivalta joko kokonaisuudessaan tai osittain kaikissa niissä kanteissa tai joissakin niistä kanteista, joita yhdistämispyyntö koskee.

8. Jos yhdistämisjaosto riitaosapuolia kuultuaan katsoo, että 8.23 artiklan nojalla esitetyissä kanteissa on yhteinen oikeudellinen kysymys tai tosiseikka ja ne johtuvat samoista tapahtumista tai olosuhteista ja niiden yhdistäminen olisi kanteiden oikeudenmukaisen ja tehokkaan ratkaisun, välitystuomioiden johdonmukaisuus mukaan lukien, kannalta edullista, tuomioistuimen yhdistämisjaosto voi määräyksellä käyttää toimivaltaa joko kokonaisuudessaan tai osittain kaikissa tai joissakin kanteissa.

9. Jos tuomioistuimen yhdistämisjaosto on käyttänyt toimivaltaa 8 kohdan mukaisesti, sijoittaja, joka on 8.23 artiklan nojalla esittänyt kanteen ja jonka kannetta ei ole yhdistetty, voi esittää tuomioistuimelle kirjallisen pyynnön oman kanteensa sisällyttämisestä tällaiseen yhdistämismääräykseen sillä edellytyksellä, että pyyntö täyttää 4 kohdassa vahvistetut edellytykset. Tuomioistuimen yhdistämisjaoston on annettava tällainen määräys, kun se katsoo, että 8 kohdan edellytykset täyttyvät ja että tällaisen pyynnön hyväksyminen ei kohtuuttomasti kuormita riitaosapuolia tai aiheuta niille epäoikeudenmukaista haittaa taikka tarpeettomasti häiritse menettelyä. Tuomioistuimen yhdistämisjaoston on kuultava riitaosapuolia, ennen kuin se antaa tällaisen määräyksen.

10. Tämän artiklan nojalla asetettu tuomioistuimen yhdistämisjaosto voi riitaosapuolen hakemuksesta ennen 8 kohdan mukaisen päätöksen antamista määrätä, että 8.27 artiklan 7 kohdan mukaisesti nimitetyn tuomioistuimen jaoston menettely keskeytetään, ellei viimeksi mainittu tuomioistuin ole jo lykännyt menettelyään.

11. 8.27 artiklan 7 kohdan mukaisesti nimitetyn tuomioistuimen jaoston on luovuttava siitä kannetta tai sen osaa koskevasta toimivallasta, jota koskevalla määräyksellä tämän artiklan nojalla asetettu tuomioistuimen yhdistämisjaosto käyttää toimivaltaa.

12. Tämän artiklan nojalla asetetun tuomioistuimen yhdistämisjaoston antama välitystuomio niistä kanteista tai niistä kanteiden osista, joissa se on käyttänyt toimivaltaa, sitoo 8.27 artiklan 7 kohdan mukaisesti nimitettyä tuomioistuimen jaostoa kyseisten kanteiden tai niiden osien osalta.

13. Sijoittaja voi perua tämän jakson mukaisen kanteen, johon sovelletaan yhdistämistä, eikä tällaista kannetta saa esittää uudelleen 8.23 artiklan mukaisesti. Jos sijoittaja toimii näin viimeistään 15 päivän kuluttua yhdistämisilmoituksen saamisesta, se, että sijoittaja on esittänyt kanteen aiemmin, ei estä sijoittajaa käyttämästä muuta kuin tämän jakson mukaista riitojen ratkaisua.

14. Tuomioistuimen yhdistämisjaosto voi sijoittajan pyynnöstä toteuttaa tarpeellisiksi katsomiaan toimenpiteitä turvatakseen kyseisen sijoittajan suojatut tai luottamukselliset tiedot muihin sijoittajiin nähden. Näihin toimenpiteisiin voi sisältyä suojattuja tai luottamuksellisia tietoja sisältävistä asiakirjoista laadittujen toimitettujen toisintojen toimittaminen muille sijoittajille tai järjestelyt kuulemisten pitämiseksi osittain yksityisinä.

## 8.44 ARTIKLA

### Palveluita ja sijoituksia käsittelevä komitea

1. Palveluita ja sijoituksia käsittelevä komitea tarjoaa osapuolille foorumin, jolla voidaan järjestää kuulemisia tähän lukuun liittyvissä kysymyksissä, kuten seuraavissa:

a) vaikeudet, joita saattaa ilmetä tämän jakson täytäntöönpanossa;

b) mahdolliset parannukset tähän lukuun, erityisesti muilla kansainvälisillä foorumeilla saatujen kokemusten ja kehityksen ja osapuolten muiden sopimusten valossa.

2. Palveluita ja sijoituksia käsittelevä komitea hyväksyy osapuolten suostumuksella ja täytettyään omat sisäiset vaatimuksensa ja menettelynsä tuomioistuimen jäsenten käytännesäännöt, joita sovelletaan tähän lukuun liittyvissä riidoissa, joilla voidaan korvata sovellettavat säännöt tai täydentää niitä ja joissa voidaan käsitellä muiden muassa seuraavia:

a) ilmoittamisvelvollisuudet;

b) tuomioistuimen jäsenten riippumattomuus ja puolueettomuus; ja

c) luottamuksellisuus.

Osapuolet pyrkivät parhaan kykynsä mukaan varmistamaan, että nämä käytännesäännöt hyväksytään viimeistään, tapauksen mukaan, tämän sopimuksen väliaikaisen soveltamisen ensimmäisenä päivänä tai tämän sopimuksen tullessa voimaan ja joka tapauksessa viimeistään kahden vuoden kuluttua tällaisesta päivästä.

3. Palveluita ja sijoituksia käsittelevä komitea voi osapuolten suostumuksella ja täytettyään omat sisäiset vaatimuksensa ja menettelynsä

a) suositella CETA-sekakomitealle tämän sopimuksen tulkintojen antamista 8.31 artiklan 3 kohdan nojalla;

b) hyväksyä ja muuttaa sääntöjä, joilla täydennetään sovellettavia riitojenratkaisusääntöjä, sekä muuttaa sovellettavia avoimuussääntöjä. Tällaiset säännöt ja muutokset sitovat tämän jakson mukaisesti asetettua tuomioistuinta;

c) hyväksyä sovittelusääntöjä 8.20 artiklassa tarkoitettujen riitaosapuolten käyttöön;

d) suositella CETA-sekakomitealle 8.10 artiklan 3 kohdan mukaiseen kohtuullisen ja oikeudenmukaisen kohtelun velvollisuuteen liittyvien mahdollisten lisätekijöiden hyväksymistä; ja

e) antaa CETA-sekakomitealle suosituksia vetoomustuomioistuimen toiminnasta 8.28 artiklan 8 kohdan mukaisesti.

## 8.45 ARTIKLA

## Rajoitus

Tämän jakson ja kahdennenkymmenennenyhdeksännen luvun (Riitojenratkaisu) riitojenratkaisua koskevia määräyksiä ei sovelleta liitteessä 8-C tarkoitettuihin seikkoihin.

YHDEKSÄS LUKU

RAJATYLITTÄVÄ PALVELUKAUPPA

9.1 ARTIKLA

Määritelmät

Tätä lukua sovellettaessa

**ilma-alusten korjaus- ja huoltopalveluilla** tarkoitetaan sellaisia toimia, jotka on tehty ilma-alukseen tai sen osaan sen ollessa poissa liikenteestä, eivätkä ne sisällä niin sanottua linjahuoltoa;

**lentoasemapalveluilla** tarkoitetaan palkkio- tai sopimusperusteisesti tapahtuvaa lentoaseman infrastruktuurin, terminaalit, kiitotiet, rullaustiet ja asematasot, pysäköintitilat ja lentoaseman sisäiset liikennejärjestelmät mukaan luettuina, käyttöä ja hallintaa. Selkeyden vuoksi todetaan, että lentoasemapalveluihin eivät sisälly lentoasemien tai lentoaseman maa-alueiden omistaminen tai niihin tehtävä sijoitukset tai mitkään muut yrityksen hallituksen toteuttamat toiminnot. Lentoasemapalveluihin eivät sisälly lennonvarmistuspalvelut;

**tietokonepohjaisella paikanvarausjärjestelmällä** tarkoitetaan tietokonejärjestelmällä tuotettuja palveluja, jotka sisältävät tietoja lentoyhtiöiden aikatauluista, tarjonnasta, hinnoista ja hintasäännöistä, ja jonka kautta voidaan tehdä varauksia tai myydä lippuja;

**rajatylittävällä palvelukaupalla** tai **rajatylittävällä palvelujen tarjonnalla** tarkoitetaan palvelujen tarjontaa

a) osapuolen alueelta toisen osapuolen alueelle; tai

b) osapuolen alueella toisen osapuolen palvelunkäyttäjälle;

mutta siihen ei sisälly toisen osapuolen henkilön toteuttama palvelun tarjoaminen osapuolen alueella;

**maahuolintapalveluilla** tarkoitetaan palkkio- tai sopimusperusteisesti tapahtuvaa palveluiden tarjontaa seuraaviin tarkoituksiin: maahuolinnan hallinto ja valvonta, myös lastin valvonta ja viestintä; matkustajien käsittely; matkatavaran käsittely; rahdin ja postin käsittely; asematasopalvelut ja ilma-aluspalvelut; polttoaine- ja öljynhuolinta; ilma-alusten linjahuolto, lentotoiminta ja miehistön avustaminen; pintakuljetukset; tai ateriapalvelut. Maahuolintapalveluihin eivät sisälly turvapalvelut tai lentoaseman keskitetyn infrastruktuurin, kuten matkatavaran käsittelyjärjestelmän, jäänpoistolaitteistojen, polttoaineen jakelujärjestelmien tai lentoaseman sisäisten liikennejärjestelmien käyttö tai hallinto;

**lentoliikennepalvelujen myynnillä ja markkinoinnilla** tarkoitetaan kyseisen lentoliikenteen harjoittajan mahdollisuuksia myydä ja markkinoida vapaasti lentoliikennepalveluitaan, mukaan lukien kaikki markkinoinnin osat, kuten markkinatutkimus, mainonta ja jakelu, mutta siihen ei sisälly lentoliikennepalveluiden hinnoittelu tai niihin sovellettavat ehdot; ja

**julkista valtaa käytettäessä tarjotuilla palveluilla** tarkoitetaan kaikkia palveluja, joita ei tarjota kaupallisesti eikä kilpailtaessa yhden tai useamman palveluntarjoajan kanssa.

9.2 ARTIKLA

Soveltamisala

1. Tätä lukua sovelletaan osapuolen käyttöön ottamaan tai voimassa pitämään toimenpiteeseen, joka vaikuttaa toisen osapuolen tarjoajan rajatylittävään palvelukauppaan, mukaan lukien toimenpide, joka vaikuttaa seuraaviin:

a) palvelun tuottaminen, jakelu, markkinointi, myynti ja toimittaminen;

b) palvelun ostaminen, käyttö tai palvelusta maksaminen; sekä

c) palvelun tarjoamisen yhteydessä sellaisiin palveluihin pääsy ja niiden käyttö, joita edellytetään tarjottavan yleisesti.

2. Tätä lukua ei sovelleta toimenpiteisiin, jotka vaikuttavat seuraaviin:

a) julkista valtaa käytettäessä tarjottavat palvelut;

b) Euroopan unionin osalta audiovisuaaliset palvelut;

c) Kanadan osalta kulttuuriteollisuus;

d) 13.1 artiklassa (Määritelmät) määritellyt rahoituspalvelut;

e) lentoliikennepalvelut, lentoliikenteen tukipalvelut ja muut lentoliikenteen keinoin tarjotut palvelut[13], lukuun ottamatta seuraavia:

i) ilma-alusten korjaus- ja huoltopalvelut;

ii) lentoliikennepalvelujen myynti ja markkinointi;

iii) tietokonepohjaiseen paikanvarausjärjestelmään (TPJ) liittyvät palvelut;

iv) maahuolintapalvelut;

v) lentoasemapalvelut;

f) osapuolen toteuttamat valtion käyttöön tarkoitetut tavara- ja palveluhankinnat, joita ei ole tarkoitettu edelleen kaupallisesti myytäviksi taikka tavaroiden tai palvelujen tarjoamiseksi kaupalliseen myyntiin, riippumatta siitä, kuuluuko hankinta 19.2 artiklan (Soveltamisala ja kattavuus) 2 kohdassa tarkoitettuihin tämän sopimuksen piiriin kuuluviin hankintoihin; tai

g) osapuolen antama avustus tai muu rajatylittävään palvelukauppaan liittyvä valtiontuki.

3. Tämä luku ei vaikuta Brysselissä 17 päivänä joulukuuta 2009 ja Ottawassa 18 päivänä joulukuuta 2009 tehdystä *Euroopan yhteisön ja sen jäsenvaltioiden sekä Kanadan välisestä lentoliikennesopimuksesta* johtuviin osapuolten oikeuksiin ja velvollisuuksiin.

[13] Näihin palveluihin sisältyvät palvelut, joissa ilma-alusta käytetään erikoistuneiden toimintojen toteuttamiseen muilla toimialoilla, kuten maataloudessa, rakentamisessa, valokuvauksessa, maanmittauksessa, metsätaloudessa, seurannassa ja valvonnassa tai mainonnassa, jos erikoituneen toiminnan toteuttava henkilö on vastuussa ilma-aluksen käytöstä.

4. Tällä luvulla ei määrätä osapuolelle velvollisuuksia, jotka koskevat toisen osapuolen kansalaisia, jotka hakevat pääsyä sen työmarkkinoille tai vakituista työtä sen alueelta, tai myönnetä mitään oikeuksia tällaisille kansalaisille tällaisen työmarkkinoille pääsyn tai työllisyyden osalta.

## 9.3 ARTIKLA

## Kansallinen kohtelu

1. Kukin osapuoli myöntää toisen osapuolen palveluntarjoajille ja palveluille yhtä edullisen kohtelun kuin se kohtelu, jonka osapuoli vastaavissa tilanteissa myöntää omille vastaaville palveluntarjoajilleen ja palveluilleen.

2. Selkeyden vuoksi todetaan, että osapuolen 1 kohdan mukaisesti myöntämällä kohtelulla tarkoitetaan Kanadassa muun kuin liittovaltion tason hallinnon osalta tai Euroopan unionin jonkin jäsenvaltion hallinnon tai jossakin jäsenvaltiossa toimivan hallinnon osalta kohtelua, joka on vähintään yhtä edullinen kuin kyseisen hallinnon vastaavissa tilanteissa omille palveluntarjoajilleen ja palveluilleen myöntämä suosituimmuuskohtelu.

9.4 ARTIKLA

Muodolliset vaatimukset

Edellä olevalla 9.3 artiklalla ei estetä osapuolta ottamasta käyttöön tai pitämästä voimassa toimenpidettä, jolla vahvistetaan palvelujen tarjoamiseen liittyviä muodollisia vaatimuksia, sillä edellytyksellä, että tällaisia vaatimuksia ei sovelleta tavalla, joka tarkoittaisi mielivaltaista tai perusteetonta syrjintää. Tällaisiin toimenpiteisiin kuuluvat vaatimukset, jotka koskevat

a) palvelun tarjontaa koskevan toimiluvan, rekisteröinnin, sertifioinnin tai luvan saamista tai tiettyä ammattia koskevaa jäsenyysvaatimusta, kuten ammattialajärjestön jäsenyyden tai ammattialajärjestön jäsenten kollektiiviseen korvausrahastoon osallistumisen edellyttäminen;

b) palveluntarjoajalta edellytettävää paikallista huoltoedustajaa tai paikallista osoitetta;

c) kansallisen kielen osaamista tai ajokortin omistamista; tai

d) sitä, että palveluntarjoajan on

   i) annettava takaus tai jokin muu rahavakuus;

   ii) perustettava sijoitustili tai suoritettava maksuja sille;

   iii) pidettävä voimassa tietyn tyyppinen ja suuruinen vakuutus;

iv) annettava muita vastaavia takeita; tai

v) tarjottava pääsy sen asiakirjoihin,

9.5 ARTIKLA

Suosituimmuuskohtelu

1. Kukin osapuoli myöntää toisen osapuolen palveluntarjoajille ja palveluille yhtä edullisen kohtelun kuin se kohtelu, jonka se vastaavissa tilanteissa myöntää kolmannen maan palveluntarjoajille ja palveluille.

2. Selkeyden vuoksi todetaan, että osapuolen 1 kohdan mukaisesti Kanadassa muulle kuin liittovaltion tason julkisyhteisölle tai Euroopan unionin jäsenvaltion julkisyhteisölle tai jäsenvaltiossa toimivalle julkisyhteisölle myöntämällä kohtelulla tarkoitetaan kohtelua, jonka kyseinen julkisyhteisö myöntää vastaavissa tilanteissa omalla alueellaan kolmannen maan palveluntarjoajille ja palveluille.

3. Edellä olevaa1 kohtaa ei sovelleta kohteluun, jonka osapuoli myöntää sellaisen nykyisen tai tulevan toimenpiteen nojalla, jossa edellytetään tunnustamista, myös kolmannen maan kanssa tehdyllä järjestelyllä tai sopimuksella, jolla tunnustetaan testaus- ja analyysipalveluiden ja niiden tarjoajien akkreditointi, korjaus- ja ylläpitopalveluiden ja niiden tarjoajien akkreditointi sekä tällaisten akkreditoitujen palveluiden ja palveluntarjoajien pätevyyden, tulosten tai niiden tekemän työn sertifiointi.

9.6 ARTIKLA

Markkinoille pääsy

Osapuoli ei saa ottaa käyttöön tai pitää voimassa koko alueellaan taikka kansallisella, provinssin, territorion, alueen tai paikallishallinnon tasolla toimenpidettä, jolla määrätään rajoituksia seuraaville:

a) palveluntarjoajien määrä lukumääräisten kiintiöiden, monopolien, yksinomaisten palveluntarjoajien tai taloudellista tarveharkintaa koskevien vaatimusten muodossa;

b) palveluliiketoimien tai varojen kokonaisarvo lukumääräisten kiintiöiden tai taloudellista tarveharkintaa koskevien vaatimusten muodossa; tai

c) palveluliiketoimien tai palvelutuotannon kokonaismäärä määrättyinä lukumääräisinä yksikköinä kiintiöiden tai taloudellista tarveharkintaa koskevien vaatimusten muodossa.

9.7 ARTIKLA

Varaukset

1. Edellä olevaa 9.3, 9.5 ja 9.6 artiklaa ei sovelleta seuraaviin:

a) voimassa oleva vaatimustenvastainen toimenpide, jonka osapuoli pitää voimassa seuraavilla tasoilla:

i) Euroopan unioni, sen liitteessä I olevan luettelon mukaisesti;

ii) kansallinen hallinto, kyseisen osapuolen liitteessä I olevan luettelon mukaisesti;

iii) provinssin, territorion tai alueen hallinto, kyseisen osapuolen liitteessä I olevan luettelon mukaisesti; tai

iv) paikallishallinto.

b) a alakohdassa tarkoitetun vaatimustenvastaisen toimenpiteen jatkaminen tai nopea uusiminen; tai

c) a alakohdassa tarkoitetun vaatimustenvastaisen toimenpiteen muutos siinä määrin, että muutos ei vähennä toimenpiteen vaatimustenmukaisuutta 9.3, 9.5 ja 9.6 artiklaan nähden verrattuna välittömästi ennen muutosta vallinneeseen tilanteeseen.

2. Edellä olevia 9.3, 9.5 ja 9.6 artiklaa ei sovelleta toimenpiteeseen, jonka osapuoli ottaa käyttöön tai pitää voimassa liitteessä II olevassa luettelossaan vahvistetun toimialan, osa-alan tai toiminnan osalta.

9.8 ARTIKLA

Etujen kieltäminen

Osapuoli voi kieltää tämän luvun mukaiset edut toisen osapuolen palveluntarjoajalta, joka on kyseisen toisen osapuolen yritys, ja mainitun palveluntarjoajan palveluilta, jos

a) yritys on jonkin kolmannen maan palveluntarjoajan omistuksessa tai määräysvallassa; ja

b) edut kieltävä osapuoli ottaa käyttöön tai pitää voimassa kyseistä kolmatta maata koskevan toimenpiteen,

   i) joka liittyy kansainvälisen rauhan ja turvallisuuden ylläpitoon; ja

   ii) jolla kielletään yrityksen liiketoimet tai jota rikottaisiin tai kierrettäisiin, jos tämän luvun mukaiset edut myönnettäisiin yritykselle.

KYMMENES LUKU

# LUONNOLLISTEN HENKILÖIDEN TILAPÄINEN SAAPUMINEN JA OLESKELU LIIKETOIMINTAA VARTEN

## 10.1 ARTIKLA

### Määritelmät

Tätä lukua sovellettaessa

**sopimusperusteisilla palveluntarjoajilla** tarkoitetaan luonnollisia henkilöitä, jotka ovat osapuolen jonkin sellaisen yrityksen palveluksessa, jolla ei ole sijoittautunutta yksikköä toisen osapuolen alueella ja joka on tehnyt vilpittömässä mielessä sopimuksen (muu kuin välitystoimiston kautta tehty sopimus CPC-koodin 872 mukaisesti) palvelun tarjoamisesta toisen osapuolen alueella olevalle kuluttajalle, mikä edellyttää sen työntekijöiden tilapäistä läsnäoloa toisen osapuolen alueella palvelun tarjontaa koskevan sopimuksen täyttämiseksi;

**yrityksellä** tarkoitetaan 8.1 artiklan (Määritelmät) määritelmän mukaista yritystä;

**itsenäisillä ammatinharjoittajilla** tarkoitetaan osapuolen alueelle itsenäisiksi ammatinharjoittajiksi asettautuneita luonnollisia henkilöitä, jotka harjoittavat jonkin palvelun tarjontaa, joilla ei ole sijoittautunutta yksikköä toisen osapuolen alueella ja jotka ovat tehneet vilpittömässä mielessä sopimuksen (muu kuin välitystoimiston kautta tehty sopimus CPC-koodin 872 mukaisesti) palvelun tarjoamisesta toisen osapuolen alueella olevalle kuluttajalle, mikä edellyttää kyseisen luonnollisen henkilön tilapäistä läsnäoloa toisen osapuolen alueella palvelun tarjontaa koskevan sopimuksen täyttämiseksi;

**avainhenkilöstöllä** tarkoitetaan sijoituksista vastaavia liikematkalaisia, sijoittajia tai yrityksen sisäisesti siirrettyjä työntekijöitä.

a) **sijoituksista vastaavilla liikematkalaisilla** tarkoitetaan luonnollisia henkilöitä, jotka työskentelevät johto- tai asiantuntijatehtävissä ja ovat vastuussa yrityksen perustamisesta mutta eivät osallisina suorissa liiketoimissa yleisön kanssa eivätkä saa korvausta isäntämaana olevan osapuolen alueella sijaitsevasta lähteestä;

b) **sijoittajilla** tarkoitetaan luonnollisia henkilöitä, jotka tekevät sijoituksen tai kehittävät tai hallinnoivat sen toimintaa valvojina tai johtajina ja joille nämä henkilöt palkannut henkilö tai yritys on osoittanut tai on osoittamassa merkittävän määrän pääomaa; ja

c) **yrityksen sisäisesti siirretyillä työntekijöillä** tarkoitetaan luonnollisia henkilöitä, jotka ovat olleet osapuolen yrityksen palveluksessa tai osapuolen yrityksen kumppaneita vähintään yhden vuoden ajan ja jotka on tilapäisesti siirretty toisen osapuolen alueelle yritykseen, joka voi olla osapuolen yrityksen tytäryhtiö, sivuliike tai emoyritys. Tällaisen luonnollisen henkilön on kuuluttava johonkin seuraavista luokista:

i) **johtohenkilöstöllä** tarkoitetaan luonnollisia henkilöitä, jotka työskentelevät yrityksen johtotehtävissä ja

A) jotka pääosin ohjaavat yrityksen johtoa tai johtavat yritystä tai yrityksen osastoa tai osaa; ja

B) joilla on laajat päätösvaltuudet, joihin voivat myös sisältyä henkilökohtaiset valtuudet palkata ja erottaa henkilöstöä tai toteuttaa muita henkilöstötoimia (kuten ylennykset tai lomien hyväksymiset); ja

I) joihin kohdistuu vain yleisiä johto- tai ohjaustoimia pääosin yrityksen ylimmän johdon, hallituksen tai osakkaiden tai vastaavien taholta; tai

II) jotka valvovat ja ohjaavat muita valvonta-, asiantuntija- tai johtotehtävissä olevia työntekijöitä ja käyttävät harkintavaltaa päivittäisiin toimintoihin; tai

ii) **asiantuntijoilla** tarkoitetaan luonnollisia henkilöitä, jotka työskentelevät yrityksessä ja joilla on

A) harvinaista tietoa yrityksen tuotteista tai palveluista ja niiden soveltamisesta kansainvälisillä markkinoilla; tai

B) korkeatasoista asiantuntemusta tai tietämystä yrityksen prosesseista ja menettelyistä, kuten sen tuotannosta, tutkimuslaitteistoista, tekniikoista tai hallinnosta.

Arvioidessaan tällaista asiantuntemusta ja tietämystä osapuolet ottavat huomioon osaamisen, joka on harvinaista ja eroaa kyseisellä toimialalla yleisesti tavattavasta ja jota ei voida helposti siirtää toiselle henkilölle lyhyellä aikavälillä. Tällainen osaaminen on yleensä hankittu akateemisena pätevyytenä tai laajan kokemuksen kautta yrityksessä; tai

iii) **korkeakoulututkinnon suorittaneilla harjoittelijoilla** tarkoitetaan luonnollisia henkilöitä,

A) joilla on korkeakoulututkinto ja

B) jotka tilapäisesti siirretään toisen osapuolen alueella olevaan yritykseen urakehitystä varten tai liiketoiminnan tekniikoita tai menetelmiä koskevan koulutuksen saamiseksi; ja

**luonnollisten henkilöiden oleskelulla liiketoimintaa varten** tarkoitetaan avainhenkilöstöä, sopimusperusteisia palvelutarjoajia, itsenäisiä ammatinharjoittajia tai lyhytaikaisia liikematkalaisia, jotka ovat jonkin osapuolen kansalaisia.

10.2 ARTIKLA

Tavoitteet ja soveltamisala

1. Tämä luku kuvastaa osapuolten välistä etuoikeutettua kauppasuhdetta sekä niiden yhteistä tavoitetta helpottaa palvelukauppaa ja sijoituksia mahdollistamalla luonnollisten henkilöiden tilapäinen saapuminen ja oleskelu liiketoimintaa varten ja varmistamalla prosessin avoimuus.

2. Tätä lukua sovelletaan osapuolen käyttöön ottamiin tai voimassa pitämiin toimenpiteisiin, jotka koskevat avainhenkilöstön, sopimusperusteisten palvelutarjoajien, itsenäisten ammatinharjoittajien tai lyhytaikaisten liikematkalaisten tilapäistä saapumista ja oleskelua sen alueella. Tätä lukua ei sovelleta osapuolen työmarkkinoille pyrkiviä luonnollisia henkilöitä koskeviin toimenpiteisiin eikä kansalaisuutta taikka vakituista asumista tai työntekoa koskeviin toimenpiteisiin.

3. Tämän luvun määräykset eivät estä osapuolta soveltamasta toimenpiteitä, joilla säädellään luonnollisten henkilöiden pääsyä sen alueelle tai heidän väliaikaista oleskeluaan sen alueella, mukaan luettuina ne toimenpiteet, joita tarvitaan sen rajojen koskemattomuuden suojelemiseksi ja joilla varmistetaan luonnollisten henkilöiden asianmukainen liikkuvuus sen rajojen yli, sillä edellytyksellä, että tällaisia toimenpiteitä ei sovelleta siten, että ne tekisivät tyhjiksi ne edut, joita osapuolet saavat tämän luvun ehtojen mukaisesti, tai heikentäisivät näitä etuja. Pelkästään sen seikan, että viisumi vaaditaan vain tietyn maan luonnollisilta henkilöiltä, ei katsota tekevän tyhjäksi tai heikentävän tähän lukuun perustuvia etuja.

4. Siinä määrin kuin sitoumuksia ei vahvisteta tässä luvussa, sovelletaan edelleen osapuolten lainsäädännön kaikkia muita saapumista ja oleskelua koskevia vaatimuksia, myös niitä, jotka koskevat oleskelun pituutta.

5. Rajoittamatta tämän luvun määräysten soveltamista sovelletaan edelleen osapuolten lainsäädännön kaikkia vaatimuksia, jotka koskevat työllisyyttä ja sosiaaliturvatoimenpiteitä, myös vähimmäispalkkaa ja työehtosopimuksia koskevia lakeja.

6. Tätä lukua ei sovelleta tapauksiin, joissa tilapäisen saapumisen tai oleskelun tarkoituksena tai vaikutuksena on muuttaa työriidan tai johdon riidan tai näitä koskevien neuvotteluiden tulosta tai työllistää luonnollisia henkilöitä, jotka ovat osallisina tällaisessa riidassa tai neuvottelussa.

## 10.3 ARTIKLA

## Yleiset velvollisuudet

1. Tämän luvun mukaisesti kukin osapuoli sallii toisen osapuolen niiden luonnollisten henkilöiden tilapäisen saapumisen ja oleskelun liiketoimintaa varten, jotka muutoin täyttävät tilapäiseen saapumiseen sovellettavat osapuolen maahantulomääräykset.

2. Kukin osapuoli soveltaa tämän luvun määräyksiin liittyviä toimenpiteitään 10.2 artiklan 1 kohdan mukaisesti ja erityisesti siten, että vältetään tarpeeton tavara- tai palvelukaupan tai tämän luvun mukaisten sijoitustoimien estyminen tai viivästys.

3. Kukin osapuoli varmistaa, että kaikki tilapäistä saapumista koskevan hakemuksen käsittelymaksut ovat kohtuullisia ja oikeasuhteisia koituneisiin kuluihin nähden.

## 10.4 ARTIKLA

### Tietojen antaminen

1. Kahdennenkymmenennenseitsemännen luvun (Avoimuus) mukaisesti ja tunnustaen merkityksen, joka tilapäistä saapumista koskevalla avoimella tiedolla on osapuolille, kukin osapuoli tarjoaa viimeistään 180 päivän kuluttua tämän sopimuksen voimaantulosta toisen osapuolen saataville selittävän aineiston, joka koskee tämän luvun nojalla tapahtuvaan tilapäiseen saapumiseen sovellettavia vaatimuksia, jotta toisen osapuolen liikematkalaiset voivat tutustua näihin vaatimuksiin.

2. Jos osapuoli kerää ja ylläpitää tietoja, jotka koskevat tämän luvun mukaista eri luokkiin jaoteltujen liikematkalaisten tilapäistä saapumista, osapuoli tarjoaa pyynnöstä nämä tiedot toisen osapuolen saataville yksityisyyttä ja tietosuojaa koskevan lainsäädäntönsä mukaisesti.

## 10.5 ARTIKLA

### Yhteyspisteet

1. Osapuolet perustavat seuraavat yhteyspisteet:

a) Kanada:

Director
Temporary Resident Policy
Immigration Branch
Citizenship and Immigration Canada

b) Euroopan unioni:

Pääjohtaja
Kauppapolitiikan pääosasto
Euroopan komissio

c) Euroopan unionin jäsenvaltioiden osalta liitteessä 10-A luetellut yhteyspisteet tai niiden seuraajat.

2. Kanadan ja Euroopan unionin ja tapauksen mukaan Euroopan unionin jäsenvaltioiden yhteyspisteet vaihtavat tietoja 10.4 artiklan mukaisesti ja kokoontuvat tarvittaessa käsittelemään tähän lukuun kuuluvia asioita, kuten seuraavia

a) tämän luvun täytäntöönpano ja hallinto, mukaan lukien tilapäisen saapumisen sallimista koskevat osapuolten toimintatavat;

b) yhteisten perusteiden ja tulkintojen laatiminen ja hyväksyminen tämän luvun täytäntöönpanemiseksi;

c) toimenpiteiden suunnittelu, jotta voidaan edelleen helpottaa liikematkalaisten tilapäistä saapumista; ja

d) CETA-sekakomitealle annettavat tätä lukua koskevat suositukset.

10.6 ARTIKLA

Muiden lukujen velvollisuudet

1. Tällä sopimuksella ei määrätä osapuolelle maahanmuuttoon liittyviä toimenpiteitä koskevaa velvollisuutta, lukuun ottamatta tässä luvussa ja kahdennessakymmenennessäseitsemännessä luvussa erityisesti nimettyjä velvollisuuksia.

2. Rajoittamatta mitään päätöstä, jolla sallitaan toisen osapuolen luonnollisten henkilöiden tilapäinen saapuminen tämän luvun edellytysten mukaisesti, mukaan lukien tällaisen sallivan päätöksen mukainen oleskelun pituus,

a) Edellä olevat 9.3 (Kansallinen kohtelu) ja 9.6 artikla (Markkinoille pääsy) sisällytetään 9.4 (Muodolliset vaatimukset) ja 9.2 artiklassa (Soveltamisala) mutta ei 9.2 artiklan 2 kohdan d alakohdassa määrätyin edellytyksin tähän lukuun ja otetaan osaksi sitä, ja niitä sovelletaan toisen osapuolen alueella liiketoimintaa varten olevien, seuraaviin luokkiin kuuluvien luonnollisten henkilöiden kohteluun:

   i) avainhenkilöstö; ja

   ii) sopimusperusteiset palvelutarjoajat ja itsenäiset ammatinharjoittajat kaikilla liitteessä 10-E luetelluilla toimialoilla; ja

b) Edellä oleva 9.5 artikla (Suosituimmuuskohtelu), sisällytetään 9.4 (Muodolliset vaatimukset) ja 9.2 artiklassa (Soveltamisala) mutta ei 9.2 artiklan 2 kohdan d alakohdassa määrätyin edellytyksin tähän lukuun ja otetaan osaksi sitä, ja sitä sovelletaan toisen osapuolen alueella liiketoimintaa varten olevien, seuraaviin luokkiin kuuluvien luonnollisten henkilöiden käsittelyyn:

i) avainhenkilöstö, sopimusperusteiset palveluntarjoajat ja riippumattomat ammatinharjoittajat; ja

ii) lyhytaikaiset liikematkalaiset 10.9 artiklassa esitetyllä tavalla.

3. Selkeyden vuoksi todetaan, että 2 kohtaa sovelletaan toisen osapuolen alueella liiketoimintaa varten olevien ja tiettyihin luokkiin kuuluvien ja kolmannentoista luvun (Rahoituspalvelut) 13.1 artiklassa (Määritelmät) määriteltyjä rahoituspalveluita tarjoavien luonnollisten henkilöiden kohteluun. Edellä olevaa 2 kohtaa ei sovelleta toimenpiteisiin, jotka koskevat osapuolen tai kolmannen maan luonnollisten henkilöiden tilapäisen saapumisen hyväksymistä.

4. Jos osapuoli on esittänyt varauksen liitteen I, II tai III luettelossaan, tällainen varaus on varaus myös 2 kohtaan nähden, siinä määrin kuin varauksessa esitetty tai sallittu toimenpide vaikuttaa toisen osapuolen alueella liiketoimintaa varten olevien luonnollisten henkilöiden kohteluun.

10.7 ARTIKLA

Avainhenkilöstö

1. Kukin osapuoli sallii toisen osapuolen avainhenkilöstön tilapäisen saapumisen ja oleskelun liitteessä 10-B luetelluin varauksin ja poikkeuksin.

2. Kumpikaan osapuoli ei ota käyttöön tai pidä voimassa toisen osapuolen avainhenkilöstön, jonka sallitaan saapuvan tilapäisesti, kokonaismäärän rajoituksia määrällisinä tai taloudellisen tarveharkinnan muodossa.

3. Kukin osapuoli sallii sijoituksista vastaavien liikematkalaisten tilapäisen saapumisen edellyttämättä työlupaa tai muuta vastaavaa ennakkohyväksyntämenettelyä.

4. Kukin osapuoli sallii alueellaan toisen osapuolen yrityksen sisäisesti siirrettyjen työntekijöiden ja sijoittajien tilapäisen työskentelyn.

5. Avainhenkilöstön sallittu oleskelun pituus on seuraava:

a) yrityksen sisäisesti siirretyt työtekijät (asiantuntijat ja johtohenkilöstö): lyhyempi seuraavista: kolme vuotta tai sopimuksen kesto ja mahdollisuus jatkaa oleskelua enintään 18 kuukaudella tilapäisen saapumisen ja oleskelun[14] myöntävän osapuolen harkinnan mukaan;

b) yrityksen sisäisesti siirretyt työtekijät (korkeakoulututkinnon suorittaneet harjoittelijat): lyhyempi seuraavista: yksi vuosi tai sopimuksen kesto;

[14] Tämän luvun nojalla sallitun oleskelun kestoa ei voida ottaa huomioon Euroopan unionin kansalaisuushakemuksen yhteydessä.

c) sijoittajat: yksi vuosi, jota mahdollisuus jatkaa tilapäisen saapumisen ja oleskelun myöntävän osapuolen harkinnan mukaan;

d) sijoituksista vastaavat liikematkalaiset: 90 päivää kaikilla kuuden kuukauden jaksoilla[15].

## 10.8 ARTIKLA

### Sopimusperusteiset palveluntarjoajat ja itsenäiset ammatinharjoittajat

1. Kukin osapuoli sallii liitteen 10-E mukaisesti toisen osapuolen sopimusperusteisten palveluntarjoajien tilapäisen saapumisen ja oleskelun seuraavin edellytyksin;

a) luonnollisten henkilöiden on tarjottava palveluja väliaikaisesti sellaisen yrityksen työntekijöinä, joka on saanut palvelusopimuksen enintään 12 kuukauden ajaksi. Jos palvelusopimuksen kesto on yli 12 kuukautta, tämän luvun sitoumuksia sovelletaan ainoastaan sopimuksen 12 ensimmäisen kuukauteen;

b) toisen osapuolen alueelle saapuvien luonnollisten henkilöiden on tarjottava tällaisia palveluita palvelut tarjoavan yrityksen työntekijöinä vähintään vuoden ajan välittömästi ennen toisen osapuolen alueelle saapumista koskevan hakemuksen toimittamispäivää ja heillä on hakemuksen toimituspäivänä oltava vähintään kolmen vuoden ammatillinen kokemus[16] toimialalta, jota sopimus koskee;

---

15 Tällä ei rajoiteta oikeuksia, jotka Kanada on myöntänyt kahdenvälisillä viisumivapaussopimuksilla Euroopan unionin jäsenvaltioille.

16 Ammatillisen kokemuksen on oltava täysi-ikäisenä saatua.

c) toisen osapuolen alueelle saapuvilla luonnollisilla henkilöillä on oltava

i) korkeakoulututkinto tai vastaavan osaamistason osoittava tutkinto[17]; ja

ii) ammatillinen pätevyys, jos sitä edellytetään toiminnan harjoittamiseksi sen osapuolen lainsäädännön tai vaatimusten mukaisesti, jossa palvelua tarjotaan;

d) luonnolliset henkilöt eivät saa saada palvelujen tarjonnasta muuta korvausta kuin sen, jonka he saavat siltä sopimusperusteisia palveluita tarjoavalta yritykseltä, jonka työntekijöitä he ovat toisen osapuolen alueella oleskelun aikanaan;

e) tämän artiklan nojalla tapahtuva tilapäinen saapuminen ja oleskelu koskee ainoastaan sopimuksen kohteena olevan palvelun tarjontaa. Oikeuden käyttää sen osapuolen ammatillista nimikettä, jossa palvelu tarjotaan, voi tarvittaessa myöntää 11.1 artiklassa (Määritelmät) määritelty soveltuva viranomainen vastavuoroista tunnustamista koskevan sopimuksen avulla tai muulla tavoin; ja

f) palvelusopimuksen on oltava sen osapuolen lainsäädännön ja muiden oikeudellisten vaatimusten mukainen, jossa sopimus pannaan täytäntöön.[18]

---

17 Jos tutkintoa ei ole suoritettu tai kelpoisuutta hankittu sen osapuolen alueella, jossa palvelu tarjotaan, kyseinen osapuoli voi arvioida, vastaako tutkinto tai kelpoisuus sen alueella vaadittavaa korkeakoulututkintoa. Osapuolet soveltavat liitettä 10-C liitteessä 10-E esitetyin varauksin tällaisen vastaavuuden arvioimiseksi.

18 Selkeyden vuoksi todetaan, että luonnollisen henkilön on oltava yrityksen palveluksessa sen palvelusopimuksen täyttämiseksi, jonka nojalla tilapäistä saapumisoikeutta haetaan.

2. Kukin osapuoli sallii liitteen 10-E mukaisesti toisen osapuolen itsenäisten ammatinharjoittajien tilapäisen saapumisen ja oleskelun seuraavin edellytyksin;

a) luonnollisten henkilöiden on tarjottava palveluja väliaikaisesti toisen osapuolen alueelle sijoittautuneina itsenäisinä ammatinharjoittajina, ja heillä on oltava palvelusopimus enintään 12 kuukauden ajaksi. Jos palvelusopimuksen kesto on yli 12 kuukautta, tämän luvun sitoumuksia sovelletaan ainoastaan sopimuksen 12 ensimmäisen kuukauteen;

b) luonnollisilla henkilöillä, jotka saapuvat toisen osapuolen alueelle, on päivänä, jona toisen osapuolen alueelle saapumista koskeva hakemus esitetään, oltava vähintään kuusivuotinen ammatillinen kokemus toimialalla, jota sopimus koskee;

c) toisen osapuolen alueelle saapuvilla luonnollisilla henkilöillä on oltava

   i) korkeakoulututkinto tai vastaavan osaamistason osoittava tutkinto[19]; ja

   ii) ammatillinen pätevyys, jos sitä edellytetään toiminnan harjoittamiseksi sen osapuolen lainsäädännön tai vaatimusten mukaisesti, jossa palvelua tarjotaan;

[19] Jos tutkintoa ei ole suoritettu tai kelpoisuutta hankittu sen osapuolen alueella, jossa palvelu tarjotaan, kyseinen osapuoli voi arvioida, vastaako tutkinto tai kelpoisuus sen alueella vaadittavaa korkeakoulututkintoa. Osapuolet soveltavat liitettä 10-C liitteessä 10-E esitetyin varauksin tällaisen vastaavuuden arvioimiseksi.

d) tämän artiklan määräysten nojalla tapahtuva tilapäinen saapuminen ja oleskelu koskee ainoastaan sopimuksen kohteena olevan palvelun tarjontaa. Oikeuden käyttää sen osapuolen ammatillista nimikettä, jossa palvelu tarjotaan, voi tarvittaessa myöntää 11.1 artiklassa (Määritelmät) määritelty soveltuva viranomainen vastavuoroista tunnustamista koskevan sopimuksen avulla tai muulla tavoin; ja

e) palvelusopimuksen on oltava sen osapuolen lainsäädännön ja muiden oikeudellisten vaatimusten mukainen, jossa sopimus pannaan täytäntöön.

3. Ellei liitteessä 10-E toisin määrätä, osapuoli ei saa ottaa käyttöön tai pitää voimassa toisen osapuolen sopimusperusteisten palveluntarjoajien ja itsenäisten ammatinharjoittajien, joiden sallitaan saapuvan tilapäisesti, kokonaismäärän rajoituksia määrällisinä tai taloudellisen tarveharkinnan muodossa.

4. Sopimusperusteisten palveluntarjoajien ja itsenäisten ammatinharjoittajien oleskelun yhteenlaskettu pituus on enintään 12 kuukautta, minkä jatkaminen on mahdollista osapuolen harkinnan mukaan, millä tahansa 24 kuukauden jaksolla tai sopimuksen keston ajaksi sen mukaan, kumpi näistä on lyhyempi.

## 10.9 ARTIKLA

## Lyhytkaikaiset liikematkalaiset

1. Liitteen 10-B mukaisesti osapuoli sallii lyhytaikaisten liikematkalaisten saapumisen ja oleskelun liitteessä 10-D lueteltujen toimintojen toteuttamista varten sillä edellytyksellä, että lyhytaikaiset liikematkalaiset

a) eivät harjoita tavaran tai palvelun myyntiä yleisölle;

b) eivät saa omasta puolestaan mitään korvausta siinä osapuolessa, jossa he oleskelevat tilapäisesti, sijaitsevasta lähteestä; ja

c) eivät tarjoa palveluita sellaisen sopimuksen mukaisesti, joka on tehty yrityksen, jolla ei ole kaupallista läsnäoloa sen osapuolen alueella, jossa lyhytaikainen liikematkailija oleskelee tilapäisesti, ja mainitulla alueella olevan kuluttajan välillä, paitsi jos liitteessä 10-D toisin määrätään.

2. Kukin osapuoli sallii lyhytaikaisten liikematkalaisten tilapäisen saapumisen edellyttämättä työlupaa tai muita vastaavia ennakkohyväksyntämenettelyjä.

3. Lyhytkaikaisten liikematkalaisten oleskelun enimmäispituus on 90 päivää kuuden kuukauden ajanjaksolla.[20]

## 10.10 ARTIKLA

## Sitoumusten tarkistus

Osapuolet harkitsevat 10.7–10.9 artiklan mukaisten sitoumustensa päivittämistä viiden vuoden kuluessa tämän sopimuksen voimaantulosta.

[20] Tällä ei rajoiteta oikeuksia, jotka Euroopan unionin jäsenvaltiot ovat myöntäneet kahdenvälisillä viisumivapaussopimuksilla.

YHDESTOISTA LUKU

AMMATTIPÄTEVYYDEN VASTAVUOROINEN TUNNUSTAMINEN

11.1 ARTIKLA

Määritelmät

Tätä lukua sovellettaessa

**oikeudenkäyttöalueella** tarkoitetaan Kanadaa, kutakin sen provinsseista ja territorioista tai Euroopan unionin kunkin jäsenvaltion aluetta, siinä määrin kuin tätä sopimusta sovelletaan näihin alueisiin 1.3 artiklan (Maantieteellinen soveltamisala) mukaisesti;

**neuvotteluyksiköllä** tarkoitetaan osapuolen henkilöä tai elintä, jolla on oikeus tai valtuudet neuvotella ammattipätevyyksien vastavuoroista tunnustamista koskeva sopimus;

**ammatillisella kokemuksella** tarkoitetaan palvelun todellista ja laillista harjoittamista;

**ammattipätevyydellä** tarkoitetaan pätevyyttä, jonka tueksi on näyttöä virallisesta tutkinnosta ja/tai ammatillisesta kokemuksesta;

**asiaankuuluvalla viranomaisella** tarkoitetaan viranomaista tai elintä, joka on nimetty lain, asetuksen tai hallinnollisen määräyksen mukaisesti tunnustamaan pätevyyksiä ja hyväksymään ammattien harjoittamisen oikeudenkäyttöalueella; ja

**säännellyllä ammatilla** tarkoitetaan palvelua, jonka harjoittaminen, mukaan luettuna arvonimen tai nimityksen käyttö, edellyttää lain, asetuksen tai hallinnollisen määräyksen mukaisesti tiettyä pätevyyttä.

## 11.2 ARTIKLA

## Tavoitteet ja soveltamisala

1. Tässä luvussa vahvistetaan puitteet, joilla tuetaan oikeudenmukaista, avointa ja johdonmukaista järjestelyä, jolla osapuolet tunnustavat ammattipätevyydet vastavuoroisesti, ja esitetään yleiset ammattipätevyyksien vastavuoroista tunnustamista koskevien sopimusneuvottelujen edellytykset.

2. Tätä lukua sovelletaan ammatteihin, jotka ovat säänneltyjä jossakin osapuolessa, mukaan lukien kaikki tai jotkin Euroopan unionin jäsenvaltiot sekä kaikki tai jotkin Kanadan provinssit ja territoriot.

3. Osapuolen ei pidä tehdä tunnustamista tavalla, joka merkitsisi syrjintää sen palveluntarjoajien lupien myöntämiseen, lisensiointiin ja sertifiointiin käyttämien perusteiden soveltamisessa tai joka muodostaisi palvelukaupan piiloesteen.

4. Tämän luvun mukaisesti hyväksyttyä ammattipätevyyksien vastavuoroista tunnustamista koskevaa sopimusta sovelletaan kaikkialla Euroopan unionin ja Kanadan alueella.

## 11.3 ARTIKLA

### Ammattipätevyyksien vastavuoroista tunnustamista koskevan sopimuksen neuvottelu

1. Kukin osapuoli rohkaisee, tapauksen mukaan, asiaankuuluvia viranomaisiaan ja ammatillisia elimiään laatimaan yhteisiä suosituksia ehdotetuista ammattipätevyyksien vastavuoroista tunnustamista koskevista sopimuksista ja toimittamaan ne 26.2 artiklan 1 kohdan b alakohdan nojalla perustetulle ammattipätevyyksien vastavuoroista tunnustamista käsittelevälle sekakomitealle, jäljempänä ’ammattipätevyyskomitea’.

2. Suosituksessa on annettava arvio ammattipätevyyksien vastavuoroista tunnustamista koskevan sopimuksen potentiaalisesta arvosta tiettyjen kriteerien perusteella, joita ovat muiden muassa markkinoiden nykyinen avoimuuden taso, toimialan tarpeet ja liiketoimintamahdollisuudet ja esimerkiksi ammattipätevyyksien vastavuoroista tunnustamista koskevasta sopimuksesta todennäköisesti hyötyvien ammatinharjoittajien määrä, alan muut ammattipätevyyksien vastavuoroista tunnustamista koskevat sopimukset ja odotetut edut talouden ja yritysten kehityksen osalta. Lisäksi siinä on annettava arvio osapuolten lupa- tai pätevyysjärjestelyiden yhteensopivuudesta ja ammattipätevyyksien vastavuoroista tunnustamista koskevan sopimuksen neuvotteluihin suunniteltu toimintatapa.

3. Ammattipätevyyskomitean on kohtuullisen ajan kuluessa tarkasteltava suositusta, jotta varmistetaan sen johdonmukaisuus tämän luvun vaatimuksiin nähden. Jos nämä edellytykset täyttyvät, ammattipätevyyskomitean on toteutettava neuvotteluihin tarvittavat toimet, ja kukin osapuoli ilmoittaa asiaankuuluville viranomaisilleen näistä toimista.

4. Tämän jälkeen neuvotteluyksiköt jatkavat neuvotteluja ja toimittavat ammattipätevyyksien vastavuoroista tunnustamista koskevan sopimuksen luonnoksen ammattipätevyyskomitealle.

5. Ammattipätevyyskomitea tarkastelee tämän jälkeen ammattipätevyyksien vastavuoroista tunnustamista koskevan sopimuksen luonnosta varmistaakseen sen yhteensopivuuden tämän sopimuksen kanssa.

6. Jos ammattipätevyyskomitea katsoo, että ammattipätevyyksien vastavuoroista tunnustamista koskeva sopimus on tämän sopimuksen kanssa yhteensopiva, ammattipätevyyskomitea hyväksyy ammattipätevyyksien vastavuoroista tunnustamista koskevan sopimuksen päätöksellä, joka edellyttää, että kukin osapuoli ilmoittaa tämän jälkeen ammattipätevyyskomitealle omien sisäisten vaatimustensa täyttymisestä. Päätös sitoo osapuolia, kun kukin osapuoli on antanut tällaisen ilmoituksen ammattipätevyyskomitealle.

## 11.4 ARTIKLA

## Tunnustaminen

1. Ammattipätevyyksien vastavuoroista tunnustamista koskevassa sopimuksessa määrätty ammattipätevyyksien vastavuoroinen tunnustaminen antaa palveluntarjoajalle mahdollisuuden harjoittaa ammatillista toimintaa vastaanottavan osapuolen oikeudenkäyttöalueella ammattipätevyyksien vastavuoroista tunnustamista koskevassa sopimuksessa täsmennetyin edellytyksin.

2. Jos toinen osapuoli tunnustaa ammattipätevyyksien vastavuoroista tunnustamista koskevan sopimuksen mukaisesti osapuolen palveluntarjoajan ammatillisen pätevyyden, vastaanottavan osapuolen oikeudenkäyttöalueen asiaankuuluvien viranomaisten on myönnettävä tälle palveluntarjoajalle yhtä suotuisa kohtelu kuin vastaavissa tilanteissa myönnetään niille palveluntarjoajille, joiden ammatillinen pätevyys on varmennettu tai todistettu osapuolen omalla oikeudenkäyttöalueella.

3. Ammattipätevyyksien vastavuoroista tunnustamista koskevan sopimuksen mukaisen tunnustamisen edellytyksenä ei voi olla, että

a) palveluntarjoaja täyttää kansalaisuutta koskevan tai jonkinlaisen asuinpaikkavaatimuksen; tai

b) palveluntarjoajan koulutus, kokemus tai ammatillinen koulutus on hankittu osapuolen omalla oikeudenkäyttöalueella.

## 11.5 ARTIKLA

### Ammattipätevyyksien vastavuoroista tunnustamista käsittelevä sekakomitea

11.3 artiklan täytäntöönpanosta vastaavan ammattipätevyyskomitean

a) puheenjohtajina ja jäseninä toimivat yhdessä Kanadan ja Euroopan unionin edustajat, jotka eivät saa olla 11.3 artiklan 1 kohdassa tarkoitettuja asiaankuuluvia viranomaisia tai ammatillisia elimiä. Näiden edustajien luettelo vahvistetaan kirjeenvaihtona;

b) on kokoonnuttava vuoden kuluessa tämän sopimuksen tultua voimaa ja sen jälkeen tarvittaessa tai päätöksen mukaan;

c) on vahvistettava oma työjärjestyksensä;

d) on tuettava tiedonvaihtoa laeista, asetuksista, toimintalinjoista ja toimintatavoista, jotka koskevat säänneltyjen ammattien luvan tai lisenssin myöntämiseen tai sertifiointiin liittyviä standardeja tai kriteerejä;

e) on julkaistava tietoja ammattipätevyyksien vastavuoroista tunnustamista koskevien sopimusten neuvottelemisesta ja täytäntöönpanosta;

f) on raportoiva CETA-sekakomitealle ammattipätevyyksien vastavuoroista tunnustamista koskevien sopimusten neuvottelujen ja täytäntöönpanon edistymisestä; ja

g) on tarvittaessa annettava tietoja ja täydennettävä liitteessä 11-A vahvistettuja ohjeita.

## 11.6 ARTIKLA

### Ohjeet ammattipätevyyksien vastavuoroista tunnustamista koskevan sopimuksen neuvottelua ja tekemistä varten

Osana puitteita ammattipätevyyksien vastavuoroisen tunnustamisen savuttamiseksi osapuolet vahvistavat liitteessä 11-A ammattipätevyyksien vastavuoroista tunnustamista koskevan sopimuksen neuvottelua ja tekemistä koskevat ohjeet, jotka eivät ole sitovia.

11.7 ARTIKLA

Yhteyspisteet

Kukin osapuoli perustaa yhden tai useamman yhteyspisteen tämän luvun hallintoa varten.

KAHDESTOISTA LUKU

KOTIMAINEN SÄÄNTELY

12.1 ARTIKLA

Määritelmät

Tätä lukua sovellettaessa

**luvan myöntämisellä** tarkoitetaan henkilölle annettavaa lupaa tarjota palvelu tai harjoittaa joitakin muuta ammatillista toimintaa;

**toimivaltaisella viranomaisella** tarkoitetaan osapuolen mitä tahansa luvan myöntävää hallintoa tai valtiosta riippumatonta elintä, joka käyttää osapuolen jonkin hallinnon sille siirtämää toimivaltaa;

**lisenssimenettelyillä** tarkoitetaan hallinnollisia tai menettelytapasääntöjä, myös lisenssin muuttamista tai uusimista varten, joita on noudatettava lisenssivaatimusten mukaisuuden osoittamiseksi;

**lisenssivaatimuksilla** tarkoitetaan sisältövaatimuksia, pätevyysvaatimusten lisäksi, jotka on täytettävä luvan saamiseksi, muuttamiseksi tai uusimiseksi;

**pätevyysmenettelyillä** tarkoitetaan hallinnollisia tai menettelytapasääntöjä, joita on noudatettava pätevyysvaatimusten mukaisuuden osoittamiseksi; ja

**pätevyysvaatimuksilla** tarkoitetaan kompetenssiin liittyviä sisältövaatimuksia, jotka on täytettävä luvan saamiseksi, muuttamiseksi tai uusimiseksi.

## 12.2 ARTIKLA

## Soveltamisala

1. Tätä lukua sovelletaan osapuolen käyttöön ottamiin tai voimassa pitämiin toimenpiteisiin, jotka liittyvät lisenssivaatimuksiin, lisenssimenettelyihin, pätevyysvaatimuksiin tai pätevyysmenettelyihin, jotka vaikuttavat seuraaviin:

a) 9.1 artiklassa (Määritelmät) määritelty rajatylittävä palvelujen tarjoaminen;

b) palvelun tarjoaminen tai jonkin muun taloudellisen toiminnan harjoittaminen kaupallisen läsnäolon muodossa toisen osapuolen alueella, mukaan luettuna tällaisen kaupallisen läsnäolon perustaminen; ja

c) palvelun tarjoaminen luonnollisen henkilön läsnäolon muodossa toisen osapuolen alueella 10.6 artiklan (Muiden lukujen velvollisuudet) 2 kohdan mukaisesti.

2. Tätä lukua ei sovelleta lisenssivaatimuksiin, lisenssimenettelyihin, pätevyysvaatimuksiin tai pätevyysmenettelyihin

a) liitteessä I olevassa osapuolen luettelossa esitetyn, osapuolen voimassa pitämän vaatimustenvastaisen toimenpiteen osalta; tai

b) jotka liittyvät johonkin seuraavista toimialoista tai toiminnoista:

i) Kanadan osalta kulttuuriteollisuus ja sen liitteessä II olevassa luettelossa vahvistetut sosiaalipalvelut, alkuperäisväestön asiat, vähemmistöasiat, uhkapeli- ja vedonlyöntipalvelut sekä veden keruu, puhdistus ja jakelu; ja

ii) EU-osapuolen osalta audiovisuaaliset palvelut ja sen liitteessä II olevassa luettelossa vahvistetut terveys-, koulutus-, ja sosiaalipalvelut, uhkapeli- ja vedonlyöntipalvelut[21] sekä veden keruu, puhdistus ja jakelu;

[21] Lukuun ottamatta Maltaa.

12.3 ARTIKLA

Lisenssivaatimukset ja -menettelyt sekä pätevyysvaatimukset ja -menettelyt

1. Kukin osapuoli varmistaa, että sen käyttöön ottamat tai voimassa pitämät lisenssivaatimukset ja -menettelyt sekä pätevyysvaatimukset ja -menettelyt perustuvat kriteereihin, joilla estetään toimivaltaista viranomaista käyttämästä arviointivaltuuksiaan mielivaltaisella tavalla.

2. Edellä 1 kohdassa tarkoitettujen kriteerien on oltava

a) selkeitä ja avoimia;

b) objektiivisia; ja

c) ennalta määritettyjä ja julkisesti saatavilla.

3. Osapuolet tunnustavat, että ministerille siirretyn lakisääteisen harkintavallan käyttö tällaisessa päätöksessä, joka koskee luvan myöntämistä yleisen edun mukaisesti, ei ole ristiriidassa 2 kohdan c alakohdan kanssa sillä edellytyksellä, että tällaista valtaa käytetään asiaa koskevan säädöksen tavoitteen kanssa yhteensopivasti eikä mielivaltaisella tavalla ja että tällaisen vallan käyttäminen ei muutoin ole yhteensopimatonta tämän sopimuksen kanssa.

4. 3 kohtaa ei sovelleta ammatillisen palvelun lisenssi- tai pätevyysvaatimuksiin.

5. Kukin osapuoli varmistaa, että lupa myönnetään heti, kun toimivaltainen viranomainen on määrittänyt, että luvan edellytykset täyttyvät, ja että myöntämisen jälkeen lupa tulee voimaan ilman tarpeetonta viivästystä luvassa täsmennetyin ehdoin ja edellytyksin.

6. Kukin osapuoli pitää yllä tai perustaa oikeudellisia, välitys- tai hallinnollisia tuomioistuimia tai menettelyitä, jotka mahdollistavat vahinkoa kärsineen 8.1 (Määritelmät) ja 1.1 artiklassa (Yleisesti sovellettavat määritelmät) määritellyn sijoittajan tai palveluntarjoajan pyynnöstä nopean uudelleenkäsittelyn ja tarvittaessa asianmukaiset oikeussuojakeinot, kun kyse on hallinnollisista päätöksistä, jotka vaikuttavat palveluntarjontaan tai jonkin muun taloudellisen toiminnan harjoittamiseen. Jos edellä mainitut menettelytavat eivät ole riippumattomia elimestä, jolle on uskottu kyseisen hallinnollisen päätöksen tekeminen, kukin osapuoli varmistaa, että menettelytapoja sovelletaan siten, että asian objektiivinen ja puolueeton tarkastelu turvataan.

7. Kukin osapuoli varmistaa, että lisensiointia ja pätevyyttä koskevat menettelyt, joita se ottaa käyttöön tai pitää voimassa, ovat mahdollisimman yksinkertaisia eivätkä tarpeettomasti mutkista tai viivytä palvelun tarjoamista tai muun taloudellisen toiminnan harjoittamista.

8. Lupamaksun, joka voidaan periä hakijalta lupahakemuksesta, on oltava kohtuullinen ja oikeasuhteinen koituneisiin kustannuksiin nähden, eikä se saa itsessään rajoittaa palvelun tarjontaa tai minkään muun taloudellisen toiminnan harjoittamista.

9. Lupamaksuihin eivät sisälly huutokaupasta, luonnonvarojen käytöstä, lisenssimaksuista, tarjouskilpailusta tai muusta syrjittämättömästä luvan myöntämistavasta johtuvat maksut eivätkä pakolliset suoritukset yleispalvelun tarjoamiseksi.

10. Kukin osapuoli varmistaa, että toimivaltaisten viranomaisten käyttämät lisenssi- tai pätevyysmenettelyt ja toimivaltaisen viranomaisen lupamenettelyssä tekemät päätökset ovat kaikkiin hakijoihin nähden puolueettomia. Toimivaltaisen viranomaisen olisi tehtävä päätöksensä riippumattomasti, eikä se varsinkaan saa olla vastuussa toiminnastaan palvelun toimittavaan tai jotakin muuta taloudellista toimintaa harjoittavaan henkilöön nähden, jolta edellytetään lupaa.

11. Jos lupahakemuksille on määräaika, hakijalle on jätettävä kohtuullisesti aikaa hakemuksen tekemiseen. Toimivaltaisen viranomaisen on aloitettava hakemuksen käsittely viipymättä. Mahdollisuuksien mukaan hakemukset olisi voitava toimittaa sähköisessä muodossa samanlaisin aitoutta koskevin edellytyksin kuin paperikopiona toimitettavat hakemuksetkin.

12. Alkuperäisten asiakirjojen sijaan olisi soveltuviksi katsotuissa tapauksissa hyväksyttävä oikeaksi todistetut kopiot.

13. Kukin osapuoli varmistaa, että lupahakemuksen käsittely, myös lopullisen päätöksen tekeminen, saatetaan loppuun kohtuullisessa ajassa täydellisen hakemuksen toimittamisesta lukien. Kunkin osapuolen olisi vahvistettava tavanomainen aikataulu hakemuksien käsittelyä varten.

14. Hakijan pyynnöstä osapuolen toimivaltaisten viranomaisten on ilman kohtuutonta viivytystä annettava tieto hakemuksen käsittelyvaiheesta.

15. Jos hakemus katsotaan epätäydelliseksi, osapuolen toimivaltaisen viranomaisen on kohtuullisen ajan kuluessa ilmoitettava tästä hakijalle, eriteltävä hakemuksen täydentämiseksi vaadittavat lisätiedot ja annettava hakijalle mahdollisuus korjata puutteet.

16. Jos osapuolen toimivaltainen viranomainen hylkää hakemuksen, sen on ilmoitettava tästä hakijalle kirjallisesti ja ilman aiheetonta viivästystä. Hakijan pyynnöstä osapuolen toimivaltaisen viranomaisen on myös ilmoitettava hakijalle hakemuksen hylkäämisen syyt ja aikataulu muutoksenhakua tai päätöksen uudellentarkastelua varten. Hakijalle olisi annettava kohtuullisen ajan kuluessa mahdollisuus toimittaa uusi hakemus.

## KOLMASTOISTA LUKU

## RAHOITUSPALVELUT

### 13.1 ARTIKLA

### Määritelmät

Tätä lukua sovellettaessa

**osapuolen rajatylittävien rahoituspalveluiden tarjoajalla** tarkoitetaan osapuolen henkilöä, joka toimii rahoituspalvelujen alalla osapuolen alueella ja pyrkii tarjoamaan tai tarjoaa rahoituspalvelua kyseisen palvelun rajatylittävän tarjonnan muodossa;

**rahoituspalveluiden rajatylittävällä tarjoamisella** tai **rahoituspalveluiden rajatylittävällä kaupalla** tarkoitetaan rahoituspalvelun tarjontaa

a) osapuolen alueelta toisen osapuolen alueelle; tai

b) osapuolen alueella kyseisen osapuolen henkilön toimesta toisen osapuolen henkilölle;

mutta siihen ei sisälly osapuolen alueella tapahtuva palvelun tarjoaminen kyseiselle alueelle tehdyllä sijoituksella;

**rahoituslaitoksella** tarkoitetaan tarjoajaa, joka toteuttaa yhtä tai useampaa tässä artiklassa rahoituspalveluiksi määriteltyä toimintaa, jos tarjoajaa säännellään tai valvotaan näiden palveluiden tarjonnan osalta rahoituslaitoksena sen osapuolen lainsäädännön nojalla, jonka alueella se sijaitsee, mukaan luettuna osapuolen alueella sijaitseva sellaisen rahoituspalveluiden tarjoajan sivuliike, jonka päätoimipaikka sijaitsee toisen osapuolen alueella;

**toisen osapuolen rahoituslaitoksella** tarkoitetaan rahoituslaitosta, mukaan luettuna osapuolen alueella sijaitseva sivuliike, joka on toisen osapuolen henkilön määräysvallassa;

**rahoituspalvelulla** tarkoitetaan rahoitusluonteista palvelua, mukaan luettuina vakuutustoiminta ja vakuutuksen liitännäispalvelut, pankkipalvelut ja muut rahoituspalvelut (lukuun ottamatta vakuutuspalveluja) sekä rahoitusluonteisten palveluiden satunnaiset tai liitännäispalvelut. Rahoituspalveluihin kuuluvat seuraavat toiminnot:

a) vakuutustoiminta ja siihen liittyvät palvelut

i) ensivakuutus (mukaan luettuna rinnakkaisvakuutus):

A) henkivakuutus; tai

B) vahinkovakuutus;

ii) jälleenvakuutus ja edelleenvakuutus;

iii) vakuutusten välittäminen, kuten vakuutusmeklarien ja -asiamiesten toiminta; tai

iv) vakuutusten liitännäispalvelut, kuten neuvonta-, aktuaari-, riskinarviointi- ja vahingonkäsittelypalvelut; ja

b) pankkipalvelut ja muut rahoituspalvelut (lukuun ottamatta vakuutuspalveluja):

i) talletusten ja muiden takaisinmaksettavien varojen vastaanotto yleisöltä;

ii) kaikentyyppinen luotonanto, mukaan luettuina kulutusluotot, kiinnitysluotot, factoring-rahoitus ja liiketoimien rahoitus;

iii) rahoitusleasing;

iv) kaikki maksu- ja rahansiirtopalvelut, mukaan luettuina luotto- ja maksukortit, matkasekit ja pankkivekselit;

v) takaukset ja sitoumukset;

vi) kaupankäynti omaan tai asiakkaiden lukuun pörssissä, OTC-markkinoilla tai muuten seuraavilla välineillä:

A) rahamarkkinavälineet (mukaan luettuina sekit, vekselit tai talletustodistukset);

B) ulkomaanvaluutta;

C) johdannaistuotteet, mukaan luettuina futuurit ja optiot;

D) valuuttakursseihin ja korkoihin liittyvät välineet, mukaan luettuina sellaiset tuotteet kuin swap-sopimukset ja korkotermiinit;

E) siirtokelpoiset arvopaperit; tai

F) muut markkinakelpoiset välineet ja rahoitusomaisuus, mukaan luettuina jalometalliharkot;

vii) osallistuminen asiamiehenä (julkisesti tai yksityisesti) kaikentyyppisten arvopapereiden liikkeeseenlaskuun, myös merkintävastuuseen ja sijoitukseen, ja liikkeeseenlaskuun liittyvien palvelujen tarjoaminen;

viii) välitystoiminta rahamarkkinoilla;

ix) omaisuuden hoito, kuten käteisvarojen tai arvopaperisalkun hoito, yhteissijoitusten hoidon kaikki muodot, eläkerahastojen hoito sekä arvopapereiden talletus- ja notariaattipalvelut;

x) rahoitusvaroihin kuten arvopapereihin, johdannaistuotteisiin ja muihin siirtokelpoisiin välineisiin liittyvät maksu- ja selvityspalvelut;

xi) rahoitustietojen antaminen ja siirto, rahoitukseen liittyvä tietojenkäsittely ja siihen liittyvät ohjelmistot; tai

xii) neuvonta, välitys ja muut liitännäisrahoituspalvelut i–xi alakohdassa lueteltujen toimintamuotojen osalta, mukaan lukien luottotiedot ja luottotietoanalyysit, sijoituksiin ja arvopaperisalkkuihin liittyvä tutkimus ja neuvonta sekä yritysostoihin ja yritysten uudelleenjärjestelyyn ja strategiaan liittyvä neuvonta;

**rahoituspalveluiden tarjoajalla** tarkoitetaan osapuolen henkilöitä, jotka toimivat rahoituspalveluiden tarjonnan alalla kyseisessä osapuolessa mutta joihin eivät sisälly julkiset elimet;

**sijoituksella** tarkoitetaan 8.1 artiklassa (Määritelmät), määriteltyä ’sijoitusta’, lukuun ottamatta sitä, että tämän luvun soveltamista varten mainitussa artiklassa tarkoitettujen ’lainojen’ ja ’velkainstrumenttien’ osalta

a) rahoituslaitokselle myönnetty laita tai sen liikkeeseen laskema velkainstrumentti on sijoitus kyseiseen rahoituslaitokseen vain, jos sitä käsitellään lakisääteisenä pääomana siinä osapuolessa, jonka alueella rahoituslaitos sijaitsee; ja

b) rahoituslaitoksen myöntämä laina tai omistama velkainstrumentti, lukuun ottamatta a alakohdassa tarkoitettua rahoituslaitokselle myönnettyä lainaa tai rahoituslaitoksen velkainstrumenttia, ei ole sijoitus;

selkeyden vuoksi todetaan, että

c) kahdeksatta lukua (Sijoitukset) sovelletaan lainaan tai velkainstrumenttiin siltä osin kuin se ei kuulu tämän luvun piiriin; ja

d) rajatylittävän rahoituspalveluiden tarjoajan myöntämä laina tai omistama velkainstrumentti, lukuun ottamatta lainaa rahoituslaitokselle tai sen liikkeeseen laskemaa velkainstrumenttia, on kahdeksannen luvun (Sijoitukset) soveltamista varten sijoitus, jos kyseinen laina tai velkainstrumentti täyttää 8.1 artiklassa (Määritelmät) sijoitukselle vahvistetut perusteet;

**sijoittajalla** tarkoitetaan 8.1 artiklan (Määritelmät) määritelmän mukaista sijoittajaa;

**uudella rahoituspalvelulla** tarkoitetaan rahoituspalvelua, jota ei tarjota osapuolen alueella vaan toisen osapuolen alueella ja johon sisältyy uudenlainen rahoituspalvelun toimitusmuoto tai sellaisen rahoitustuotteen myynti, jota ei myydä osapuolen alueella;

**osapuolen henkilöllä** tarkoitetaan 1.1 artiklassa (Yleisesti sovellettavat määritelmät) määriteltyä ’osapuolen henkilöä’ ja selkeyden vuoksi todetaan, että määritelmään ei sisälly kolmannen maan yrityksen sivuliike;

**julkisella elimellä** tarkoitetaan

a) osapuolen viranomaisia, keskuspankkia tai rahapolitiikasta vastaavaa viranomaista taikka osapuolen omistuksessa tai määräysvallassa olevaa elintä, jonka pääasiallisena tehtävänä on hoitaa julkisia tehtäviä tai suorittaa julkishallintoon kuuluvia toimintoja, mutta siihen ei sisälly elin, joka pääasiallisesti tarjoaa rahoituspalveluja kaupallisin ehdoin; tai

b) edellä mainittujen tehtävien osalta yksityistä elintä, joka hoitaa tehtäviä, joita yleensä hoitaa keskuspankki tai rahaviranomainen; ja

**itsesääntelyorganisaatiolla** tarkoitetaan valtiosta riippumatonta elintä, mukaan luettuina arvopaperi- tai futuuripörssejä tai arvopaperi- tai futuurimarkkinoita, selvitystoimistoja tai muita organisaatioita tai yhdistyksiä, jotka käyttävät omaa tai niille siirrettyä sääntely- tai valvontavaltaa rahoituspalveluiden tarjoajiin tai rahoituslaitoksiin nähden.

13.2 ARTIKLA

Soveltamisala

1. Tätä lukua sovelletaan toimenpiteeseen, jonka osapuoli on ottanut käyttöön tai pitänyt voimassa ja joka koskee

a) toisen osapuolen rahoituslaitoksia;

b) toisen osapuolen sijoittajaa ja tällaisen sijoittajan sijoitusta osapuolen alueella olevassa rahoituslaitoksessa; ja

c) rajatylittävää rahoituspalveluiden kauppaa.

2. Selkeyden vuoksi todetaan, että kahdeksannen luvun (Sijoitukset) määräyksiä sovelletaan seuraaviin:

a) toimenpide, joka koskee osapuolen sijoittajaa ja tällaisen sijoittajan sijoitusta rahoituspalveluiden tarjoajassa, joka ei ole rahoituslaitos; ja

b) muu kuin rahoituspalveluiden tarjontaan liittyvä toimenpide, joka koskee osapuolen sijoittajaa ja tällaisen sijoittajan sijoitusta rahoituslaitoksessa.

3. 8.10 (Sijoittajien ja tämän sopimuksen piiriin kuuluvien sijoitusten kohtelu), 8.11 (Tappioiden korvaus), 8.12 (Pakkolunastus), 8.13 (Siirrot), 8.14 (Sijaantulo), 8.16 (Etujen kieltäminen) ja 8.17 (Muodolliset vaatimukset) artikla sisällytetään tähän lukuun ja otetaan osaksi sitä.

4. Kahdeksannen luvun F jakso (Sijoittajien ja valtioiden välisten sijoitusriitojen ratkaiseminen) sisällytetään tähän lukuun ja otetaan osaksi sitä ainoastaan niissä kanteissa, joiden mukaan osapuoli on rikkonut 13.3 tai 13.4 artiklaa rahoituslaitoksen tai rahoituslaitokseen tehdyn sijoituksen laajentamisen, johtamisen, toiminnan, hallinnon, ylläpidon, käytön, hyödyntämisen sekä myynnin tai lopettamisen osalta tai 8.10 (Sijoittajien ja tämän sopimuksen piiriin kuuluvien sijoitusten kohtelu), 8.11 (Tappioiden korvaus), 8.12 (Pakkolunastus), 8.13 (Siirrot) tai 8.16 (Etujen kieltäminen) artiklaa.

5. Tätä lukua ei sovelleta toimenpiteeseen, jonka osapuoli on ottanut käyttöön tai pitänyt voimassa ja joka koskee

a) toimintaa tai palveluita, jotka kuuluvat osana julkiseen eläkejärjestelmään tai lakisääteiseen sosiaaliturvajärjestelmään; tai

b) toimintaa tai palveluita, jotka toteutetaan osapuolen puolesta tai sen takaamana tai sen julkisten elinten rahavaroja käyttäen,

mutta tätä lukua sovelletaan siinä määrin kuin osapuoli sallii rahoituslaitostensa toteuttaa a tai b alakohdassa tarkoitettua toimintaa tai palveluita kilpailuna julkisen elimen tai rahoituslaitoksen kanssa.

6. Kahdestoista luku (Kotimainen sääntely) sisällytetään tähän lukuun ja otetaan osaksi sitä. Selkeyden vuoksi todetaan, että 12.3 artiklaa (Lisenssivaatimukset ja -menettelyt sekä pätevyysvaatimukset ja -menettelyt) sovelletaan osapuolten rahoitusalan sääntelyviranomaisten lakisääteisen harkintavallan käyttöön.

7. Kahdennentoista luvun (Kotimainen sääntely) määräyksiä, jotka on sisällytetty tämän luvun 6 kohtaan, ei sovelleta lisenssivaatimuksiin, lisenssimenettelyihin, pätevyysvaatimuksiin tai pätevyysmenettelyihin

a) liitteessä III-A olevassa luettelossa esitetyn, Kanadan voimassa pitämän vaatimustenvastaisen toimenpiteen osalta;

b) liitteessä I olevassa luettelossa esitetyn, Euroopan unionin voimassa pitämän vaatimustenvastaisen toimenpiteen osalta, siinä määrin kuin toimenpide liittyy rahoituspalveluihin; ja

c) 12.2 artiklan (Soveltamisala) 2 kohdan b alakohdassa vahvistetulla tavalla, siinä määrin kuin toimenpide liittyy rahoituspalveluihin.

## 13.3 ARTIKLA

## Kansallinen kohtelu

1. 8.6 artikla (Kansallinen kohtelu) sisällytetään tähän lukuun ja otetaan osaksi sitä, ja sitä sovelletaan toisen osapuolen rahoituslaitosten ja sijoittajien sekä niiden rahoituslaitoksiin tekemien sijoitusten kohteluun.

2. Osapuolen omille sijoittajilleen ja omien sijoittajiensa sijoituksille 8.6 artiklan (Kansallinen kohtelu) 1 ja 2 kohdan nojalla myöntämällä kohtelulla tarkoitetaan kohtelua, joka myönnetään sen omille rahoituslaitoksille ja sen omien sijoittajien rahoituslaitoksiin tekemille sijoituksille.

## 13.4 ARTIKLA

### Suosituimmuuskohtelu

1. 8.7 artikla (Suosituimmuuskohtelu) sisällytetään tähän lukuun ja otetaan osaksi sitä, ja sitä sovelletaan toisen osapuolen rahoituslaitosten ja sijoittajien sekä niiden rahoituslaitoksiin tekemien sijoitusten kohteluun.

2. Osapuolen kolmannen maan sijoittajille ja kolmannen maan sijoittajien sijoituksille 8.7 artiklan (Suosituimmuuskohtelu) 1 ja 2 kohdan nojalla myöntämällä kohtelulla tarkoitetaan kohtelua, joka myönnetään kolmannen maan rahoituslaitoksille ja kolmannen maan sijoittajien rahoituslaitoksiin tekemille sijoituksille.

## 13.5 ARTIKLA

### Vakautta ja luotettavuutta turvaavien toimenpiteiden tunnustaminen

1. Osapuoli voi tunnustaa kolmannen maan vakautta ja luotettavuutta turvaavan toimenpiteen sovellettaessa tämän luvun piiriin kuuluvaa toimenpidettä. Tällainen tunnustaminen

a) voidaan myöntää yksipuolisesti;

b) voidaan saavuttaa yhdenmukaistamisen kautta tai muilla keinoin; tai

c) perustuu kolmannen maan kanssa tehtyyn sopimuksen tai järjestelyyn.

2. Osapuolen, joka tunnustaa vakautta ja luotettavuutta turvaavan toimenpiteen, on annettava toiselle osapuolelle riittävä mahdollisuus osoittaa, että osapuolten välillä vallitsevat sellaiset olosuhteet, joissa sääntely, valvonta ja sääntelyn täytäntöönpano sekä tarpeen vaatiessa tiedonjakoa menettelyt ovat vastaavat.

3. Jos osapuoli tunnustaa vakautta ja luotettavuutta turvaavan toimenpiteen 1 kohdan c alakohdan mukaisesti ja 2 kohdassa kuvatut olosuhteet vallitsevat, osapuoli tarjoaa toiselle osapuolelle riittävän mahdollisuuden neuvotella sopimukseen tai järjestelyyn liittymisestä tai neuvotella vastaava sopimus tai järjestely.

## 13.6 ARTIKLA

## Markkinoille pääsy

1. Kun kyseessä on toisen osapuolen rahoituslaitos tai toisen osapuolen sijoittajan pääsy markkinoille rahoituslaitoksen sijoittautumisen kautta, osapuoli ei saa ottaa käyttöön tai pitää voimassa koko alueellaan taikka kansallisen, provinssin, territorion, alueen tai paikallishallinnon tasolla toimenpidettä, jolla

a) määrätään rajoituksia seuraaville:

   i) rahoituslaitosten määrä lukumääräisten kiintiöiden, monopolien, yksinomaisten palveluntarjoajien tai taloudellista tarveharkintaa koskevien vaatimusten muodossa;

ii) rahoituspalveluiden liiketoimien tai varojen kokonaisarvo lukumääräisten kiintiöiden tai taloudellista tarveharkintaa koskevien vaatimusten muodossa;

iii) rahoituspalveluiden liiketoimien tai rahoituspalvelutuotannon kokonaismäärä määrättyinä lukumääräisinä yksikköinä kiintiöiden tai tarveharkintaa koskevien vaatimusten muodossa.

iv) ulkomaisen pääoman määrä ulkomaista osakkeenomistusta rahoituslaitoksissa koskevana enimmäisprosenttirajana tai rahoituslaitoksiin tehdyn ulkomaisen sijoituksen yksittäisenä tai yhteenlaskettuna arvona; tai

v) niiden luonnollisten henkilöiden kokonaismäärä, jotka voivat toimia tietyllä rahoituspalveluiden toimialalla tai jotka jokin rahoituslaitos voi työllistää ja jotka ovat tarpeen tietyn rahoituspalvelun toteuttamiseksi tai liittyvät siihen välittömästi, lukumääräisten kiintiöiden tai taloudellista tarveharkintaa koskevien vaatimusten muodossa; tai

b) rajoitetaan tietyntyyppisiä oikeushenkilöitä tai yhteisyrityksiä tai edellytetään niistä erityistä tyyppiä, jossa rahoituslaitos voi harjoittaa taloudellista toimintaa.

2. Edellä olevan 8.4 artiklan (Markkinoille pääsy) 2 kohta sisällytetään tähän artiklaan ja otetaan osaksi sitä.

3. Selkeyden vuoksi todetaan, että

a) osapuoli voi määrätä ehtoja, edellytyksiä ja menettelyitä, jotka koskevat kaupallisen läsnäolon perustamiseen ja laajentamiseen annettavaa lupaa sillä edellytyksellä, että niillä ei kierretä 1 kohdan mukaisia osapuolen velvollisuuksia ja ne ovat yhdenmukaisia tämän luvun muiden määräysten kanssa; ja

b) tällä artiklalla ei estetä osapuolta edellyttämästä, että rahoituslaitos tarjoaa tietyt rahoituspalvelut erillisten oikeushenkilöiden kautta, jos kyseisen rahoituslaitoksen tarjoamaa rahoituspalveluvalikoimaa ei voida osapuolen lainsäädännön mukaisesti tarjota yhden ainoan oikeushenkilön kautta.

## 13.7 ARTIKLA

### Rahoituspalvelujen rajatylittävä tarjonta

1. Edellä olevissa 9.3 (Kansallinen kohtelu), 9.4 (Muodolliset vaatimukset) ja 9.6 artikla (Markkinoille pääsy) sisällytetään tähän lukuun ja otetaan osaksi sitä, ja niitä sovelletaan liitteessä 13-A täsmennettyjä rahoituspalveluita tarjoaviin rahoituspalvelujen rajatylittäviin tarjoajiin.

2. Osapuolen omille palveluntarjoajilleen ja niiden palveluille 9.3 artiklan (Kansallinen kohtelu) 2 kohdan nojalla myöntämällä kohtelulla tarkoitetaan kohtelua, joka myönnetään sen omille rahoituspalveluiden tarjoajille ja rahoituspalveluille.

3. Toimenpiteillä, joita osapuoli ei saa 9.6 artiklan (Markkinoille pääsy) mukaisesti ottaa käyttöön tai pitää voimassa toisen osapuolen palveluntarjoajien ja palveluiden osalta, tarkoitetaan toimenpiteitä, jotka liittyvät toisen osapuolen rajatylittävien rahoituspalveluiden tarjoajiin, jotka tarjoavat rahoituspalveluita.

4. Edellä oleva 9.5 artikla (Suosituimmuuskohtelu) sisällytetään tähän lukuun ja otetaan osaksi sitä, ja sitä sovelletaan toisen osapuolen rajatylittävien rahoituspalveluiden tarjoajien kohteluun.

5. Kolmannen maan palveluntarjoajille ja palveluille 9.5 artiklan (Suosituimmuuskohtelu) nojalla osapuolen myöntämällä kohtelulla tarkoitetaan kohtelua, joka myönnetään kolmannen maan rahoituspalveluiden tarjoajille ja rahoituspalveluille.

6. Kukin osapuoli sallii alueellaan olevan henkilön ja omien kansalaistensa heidän sijainnistaan riippumatta ostaa rahoituspalvelun toisen osapuolen alueella sijaitsevalta kyseisen toisen osapuolen rahoituspalveluiden tarjoajalta. Tämä velvollisuus ei edellytä, että osapuoli sallii tällaisten tarjoajien harjoittaa liiketoimintaa tai hankkia asiakkaita alueellaan. Kukin osapuoli voi 1 kohdan mukaisesti määritellä käsitteet ’harjoittaa liiketoimintaa’ ja ’hankkia asiakkaita’ tämän artiklan soveltamista varten.

7. Liitteessä 13-A täsmennettyjen rahoituspalveluiden osalta kukin osapuoli sallii, että toisen osapuolen rajatylittävien rahoituspalveluiden tarjoaja, tarvittaessa asianmukaiselle sääntelyelimelle esitetystä pyynnöstä tai ilmoituksesta, tarjoaa rahoituspalvelua uudenlaisen rahoituspalvelun toimitusmuodon välityksellä tai myy sellaista rahoitustuotetta, jota ei myydä osapuolen alueella, jos ensiksi mainittu osapuoli sallii omien rahoituspalvelun tarjoajiensa tarjota tällaista palvelua tai myydä tällaista tuotetta oman lainsäädäntönsä mukaisesti vastaavissa tilanteissa.

## 13.8 ARTIKLA

## Ylempi johto ja hallitukset

Osapuoli ei saa edellyttää tiettyä kansalaisuutta niiltä luonnollisilta henkilöiltä, jotka toisen osapuolen rahoituslaitos nimittää ylemmän johdon tehtäviin tai hallitukseen.

## 13.9 ARTIKLA

### Suoritevaatimukset

1. Osapuolet neuvottelevat 8.5 artiklaan (Suoritevaatimukset) sisältyviä suoritevaatimuksia vastaavat järjestelyt rahoituslaitoksiin kohdistuvia sijoituksia varten.

2. Jos kolmen vuoden kuluttua tämän sopimuksen voimaantulosta osapuolet eivät ole sopineet tällaisista järjestelyistä, 8.5 artikla (Suoritevaatimukset) sisällytetään tähän lukuun ja otetaan osaksi sitä ja sitä sovelletaan rahoituslaitoksiin kohdistuviin sijoituksiin. Tämän soveltamiseksi 8.5 artiklan (Suoritevaatimukset) ”sijoituksilla” tarkoitetaan ”sijoituksia rahoituslaitoksiin sen alueella”.

3. Kukin osapuoli voi tarpeen mukaan muuttaa luetteloaan 180 päivän kuluessa siitä, kun osapuolet ovat 1 kohdan nojalla onnistuneesti neuvotelleet 8.5 artiklaan (Suoritevaatimukset) sisältyviä suoritevaatimuksia vastaavat järjestelyt tai, tapauksen mukaan, kun osapuoli on pyytänyt 8.5 artiklan (Suoritevaatimukset) sisällyttämistä tähän lukuun 2 kohdan nojalla. Kaikki muutokset on rajattava sellaisia voimassa olevia toimenpiteitä koskeviin varauksiin, jotka eivät ole tämän luvun suoritevaatimuksia koskevan velvollisuuden mukaisia, Kanadan osalta sen liitteessä III olevassa luettelon A jaksossa ja Euroopan unionin osalta sen liitteessä I olevassa luettelossa. 13.10 artiklan 1 kohtaa sovelletaan tällaisiin toimenpiteisiin 1 kohdan nojalla neuvoteltujen suoritevaatimuksia vastaavien järjestelyiden osalta tai, tapauksen mukaan, tähän lukuun 2 kohdan nojalla sisällytetyn 8.5 artiklan (Suoritevaatimukset) osalta.

13.10 ARTIKLA

Varaukset ja poikkeukset

1. Edellä olevia 13.3, 13.4, 13.6 ja 13.8 artiklaa ei sovelleta seuraaviin:

a) voimassa oleva vaatimustenvastainen toimenpide, jonka osapuoli pitää voimassa seuraavilla tasoilla:

i) Euroopan unioni, sen liitteessä I olevan luettelon mukaisesti;

ii) Kanadan osalta liitteessä III olevan luettelon A jaksossa tai Euroopan unionin osalta liitteessä I olevassa luettelossa vahvistettu kansallinen hallinto;

iii) Kanadan osalta liitteessä III olevan luettelon A jaksossa tai Euroopan unionin osalta liitteessä I olevassa luettelossa vahvistettu provinssin, territorion tai alueen hallinto; tai

iv) paikallishallinto;

b) a alakohdassa tarkoitetun vaatimustenvastaisen toimenpiteen jatkaminen tai nopea uusiminen; tai

c) a alakohdassa tarkoitetun vaatimustenvastaisen toimenpiteen muutos siinä määrin, että muutos ei vähennä toimenpiteen vaatimustenmukaisuutta 13.3, 13.4, 13.6 tai 13.8 artiklaan nähden verrattuna välittömästi ennen muutosta vallinneeseen tilanteeseen.

2. 13.7 artiklaa ei sovelleta seuraaviin:

a) voimassa oleva vaatimustenvastainen toimenpide, jonka osapuoli pitää voimassa seuraavilla tasoilla:

i) Euroopan unioni, sen liitteessä I olevan luettelon mukaisesti;

ii) Kanadan osalta liitteessä III olevan luettelon A jaksossa tai Euroopan unionin osalta liitteessä I olevassa luettelossa vahvistettu kansallinen hallinto;

iii) Kanadan osalta liitteessä III olevan luettelon A jaksossa tai Euroopan unionin osalta liitteessä I olevassa luettelossa vahvistettu provinssin, territorion tai alueen hallinto; tai

iv) paikallishallinto;

b) a alakohdassa tarkoitetun vaatimustenvastaisen toimenpiteen jatkaminen tai nopea uusiminen; tai

c) a alakohdassa tarkoitetun vaatimustenvastaisen toimenpiteen muutos siinä määrin, että muutos ei vähennä toimenpiteen vaatimustenmukaisuutta 13.7 artiklaan nähden verrattuna tämän sopimuksen voimaantulohetkeen.

3. Edellä olevia 13.3, 13.4, 13.6, 13.7 ja 13.8 artiklaa ei sovelleta toimenpiteeseen, jonka Kanada ottaa käyttöön tai pitää voimassa liitteessä III olevan luettelonsa B jaksossa vahvistettujen rahoituspalveluiden osalta, tai toimenpiteeseen, jonka Euroopan unioni ottaa käyttöön tai pitää voimassa liitteessä II olevassa luettelossaan vahvistettujen rahoituspalveluiden osalta.

4. Jos osapuoli on liitteessä I tai II olevassa luettelossaan vahvistanut varauksen 8.4 (Markkinoille pääsy), 8.5 (Suoritevaatimukset), 8.6 (Kansallinen kohtelu), 8.7 (Suosituimmuuskohtelu), 8.8 (Ylempi johto ja hallitukset), 9.3 (Kansallinen kohtelu), 9.5 (suosituimmuuskohtelu) tai 9.6 (Markkinoille pääsy) artiklan osalta, varaus muodostaa varauksen myös 13.3, 13.4, 13.6, 13.7 tai 13.8 artiklan osalta tai, tapauksen mukaan, 13.9 artiklan 1 kohdan nojalla neuvoteltujen tai tähän lukuun 13.9 artiklan 2 kohdan nojalla sisällytettyjen suoritevaatimuksia vastaavien järjestelyiden osalta siinä määrin kuin varauksessa esitetty toimenpide, toimiala, osa-ala tai toiminta kuuluu tämän luvun piiriin.

5. Osapuoli ei saa tämän sopimuksen voimaantulopäivän jälkeen ottaa käyttöön toimenpidettä tai toimenpidesarjaa, joka kuuluu liitteessä III olevan Kanadan luettelon B jaksoon tai liitteessä II olevaan Euroopan unionin luetteloon ja jossa edellytetään suoraan tai epäsuorasti, että toisen osapuolen sijoittajan on kansallisuutensa vuoksi myytävä tai muuten luovutettava sijoituksensa, joka oli olemassa kyseisen toimenpiteen tai toimenpidesarjan voimaantulohetkellä.

6. Teollis- ja tekijänoikeuksien osalta osapuoli voi poiketa 13.3 ja 13.4 artiklasta sekä mahdollisesta, tapauksen mukaan, joko 13.9 artiklan 1 kohdan nojalla neuvotellusta tai 13.9 artiklan 2 kohdan nojalla tähän lukuun sisällytetystä suoritevaatimuksiin liittyvästä teknologiansiirtojärjestelystä, jos TRIPS-sopimus ja WTO-sopimuksen IX artiklan nojalla hyväksytyt TRIPS-sopimuksen poikkeukset, sallivat tällaisen poikkeuksen.

7. Edellä olevia 13.3, 13.4, 13.6, 13.7, 13.8 ja 13.9 artiklaa ei sovelleta seuraaviin:

a) osapuolen toteuttamat valtion käyttöön tarkoitetut tavara- ja palveluhankinnat, joita ei ole tarkoitettu edelleen kaupallisesti myytäviksi taikka tavaroiden tai palvelujen tarjoamiseksi kaupalliseen myyntiin, riippumatta siitä, kuuluuko hankinta 19.2 artiklassa (Soveltamisala ja kattavuus) tarkoitettuihin tämän sopimuksen piiriin kuuluviin hankintoihin; tai

b) osapuolen antamat avustukset tai palvelukauppaan liittyvä valtiontuki.

## 13.11 ARTIKLA

## Tehokas ja avoin sääntely

1. Kukin osapuoli varmistaa, että kaikkia yleisesti sovellettavia toimenpiteitä, joihin tätä lukua sovelletaan, hallinnoidaan kohtuutta, objektiivisuutta ja puolueettomuutta noudattaen.

2. Kukin osapuoli varmistaa, että kaikki sen tämän luvun piiriin kuuluvien asioiden osalta yleisesti sovellettavat lait, asetukset, menettelyt ja hallinnolliset päätökset julkaistaan viipymättä tai asetetaan saataville siten, että asianomaiset henkilöt ja toinen osapuoli voivat niihin tutustua. Siinä määrin kuin se on mahdollista, kukin osapuoli

a) julkaisee ennalta kaikki sellaiset toimenpiteet, jotka se aikoo hyväksyä;

b) antaa asianomaiselle henkilölle ja toiselle osapuolelle kohtuullisen mahdollisuuden esittää näkemyksiä tällaisista ehdotetuista toimenpiteistä; ja

c) varaa kohtuullisen ajan toimenpiteiden lopullisen julkaisemisen ja niiden voimaantulon väliin.

Tämän luvun soveltamista varten näillä vaatimuksilla korvataan 27.1 artiklassa (Julkaiseminen) vahvistetut vaatimukset.

3. Kukin osapuoli pitää yllä soveltuvaa järjestelmää tai perustaa sellaisen voidakseen vastata kohtuullisen ajan kuluessa asianomaisen henkilön kyselyyn, joka koskee tämän luvun piiriin kuuluvia yleisesti sovellettavia toimenpiteitä.

4. Sääntelyviranomaisen on tehtävä hallinnollinen päätös toisen osapuolen rahoituslaitossijoittajan, rajatylittävän rahoituspalveluiden tarjoajan tai rahoituslaitoksen esittämästä rahoituspalvelun tarjoamista koskevasta täydellisestä hakemuksesta sellaisen kohtuullisen ajan kuluessa, joka perustuu hakemuksen monimutkaisuuteen sekä hakemuksen käsittelyyn osoitettuun tavanomaiseen aikaan. Kanadan osalta tällainen kohtuullinen aika on 120 päivää. Sääntelyviranomaisen on viipymättä ilmoitettava hakijalle päätöksestä. Jos päätöstä ei käytännössä voida tehdä kohtuullisessa ajassa, sääntelyviranomaisen on viipymättä ilmoitettava tästä hakijalle ja pyrittävä tekemään päätös mahdollisimman pian. Selkeyden vuoksi todetaan, että hakemusta ei pidetä täydellisenä, ennen kuin kaikki asiaankuuluvat kuulemiset on pidetty ja sääntelyviranomainen on saanut kaikki tarvittavat tiedot.

13.12 ARTIKLA

Itsesääntelyorganisaatiot

Jos osapuoli edellyttää toisen osapuolen rahoituslaitoksen tai rajatylittävän rahoituspalveluiden tarjoajan liittymistä tai osallistumista johonkin itsesääntelyorganisaatioon, jotta ne voisivat tarjota rahoituspalveluja osapuolen alueella tai alueelle, tai tarjoaa oikeuksia tai etuja, kun rahoituspalveluita tarjotaan tällaisen organisaation kautta, osapuoli varmistaa, että tällaiset itsesääntelyorganisaatiot noudattavat tässä luvussa vahvistettuja velvollisuuksia.

13.13 ARTIKLA

Maksu- ja selvitysjärjestelmät

Niillä ehdoilla, joilla myönnetään kansallinen kohtelu, kukin osapuoli sallii alueelleen sijoittautuneiden toisen osapuolen rahoituspalvelujen tarjoajien pääsyn osapuolen tai sellaisen elimen, jolle on siirtänyt toimivaltaa, ylläpitämiin maksu- ja selvitysjärjestelmiin sekä pääsyn sellaisiin virallisiin rahoitus- ja jälleenrahoitusmahdollisuuksiin, jotka ovat käytettävissä tavanomaisen liiketoiminnan yhteydessä. Tällä artiklalla ei anneta näille rahoituspalveluiden tarjoajille pääsyä osapuolen viimekäden (”lender of last resort”) rahoitusmahdollisuuksiin.

13.14 ARTIKLA

Uudet rahoituspalvelut

1. Kukin osapuoli sallii toisen osapuolen rahoituslaitoksen tarjota kaikkia uusia rahoituspalveluita, joita ensiksi mainittu osapuoli vastaavissa tilanteissa sallisi omien rahoituslaitostensa tarjota oman lainsäädäntönsä mukaisesti tarvittaessa asianmukaiselle sääntelytaholle esitetystä pyynnöstä tai ilmoituksesta.

2. Osapuoli voi määrätä sen institutionaalisen ja oikeudellisen muodon, jonka kautta uutta rahoituspalvelua voidaan tarjota, ja se voi edellyttää, että palvelun tarjoamiseen hankitaan lupa. Jos lupa vaaditaan, päätös sen antamisesta on tehtävä kohtuullisen ajan kuluessa ja lupa voidaan evätä vain vakauden ja luotettavuuden turvaamiseen liittyvistä syistä.

3. Tällä artiklalla ei estetä sitä, että osapuolen rahoituslaitos voi pyytää toista osapuolta harkitsemaan luvan myöntämistä sellaiselle rahoituspalvelulle, jota ei tarjota kummankaan osapuolen alueella. Tällaiseen hakemukseen sovelletaan hakemuksen vastaanottavan osapuolen lainsäädäntöä, eivätkä sitä koske tämän artiklan mukaiset velvollisuudet.

13.15 ARTIKLA

Tiedon siirto ja käsittely

1. Kukin osapuoli sallii toisen osapuolen rahoituslaitoksen tai rajatylittävän rahoituspalveluiden tarjoajan siirtää tietojenkäsittelyssä tarvittavia tietoja sähköisesti tai muussa muodossa alueelleen ja sieltä pois, jos tällainen tietojenkäsittely on tarpeen kyseisen rahalaitoksen tai rajatylittävien rahoituspalveluiden tarjoajan tavanomaisessa liiketoiminnassa.

2. Kukin osapuoli pitää voimassa riittäviä suojatoimia yksityisyyden turvaamiseksi erityisesti henkilötietojen siirroissa. Jos rahoitustietojen siirtoon sisältyy henkilötietoja, tällaiset siirrot on toteutettava siirron lähtöalueena olevan osapuolen tietosuojalainsäädännön mukaisesti.

13.16 ARTIKLA

Vakauden ja luotettavuuden turvaamista koskeva poikkeus

1. Tällä sopimuksella ei estetä osapuolta ottamasta käyttöön tai pitämästä yllä kohtuullisia vakautta ja luotettavuutta turvaavia toimenpiteitä, mukaan luettuina

a) sijoittajien, tallettajien, vakuutuksenottajien tai sellaisten henkilöiden suojelu, joiden omaisuudenhoidosta vastaa rahoituslaitos, rajatylittävä rahoituspalveluiden tarjoaja tai rahoituspalveluiden tarjoaja ;

b) rahoituslaitoksen, rajatylittävän rahoituspalveluiden tarjoajan tai rahoituspalvelun tarjoajan toiminnan turvallisuuden, vakauden, luotettavuuden tai taloudellisen vastuun varmistaminen; tai

c) osapuolen rahoitusjärjestelmän luotettavuuden ja vakauden turvaaminen.

2. Osapuoli voi vaatia toisen osapuolen rajatylittävien rahoituspalvelujen tarjoajien ja rahoitusvälineiden rekisteröintiä, sanotun kuitenkaan rajoittamatta rahoituspalveluiden rajatylittävään kauppaan liittyvien muiden, toiminnan vakauden ja luotettavuuden turvaamiseen tarkoitettujen sääntelykeinojen käyttöä.

3. Jollei 13.3 ja 13.4 artiklasta muuta johdu, osapuoli voi vakauden ja luotettavuuden turvaamiseksi kieltää tietyn rahoituspalvelun tai -toiminnan. Tällaista kieltoa ei voida soveltaa kaikkiin rahoituspalveluihin tai kokonaiseen rahoituspalveluiden osa-alaan, kuten pankkitoimintaan.

## 13.17 ARTIKLA

## Erityiset poikkeukset

1. Tätä sopimusta ei sovelleta julkisen elimen raha- ja valuuttakurssipolitiikan yhteydessä toteuttamiin toimenpiteisiin. Tällä kohdalla ei rajoiteta 8.5 (Suoritevaatimukset), 8.13 (Siirrot) tai 13.9 artiklan mukaisia osapuolen velvollisuuksia.

2. Tämä sopimus ei velvoita osapuolta toimittamaan tietoja tai sallimaan sellaisten tietojen saantia, jotka liittyvät yksittäisten kuluttajien, rajatylittävien rahoituspalveluiden tarjoajien tai rahoituslaitosten liiketoimintaan ja tileihin, tai mitään sellaisia luottamuksellisia tietoja, joiden paljastaminen estäisi lain noudattamisen tai olisi muutoin yleisen edun vastaista tai vaarantaisi tiettyjen yritysten oikeutetut kaupalliset edut.

## 13.18 ARTIKLA

## Rahoituspalvelukomitea

1. 26.2 artiklan (Erikoistuneet komiteat) 1 kohdan f alakohdan nojalla perustettavaan rahoituspalvelukomiteaan kuuluu sellaisten rahoituspalvelupolitiikasta vastaavien viranomaisten edustajia, joilla on asiantuntemusta tämän luvun alalta. Kanadaa edustaa komiteassa valtionvarainministeriön (Department of Finance Canada) tai sen seuraajan virkamies.

2. Rahoituspalvelukomitea tekee päätöksensä yhteisellä suostumuksella.

3. Rahoituspalvelukomitea kokoontuu vuosittain tai muun päätöksensä mukaisesti, ja se

a) valvoo tämän luvun täytäntöönpanoa;

b) käy rahoituspalvelusektorin sääntelyä koskevaa vuoropuhelua, jotta voidaan parantaa osapuolten sääntelyjärjestelmien molemminpuolista tuntemusta ja tehdä yhteistyötä kansainvälisten standardien laadinnassa, kuten käy ilmi liitteeseen 13-C sisältyvästä rahoituspalvelusektorin sääntelyä koskevasta vuoropuhelusta tehdystä yhteisymmärryksestä; ja

c) panee täytäntöön 13.21 artiklan

## 13.19 ARTIKLA

## Neuvottelut

1. Osapuoli voi pyytää neuvotteluja toisen osapuolen kanssa kaikista tämän sopimuksen piirissä esiin nousevista kysymyksistä, jotka vaikuttavat rahoituspalveluihin. Toinen osapuoli tarkastelee pyyntöä myötämielisesti.

2. Kukin osapuoli varmistaa, että 1 kohdan nojalla käytävissä neuvotteluissa sen valtuuskuntaan kuuluu virkamiehiä, joilla on tämän luvun alaan kuuluvaa olennaista asiantuntemusta. Kanadan osalta tämä tarkoittaa valtionvarainministeriön (Department of Finance Canada) tai sen seuraajan virkamiehiä.

13.20 ARTIKLA

Riitojen ratkaiseminen

1. Kahdettakymmenettäyhdeksättä lukua (Riitojenratkaisu), sellaisena kuin se on muutettuna tällä artiklalla, sovelletaan riitoihin, jotka kuuluvat tämän luvun piiriin.

2. Jos osapuolet eivät pysty sopimaan tämän luvun piiriin kuuluvien riitojen ratkaisemista varten perustettavan välimiespaneelin kokoonpanosta, sovelletaan 29.7 artiklaa (Välimiespaneelin kokoonpano). Kaikki viittaukset 29.8 artiklan (Välimiesten luettelo) nojalla laadittuun välimiesten luetteloon on kuitenkin luettava viittauksiksi tämän artiklan nojalla laadittuun välimiesten luetteloon.

3. CETA-sekakomitea voi laatia luettelon vähintään 15 henkilöstä, jotka haluavat ja voivat toimia välimiehinä, ja käyttää valintaperusteena objektiivisuutta, luotettavuutta ja hyvää arvostelukykyä. Kyseinen luettelo koostuu kolmesta osaluettelosta: yksi osaluettelo kummallekin osapuolelle ja yksi osaluettelo henkilöistä, jotka eivät ole kummankaan osapuolen kansalaisia, puheenjohtajana toimimista varten. Kussakin osaluettelossa on oltava vähintään viisi henkilöä. CETA-sekakomitea voi tarkastella luetteloa milloin tahansa, ja se varmistaa, että luettelo on tämän artiklan vaatimusten mukainen.

4. Luettelossa olevilla välimiehillä on oltava asiantuntemusta tai kokemusta rahoituspalveluita koskevasta lainsäädännöstä tai sääntelystä taikka niiden harjoittamisesta, mihin voi sisältyä myös rahoituspalveluiden tarjoajien sääntely. Puheenjohtajina toimivilla välimiehillä on oltava kokomusta myös avustajana, paneelin jäsenenä tai välimiehenä toimimisesta riitojenratkaisumenettelyssä. Välimiesten on oltava riippumattomia ja toimittava yksilöinä eivätkä he saa ottaa ohjeita miltään organisaatiolta tai hallitukselta. Heidän on täytettävä liitteessä 29-B (Käytännesäännöt) olevissa käytännesäännöissä vahvistetut vaatimukset.

5. Jos välimiespaneeli toteaa, että toimenpide ei ole tämän sopimuksen kanssa yhteensopiva ja vaikuttaa

a) rahoituspalvelualaan ja mahdollisesti muihin aloihin, kantajaosapuoli voi keskeyttää rahoituspalvelualalla edut, jotka vaikutukseltaan vastaavat toimenpiteen vaikutusta osapuolen rahoituspalvelualaan; tai

b) ainoastaan johonkin muuhun kuin rahoituspalvelualaan, kantajaosapuoli ei saa keskeyttää etuja rahoituspalvelualalla.

## 13.21 ARTIKLA

### Sijoitusriidan rahoituspalveluissa

1. Sovelletaan kahdeksannen luvun F jaksoa (Sijoittajien ja valtioiden välisten sijoitusriitojen ratkaiseminen), sellaisena kuin se on muutettuna tällä artiklalla ja liitteellä 13-B.

a) sijoitusriitoihin, jotka koskevat toimenpiteitä, joihin sovelletaan tätä lukua, ja joissa sijoittaja katsoo, että osapuoli on rikkonut 8.10 (Sijoittajien ja tämän sopimuksen piiriin kuuluvien sijoitusten kohtelu), 8.11 (Tappioiden korvaus), 8.12 (Pakkolunastus), 8.13 (Siirrot), 8.16 (Etujen kieltäminen), 13.3 tai 13.4 artiklaa; tai

b) kahdeksannen luvun F jakson (Sijoittajien ja valtioiden välisten sijoitusriitojen ratkaiseminen) nojalla vireille pantuihin sijoitusriitoihin, joissa on vedottu 13.16 artiklan 1 kohtaan.

2. Kun kyseessä on 1 kohdan a alakohdan mukainen sijoitusriita tai kun vastaaja vetoaa 13.16 artiklan 1 kohtaan 60 päivän kuluessa kanteen esittämisestä tuomioistuimelle 8.23 artiklan (Kanteen toimittaminen tuomioistuimelle) nojalla, muodostetaan 8.27 artiklan (Tuomioistuimen asettaminen) 7 kohdan mukaisesti tuomioistuimen jaosto 13.20 artiklan 3 kohdan mukaisesti laaditusta luettelosta. Jos vastaaja vetoaa 13.16 artiklan 1 kohtaan 60 päivän kuluessa kanteen esittämisestä muussa kuin 1 kohdan a alakohdan mukaisessa sijoitusriidassa, 8.27 artiklan (Tuomioistuimen asettaminen) 7 kohdan mukaiseen tuomioistuimen jaoston muodostamiseen sovellettava ajanjakso alkaa päivänä, jona vastaaja vetoaa 13.16 artiklan 1 kohtaan. Jos CETA-sekakomitea ei ole tehnyt nimityksiä 8.27 artiklan (Tuomioistuimen asettaminen) 2 kohdan mukaisesti 8.27 artiklan (Tuomioistuimen asettaminen) 17 kohdassa vahvistetun ajan kuluessa, kumpi tahansa riitaosapuoli voi pyytää sijoituksia koskevien riitaisuuksien kansainvälisen ratkaisu- ja sovittelukeskuksen, jäljempänä ’ICSID’, pääsihteeriä valitsemaan tuomioistuimen jäsenet 13.20 artiklan mukaisesti laaditusta luettelosta. Jos 13.20 artiklan mukaista luetteloa ei ole laadittu päivänä, jona kanne esitetään 8.23 artiklan (Kanteen toimittaminen tuomioistuimelle) mukaisesti, ICSID:in pääsihteeri valitsee tuomioistuimen jäsenet yhden tai kummankin osapuolen 13.20 artiklan mukaisesti ehdottamista henkilöistä.

3. Vastaaja voi myös saattaa asian kirjallisesti rahoituspalvelukomitean käsiteltäväksi, jotta tämä tekee päätöksen siitä, onko 13.16 artiklan1 kohdan mukainen poikkeus pätevä kanteen puolustukseksi ja, jos on, missä määrin. Tällainen asian siirtäminen on tehtävä viimeistään sinä päivänä, jonka tuomioistuin vahvistaa vastaajalle sen vastaväitteen toimittamista varten. Jos vastaaja saattaa asian rahoituspalvelukomitean käsiteltäväksi tämän kohdan nojalla, kahdeksannen luvun F jaksossa (Sijoittajien ja valtioiden välisten sijoitusriitojen ratkaiseminen) tarkoitetut ajanjaksot tai menettelyt keskeytetään.

4. Jos asia saatetaan 3 kohdan mukaisesti rahoituspalvelukomitean käsiteltäväksi, rahoituspalvelukomitea tai, tapauksen mukaan, CETA-sekakomitea voi määrittää yhteisen kannan siihen, onko 13.16 artiklan 1 kohdan mukainen poikkeus pätevä kanteen puolustukseksi ja, jos on, missä määrin. Rahoituspalvelukomitea tai, tapauksen mukaan, CETA-sekakomitea toimittaa kopion yhteisestä kannastaan sijoittajalle ja tuomioistuimelle, jos se on asetettu. Jos yhteisessä kannassa päätellään, että 13.16 artiklan 1 kohta on pätevä puolustus kaikkiin kanteen osiin kokonaisuudessaan, sijoittajan katsotaan peruuttaneen kanteensa ja menettely keskeytetään 8.35 artiklan (Kanteesta luopuminen) mukaisesti. Jos yhteisessä kannassa päätellään, että 13.16 artiklan 1 kohta on pätevä puolustus vain joihinkin kanteen osiin, yhteinen kanta sitoo tuomioistuinta kanteen tällaisten osien osalta. 3 kohdassa tarkoitettua ajanjaksojen tai menettelyiden keskeyttämistä ei enää sovelleta, ja sijoittaja voi jatkaa kanteen muita osia.

5. Jos CETA-sekakomitea ei ole antanut yhteistä kantaa kolmen kuukauden kuluessa siitä, kun asia siirrettiin rahoituspalvelukomitean käsittelyyn, 3 kohdassa tarkoitettu ajanjaksojen tai menettelyiden keskeyttämistä ei enää sovelleta ja sijoittaja voi jatkaa kannetta.

6. Vastaajan pyynnöstä tuomioistuin tekee ennakkopäätöksen siitä, onko 13.16 artiklan1 kohta pätevä kanteen puolustukseksi ja, jos on, missä määrin. Se, että vastaaja ei esitä tällaista pyyntöä, ei rajoita vastaajan oikeutta vedota 13.16 artiklan 1 kohtaan puolustuksena menettelyn myöhemmässä vaiheessa. Tuomioistuin ei saa tehdä mitään kielteistä päätelmää siitä, että rahoituspalvelukomitea tai CETA-sekakomitea ei ole sopinut yhteisestä kannasta liitteen 13-B mukaisesti.

NELJÄSTOISTA LUKU

KANSAINVÄLISET MERILIIKENNEPALVELUT

14.1 ARTIKLA

Määritelmät

Tätä lukua sovellettaessa

**tulliselvityspalveluilla** tai **tullitoimipaikan asiamiespalveluilla** tarkoitetaan rahdin tuontiin, vientiin tai kauttakuljetukseen liittyvien tullimuodollisuuksien täyttämistä maksu- tai sopimusperusteisesti riippumatta siitä, onko tämä palvelu kyseisen palveluntarjoajan päätoimi vai sivutoimi;

**konttiasema- ja varastopalveluilla** tarkoitetaan konttien säilyttämistä joko satama-alueilla tai sisämaassa niiden pakkaamiseksi, puhdistamiseksi ja korjaamiseksi sekä niiden saattamiseksi liikennekelpoisiksi;

**ovelta ovelle -kuljetuksella tai multimodaalisella kuljetuksella** tarkoitetaan rahdin kuljettamista ainoastaan yhdellä kuljetusasiakirjalla käyttäen useampaa kuin yhtä kuljetusmuotoa ja siten, että kuljetukseen sisältyy kansainvälinen meriosuus;

**syöttöliikenteellä** tarkoitetaan kansainvälisen rahdin esi- ja jatkokuljetusta meriteitse, mukaan lukien konttien, kappaletavaran ja kuivan tai nestemäisen irtorahdin kuljetus osapuolen alueella sijaitsevien satamien välillä. Selkeyden vuoksi todetaan, että Kanadan osalta syöttöliikenteeseen voi sisältyä meren ja sisävesien välistä kuljetusta, jolloin sisävesillä tarkoitetaan säädöksessä *Customs Act* (R.S.C. 1985, c.1, 2nd Supp.) määriteltyjä sisävesiä;

**kansainvälisellä rahdilla** tarkoitetaan merialuksilla osapuolen sataman ja toisen osapuolen tai kolmannen maan sataman taikka Euroopan unionin jonkin jäsenvaltion sataman ja Euroopan unionin jonkin muun jäsenvaltion sataman välillä kuljetettua rahtia;

**kansainvälisillä meriliikennepalveluilla** tarkoitetaan matkustajien tai rahdin kuljettamista merialuksilla osapuolen sataman ja toisen osapuolen tai kolmannen maan sataman taikka Euroopan unionin jonkin jäsenvaltion sataman ja Euroopan unionin jonkin muun jäsenvaltion sataman välillä sekä suoraa sopimusta muiden liikennepalveluiden tarjoajien kanssa ovelta ovelle -kuljetuksen tai multimodaalisen kuljetuksen tarjoamiseksi mutta ei muiden liikennepalveluiden tarjoamista;

**kansainvälisten meriliikennepalveluiden tarjoajilla** tarkoitetaan

a) Edellä olevassa 1.1 artiklassa (Yleisesti sovellettavat määritelmät) määriteltyä osapuolen yritystä sekä tällaisen yksikön sivuliikettä; tai

b) Edellä olevassa 1.1 artiklassa (Yleisesti sovellettavat määritelmät) määriteltyä osapuolen kansalaisten omistuksessa tai määräysvallassa olevaa kolmannen maan yritystä, jos sen alukset on rekisteröity kyseisen osapuolen lainsäädännön mukaisesti ja purjehtivat kyseisen osapuolen lipun alla; tai

c) kolmannen maan yrityksen sivuliikettä, jolla on merkittävää liiketoimintaa osapuolen alueella ja joka toimii kansainvälisten meriliikennepalveluiden tarjonnan alalla. Selkeyden vuoksi todetaan, että kahdeksatta lukua (Sijoitukset) ei sovelleta tällaiseen sivuliikkeeseen;

**varustamon edustajan palveluilla** tarkoitetaan yhden tai useamman laivayhtiön tai varustamon kaupallisten etujen edustamista tietyllä maantieteellisellä alueella seuraavissa tarkoituksissa:

a) meriliikenteen ja siihen liittyvien oheispalvelujen markkinointiin ja myyntiin liittyvät toimet hinnoittelusta laskutukseen, konossementtien laatiminen yhtiöiden puolesta, tarvittavien oheispalvelujen ostaminen ja jälleenmyynti, asiakirjojen laatiminen ja liiketoimintaa koskevien tietojen toimittaminen; ja

b) aluksen satamakäynnin järjestäminen tai rahdin haltuunotto tarvittaessa varustamon puolesta;

**meriliikenteen liitännäispalveluilla** tarkoitetaan meriliikenteen lastinkäsittelypalveluita, tulliselvityspalveluita, konttiasema- ja varastointipalveluita, meriliikenteen huolintapalveluita sekä varastointipalveluita;

**meriliikenteen lastinkäsittelypalveluilla** tarkoitetaan ahtausyritysten ja terminaalien operaattoriyritysten toteuttamana, järjestämänä ja valvomana seuraavia:

a) lastin lastaaminen alukseen / purkaminen aluksesta,

b) lastin kiinnittäminen/irrottaminen; ja

c) lastin vastaanottaminen tai toimittaminen ja säilyttäminen ennen laivausta tai purkamisen jälkeen;

mutta siihen ei sisälly satamatyöläisten työ, jos tällainen työvoima on järjestetty ahtausyrityksistä ja terminaalien operaattoriyrityksistä riippumattomasti;

**meriliikenteen huolintapalveluilla** tarkoitetaan lähetysten järjestämistä ja valvontaa laivaajien puolesta tarjoamalla palveluita, kuten kuljetuspalveluiden ja niihin liittyvien palveluiden järjestämistä, rahdin osakuormausta ja pakkaamista, asiakirjojen laatimista ja liiketoimintaa koskevien tietojen toimittamista;

**varastointipalveluilla** tarkoitetaan jäähdytettyjen tai jäädytettyjen tavaroiden varastointipalveluja ja nesteiden tai kaasujen irtovarastointipalveluja sekä muita varastointipalveluita.

14.2 ARTIKLA

Soveltamisala

1. Tätä lukua sovelletaan toimenpiteeseen, jonka osapuoli on ottanut käyttöön tai pitänyt voimassa ja joka koskee kansainvälisten meriliikennepalveluiden tarjoamista[22]. Selkeyden vuoksi todetaan, että tällaista toimenpidettä koskevat soveltuvin osin myös kahdeksas luku (Sijoitukset) ja yhdeksäs luku (Rajatylittävä palvelukauppa).

[22] Tätä lukua ei sovelleta osapuolen lainsäädännössä annetun määritelmän mukaisiin kalastusaluksiin.

2. Selkeyden vuoksi todetaan, että 8.6 (Kansallinen kohtelu), 8.7 (Suosituimmuuskohtelu), 9.3 (Kansallinen kohtelu) ja 9.5 artiklan (Suosituimmuuskohtelu) mukaisesti osapuoli ei saa ottaa käyttöön tai pitää voimassa toimenpidettä, joka koskee seuraavia:

a) kansainvälistä meriliikennepalvelua tarjoava alus, joka purjehtii toisen osapuolen lipun alla[23]; tai

b) sellaisen toisen osapuolen kansainvälisen meriliikennepalvelun tarjoaja,

joka myöntää vähemmän edullisen kohtelun kuin kyseinen osapuoli vastaavissa tilanteissa omille aluksilleen tai kansainvälisten meriliikennepalveluiden tarjoajilleen ja taikka kolmannen maan aluksille tai kansainvälisten meriliikennepalveluiden tarjoajille seuraavien osalta:

a) satamiin pääsy;

b) satamainfrastruktuurin ja -palveluiden, kuten luotsauksen ja hinauksen, käyttäminen;

c) merenkulun tukipalvelujen käyttö ja niistä johtuvat maksut ja palkkiot;

d) tullipalvelujen saanti; tai

e) laituripaikkojen sekä lastausta ja purkamista varten tarvittavien tilojen ja välineiden saanti[24].

[23] Tämän luvun soveltamiseksi Euroopan unionin osalta toisen osapuolen lipun alla purjehtimisella tarkoitetaan Euroopan unionin jonkin jäsenvaltion lipun alla purjehtimista.

[24] Tätä kohtaa ei sovelleta aluksiin tai kansainvälisten meriliikennepalveluiden tarjoajiin, joita koskee Roomassa 22 päivänä marraskuuta 2009 tehty *sopimus laittoman, ilmoittamattoman ja sääntelemättömän kalastuksen ehkäisemiseksi, estämiseksi ja lopettamiseksi toteutettavista satamavaltion toimenpiteistä.*

14.3 ARTIKLA

Velvollisuudet

1. Kukin osapuoli sallii toisen osapuolen kansainvälisten meriliikennepalveluiden tarjoajien toteuttaman tyhjien, omassa omistuksessa olevien tai vuokrattujen konttien palauttamisen muulta kuin kaupalliselta perustalta kyseisen osapuolen satamien välillä.

2. Osapuoli sallii toisen osapuolen kansainvälisten meriliikennepalveluiden tarjoajien toteuttaman syöttöliikenteen kyseisen osapuolen satamien välillä.

3. Osapuoli ei saa ottaa käyttöön tai pitää voimassa lastinjakojärjestelyitä kolmansien maiden kanssa missään kansainvälisissä meriliikennepalveluissa, kuivan ja nestemäisen irtolastin kuljetukset ja linjaliikenne mukaan luettuina.

4. Osapuoli ei saa ottaa käyttöön tai pitää voimassa toimenpidettä, jossa edellytetään, että kaikki kansainvälinen lasti tai osa siitä on kuljetettava kyseiseen osapuoleen rekisteröidyillä taikka kyseisen osapuolen kansalaisten omistuksessa tai määräysvallassa olevilla aluksilla.

5. Osapuoli ei saa ottaa käyttöön tai pitää voimassa toimenpidettä, jolla estetään toisen osapuolen kansainvälisten meriliikennepalveluiden tarjoajia tekemästä suoraan sopimuksia muiden kuljetuspalveluiden tarjoajien kanssa ovelta ovelle -kuljetusta tai multimodaalista kuljetusta varten.

14.4 ARTIKLA

Varaukset

1. 14.3 artiklaa ei sovelleta seuraaviin:

a) voimassa oleva vaatimustenvastainen toimenpide, jonka osapuoli pitää voimassa seuraavilla tasoilla:

i) Euroopan unioni, liitteessä I olevan luettelon mukaisesti;

ii) kansallinen hallinto, kyseisen osapuolen liitteessä I olevan luettelon mukaisesti;

iii) provinssin, territorion tai alueen hallinto, kyseisen osapuolen liitteessä I olevan luettelon mukaisesti; tai

iv) paikallishallinto;

b) a alakohdassa tarkoitetun vaatimustenvastaisen toimenpiteen jatkaminen tai nopea uusiminen; tai

c) a alakohdassa tarkoitetun vaatimustenvastaisen toimenpiteen muutos siinä määrin, että muutos ei vähennä toimenpiteen vaatimustenmukaisuutta 14.3 artiklaan nähden verrattuna välittömästi ennen muutosta vallinneeseen tilanteeseen.

2. 14.3 artiklaa ei sovelleta toimenpiteeseen, jonka osapuoli ottaa käyttöön tai pitää voimassa liitteessä II olevassa luettelossaan vahvistettujen toimialojen, osa-alojen tai toimintojen osalta.

VIIDESTOISTA LUKU

TELEVIESTINTÄ

15.1 ARTIKLA

Määritelmät

Tätä lukua sovellettaessa

**sisältölinkillä** tarkoitetaan linkkiä, jolla siirretään ääntä tai television lähetyssignaaleja ohjelman tuotantokeskukseen;

**kustannuspohjaisella** tarkoitetaan kustannuksiin perustuvaa, mihin voi sisältyä erilaisia kustannusmenettelyjä eri laitteiden tai palveluiden osalta;

**yrityksellä** tarkoitetaan 8.1 artiklan (Määritelmät) määritelmän mukaista yritystä;

**välttämättömillä laitteilla** tarkoitetaan julkisen televiestintäverkon ja -palvelun laitteita,

a) jotka tarjoaa ainoastaan tai pääasiassa yksi tarjoaja tai rajallinen määrä tarjoajia; ja

b) joiden korvaaminen palvelun tarjoamista varten ei ole taloudellisesti tai teknisesti mahdollista;

**yhteenliittämisellä** tarkoitetaan yleisten televiestintäverkkojen tai -palvelujen tarjoajien linkittämistä, jotta yhden tarjoajan palveluja käyttävät voivat olla yhteydessä toisen tarjoajan käyttäjiin ja käyttää toisen tarjoajan palveluja;

**yrityksen sisäisellä viestinnällä** tarkoitetaan televiestintää, jonka avulla yritys viestii yrityksen sisällä tai tytäryhtiön, sivuliikkeen ja osapuolen kansallisen lainsäädännön mukaan sidosyritysten kanssa mutta joka ei sisällä kaupallisia tai ei-kaupallisia palveluita, jotka tarjotaan yrityksille, jotka eivät ole tytäryhtiöitä, sivuliikkeitä tai sidosyrityksiä tai joita tarjotaan asiakkaille tai potentiaalisille asiakkaille. Tämän määritelmän soveltamista varten käytetään kunkin osapuolen määritelmää tytäryhtiöstä, sivuliikkeestä ja tarvittaessa sidosyrityksestä;

**vuokrajohdoilla** tarkoitetaan kahden tai useamman nimetyn pisteen välisiä televiestintälaitteita, jotka on osoitettu tietylle asiakkaalle tai asiakkaan valitsemille muille käyttäjille varattuun käyttöön tai saataville;

**suurella palveluntarjoajalla** tarkoitetaan toimittajaa, joka voi televiestintäverkkojen tai -palveluiden markkinoilla olennaisesti vaikuttaa osallistumisehtoihin hinnan ja tarjonnan osalta seuraavien tekijöiden vuoksi:

a) välttämättömät laitteet ovat sen hallinnassa; tai

b) se voi hyödyntää asemaansa markkinoilla.

**verkon liityntäpisteellä** tarkoitetaan fyysistä pistettä, jossa käyttäjälle tarjotaan pääsy yleiseen televiestintäverkkoon;

**numeron siirrettävyydellä** tarkoitetaan yleisten televiestintäpalveluiden loppukäyttäjälle tarjottavaa mahdollisuutta säilyttää puhelinnumeronsa vaihtaessaan yleisten televiestintäpalveluiden tarjoajaa samassa sijaintipaikassa ilman palvelun laatuun, luotettavuuteen tai käyttömukavuuteen kohdistuvaa haittaa.

**yleisellä televiestintäverkolla** tarkoitetaan yleistä televiestintäinfrastruktuuria, joka mahdollistaa televiestinnän määrättyjen verkon liityntäpisteiden välillä ja parissa;

**yleisellä telepalvelulla** tarkoitetaan televiestintäpalvelua, jonka osapuoli on nimenomaisesti tai käytännössä vaatinut tarjottavaksi yleisesti ja johon kuuluu asiakkaan toimittaman informaation reaaliaikainen siirto kahden tai useamman pisteen välillä ilman mitään päätepisteiden välillä tapahtuvaa asiakkaan informaation muodon tai sisällön muutosta. Palveluun voi sisältyä muun muassa puhelinpalveluita, pakettivälitteisiä tiedonsiirtopalveluita, piirikytkentäisiä tiedonsiirtopalveluita, teleksipalveluita, lennätinpalveluita, faksipalveluita, yksityisiä vuokrajohtoja koskevia palveluita sekä matkaviestintää ja henkilökohtaista viestintää koskevia palveluita ja järjestelmiä;

**sääntelyviranomaisella** tarkoitetaan televiestinnän sääntelystä vastaavaa elintä;

**televiestintäpalveluilla** tarkoitetaan kaikkia palveluita, jotka koostuvat signaalien lähettämisestä ja vastaanottamisesta sähkömagneettisesti, mutta niihin eivät sisälly toimialat, jotka koostuvat sisällön tarjoamisesta televiestinnän avulla; ja

**käyttäjällä** tarkoitetaan yritystä tai luonnollista henkilöä, joka käyttää tai pyytää yleisesti saatavilla olevaa televiestintäpalvelua.

15.2 ARTIKLA

Soveltamisala

1. Tätä lukua sovelletaan osapuolen käyttöön ottamaan tai voimassa pitämään toimenpiteeseen, joka liittyy televiestintäverkkoihin tai -palveluihin, rajoittamatta osapuolen oikeutta rajoittaa palvelun tarjontaa liitteessä I tai II olevissa luetteloissa esitettyjen varaustensa mukaisesti.

2. Tätä lukua ei sovelleta osapuolen toimenpiteeseen, joka vaikuttaa yleisön suoraan vastaanotettaviksi tarkoitettujen radio- tai televisio-ohjelmien lähetyksiin jollakin televiestintämenetelmällä, mukaan luettuina yleisradio- ja kaapelilähetykset. Selkeyden vuoksi todetaan, että tätä lukua sovelletaan sisältölinkkiin.

3. Tässä luvussa ei edellytetä, että

a) osapuoli antaa toisen osapuolen palveluntarjoajalle oikeuden perustaa, rakentaa, hankkia, vuokrata, käyttää tai tarjota televiestintäverkkoja tai -palveluita tässä sopimuksessa nimenomaisesti täsmennettyjen lisäksi; tai

b) osapuoli pakottaa palvelun tarjoajan perustamaan, rakentamaan, hankkimaan, vuokraamaan, käyttämään tai tarjoamaan televiestintäverkkoja tai -palveluita, joita ei yleisesti ole tarjolla.

15.3 ARTIKLA

Pääsy yleisiin televiestinnän siirtoverkkoihin tai -palveluihin ja niiden käyttö

1. Osapuoli varmistaa, että toisen osapuolen yritysten saatavilla ja käytettävissä ovat kohtuullisin ja syrjimättömin ehdoin ja edellytyksin yleiset televiestintäverkot ja -palvelut, myös laadun sekä teknisten standardien ja erittelyiden osalta[25]. Osapuolet soveltavat tätä velvollisuutta muun muassa 2–6 kohdassa vahvistetulla tavalla.

2. Kukin osapuoli varmistaa, että toisen osapuolen yritysten saatavilla ja käytettävissä ovat kaikki yleiset televiestintäverkot ja -palvelut, yksityiset vuokrajohdot mukaan luettuina, joita sen alueella tai sen rajojen yli tarjotaan, ja varmistaa tätä varten, ellei 5 ja 6 kohdasta muuta johdu, että tällaiset yritykset voivat

a) ostaa tai vuokrata ja liittää päätelaitteita tai muita laitteita, jotka toimivat rajapintana yleiseen televiestintäverkkoon;

b) liittää yksityisiä vuokrajohtoja tai omia johtoja kyseisen osapuolen yleisiin televiestintäverkkoihin ja -palveluihin tai muiden yritysten vuokrattuihin tai omiin johtoihin;

c) käyttää valintansa mukaisia käyttöprotokollia; ja

d) toteuttaa kytkentä-, merkinanto- ja käsittelytoimintoja.

[25] **syrjimättömällä** tarkoitetaan kohtelua, joka on yhtä edullinen kuin muille yrityksille niiden käyttäessä yleisiä televiestintäverkkoja tai -palveluita samanlaisissa tilanteissa myönnetty kohtelu.

3. Kukin osapuoli varmistaa, että toisen osapuolen yritykset voivat käyttää yleisiä televiestintäverkkoja ja -palveluja sen alueella ja rajojen yli tiedonsiirtoa varten, mukaan lukien näiden yritysten sisäinen viestintä ja pääsy kumman tahansa osapuolen alueella tietokannoissa pidettäviin tai muulla tavalla säilytettyihin konekielellä luettaviin tietoihin.

4. Jäljempänä olevan 28.3 artiklan (Yleiset poikkeukset) mukaisesti ja sen estämättä, mitä 3 kohdassa määrätään, osapuoli toteuttaa soveltuvat toimenpiteet suojatakseen seuraavia:

a) yleisten televiestintäpalveluiden turvallisuus ja luottamuksellisuus; ja

b) yleisten televiestintäpalveluiden yksityisyys;

sillä edellytyksellä, että näitä toimenpiteitä ei sovelleta tavalla, joka tarkoittaisi mielivaltaista tai perusteetonta syrjintää tai kaupan peiteltyä rajoitusta.

5. Kukin osapuoli varmistaa, että yleisten televiestintäverkkojen ja -palveluiden saannille ja käytölle ei aseteta muita ehtoja kuin ne, jotka ovat tarpeen, jotta voidaan

a) turvata televiestintäverkkojen tai -palveluiden tarjoajia koskevat julkisen palvelun velvollisuudet, ja erityisesti niiden mahdollisuudet pitää verkkojaan ja palvelujaan yleisesti saatavilla;

b) suojata yleisten televiestintäverkkojen ja -palvelujen teknistä yhtenäisyyttä; tai

c) varmistaa, että toisen osapuolen palveluntarjoajat eivät tarjoa palveluita, joita on rajoitettu liitteessä I tai II olevassa osapuolen luettelossa vahvistetuilla varauksilla.

6. Edellyttäen, että yleisiin televiestintäverkkoihin tai -palveluihin pääsyä ja käyttöä koskevat ehdot täyttävät 5 kohdassa määrätyt kriteerit, ne voivat sisältää:

a) näiden palvelujen jälleenmyynnin tai jaetun käytön rajoituksia;

b) määrättyjen teknisten liitäntöjen käyttöä koskevan vaatimuksen, myös liitäntäprotokollat tällaisiin verkkoihin tai palveluihin liittämistä varten;

c) tarvittaessa vaatimukset näiden palveluiden yhteentoimivuutta varten;

d) päätelaitteiden tai muiden verkkoon liitettävien laitteiden tyyppihyväksyntä ja tekniset vaatimukset, jotka koskevat näiden laitteiden verkkoihin kiinnittämistä;

e) rajoituksia vuokra- tai omistusjohtojen yhteenliittämiseen näihin verkkoihin ja palveluihin tai toisen yrityksen vuokrajohtoihin tai omistusjohtoihin; ja

f) ilmoittamis-, rekisteröinti- ja lupavaatimuksia.

15.4 ARTIKLA

Suuria palveluntarjoajia koskeva kilpailun suojaaminen

1. Kukin osapuoli käyttää asianmukaisia toimenpiteitä sen estämiseksi, että palveluntarjoajat, jotka joko yksin tai yhdessä ovat suuria palveluntarjoajia, ottaisivat käyttöön kilpailua rajoittavia toimintatapoja tai jatkaisivat niitä.

2. 1 kohdassa mainittuihin kilpailua rajoittaviin toimintatapoihin kuuluvat seuraavat:

a) kilpailunvastaisen ristiintukemisen harjoittaminen;

b) kilpailijoilta saatujen tietojen käyttö kilpailua rajoittavasti; ja

c) se, ettei muiden palveluntarjoajien käyttöön anneta ripeästi teknisiä tietoja tarvittavista laitteista eikä kaupallisesti tärkeitä tietoja, joita ne tarvitsevat voidakseen tarjota palveluja.

15.5 ARTIKLA

Välttämättömien televiestintälaitteiden saanti

1. Kukin osapuoli varmistaa, että sen alueen suuret palveluntarjoajat tarjoavat saataville välttämättömät televiestintälaitteet, joihin voi sisältyä muun muassa verkkoelementtejä, toiminnan tukijärjestelmiä tai tukirakenteita, toisen osapuolen televiestintäpalveluiden tarjoajille kohtuullisin ja syrjimättömin ehdoin ja edellytyksin ja kustannuspohjaisin hinnoin.

2. Kukin osapuoli voi määritellä oman lainsäädäntönsä mukaisesti ne välttämättömät televiestintälaitteet, jotka se edellyttää alueellaan tarjottavan saataville.

15.6 ARTIKLA

Yhteenliittäminen

1. Kukin osapuoli varmistaa, että sen alueen suuret palveluntarjoajat tarjoavat yhteenliittämismahdollisuuden

a) missä tahansa verkon teknisesti mahdollisesti pisteessä;

b) syrjimättömin ehdoin ja edellytyksin (mukaan luettuina tekniset standardit ja eritelmät) ja syrjimättömin hinnoin;

c) laadultaan yhtä korkeatasoisena kuin se, jota tarjotaan niiden omille vastaaville palveluille tai niihin vailla sidosyhteyttä olevien palveluntarjoajien taikka niiden tytäryhtiöiden tai muiden sidosyrityksen vastaaville palveluille;

e) joutuisasti ja soveltaen periaatteita, edellytyksiä (mukaan luettuina tekniset standardit ja eritelmät) ja kustannusperusteisia maksuja, jotka ovat avoimia, taloudelliseen toteutettavuuteen nähden kohtuullisia ja riittävän eriteltyjä, jotta palveluntarjoajan ei tarvitse maksaa sellaisista verkon osista tai toiminteista, joita se ei tarvitse palvelunsa tarjoamiseen; ja

f) käyttäjien enemmistölle tarjottujen verkon liityntäpisteiden lisäksi pyynnöstä myös muissa pisteissä sellaista maksua vastaan, joka perustuu tarvittavien lisätoiminteiden rakentamiskustannuksiin.

2. Kaikilla palveluntarjoajilla, joilla on yleisten televiestintäverkkojen ja -palveluiden tarjoamista koskeva lupa, on oikeus neuvotella uusi sopimus verkkojen yhteenliittämisestä muiden yleisten televiestintäverkkojen ja -palveluiden tarjoajien kanssa. Kukin osapuoli varmistaa, että suurten palveluntarjoajien edellytetään antavan yhteenliittämistarjouksen mallin tai neuvottelevan verkkojen yhteenliittämissopimuksia muiden yleisten televiestintäverkkojen ja -palveluiden tarjoajien kanssa.

3. Kukin osapuoli varmistaa, että yleisten televiestintäpalveluiden toimittajat, jotka verkkojen yhteenliittämisjärjestelyjä koskevien neuvottelujen myötä saavat tietoja toisilta tällaisilta toimittajilta, käyttävät tällaisia tietoja ainoastaan siihen tarkoitukseen, johon ne on annettu, ja huolehtivat aina toimitettujen tai tallennettujen tietojen luottamuksellisuudesta.

4. Kukin osapuoli varmistaa, että menettelyt, joilla yhteenliittäminen suureen palveluntarjoajaan toteutetaan, julkistetaan.

5. Kukin osapuoli varmistaa, että suuret palveluntarjoajat julkaisevat joko yhteenliittämissopimuksensa tai yhteenliittämistarjouksensa mallin.

## 15.7 ARTIKLA

## Lupa televiestintäpalveluiden tarjoamiseen

Kunkin osapuolen olisi varmistettava, että lupa televiestintäpalveluiden tarjoamiseen perustuu yksinkertaiseen ilmoitusmenettelyyn, aina kun tämä on mahdollista.

## 15.8 ARTIKLA

## Yleispalvelut

1. Kullakin osapuolella on oikeus määritellä, minkälaiset yleispalveluvelvoitteet se haluaa pitää voimassa.

2. Kukin osapuoli varmistaa, että kaikkia yleisesti sovellettavia toimenpiteitä, jotka se ottaa käyttöön tai pitää voimassa, hallinnoidaan avoimesti, objektiivisesti, syrjimättömästi ja kilpailun kannalta puolueettomalla tavalla. Kukin osapuoli varmistaa, ettei sen määräämä yleispalveluvelvoite ole raskaampi kuin mikä on tarpeen osapuolen määrittelemää yleispalvelutyyppiä varten.

3. Kaikkien tarjoajien olisi oltava hyväksymiskelpoisia yleispalvelun varmistamiseen. Jos tarjoaja nimetään yleispalvelun tarjoajaksi, osapuoli varmistaa, että tällainen valinta tehdään tehokkaalla, avoimella ja syrjimättömällä menetelmällä.

## 15.9 ARTIKLA

## Rajalliset voimavarat

1. Kukin osapuoli hallinnoi menettelyjään, jotka koskevat rajallisten voimavarojen, kuten taajuuksien, numeroiden ja reititysoikeuksien, myöntämistä ja käyttöä, puolueettomasti, viivytyksettä, avoimesti ja syrjimättömästi.

2. Sen estämättä, mitä 8.4 (Markkinoille pääsy) ja 9.6 artiklassa (Markkinoille pääsy) määrätään, osapuoli voi hyväksyä tai pitää voimassa spektrin jakamista ja myöntämistä sekä taajuushallintaa koskevan toimenpiteen. Näin ollen kukin osapuoli säilyttää oikeuden laatia spektrin ja taajuuksien hallintaa koskevan politiikkansa, joka voi vaikuttaa yleisten televiestintäpalveluiden tarjoajien määrään, ja soveltaa sitä. Kukin osapuoli säilyttää samoin oikeutensa jakaa taajuusalueita ottaen huomioon nykyiset ja tulevat tarpeet.

3. Kukin osapuoli julkaisee myönnettyjen taajuuskaistojen kulloisenkin tilanteen, mutta yksityiskohtaisia tietoja julkishallinnon erityisiin käyttötarkoituksiin myönnetyistä taajuuksista ei edellytetä.

## 15.10 ARTIKLA

## Numeron siirrettävyys

Kukin osapuoli varmistaa että yleisten televiestintäpalveluiden tarjoajat mahdollistavat sen alueella numeron siirrettävyyden kohtuullisin ehdoin ja edellytyksin.

## 15.11 ARTIKLA

## Sääntelyviranomainen

1. Kukin osapuoli varmistaa, että sääntelyviranomainen on oikeudellisesti erillinen ja toiminnallisesti riippumaton kaikista yleisten televiestintäverkkojen, -palveluiden tai -laitteistojen tarjoajista, myös silloin jos jollakin osapuolella on omistuksessaan tai määräysvallassaan televiestintäverkkojen tai -palveluiden tarjoaja.

2. Kukin osapuoli varmistaa, että sen sääntelyelinten tekemät päätökset ja noudattamat menettelyt ovat tasapuolisia kaikkien markkinaosapuolten kannalta ja niitä pannaan täytäntöön avoimesti ja kohtuullisessa ajassa.

3. Kukin osapuoli varmistaa, että sen sääntelyviranomaisella on riittävät valtuudet alan sääntelyyn, myös varmistamalla, että sillä on valtuudet

a) edellyttää televiestintäverkkojen tai -palveluiden tarjoajilta sellaisten tietojen toimittamista sääntelyviranomaiselle, joita tämä pitää tarpeellisena tehtäviensä suorittamiseksi; ja

b) valvoa 15.3–15.6 artiklassa vahvistettuja velvollisuuksia koskevien päätöstensä täytäntöönpanoa soveltuvilla seuraamuksilla, joihin voi sisältyä sakkorangaistuksia, oikaisutoimia tai toimilupien keskeyttämisiä tai peruuttamisia.

## 15.12 ARTIKLA

## Televiestintäriitojen ratkaiseminen

Muutoksenhaku sääntelyviranomaisilta

1. Jäljempänä olevien 27.3 (Hallinnolliset menettelyt) ja 27.4 (Uudelleentarkastelu ja muutoksenhaku) artiklan mukaisesti kukin osapuoli varmistaa, että

a) yritykset voivat nopeasti hakea muutosta osapuolen sääntelyviranomaisilta riitojen ratkaisemiseksi yleisten televiestintäverkkojen tai -palveluiden toimittajien kanssa asioissa, jotka kuuluvat 15.3–15.6 artiklan piiriin ja jotka osapuolen lainsäädännön mukaisesti kuuluvat sääntelyviranomaisen toimivaltaan. Sääntelyviranomaisen on tarvittaessa annettava sitova päätös, jolla riita ratkaistaan kohtuullisen ajan kuluessa; ja

b) toisen osapuolen televiestintäverkkojen tai -palveluiden toimittajat, jotka pyytävät pääsyä välttämättömiin televiestintälaitteisiin tai yhteenliittämistä osapuolen alueella toimivan suuren palveluntarjoajan kanssa, voivat kohtuullisen ja julkisesti ilmoitetun ajan kuluessa hakea muutosta sääntelyviranomaiselta, jotta voidaan ratkaista kyseisen suuren palveluntarjoajan kanssa riidat, jotka koskevat yhteenliittymiseen tai laitteiston saantiin sovellettavia ehtoja, edellytyksiä ja hintoja.

Muutoksenhaku sääntelyviranomaisen määrityksiin tai päätöksiin ja niiden tarkistus

2. Kukin osapuoli varmistaa, että yritys, jonka etuihin sääntelyviranomaisen määritys tai päätös vaikuttaa kielteisesti, voi hakea kyseisen määrityksen tai päätöksen tarkistamista puolueettomalta ja riippumattomalta oikeudelliselta, oikeudelliseen verrattavalta tai hallinnolliselta viranomaiselta osapuolen lainsäädännön mukaisesti. Oikeudellisen, oikeudelliseen verrattavan tai hallinnollisen viranomaisen on toimitettava yritykselle kirjallisesti syyt, jotka tukevat sen tekemää määritystä tai päätöstä. Kukin osapuoli varmistaa, että sääntelyviranomainen panee täytäntöön tällaiset määritykset tai päätökset, ottaen huomioon mahdollinen muutoksenhaku tai lisätarkistukset.

3. Muutoksenhaku ei oikeuta sääntelyviranomaisten määrityksen tai päätöksen noudattamatta jättämiseen, ellei asianmukainen oikeusviranomainen keskeytä tällaisen määrityksen tai päätöksen soveltamista.

15.13 ARTIKLA

Avoimuus

1. Jäljempänä olevien 27.1 (Julkaiseminen) ja 27.2 artiklan (Tietojen antaminen) mukaisesti ja muiden tietojen julkaisemista koskevien tämän luvun määräysten lisäksi kukin osapuoli tarjoaa julkisesti saataville

a) sääntelyviranomaisen tehtävät helposti saatavilla olevassa ja selkeässä muodossa, erityisesti jos vastuut on osoitettu useammalle kuin yhdelle elimelle;

b) sen yleisiin televiestintäverkkoihin ja -palveluihin liittyvät toimenpiteet, myös

   i) sen sääntelyviranomaisen säännöt sekä näiden sääntöjen perusta;

   ii) tariffit ja muut palveluita koskevat ehdot ja edellytykset;

   iii) teknisten rajapintojen eritelmät;

   iv) päätelaitteiden tai muiden laitteiden liittämistä yleiseen televiestintäverkkoon koskevat edellytykset;

   v) mahdolliset ilmoitus-, lupa-, rekisteröinti- tai lisenssivaatimukset; ja

c) tiedot standardeihin liittyvien toimenpiteiden valmistelusta, muuttamisesta ja hyväksymisestä vastaavista elimistä.

## 15.14 ARTIKLA

### Joustavuus

Osapuolet tunnustavat markkinakilpailun merkityksen, kun pyritään saavuttamaan televiestintäpalveluita koskevia oikeutettuja poliittisia tavoitteita. Tätä varten ja siinä määrin kuin lainsäädännössä tästä säädetään, kukin osapuoli voi pidättäytyä soveltamasta televiestintäpalveluihin sääntelyä, kun markkina-analyysin pohjalta todetaan, että tehokas kilpailu on saavutettu.

## 15.15 ARTIKLA

### Suhde muihin lukuihin

Jos tämä luku ja jokin muu luku ovat keskenään ristiriidassa, sovelletaan siltä osin tätä lukua.

KUUDESTOISTA LUKU

# SÄHKÖINEN KAUPANKÄYNTI

## 16.1 ARTIKLA

### Määritelmät

Tätä lukua sovellettaessa

**toimittamisella** tarkoitetaan tietokoneohjelmaa, tekstiä, videota, ääntä, äänitallennetta tai muuta digitaalisesti koodattua toimitusta; ja

**sähköisellä kaupankäynnillä** tarkoitetaan kaupankäyntiä joko yksinomaan televiestinnän välityksellä tai yhdistettynä muuhun tieto- ja viestintätekniikkaan.

16.2 ARTIKLA

Tavoite ja soveltamisala

1. Osapuolet tunnustavat, että sähköinen kauppa lisää talouskasvua ja kaupan mahdollisuuksia monilla aloilla, ja vahvistavat WTO:n sääntöjen sovellettavuuden sähköiseen kauppaan. Ne sopivat edistävänsä sähköistä kaupankäyntiä välillään tekemällä yhteistyötä erityisesti sähköisen kaupankäynnin alalla esille tulevissa tämän luvun piiriin kuuluvissa kysymyksissä.

2. Tällä luvulla ei määrätä osapuolelle velvollisuutta hyväksyä sähköisesti tapahtuva toimitus, lukuun ottamatta tämän sopimuksen jonkin muun määräyksen mukaisia osapuolta koskevia velvollisuuksia.

16.3 ARTIKLA

Sähköisten toimitusten tulli

1. Osapuoli ei saa määrätä sähköisesti tapahtuvalle toimitukselle tullia, maksua tai korvausta.

2. Selkeyden vuoksi todetaan että 1 kohdalla ei estetä osapuolta määräämästä sisäistä veroa tai muuta sisäistä maksua sähköisesti tapahtuvalle toimitukselle sillä edellytyksellä, että kyseinen vero tai maksu määrätään tämän sopimuksen kanssa yhteensopivasti.

16.4 ARTIKLA

Luottamus sähköiseen kaupankäyntiin

Kunkin osapuolen olisi otettava käyttöön tai pidettävä voimassa lainsäädäntöä, asetuksia tai hallinnollisia toimenpiteitä, joilla suojellaan sähköisen kaupankäynnin käyttäjien henkilötietoja, ja tehdessään näin ne ottavat asianmukaisesti huomioon niiden tämän kysymyksen kannalta merkittävien kansainvälisten järjestöjen, joiden jäsen kumpikin osapuoli on, antamat kansainväliset tietosuojastandardit.

16.5 ARTIKLA

Yleiset määräykset

Osapuolet ottavat huomioon sähköisen kaupankäynnin tarjoamat mahdollisuudet yhteiskunnan ja talouden kehityksen välineenä ja tunnustavat seuraavien merkityksen:

a) niiden kansallisten sääntelypuitteiden selkeyden, avoimuuden ja ennakoitavuuden merkitys sähköisen kaupankäynnin kehityksen mahdollisimman laajassa tukemisessa;

b) yhteentoimivuus, innovaatiot ja kilpailu sähköisen kaupankäynnin tukemisessa; ja

c) sähköisen kaupankäynnin helpottaminen pienissä ja keskisuurissa yrityksissä.

16.6 ARTIKLA

Sähköistä kaupankäyntiä koskeva vuoropuhelu

1. Osapuolet tunnustavat sähköisen kaupankäynnin maailmanlaajuisen luonteen ja sopivat pitävänsä yllä vuoropuhelua sähköisen kaupankäynnin esiin tuomista kysymyksistä, kuten seuraavista:

a) yleisölle annettujen sähköisten allekirjoitusten varmenteiden tunnustaminen ja rajatylittävien varmennepalveluiden helpottaminen;

b) välittävien palveluntarjoajien vastuu tiedon toimittamisen tai tallentamisen osalta;

c) ei-toivotun sähköisen kaupallisen viestinnän käsittely; ja

d) henkilötietojen suoja sekä kuluttajien ja yritysten suojelu harhaanjohtavilta ja vilpillisiltä toimintatavoilta sähköisen kaupankäynnin alalla.

2. Edellä olevan 1 kohdan mukainen vuoropuhelu voi tapahtua tietojenvaihtona osapuolten lainsäädännöstä, säännöistä ja muista näitä seikkoja koskevista toimenpiteistä sekä kokemusten jakamisena tällaisen lainsäädännön, sääntöjen ja muiden toimenpiteiden täytäntöönpanosta.

3. Osapuolet tunnustavat sähköisen kaupankäynnin maailmanlaajuisen luonteen ja vahvistavat, että aktiivinen osallistuminen monenvälisille foorumeille on tärkeää sähköisen kaupankäynnin kehityksen edistämiseksi.

16.7 ARTIKLA

Suhde muihin lukuihin

Mahdollisissa ristiriitatapauksissa tämän luvun ja tämän sopimuksen jonkin muun luvun määräysten välillä kyseisen muun luvun määräyksillä on etusija ristiriitaisuuden osalta.

SEITSEMÄSTOISTA LUKU

KILPAILUPOLITIIKKA

17.1 ARTIKLA

Määritelmät

Tätä lukua sovellettaessa

**yrityksen kilpailunvastaisella toimintatavalla** tarkoitetaan kilpailunvastaisia sopimuksia, kilpailijoiden yhdenmukaistettuja menettelytapoja tai sopimuksia, määräävässä markkina-asemassa olevan yrityksen kilpailunvastaisia toimintatapoja sekä yrityssulautumia, joilla on merkittäviä kilpailunvastaisia vaikutuksia; ja

**yleishyödyllisellä taloudellisella palvelulla** tarkoitetaan Euroopan unionin osalta palvelua, jota tavanomaisissa markkinaolosuhteissa toimiva yritys ei voi tyydyttävästi sekä hinnan, objektiivisten laatuperusteiden, jatkuvuuden ja palvelun saatavuuden osalta tarjota yleisen edun mukaisesti. Valtion on annettava yleistä taloudellista etua koskevien palveluiden tarjonta yhden tai useamman yrityksen hoidettavaksi julkisen palvelun sopimuksella, jossa määritellään kyseisten yritysten ja valtion velvollisuudet.

## 17.2 ARTIKLA

## Kilpailupolitiikka

1. Osapuolet tunnustavat vapaan ja vääristymättömän kilpailun merkityksen kauppasuhteissaan. Osapuolet tunnustavat, että yritysten kilpailunvastaiset toimintatavat voivat vääristää markkinoiden asianmukaista toimintaa ja vaarantaa kaupan vapauttamisesta saatavat edut.

2. Osapuolet toteuttavat soveltuvia toimenpiteitä kieltääkseen yritysten kilpailunvastaiset toimintatavat ja tunnustavat, että tällaiset toimenpiteet tukevat tämän sopimuksen tavoitteiden saavuttamista.

3. Osapuolet tekevät yhteistyötä asioissa, jotka liittyvät yritysten kilpailunvastaisten toimintatapojen kieltämiseen vapaakauppa-alueella Bonnissa 17 päivänä kesäkuuta 1999 *Euroopan yhteisöjen ja Kanadan hallituksen välisen kilpailulainsäädäntöjen soveltamisesta* tehdyn sopimuksen mukaisesti.

4. Edellä 2 kohdassa tarkoitettujen toimenpiteiden on oltava avoimuuden, syrjimättömyyden ja oikeudenmukaisen menettelyn periaatteiden mukaisia. Kilpailulainsäädännön soveltamiseen tehtävien poikkeusten on oltava avoimia. Osapuoli tarjoaa toisen osapuolen saataville julkista tietoa, joka koskee tällaisia sen kilpailulainsäädännössä vahvistettuja poikkeuksia.

## 17.3 ARTIKLA

### Kilpailupolitiikan soveltaminen yrityksiin

1. Osapuoli varmistaa, että 17.2 artiklan 2 kohdassa tarkoitettuja toimenpiteitä sovelletaan osapuoliin sen lainsäädännössä edellytetyssä laajuudessa.

2. Selkeyden vuoksi todetaan, että

a) Kanadan osalta säädös *Competition Act* (R.S.C. 1985, c. C-34) on sitova ja sitä sovelletaan Kanadan tai provinssin osalta valtion asiamieheen (*an agent of Her Majesty in right of Canada or of a province*), joka on yhtiö (*corporation*), sen harjoittamien kaupallisten toimien osalta todellisessa tai potentiaalisessa kilpailussa muiden henkilöiden kanssa siinä määrin kuin sitä sovellettaisiin, jos asiamies ei olisi valtion asiamies. Asiamiehiä voivat olla valtionyritykset, monopolit sekä yritykset, joille on myönnetty erityisoikeuksia, yksinoikeuksia tai etuoikeuksia; ja

b) Euroopan unionissa sovelletaan Euroopan unionin kilpailusääntöjä valtionyrityksiin, monopoleihin sekä yrityksiin, joille on myönnetty erityisoikeuksia tai yksinoikeuksia. Näitä sääntöjä sovelletaan kuitenkin yrityksiin, joille on siirretty yleishyödyllisen taloudellisen palvelun hoitaminen tai jotka ovat luoteeltaan tuloja tuottavia monopoleja, siinä määrin kuin näiden sääntöjen soveltamisella ei oikeudellisesti tai tosiasiallisesti estetä niille määrättyjen erityistehtävien toteuttamista.

## 17.4 ARTIKLA

## Riitojen ratkaiseminen

Mihinkään tässä luvussa ei sovelleta minkäänlaista tämän sopimuksen nojalla tapahtuvaa riitojen ratkaisemista.

KAHDEKSASTOISTA LUKU

# VALTIONYRITYKSET, MONOPOLIT JA YRITYKSET, JOILLE ON MYÖNNETTY ERITYISOIKEUKSIA TAI ETUOIKEUKSIA

## 18.1 ARTIKLA

### Määritelmät

Tätä lukua sovellettaessa

**tämän sopimuksen piiriin kuuluvalla elimellä** tarkoitetaan

a) monopolia;

b) tavaran tai palvelun tarjoajaa, jos kyseessä on yksi harvoista tavaran tai palveluiden tarjoajista, joille osapuoli on virallisesti tai käytännössä antanut luvan tai jotka osapuoli on perustanut, ja jos osapuoli olennaisilta osin estää alueellaan tällaisten tarjoajien välisen kilpailun;

c) kaikkia elimiä, joille osapuoli on virallisesti tai käytännössä myöntänyt erityisoikeuksia tai etuoikeuksia jonkin tavaran tai palvelun tarjoamiseen, mikä olennaisesti vaikuttaa kaikkien muiden yritysten mahdollisuuteen tarjota samaa tavaraa tai palvelua samalla maantieteellisellä alueella olennaisilta osin vastaavissa olosuhteissa ja antaa elimelle mahdollisuuden välttää kokonaan tai osittain kilpailupaineita tai markkinoiden rajoituksia[26]; tai

d) valtionyrityksiä;

**nimeämisellä** tarkoitetaan monopolin perustamista tai sallimista tai monopolin alan laajentamista uuteen tavaraan tai palveluun;

**kaupallisten näkökohtien mukaisuudella** tarkoitetaan tavanomaisten yritystoiminnan käytäntöjen mukaisuutta yksityisomistuksessa olevassa yrityksessä kyseisellä toimialalla; ja

**syrjimättömällä kohtelulla** tarkoitetaan tässä sopimuksessa vahvistetuista kansallisesta kohtelusta ja suosituimmuuskohtelusta parempaa.

**26** Selkeyden vuoksi todetaan, että toimiluvan myöntäminen rajoitetulle määrälle yrityksiä puolueettomien, suhteellisten ja syrjimättömien perusteiden mukaisesti, kun kyseessä on rajallisten voimavarojen jakaminen, ei sinänsä muodosta erityisoikeutta.

18.2 ARTIKLA

Soveltamisala

1. Osapuolet vahvistavat oikeutensa ja velvollisuutensa, jotka ovat GATT 1994 -sopimuksen XVII artiklan 1–3 kohdan, *tullitariffeja ja kauppaa koskevan yleissopimuksen 1994 XVII artiklan tulkinnasta tehdyn sopimuksen* ja GATS-sopimuksen VIII artiklan 1 ja 2 kohdan mukaisia; nämä sisällytetään tähän sopimukseen ja otetaan osaksi sitä.

2. Tätä lukua ei sovelleta osapuolen toteuttamiin valtion käyttöön tarkoitettuihin tavara- ja palveluhankintoihin, joita ei ole tarkoitettu edelleen kaupallisesti myytäviksi taikka tavaroiden tai palvelujen tarjoamiseksi kaupalliseen myyntiin, riippumatta siitä, kuuluuko hankinta 19.2 artiklassa (Soveltamisala) tarkoitettuihin ’tämän sopimuksen piiriin kuuluviin hankintoihin’.

3. Jäljempänä olevia 18.4 ja 18.5 artiklaa ei sovelleta 8.2 (Soveltamisala) ja 9.2 artiklassa (Soveltamisala) vahvistettuihin toimialoihin.

4. Jäljempänä olevia 18.4 ja 18.5 artiklaa ei sovelleta tämän sopimuksen piiriin kuuluvan elimen toimenpiteeseen, jos liitteessä I, II tai III olevassa osapuolen luettelossa esitettyä osapuolen varausta kansallisen kohtelun tai suosituimmuuskohtelun osalta sovellettaisiin, jos saman toimenpiteen olisi ottanut käyttöön tai pitänyt voimassa kyseinen osapuoli.

18.3 ARTIKLA

Valtionyritykset, monopolit ja yritykset, joille on myönnetty erityisoikeuksia tai etuoikeuksia

1. Rajoittamatta tässä sopimuksessa vahvistettuja osapuolten oikeuksia ja velvollisuuksia mikään tässä luvussa ei estä osapuolta nimeämästä tai ylläpitämästä valtionyritystä tai monopolia tai myöntämästä yritykselle erityis- tai yksinoikeuksia.

2. Osapuoli ei vaadi tai rohkaise tämän sopimuksen piiriin kuuluvaa elintä toimimaan tavalla, joka ei ole yhteensopiva tämän sopimuksen kanssa.

18.4 ARTIKLA

Syrjimätön kohtelu

1. Kukin osapuoli varmistaa, että sen alueella tämän sopimuksen piiriin kuuluva elin myöntää tämän sopimuksen piiriin kuuluvalle sijoitukselle, toisen osapuolen tavaralle tai toisen osapuolen palveluntarjoajalle syrjimättömän kohtelun tavaran tai palvelun oston tai myynnin yhteydessä.

2. Jos 18.1 artiklan ensimmäisessä kohdassa annetun ’tämän sopimuksen piiriin kuuluvan elimen’ määritelmän b–d alakohdassa kuvattu sopimuksen piiriin kuuluva elin toimii 18.5 artiklan 1 kohdan mukaisesti, osapuolen, jonka alueella sopimuksen piiriin kuuluva elin sijaitsee, katsotaan toimivan 1 kohdassa vahvistettujen velvollisuuksien mukaisesti kyseisen tämän sopimuksen piiriin kuuluvan elimen osalta.

18.5 ARTIKLA

Kaupalliset näkökohdat

1. Kukin osapuoli varmistaa, että sen alueella tämän sopimuksen piiriin kuuluva elin toimii kaupallisten näkökohtien mukaisesti ostaessaan tai myydessään tavaroita, myös hinnan, laadun, saatavuuden, markkinoitavuuden, kuljetuksen ja muiden osto- tai myyntiehtojen osalta, ja ostaessaan tai tarjotessaan palveluita, myös silloin kun tavarat tai palvelut tarjotaan toisen osapuolen sijoittajan sijoitukseen tai tällainen sijoitus tarjoaa ne.

2. Sillä edellytyksellä, että tämän sopimuksen piiriin kuuluvan elimen toiminta on 18.4 artiklan ja seitsemännentoista luvun (Kilpailupolitiikka) mukaista, 1 kohtaan sisältyvää velvollisuutta ei sovelleta,

a) kun kyseessä on monopoli, sen tarkoituksen saavuttamiseen, jota varten monopoli on perustettu tai jota varten erityisoikeudet tai etuoikeudet on myönnetty, kuten julkisen palvelun velvoite tai aluekehitys; tai

b) kun kyseessä on valtionyritys, sen julkisen tehtävän täyttämiseen.

YHDEKSÄSTOISTA LUKU

JULKISET HANKINNAT

19.1 ARTIKLA

Määritelmät

Tätä lukua sovellettaessa

**kaupallisilla tavaroilla tai palveluilla** tarkoitetaan sellaisia tavaroita tai palveluja, joita yleensä myydään tai tarjotaan myytäviksi kaupallisilla markkinoilla julkishallinnon ulkopuolisille ostajille julkishallinnon ulkopuolisiin tarkoituksiin ja joita tavanomaisesti ostavat tällaiset asiakkaat;

**rakennusalan palvelulla** tarkoitetaan palvelua, jonka tavoitteena on toteuttaa millä tahansa tavalla jokin Yhdistyneiden kansakuntien väliaikaisen yhteisen tuoteluokituksen, jäljempänä ’CPC-luokitus’, alajaksossa 51 tarkoitettu maa- ja vesirakentamiseen tai rakennusten rakentamiseen liittyvä työsuorite;

**sähköisellä huutokaupalla** tarkoitetaan iteraatioprosessia, jossa toimittajat käyttävät sähköisiä välineitä uusien hintojen tai tarjouksen määrällisesti esitettävien, arviointiperusteisiin liittyvien muiden tekijöiden kuin hinnan tai molempien esittämiseen, minkä perusteella tarjoukset asetetaan järjestykseen tai niiden järjestystä muutetaan;

ilmauksilla **kirjallisesti** tai **kirjallisena/kirjallisina** tarkoitetaan mitä tahansa sanallista ilmaisua tai numeroilmaisua, joka voidaan lukea, toistaa ja tuoda julki myöhemmin. Se voi sisältää sähköisesti lähetettyjä ja tallennettuja tietoja;

**suljetulla tarjouspyyntömenettelyllä** tarkoitetaan hankintamenettelyä, jossa hankintayksikkö ottaa yhteyttä valitsemaansa toimittajaan tai valitsemiinsa toimittajiin;

**toimenpiteellä** tarkoitetaan mitä tahansa lakia, määräystä, menettelyä, hallinnollista ohjetta tai käytäntöä tai hankintayksikön toimintaa, joka liittyy tämän sopimuksen soveltamisalaan kuuluvaan hankintaan;

**kestoluettelolla** tarkoitetaan luetteloa toimittajista, jotka hankintayksikön mukaan täyttävät kyseiseen luetteloon osallistumista koskevat edellytykset, ja jota hankintayksikkö aikoo käyttää useammin kuin kerran;

**aiottua hankintaa koskevalla ilmoituksella** tarkoitetaan ilmoitusta, jonka hankintayksikkö julkaisee ja jossa kiinnostuneita toimittajia pyydetään jättämään osallistumishakemus tai tarjous tai molemmat;

**vastikkeilla** tarkoitetaan kaikkia ehtoja tai sitoumuksia, joilla pyritään edistämään paikallista kehitystä tai parannetaan osapuolen maksutasetta esimerkiksi kotimaisuusasteen, teknologian lisensioinnin, sijoitusten, vastakauppojen tai muun vastaavanlaisen toimen tai vaatimuksen avulla;

**avoimella tarjouspyyntömenettelyllä** tarkoitetaan hankintamenettelyä, jossa kaikki kiinnostuneet toimittajat voivat jättää tarjouksen;

**henkilöllä** tarkoitetaan 1.1 artiklassa (Yleisesti sovellettavat määritelmät) määriteltyä henkilöä;

**hankintayksiköllä** tarkoitetaan yksikköä, joka tämän luvun osalta kuuluu osapuolen markkinoillepääsyluettelon liitteen 19-1, 19-2 tai 19-3 piiriin;

**edellytykset täyttävällä toimittajalla** tarkoitetaan toimittajaa, joka hankintayksikön mukaan täyttää osallistumisedellytykset;

**valikoivalla tarjouspyyntömenettelyllä** tarkoitetaan hankintamenettelyä, jossa hankintayksikkö pyytää ainoastaan edellytykset täyttäviä toimittajia jättämään tarjouksen;

**palveluihin** luetaan mukaan rakennusalan palvelut, ellei toisin täsmennetä;

**standardilla** tarkoitetaan virallisen elimen hyväksymää asiakirjaa, joka sisältää yleistä ja toistuvaa käyttöä varten tavaroita tai palveluita tai niihin liittyviä prosesseja ja tuotantomenetelmiä koskevia sääntöjä tai ohjeita tai niiden ominaisuuksien kuvauksen, joiden noudattaminen ei ole pakollista. Siihen voi myös sisältyä tai se voi yksinomaan käsitellä termistöön, tunnuksiin, pakkaukseen tai merkintöihin liittyviä vaatimuksia, jotka koskevat tavaraa, palvelua tai prosessia taikka tuotantomenetelmää;

**toimittajalla** tarkoitetaan henkilöä tai henkilöryhmää, joka tarjoaa tai voisi tarjota tavaroita tai palveluja; ja

**teknisellä eritelmällä** tarkoitetaan tarjouspyyntömenettelyn vaatimusta, jossa

a) esitetään hankittavan tavaran tai palvelun ominaisuudet, kuten laatu, käyttöominaisuudet, turvallisuus ja mitat tai prosessit ja menetelmät niiden valmistamiseksi tai tarjoamiseksi; tai

b) käsitellään termistöön, tunnuksiin, pakkaukseen tai merkintöihin liittyviä vaatimuksia, jotka koskevat tavaraa tai palvelua.

19.2 ARTIKLA

Soveltamisala ja kattavuus

*Tämän luvun soveltaminen*

1. Tätä lukua sovelletaan kaikkiin tämän sopimuksen soveltamisalaan liittyviin julkisiin hankintoihin riippumatta siitä, tehdäänkö ne täysin tai osittain sähköisin keinoin.

2. Tässä luvussa tämän sopimuksen soveltamisalaan kuuluvalla hankinnalla tarkoitetaan hankintaa julkishallinnon tarkoituksiin seuraavasti:

a) kyseessä on tavaran, palvelun tai niiden yhdistelmän hankinta

   i) kunkin osapuolen markkinoillepääsyluettelon liitteissä tämän luvun osalta täsmennetyn mukaisesti; ja

   ii) kyseistä tavaraa, palvelua tai niiden yhdistelmää ei ole hankittu kaupalliseen myyntiin tai jälleenmyyntiin tai käytettäväksi tavaran tuotannossa tai palvelun tarjoamisessa myyntiin tai jälleenmyyntiin;

b) hankinta tapahtuu sopimusperusteisesti esimerkiksi ostamalla, leasing-menettelyllä, vuokraamalla tai osamaksulla hankkimalla osto-optioin tai ilman niitä;

c) 6–8 kohdan mukaisesti arvioitu hankinnan arvo on vähintään osapuolen markkinoillepääsyluettelon liitteissä tämän luvun osalta vahvistetun sovellettavan kynnysarvon suuruinen sillä hetkellä, kun ilmoitus julkaistaan 19.6 artiklan mukaisesti;

d) kyseessä on hankintayksikön suorittama hankinta; ja

e) hankintaa ei ole muutoin jätetty soveltamisalan ulkopuolelle joko jäljempänä 3 kohdassa tai osapuolen markkinoillepääsyluettelon liitteissä tämän luvun osalta.

3. Jollei osapuolen markkinoillepääsyluettelon liitteissä tämän luvun osalta toisin määrätä, tätä lukua ei sovelleta seuraaviin:

a) maan, rakennusten tai muun kiinteän omaisuuden tai niitä koskevien oikeuksien hankinta tai vuokraus;

b) muut kuin sopimusoikeudelliset sopimukset tai osapuolen antama mikä tahansa tuki, mukaan lukien yhteistyösopimukset, avustukset, lainat, pääomanlisäykset, takuut ja verokannustimet;

c) finanssihallinto- tai talletuspalvelujen, säänneltyjen rahoituslaitosten selvitys- ja hallintopalvelujen tai julkisen velan, myös lainojen, valtionobligaatioiden, velkasitoumusten ja muiden arvopapereiden, myyntiin, lunastukseen ja jakeluun liittyvien palveluiden hankinta tai ostaminen;

d) julkiset työsopimukset;

e) hankinnat, jotka tehdään

i) kansainvälisen avun, kehitysapu mukaan lukien, antamista varten;

ii) jonkin sellaiseen kansainväliseen sopimukseen kuuluvan menettelyn tai edellytyksen mukaisesti, joka liittyy joukkojen sijoittamiseen tai hankkeeseen, joka hankkeen allekirjoittaneiden valtioiden on tarkoitus toteuttaa yhdessä; tai

iii) jonkin kansainväliseen järjestöön liittyvän menettelyn tai edellytyksen mukaisesti tai kansainvälisillä avustuksilla, lainoilla tai muulla tuella rahoitettuna, jos sovellettava menettely tai edellytys olisi ristiriidassa tämän luvun kanssa.

4. Tämän luvun piiriin kuuluvaa hankintaa on kaikki hankinta, joka kuuluu Kanadan ja Euroopan unionin markkinoillepääsyluettelon piiriin; näissä luetteloissa vahvistetaan kunkin osapuolen sitoumukset seuraavasti:

a) liitteessä 19-1 keskushallinnon yksiköt, joiden hankinnat kuuluvat tämän luvun soveltamisalaan;

b) liitteessä 19-2 keskushallintoa alemman tason yksiköt, joiden hankinnat kuuluvat tämän luvun soveltamisalaan;

c) liitteessä 19-3 kaikki muut yksiköt, joiden hankinnat kuuluvat tämän luvun soveltamisalaan;

d) liitteessä 19-4 tämän luvun soveltamisalaan kuuluvat tavarat;

e) liitteessä 19-5 tämän luvun soveltamisalaan kuuluvat muut palvelut kuin rakennuspalvelut;

f) liitteessä 19-6 tämän luvun soveltumisalaan kuuluvat rakennuspalvelut;

g) liitteessä 19-7 mahdolliset yleiset huomautukset; ja

h) liitteessä 19-8 tämän luvun julkaisemiseen käytettävät keinot.

5. Jos hankintayksikkö tämän sopimuksen soveltamisalaan kuuluvan hankinnan yhteydessä pyytää henkilöä, joka ei kuulu osapuolen markkinoillepääsyluettelon liitteiden piiriin tämän luvun osalta, tekemään hankinnan tiettyjen vaatimusten mukaisesti, tällaisiin vaatimuksiin sovelletaan 19.4 artiklaa soveltuvin osin.

*Arvonmääritys*

6. Arvioidessaan hankinnan arvoa sen varmistamiseksi, onko kyseessä tämän sopimuksen piiriin kuuluva hankinta, hankintayksikkö

a) ei saa jakaa hankintaa erillisiin hankintoihin eikä valita tai käyttää tiettyä arvonmääritysmenetelmää hankinnan jättämiseksi kokonaan tai osittain tämän sopimuksen soveltamisalan ulkopuolelle; ja

b) sisällyttää, riippumatta siitä, onko hankinta myönnetty yhdelle tai usealle toimittajalle, hankinnan arvioidun enimmäiskokonaismäärän hankinnan koko keston ajalta ottaen huomioon kaikenlaiset hyvitykset, kuten seuraavat:

   i) palkkiot, maksut, komissiot ja korot; ja

ii) jos hankintaan on mahdollista sisällyttää optioita, näiden optioiden kokonaisarvo.

7. Jos yksi hankintakokonaisuus johtaa useamman kuin yhden sopimuksen tekemiseen tai sopimuksen osittamiseen, jäljempänä ’jaksotetut sopimukset’, kokonaisarvon arvioidun enimmäismäärän laskentaperusteena on

a) viimeisten kahdentoista kuukauden aikana tai hankintayksikön edellisen verovuoden aikana tehtyjen saman tavara- tai palvelulajin jaksotettujen sopimusten arvo oikaistuna, jos mahdollista, seuraavien kahdentoista kuukauden aikana tehtävien tavara- tai palveluhankintojen laatua tai arvoa koskevien ennakoitujen muutosten huomioon ottamiseksi; tai

b) alkuperäisen sopimuksen tekemistä seuraavien kahdentoista kuukauden aikana tai hankintayksikön verovuoden aikana tehtävien saman tavara- tai palvelulajin jaksotettujen sopimusten arvioitu arvo.

8. Jos kyseessä on tavaran tai palvelun hankkiminen leasingmenettelyllä, vuokraamalla tai osamaksulla tai jos hankinnan kokonaishintaa ei määritellä, arvonmääritysperusteena

a) on määräaikaisten

i) enintään kahdentoista kuukauden pituisten sopimusten osalta kestonaikainen kokonaisarvon arvioitu enimmäismäärä; tai

ii) yli kahdentoista kuukauden pituisten sopimusten osalta kokonaisarvon arvioitu enimmäismäärä, johon sisältyy mahdollinen arvioitu jäännösarvo;

b) on määräämättömäksi ajaksi tehtyjen sopimusten kuukautta kohti erääntyvien maksuerien arvioitu arvo 48-kertaisena; ja

c) käytetään b alakohtaa, kun on epävarmaa, onko sopimus määräaikainen.

## 19.3 ARTIKLA

## Turvallisuus ja yleiset poikkeukset

1. Minkään tähän lukuun sisältyvän ei voida tulkita estävän osapuolta toteuttamasta toimea tai pitämästä salassa tietoa, joita se pitää keskeisten turvallisuusetujensa suojelemisen kannalta välttämättöminä ja jotka liittyvät

a) aseiden, ampuma-[27] tai sotatarvikkeiden hankkimiseen

b) kansallisen turvallisuuden kannalta välttämättömiin hankintoihin; tai

c) tai kansalliseen puolustukseen.

[27] Tämän artiklan ilmauksen ’ampumatarvikkeet’ katsotaan vastaavan ilmausta ’ammukset’.

2. Edellyttäen, ettei toimenpiteitä sovelleta tavalla, joka merkitsisi mielivaltaista tai perusteetonta syrjintää osapuolten kesken samanlaisten olosuhteiden vallitessa tai kansainvälisen kaupan peiteltyä rajoittamista, minkään tämän luvun määräyksen ei voida tulkita estävän osapuolta ottamasta käyttöön tai pitämästä voimassa toimenpiteitä, jotka

a) ovat tarpeen julkisen moraalin, yleisen järjestyksen tai turvallisuuden suojelemiseksi;

b) ovat tarpeen ihmisten, eläinten tai kasvien elämän tai terveyden suojelemiseksi;

c) ovat tarpeen teollis- ja tekijänoikeuksien suojelemiseksi; tai

d) liittyvät vammaisten henkilöiden, hyväntekeväisyysjärjestöjen tai vankityövoiman valmistamiin tavaroihin tai näiden tarjoamiin palveluihin.

19.4 ARTIKLA

Yleiset periaatteet

*Syrjimättömyys*

1. Kukin osapuoli ja sen hankintayksiköt myöntävät kaikkien sopimuksen piiriin kuuluvia hankintoja koskevien toimenpiteiden osalta välittömästi ja ehdoitta toisen osapuolen tavaroille ja palveluille sekä tällaisia tavaroita ja palveluja tarjoaville toisen osapuolen toimittajille vähintään yhtä edullisen kohtelun kuin osapuoli ja sen hankintayksiköt myöntävät omille tavaroilleen, palveluilleen ja toimittajilleen. Selkeyden vuoksi todetaan, että tällaiseen kohteluun sisältyy

a) Kanadassa yhtä edullinen kohtelu kuin se kohtelu, jonka provinssi tai territorio, sen hankintayksiköt mukaan luettuina, myöntää kyseisen provinssin tai territorion tavaroille ja palveluille ja kyseisessä provinssissa tai territoriossa sijaitseville tarjoajille; ja

b) Euroopan unionissa yhtä edullinen kohtelu kuin se kohtelu, jonka jäsenvaltio tai jäsenvaltion keskushallintotason alapuolinen alue, sen hankintayksiköt mukaan luettuina, myöntää, tapauksen mukaan, kyseisen jäsenvaltion tai jäsenvaltion keskushallintotason alapuolisen alueen tavaroille ja palveluille ja jäsenvaltiossa tai jäsenvaltion keskushallintotason alapuolisella alueella sijaitseville tarjoajille;

2. Osapuoli ja sen hankintayksiköt eivät saa minkään tämän sopimuksen soveltamisalaan kuuluvaa hankintaa koskevan toimenpiteen osalta

a) kohdella alueelle sijoittautunutta toimittajaa epäedullisemmin kuin toista alueelle sijoittautunutta toimittajaa sen ulkomaisten sidosten tai ulkomaisen omistuksen osuuden perusteella; tai

b) kohdella alueelle sijoittautunutta toimittajaa syrjivästi sillä perusteella, että kyseisen toimittajan tiettyä hankintaa varten tarjoamat tavarat tai palvelut ovat toisen osapuolen tavaroita tai palveluja.

*Sähköisten välineiden käyttö*

3. Kun tämän sopimuksen soveltamisalaan kuuluva hankinta toteutetaan sähköisiä välineitä käyttäen, hankintayksikkö

a) varmistaa, että hankinta toteutetaan käyttäen yleisesti saatavilla olevia ja muiden yleisesti saatavilla olevien tietoteknisten järjestelmien ja ohjelmistojen kanssa yhteentoimivia tietotekniikkajärjestelmiä ja -ohjelmistoja, tietojen todentamiseen ja salaamiseen käytettävät järjestelmät ja ohjelmistot mukaan luettuina; ja

b) ylläpitää mekanismeja, joilla varmistetaan osallistumishakemusten ja tarjousten koskemattomuus, vahvistetaan niiden saapumisaika sekä estetään asiaton päästy niihin.

*Hankinnan toteuttaminen*

4. Hankintayksikkö toteuttaa tämän sopimuksen piiriin kuuluvan hankinnan avoimella ja puolueettomalla tavalla siten, että

a) noudatetaan tätä lukua ja käytetään esimerkiksi avointa, valikoivaa tai suljettua tarjouspyyntömenettelyä;

b) vältetään eturistiriidat; ja

c) estetään korruptio.

*Alkuperäsäännöt*

5. Yksikään osapuoli ei tämän sopimuksen soveltamisalaan kuuluvan hankinnan yhteydessä saa soveltaa toisen osapuolen tuomiin tavaroihin tai tarjoamiin palveluihin alkuperäsääntöjä, jotka eroavat niistä alkuperäsäännöistä, joita kyseinen osapuoli soveltaa samaan aikaan tavanomaisessa kaupankäynnissä samanlaisten tavaroiden tuontiin tai palvelujen hankintaan tältä osapuolelta.

*Vastikkeet*

6. Tämän sopimuksen piiriin kuuluvan hankinnan osalta osapuoli ja sen hankintayksiköt eivät saa tavoitella, ottaa huomioon, määrätä tai panna täytäntöön mitään vastiketta.

*Toimenpiteet, jotka eivät koske hankintaa*

7. Edellä olevaa 1 ja 2 kohtaa ei sovelleta tulleihin eikä mihinkään tuonnin yhteydessä kannettaviin tai tuontiin liittyviin maksuihin, tullien ja maksujen kantamismenettelyyn eikä muihin tuontisäännöksiin ja -muodollisuuksiin tai palvelujen kauppaa koskeviin toimenpiteisiin lukuun ottamatta tämän sopimuksen piiriin kuuluvia hankintoja koskevia toimenpiteitä.

## 19.5 ARTIKLA

## Hankintajärjestelmästä tiedottaminen

1. Kukin osapuoli

a) julkaisee viipymättä kaikki tämän sopimuksen soveltamisalaan kuuluvia hankintoja koskevat lait, määräykset, oikeuden päätökset, yleisesti sovellettavaksi tarkoitetut hallinnolliset päätökset, sopimusten vakioehdot, joista säädetään laissa tai asetuksessa ja jotka on otettu viitteeksi ilmoituksiin ja tarjouspyyntöasiakirjoihin, ja menettelyt sekä kaikkien näiden mahdolliset muutokset virallisessa sähköisessä julkaisussa tai paperijulkaisussa, jota levitetään laajasti ja joka on helposti yleisön saatavilla; ja

b) antaa näistä pyydettäessä selvityksen toiselle osapuolelle.

2. Kukin osapuoli luettelee markkinoillepääsyluettelonsa liitteessä 19-8

a) sähköiset julkaisut tai paperijulkaisut, joissa se julkaisee 1 kohdassa kuvatut tiedot;

b) sähköiset julkaisut tai paperijulkaisut, joissa se julkaisee 19.6 artiklassa, 19.8 artiklan 7 kohdassa ja 19.15 artiklan 2 kohdassa edellytetyt ilmoitukset; ja

c) sen verkkosivuston osoitteen tai osoitteet, jossa osapuoli julkaisee

i) julkisia hankintoja koskevat tilastonsa 19.15 artiklan 5 kohdan mukaisesti; tai

ii) myönnettyjä sopimuksia koskevat ilmoituksensa 19.15 artiklan 6 kohdan mukaisesti.

3. Kukin osapuoli ilmoittaa viipymättä julkisia hankintoja käsittelevälle komitealle kaikista liitteessä 19-8 lueteltuihin osapuolen tietoihin tehtävistä muutoksista.

19.6 ARTIKLA

Ilmoitukset

*Aiottua hankintaa koskeva ilmoitus*

1. Hankintayksikkö julkaisee kunkin tämän sopimuksen piiriin kuuluvan hankinnan osalta aiottua hankintaa koskevan ilmoituksen, paitsi jos kyse on 19.12 artiklassa kuvatuista olosuhteista.

Aiottua hankintaa koskevan ilmoituksen on oltava välittömästi saatavilla sähköisesti ja maksutta keskitetystä palvelupisteestä, ellei 2 kohdasta muuta johdu. Ilmoitukset voidaan myös julkaista soveltuvassa paperijulkaisussa, jota levitetään laajasti, ja ilmoitusten on oltava helposti yleisön saatavilla ainakin ilmoituksessa ilmoitetun ajanjakson päättymiseen saakka.

Kukin osapuoli ilmoittaa asianmukaisen paperijulkaisun ja sähköisen välineen liitteessä 19-8.

2. Osapuoli voi soveltaa enintään viiden vuoden siirtymäaikaa tämän sopimuksen voimaantulosta liitteiden 19-2 ja 19-3 piiriin kuuluviin yksiköihin, jotka eivät ole valmiita siirtymään 1 kohdassa tarkoitettuun keskitettyyn palvelupisteeseen. Näiden yksiköiden on tällaisen siirtymäkauden ajan toimitettava aiottua hankintaa koskevat ilmoituksensa, jos ne ovat saatavilla sähköisesti, linkkien kautta yhteysverkkosivulla, joka on saatavilla maksutta ja joka on lueteltu liitteessä 19-8.

3. Jollei tässä luvussa muuta määrätä, kunkin aiottua hankintaa koskevan ilmoituksen on sisällettävä seuraavat tiedot:

a) hankintayksikön nimi ja osoite ja muut tiedot, joita tarvitaan yhteyden ottamiseen hankintayksikköön ja hankinta-asiakirjojen hankkimiseen, tarvittaessa myös niiden hintatiedot ja maksuehdot;

b) hankinnan kuvaus, joka sisältää muun muassa hankittavien tavaroiden tai palvelujen luonteen ja määrän tai, jos määrä ei ole tiedossa, arvioidun määrän;

c) jaksotettujen sopimusten osalta arvio tulevia aiottuja hankintoja koskevien ilmoitusten julkaisuajankohdasta, jos mahdollista;

d) mahdollisten vaihtoehtojen kuvaus;

e) aikataulu tavaroiden tai palvelujen toimittamiselle tai sopimuksen kesto;

f) käytettävä hankintamenetelmä ja tieto siitä, liittyykö menetelmään neuvotteluja tai sähköinen huutokauppa;

g) tarvittaessa osoite ja hankintaan osallistumista koskevien hakemusten viimeinen jättöpäivä;

h) tarjousten toimitusosoite ja viimeinen jättöpäivä;

i) kieli tai kielet, jolla tai joilla tarjoukset tai osallistumishakemukset voidaan jättää, jos ne voidaan jättää kielellä, joka on muu kuin hankintayksikön osapuolen virallinen kieli;

j) luettelo ja lyhyt kuvaus kaikista toimittajiin sovellettavista osallistumisedellytyksistä, mukaan luettuina toimittajilta edellytettäviä asiakirjoja tai todistuksia koskevat vaatimukset, ellei tällaisia vaatimuksia ole ilmoitettu tarjouspyyntöasiakirjoissa, jotka on saatettu kaikkien kiinnostuneiden toimittajien saataville samanaikaisesti aiottua hankintaa koskevan ilmoituksen kanssa;

k) toimittajien valintaperusteet ja mahdolliset rajoitukset niiden toimittajien määrään, jotka voivat jättää tarjouksen, jos hankintayksikkö aikoo 19.8 artiklan mukaisesti pyytää rajallisen määrän edellytykset täyttäviä toimittajia jättämään tarjouksen; ja

l) osoitus siitä, että hankinta kuuluu tämän luvun piiriin.

*Ilmoituksen tiivistelmä*

4. Hankintayksikkö julkaisee jokaisesta aiotusta hankinnasta helposti saatavilla olevan ilmoituksen tiivistelmän englanniksi tai ranskaksi samaan aikaan aiottua hankintaa koskevan ilmoituksen kanssa. Ilmoituksen tiivistelmän on sisällettävä ainakin seuraavat tiedot:

a) hankinnan kohde;

b) tarjousten viimeinen jättöpäivä tai, tapauksen mukaan, hankintaan osallistumista tai kestoluetteloon sisällyttämistä koskevan hakemuksen viimeinen jättöpäivä; ja

c) osoite, josta hankinta-asiakirjoja voi pyytää.

*Suunniteltua hankintaa koskeva ilmoitus*

5. Hankintayksiköitä kannustetaan julkaisemaan sähköisesti ja liitteessä 19-8 luetellussa paperijulkaisussa, jos se on käytössä, mahdollisimman aikaisin kunakin verovuonna ilmoitukset tulevista hankintasuunnitelmista, jäljempänä ’suunniteltua hankintaa koskeva ilmoitus’. Suunniteltua hankintaa koskeva ilmoitus on julkaistava myös liitteessä 19-8 luetellun keskitetyn palvelupisteen välityksellä, ellei 2 kohdasta muuta johdu. Suunniteltua hankintaa koskevassa ilmoituksessa olisi mainittava hankinnan kohde ja aiottua hankintaa koskevan ilmoituksen suunniteltu julkaisupäivä.

6. Liitteen 19-2 tai 19-3 piiriin kuuluva hankintayksikkö voi käyttää suunniteltua hankintaa koskevaa ilmoitusta ilmoituksena aiotusta hankinnasta, jos se sisältää kaikki hankintayksikön saatavilla olevat 3 kohdassa tarkoitetut tiedot ja jos siinä pyydetään kiinnostuneita toimittajia ilmaisemaan hankintayksikölle kiinnostuksensa kyseistä hankintaa kohtaan.

19.7 ARTIKLA

Osallistumisedellytykset

1. Hankintayksikkö rajaa hankintaan osallistumisen edellytykset niihin, jotka ovat välttämättömiä sen varmistamiseksi, että toimittajalla on lainsäädännölliset ja rahoitukselliset valmiudet sekä kaupalliset ja tekniset kyvyt toteuttaa asianomainen hankinta.

2. Vahvistaessaan osallistumisedellytykset hankintayksikkö

a) ei saa asettaa toimittajan hankintaan osallistumisen edellytykseksi sitä, että tietyn osapuolen hankintayksikkö on aiemmin myöntänyt kyseiselle toimittajalle yhden tai useamman sopimuksen;

b) voi edellyttää asianmukaista aiempaa kokemusta, jos se on oleellista hankinnan vaatimusten täyttämiseksi; ja

c) ei saa asettaa hankinnan edellytykseksi osapuolen alueella hankittua aikaisempaa kokemusta.

3. Arvioidessaan sitä, täyttääkö toimittaja osallistumisedellytykset, hankintayksikkö

a) arvioi toimittajan taloudellisia valmiuksia sekä kaupallisia ja teknisiä kykyjä tämän liiketoiminnan perusteella sekä hankintayksikön osapuolen alueella että sen ulkopuolella; ja

b) perustaa arvionsa edellytyksiin, jotka se on etukäteen maininnut ilmoituksissa tai tarjouspyyntöasiakirjoissa.

4. Jos on olemassa asiaa tukevia todisteita, osapuoli ja sen hankintayksiköt voivat hylätä toimittajan muun muassa seuraavin perustein:

a) konkurssi;

b) väärät ilmoitukset;

c) aiemmasta sopimuksesta tai aiemmista sopimuksista johtuvien oleellisten vaatimusten tai velvollisuuksien täyttämisen merkittävä tai jatkuva laiminlyönti;

d) vakavista rikoksista tai muista vakavista rikkomuksista saadut lopulliset tuomiot;

e) ammatillinen laiminlyönti tai toiminta tai toiminnan puute, joka vaikuttaa haitallisesti toimittajan kaupalliseen luotettavuuteen; tai

f) verojen laiminlyönti.

19.8 ARTIKLA

Toimittajien kelpuuttaminen

*Rekisteröintijärjestelmät ja kelpuuttamismenettelyt*

1. Osapuoli ja sen hankintayksiköt voivat pitää yllä toimittajien rekisteröintijärjestelmää, johon kiinnostuneita toimittajia pyydetään rekisteröitymään ja antamaan tiettyjä tietoja.

2. Kukin osapuoli varmistaa, että

a) sen hankintayksiköt pyrkivät yhtenäistämään kelpuuttamismenettelyjään; ja

b) sen hankintayksiköt pyrkivät yhtenäistämään rekisteröintijärjestelmiään, jos ne ylläpitävät tällaisia järjestelmiä.

3. Osapuoli ja sen hankintayksiköt eivät saa ottaa käyttöön tai soveltaa mitään rekisteröintijärjestelmää tai kelpuuttamismenettelyä, jolla tarkoituksellisesti tai tosiasiallisesti aiheutetaan tarpeettomia esteitä toisen osapuolen toimittajien osallistumiselle sen hankintaan.

*Valikoiva tarjouspyyntömenettely*

4. Jos hankintayksikkö aikoo järjestää valikoivan tarjouspyyntömenettelyn, sen on

a) sisällytettävä aiottua hankintaa koskevaan ilmoitukseen ainakin 19.6 artiklan 3 kohdan a, b, f, g, j, k ja l alakohdan mukaiset tiedot ja pyydettävä toimittajia lähettämään osallistumishakemus; ja

b) annettava tarjouskilpailun alkuun mennessä ainakin 19.6 artiklan 3 kohdan c, d, e, h ja i alakohdan mukaiset tiedot edellytykset täyttäville toimittajille, joille se antaa ilmoituksen 19.10 artiklan 3 kohdan b alakohdassa täsmennetyllä tavalla.

5. Hankintayksikkö sallii kaikkien edellytykset täyttävien toimittajien osallistua tiettyyn hankintaan, jollei hankintayksikkö ilmoita aiottua hankintaa koskevassa ilmoituksessa rajoituksista niiden toimittajien määrään, jotka saavat jättää tarjouksen, ja perusteita rajoitetun toimittajamäärän valitsemiselle.

6. Jos tarjouspyyntöasiakirjat eivät ole julkisesti saatavilla 4 kohdassa tarkoitetun ilmoituksen julkaisupäivästä alkaen, hankintayksikön on varmistettava, että kyseiset asiakirjat saatetaan samanaikaisesti kaikkien 5 kohdan mukaisesti valittujen edellytykset täyttävien toimittajien saataville.

*Kestoluettelot*

7. Hankintayksikkö voi pitää yllä toimittajien kestoluetteloa sillä edellytyksellä, että ilmoitus, jolla kiinnostuneita toimittajia pyydetään hakemaan sisällyttämistä luetteloon,

a) julkaistaan vuosittain; ja

b) jos luettelo julkaistaan sähköisesti, se on saatavilla jatkuvasti

liitteessä 19-8 luetellulla soveltuvalla sähköisellä välineellä.

8. Edellä 7 kohdassa tarkoitettuun ilmoitukseen on sisällytettävä seuraavat:

a) kuvaus tavaroista tai palveluista tai niiden luokista, joita varten luetteloa voidaan käyttää;

b) osallistumisedellytykset, jotka toimittajien on täytettävä tullakseen sisällytetyiksi luetteloon, sekä menetelmät, joilla hankintayksikkö varmentaa, että toimittaja täyttää edellytykset;

c) hankintayksikön nimi ja osoite ja muut tiedot, joita tarvitaan yhteydenottoon hankintayksikköön ja kaikkien luetteloon liittyvien merkittävien asiakirjojen hankkimiseen;

d) luettelon voimassaoloaika ja sen voimassaolon uudistamis- tai päättämistapa tai, jos voimassaoloaikaa ei mainita, ilmoitus siitä, miten luettelon käytön päättämisestä ilmoitetaan; ja

e) osoitus siitä, että luetteloa voidaan käyttää tämän luvun piiriin kuuluvaan hankintaan.

9. Jos kestoluettelo on voimassa enintään kolme vuotta, hankintayksikkö voi 7 kohdan määräyksistä poiketen julkaista 7 kohdassa tarkoitetun ilmoituksen ainoastaan kerran luettelon voimassaoloajan alkaessa sillä edellytyksellä, että

a) ilmoituksessa ilmoitetaan voimassaoloaika ja ettei muita ilmoituksia julkaista; ja

b) ilmoitus julkaistaan sähköisesti ja se on saatavilla jatkuvasti sen voimassaolon ajan.

10. Hankintayksikön on annettava toimittajien milloin tahansa hakea sisällyttämistä kestoluetteloon, ja sen on sisällytettävä luetteloon kaikki edellytykset täyttävät toimittajat kohtuullisessa ajassa.

11. Jos toimittaja, joka ei sisälly kestoluetteloon, jättää kestoluetteloon perustuvaa hankintaa koskevan osallistumishakemuksen ja kaikki vaadittavat asiakirjat 19.10 artiklan 2 kohdassa vahvistettujen määräaikojen puitteissa, hankintayksikön on käsiteltävä hakemus. Hankintayksikkö ei saa hylätä toimittajaa hankintaa koskevasta käsittelystä sillä perusteella, että yksiköllä ei ole riittävästi aikaa käsitellä hakemusta, jollei ole kyse poikkeustapauksesta, jossa yksikkö ei hankinnan monitahoisuuden vuoksi kykene käsittelemään hakemusta tarjousten jättämiselle asetetussa määräajassa.

*Liitteiden 19-2 ja 19-3 hankintayksiköt*

12. Liitteen 19-2 tai 19-3 piiriin kuuluva hankintayksikkö voi käyttää aiottua hankintaa koskevana ilmoituksena ilmoitusta, jossa toimittajia pyydetään hakemaan kestoluetteloon sisällyttämistä, sillä edellytyksellä, että

a) ilmoitus julkaistaan 7 kohdan mukaisesti ja se sisältää 8 kohdan mukaisesti vaaditut tiedot, kaikki saatavilla olevat 19.6 artiklan 3 kohdassa vaaditut tiedot sekä maininnan siitä, että kyseinen ilmoitus on aiottua hankintaa koskeva ilmoitus tai että ainoastaan kestoluettelossa olevat toimittajat saavat jatkossa kestoluettelon piiriin kuuluvaa hankintaa koskevia ilmoituksia; ja

b) hankintayksikkö toimittaa viipymättä riittävästi tietoja toimittajille, jotka ovat ilmaisseet hankintayksikölle kiinnostuksensa tiettyä hankintaa kohtaan, jotta toimittajat voivat arvioida, ovatko ne kiinnostuneita hankinnasta, mukaan luettuina kaikki saatavilla olevat lisätiedot, joita edellytetään 19.6 artiklan 3 kohdassa.

13. Liitteen 19-2 tai 19-3 piiriin kuuluva hankintayksikkö voi antaa toimittajan, joka on hakenut sisällyttämistä kestoluetteloon 10 kohdan mukaisesti, tehdä tarjouksen tietyssä hankinnassa, jos hankintayksiköllä on riittävästi aikaa tutkia, täyttääkö toimittaja osallistumisedellytykset.

*Hankintayksikön päätöksistä tiedottaminen*

14. Hankintayksikön on viipymättä ilmoitettava hankintaan osallistumista koskevan hakemuksen tai toimittajien kestoluetteloon sisällyttämistä koskevan hakemuksen lähettäneelle toimittajalle hankintayksikön tällaisesta hakemuksesta tekemästä päätöksestä.

15. Jos hankintayksikkö hylkää toimittajan esittämän hankintaan osallistumista koskevan hakemuksen tai kestoluetteloon sisällyttämistä koskevan hakemuksen, ei katso toimittajan enää täyttävän osallistumisedellytyksiä tai poistaa toimittajan kestoluettelosta, sen on viipymättä ilmoitettava asiasta toimittajalle ja toimitettava tälle pyynnöstä viipymättä kirjallinen selvitys päätöksen perusteluista.

## 19.9 ARTIKLA

## Tekniset eritelmät ja tarjouspyyntöasiakirjat

*Tekniset eritelmät*

1. Hankintayksikkö ei saa laatia, ottaa käyttöön tai soveltaa teknisiä eritelmiä tai määrätä vaatimustenmukaisuuden arviointimenettelyistä, joiden tarkoituksena tai seurauksena on tarpeettomien esteiden aiheuttaminen kansainväliselle kaupalle.

2. Hankittavien tavaroiden tai palveluiden teknisistä eritelmistä määrätessään hankintayksikön on tarvittaessa

a) laadittava tekniset eritelmät tietoina käyttöominaisuuksista ja toimintavaatimuksista eikä niinkään mallina tai kuvailevina ominaisuuksina; ja

b) käytettävä teknisten eritelmien perustana kansainvälisiä standardeja, jos niitä on; muussa tapauksessa perustana on käytettävä kansallisia teknisiä määräyksiä, tunnustettuja kansallisia standardeja tai rakennusmääräyksiä.

3. Jos teknisissä eritelmissä käytetään mallia tai kuvailevia ominaisuuksia, hankintayksikön on tarvittaessa mainittava, että se ottaa huomioon vastaavia tavaroita tai palveluja koskevat tarjoukset, jotka todistettavasti täyttävät hankintavaatimukset, sisällyttämällä esimerkiksi maininnan ”tai vastaava” tarjouspyyntöasiakirjoihin.

4. Hankintayksikkö ei saa laatia teknisiä eritelmiä, joissa edellytetään tiettyä tavaramerkkiä tai toiminimeä, patenttia, tekijänoikeutta, mallia, tyyppiä, tiettyä alkuperää, valmistajaa tai toimittajaa taikka viitataan niihin, paitsi jos hankintavaatimuksia ei voida muulla tavoin kuvata riittävän tarkasti tai selvästi ja edellyttäen, että tällaisissa tapauksissa hankintayksikkö sisällyttää tarjouspyyntöasiakirjoihin esimerkiksi maininnan ”tai vastaava”.

5. Hankintayksikkö ei saa pyytää eikä ottaa vastaan kilpailua rajoittavalla tavalla vaikuttavaa neuvontaa, jota voidaan käyttää tietyssä hankinnassa käytettävien eritelmien valmistelussa tai hyväksynnässä, sellaiselta henkilöltä, jolla voi olla kaupallista mielenkiintoa tätä hankintaa kohtaan.

6. Selvyyden vuoksi todetaan, että osapuoli ja sen hankintayksiköt saavat laatia, ottaa käyttöön tai soveltaa teknisiä eritelmiä luonnonvarojen säilyttämisen tai ympäristönsuojelun edistämiseksi sillä edellytyksellä, että ne näin tehdessään toimivat tämän artiklan mukaisesti.

*Tarjouspyyntöasiakirjat*

7. Hankintayksikkö tarjoaa toimittajien saataville tarjouspyyntöasiakirjat, joissa on kaikki ne tiedot, jotka toimittajat tarvitsevat asianmukaisten tarjousten laatimista ja jättämistä varten. Asiakirjoihin on sisällytettävä täydellinen kuvaus seuraavista seikoista, ellei niitä ole esitetty jo aiottua hankintaa koskevassa ilmoituksessa:

a) hankinta, mukaan luettuina hankittavien tavaroiden tai palvelujen luonne ja määrä tai, jos määrä ei ole tiedossa, arvioitu määrä ja kaikki vaatimukset, kuten tekniset eritelmät, vaatimustenmukaisuuden arviointitodistus, suunnitelmat, piirustukset tai ohjeaineistot;

b) kaikki toimittajien osallistumisedellytykset sekä luettelo osallistumisedellytyksiin liittyvistä tiedoista ja asiakirjoista, jotka toimittajien on esitettävä;

c) kaikki sopimuksen myöntämisessä huomioon otettavat arviointiperusteet ja, ellei hinta ei ole ainoa arviointiperuste, sen suhteellinen painoarvo;

d) todentamiseen ja salaamiseen liittyvät vaatimukset tai tietojen sähköiseen toimittamiseen liittyvät muut vaatimukset, jos hankintayksikkö toteuttaa hankinnan sähköisesti;

e) huutokaupan säännöt, mukaan luettuna tarjousten arviointiperusteisiin liittyvien tekijöiden yksilöinti, jos hankintayksikkö järjestää sähköisen huutokaupan;

f) tarjousten avaamistilaisuuden päivämäärä, kellonaika ja paikka sekä tarvittaessa tiedot henkilöistä, joilla on oikeus olla läsnä, jos tarjoukset avataan julkisesti;

g) kaikki muut ehdot, kuten maksuehdot ja tarjousten esittämistapaa koskevat rajoitukset, esimerkiksi paperilla tai sähköisesti; ja

h) tavaroiden toimittamiselle tai palvelujen tarjoamiselle mahdollisesti asetetut määräajat.

8. Vahvistaessaan hankittavien tavaroiden tai palvelujen toimittamiselle mahdollisesti asetettavia määräaikoja hankintayksikkö ottaa huomioon muun muassa hankinnan monitahoisuuden, odotettavissa olevan alihankinnan osuuden sekä tuotannon, varastosta oton ja tavaroiden kuljetuksen lähtöpaikasta taikka palvelun toimittamisen vaatiman todellisen ajan.

9. Aiottua hankintaa koskevassa ilmoituksessa tai tarjouspyyntöasiakirjoissa vahvistettuihin arviointiperusteisiin voivat sisältyä muiden muassa hinta ja muita kustannustekijöitä, laatu, tekniset ansiot, ympäristöominaisuudet ja toimitusehdot.

10. Hankintayksikön on viipymättä

a) asetettava tarjouspyyntöasiakirjat saataville, jotta kiinnostuneilla toimittajilla on riittävästi aikaa asianmukaisten tarjousten jättämistä varten;

b) toimitettava pyynnöstä tarjouspyyntöasiakirjat kaikille kiinnostuneille toimittajille; ja

c) vastattava kaikkien kiinnostuneiden tai hankintaan osallistuvien toimittajien kaikkiin asianmukaisiin tietopyyntöihin sillä edellytyksellä, ettei kyseinen toimittaja saa tietojen avulla etua muihin toimittajiin nähden.

*Muutokset*

11. Jos hankintayksikkö ennen sopimuksen myöntämistä muuttaa aiottua hankintaa koskevassa ilmoituksessa tai hankintaan osallistuville toimittajille annetuissa tarjouspyyntöasiakirjoissa vahvistettuja perusteita tai vaatimuksia tai muuttaa ilmoitusta tai tarjouspyyntöasiakirjoja taikka julkaisee ne uudelleen, sen on toimitettava kirjallisesti kaikki tällaiset muutokset tai muutettu tai uudelleen julkaistu ilmoitus tai tarjouspyyntöasiakirjat

a) kaikille toimittajille, jotka ovat osallisina menettelyssä ajankohtana, jona tietoja muutetaan tai julkaistaan uudelleen, jos nämä ovat yksikön tiedossa, ja muissa tapauksissa samalla tavalla kuin alkuperäiset tiedot; ja

b) riittävän aikaisin, jotta toimittajille jää aikaa tarvittaessa muuttaa tarjouksiaan ja toimittaa muutetut tarjoukset.

19.10 ARTIKLA

Määräajat

*Yleistä*

1. Hankintayksikkö antaa omien kohtuullisten tarpeidensa mukaisesti toimittajille riittävästi aikaa laatia ja toimittaa osallistumishakemukset ja asianmukaiset tarjoukset ottaen huomioon muun muassa

a) hankinnan luonteen ja monitahoisuuden;

b) odotettavissa olevan alihankinnan osuuden; ja

c) vaadittavan ajan tarjousten toimittamiseen muilla kuin sähköisillä välineillä ulkomailla sijaitsevista ja kansallisista yhteyspisteistä, joissa ei käytetä sähköisiä välineitä.

Näiden määräaikojen, mukaan luettuina määräaikojen mahdolliset pidennykset, on oltava samat kaikille hankinnasta kiinnostuneille tai hankintaan osallistuville toimittajille.

*Määräajat*

2. Valikoivaa tarjouspyyntömenettelyä käyttävä hankintayksikkö vahvistaa osallistumishakemusten viimeisen jättöpäivän siten, että se on periaatteessa vähintään 25 päivää aiottua hankintaa koskevan ilmoituksen julkaisemispäivästä. Jos hankintayksikön asianmukaisesti osoittama tilanteen kiireellisyys vaikeuttaa tämän määräajan noudattamista, määräaika voidaan lyhentää vähintään 10 päivään.

3. Lukuun ottamatta 4, 5, 7 ja 8 kohdan määräyksiä hankintayksikkö vahvistaa tarjousten viimeisen jättöpäivän siten, että se on vähintään 40 päivää siitä, kun

a) aiottua hankintaa koskeva ilmoitus on julkaistu, kun kyseessä on avoin tarjouspyyntömenettely; tai

b) hankintayksikkö ilmoittaa toimittajille, että niitä pyydetään jättämään tarjous, kun kyseessä on valikoiva tarjouspyyntömenettely, riippumatta siitä, käyttääkö hankintayksikkö kestoluetteloa.

4. Hankintayksikkö voi lyhentää tarjousten jättämiselle 3 kohdan mukaisesti asetetun määräajan vähintään kymmeneen päivään, jos

a) hankintayksikkö on julkaissut suunniteltua hankintaa koskevan ilmoituksen 19.6 artiklan 5 kohdan mukaisesti vähintään 40 päivää ja enintään 12 kuukautta ennen aiottua hankintaa koskevan ilmoituksen julkaisemista ja suunniteltua hankintaa koskeva ilmoitus sisältää seuraavat:

   i) hankinnan kuvaus;

ii) arvioitu päivämäärä, jolloin tarjoukset tai osallistumishakemukset on viimeistään jätettävä;

iii) maininta siitä, että kiinnostuneiden toimittajien on ilmaistava hankintayksikölle kiinnostuksensa hankintaan;

iv) osoite, josta hankinta-asiakirjoja voi pyytää; ja

v) kaikki saatavilla olevat suunniteltua hankintaa koskevaa ilmoitusta varten 19.6 artiklan 3 kohdassa vaaditut tiedot;

b) hankintayksikkö ilmoittaa jaksotettujen sopimusten osalta aiottua hankintaa koskevassa ensimmäisessä ilmoituksessa, että seuraavissa ilmoituksissa esitetään tämän kohdan mukaiset määräajat tarjousten jättämiselle; tai

c) hankintayksikön asianmukaisesti osoittama tilanteen kiireellisyys vaikeuttaa 3 kohdan mukaisesti tarjousten jättämiselle asetetun määräajan noudattamista.

5. Hankintayksikkö voi lyhentää tarjousten jättämiselle 3 kohdan mukaisesti asetettua määräaikaa viidellä päivällä kaikissa seuraavissa tilanteissa:

a) aiottua hankintaa koskeva ilmoitus julkaistaan sähköisesti;

b) kaikki tarjouspyyntöasiakirjat ovat saatavilla sähköisesti aiottua hankintaa koskevan ilmoituksen julkaisupäivästä alkaen; ja

c) hankintayksikkö hyväksyy tarjousten esittämisen sähköisesti.

6. Edellä olevan 5 kohdan soveltaminen yhdessä 4 kohdan kanssa ei saa johtaa siihen, että 3 kohdan mukaisesti tarjousten jättämiselle asetettuja määräaikoja lyhennetään alle kymmeneen päivään aiottua hankintaa koskevan ilmoituksen julkaisupäivästä.

7. Jos hankintayksikkö ostaa kaupallisia tavaroita tai palveluja tai niiden yhdistelmän, se voi lyhentää 3 kohdan mukaisesti vahvistetun tarjousten jättämiselle asetetun määräajan vähintään 13 päivään sillä edellytyksellä, että se julkaisee samaan aikaan sähköisesti sekä aiottua hankintaa koskevan ilmoituksen että tarjouspyyntöasiakirjat, sanotun kuitenkaan rajoittamatta muita tämän artiklan määräyksiä. Jos hankintayksikkö hyväksyy kaupallisia tavaroita tai palveluja koskevien tarjousten esittämisen sähköisesti, se voi lyhentää 3 kohdan mukaisesti määritetyn määräajan vähintään 10 päivään.

8. Jos liitteen 19-2 tai 19-3 piiriin kuuluva hankintayksikkö on valinnut kaikki edellytykset täyttävät toimittajat tai rajoitetun määrän niistä, hankintayksikkö ja valitut toimittajat voivat sopia keskenään määräajasta tarjousten jättämiselle. Jos sopimusta ei ole, määräaika on vähintään kymmenen päivää.

19.11 ARTIKLA

Neuvottelut

1. Osapuoli voi edellyttää, että sen hankintayksiköt käyvät tarjoajien kanssa neuvotteluja, jos

a) yksikkö on ilmaissut aikomuksensa käydä neuvotteluja 19.6 artiklan 3 kohdan mukaisessa aiottua hankintaa koskevassa ilmoituksessa; tai

b) tarjousten arvioinnissa ilmenee, ettei yksikään tarjouksista ole aiottua hankintaa koskevassa ilmoituksessa tai tarjouspyyntöasiakirjoissa esitetyillä arviointiperusteilla selvästi edullisin.

2. Hankintayksikkö

a) varmistaa, että neuvotteluihin osallistuvien toimittajien mahdollinen poissulkeminen tehdään aiottua hankintaa koskevassa ilmoituksessa tai tarjouspyyntöasiakirjoissa esitetyillä arviointiperusteilla; ja

b) ilmoittaa neuvottelujen päätyttyä yleisen määräajan, johon mennessä jäljelle jääneiden toimittajien on jätettävä uusi tai tarkistettu tarjous.

19.12 ARTIKLA

Suljettu tarjouspyyntömenettely

1. Edellyttäen, että hankintayksikkö ei käytä tätä määräystä toimittajien kilpailun välttämistarkoituksessa tai tavalla, jolla syrjitään toisen osapuolen toimittajia tai suojellaan kotimaisia toimittajia, hankintayksikkö voi käyttää suljettua tarjouspyyntömenettelyä ja olla soveltamatta 9.6–19.8 artiklaa, 19.9 artiklan 7–11 kohtaa ja 19.10, 19.11, 19.13 ja 19.14 artiklaa seuraavin edellytyksin:

a) jos

i) yhtään tarjousta ei ole jätetty tai yksikään toimittaja ei ole pyytänyt osallistua;

ii) yhtään tarjouspyyntöasiakirjojen olennaiset vaatimukset täyttävää tarjousta ei ole jätetty;

iii) yksikään toimittaja ei ole täyttänyt osallistumisedellytyksiä; tai

iv) toimitetut tarjoukset ovat olleet vilpillisiä;

edellyttäen, että tarjouspyyntöasiakirjoissa esitettyjä vaatimuksia ei ole oleellisesti muutettu;

b) jos ainoastaan tietty toimittaja voi toimittaa tavarat tai palvelut ja varteenotettavia vaihtoehtoisia tai korvaavia tavaroita tai palveluita ei ole mistä tahansa seuraavasta syystä:

i) vaatimuksena on taideteos;

ii) kyse on patenttisuojasta, tekijänoikeuksista tai muista yksinoikeuksista; tai

iii) kilpailua ei ole teknisistä syistä;

c) kyseessä ovat tavaroiden tai palvelujen alkuperäisen toimittajan suorittamat, alkuperäiseen hankintaan sisältymättömät lisätoimitukset, jos toimittajan vaihtaminen tällaisten lisätavaroiden tai -palvelujen osalta

i) ei ole mahdollinen taloudellisista tai teknisistä syistä, joita ovat muun muassa vaatimus korvattavuudesta tai yhteentoimivuudesta olemassa olevien laitteiden, ohjelmistojen, palvelujen tai laitteistojen kanssa, jotka on hankittu osana alkuperäistä hankintaa; ja

ii) aiheuttaisi merkittävää haittaa tai kustannusten olennaista päällekkäisyyttä hankintayksikölle;

d) vain kun tämä on ehdottoman välttämätöntä, jos tavaroita tai palveluja ei ennalta arvaamattomista syistä hankintayksikölle aiheutuneen äärimmäisen kiireen vuoksi ole voitu hankkia tarpeeksi ajoissa avointa tai valikoivaa tarjouspyyntömenettelyä noudattaen;

e) tavarat hankitaan perushyödykemarkkinoilta;

f) jos hankintayksikkö hankkii prototyypin tai uuden tavaran tai palvelun, joka on kehitetty sen pyynnöstä tietyn tutkimus- tai koetoimintaa, selvitystyötä tai alkuperäiskehittelyä koskevan sopimuksen osana ja sitä varten. Uuden tavaran tai palvelun alkuperäiskehittelyyn voi kuulua rajoitettua tuotantoa tai tarjontaa kenttäkokeiden tulosten saamiseksi ja sen osoittamiseksi, että tavara tai palvelu soveltuu sarjatuotantoon tai -tarjontaan hyväksyttävien laatustandardien mukaisesti, mutta siihen ei kuulu sarjatuotanto tai -tarjonta kaupallisen kannattavuuden saavuttamiseksi tai tutkimus- ja kehittelykulujen kattamiseksi;

g) jos kyse on hankinnasta poikkeuksellisen edullisissa olosuhteissa, jotka liittyvät vain lyhytaikaisesti ilmenevään epätavalliseen tilanteeseen, kuten selvitystilaan, konkurssipesän hallintoon tai konkurssiin, eikä tavanomaisesta hankinnasta vakituisilta toimittajilta; tai

h) jos sopimus tehdään suunnittelukilpailun voittajan kanssa sillä edellytyksellä, että

   i) kilpailu on järjestetty tämän luvun periaatteita noudattaen, erityisesti aiottua hankintaa koskevan ilmoituksen julkaisemisen osalta; ja

   ii) riippumaton tuomaristo arvioi osallistujat suunnittelusopimuksen tekemiseksi voittajan kanssa.

2. Hankintayksikkö laatii kirjallisen kertomuksen jokaisesta 1 kohdan mukaisesti tehdystä sopimuksesta. Kertomus sisältää hankintayksikön nimen, hankittujen tavaroiden tai palvelujen arvon ja tyypin sekä maininnan 1 kohdassa tarkoitetuista olosuhteista ja edellytyksistä, jotka oikeuttavat suljetun tarjouspyyntömenettelyn käytön.

## 19.13 ARTIKLA

## Sähköiset huutokaupat

Jos hankintayksikkö aikoo toteuttaa tämän sopimuksen soveltamisalaan kuuluvan hankinnan sähköistä huutokauppaa käyttäen, sen on toimitettava jokaiselle osallistujalle ennen sähköisen huutokaupan aloittamista

a) tiedot automaattisesta arviointimenettelystä, joka perustuu tarjouspyyntöasiakirjoissa esitettyihin arviointiperusteisiin ja jota käytetään huutokaupassa tarjousten automaattisessa järjestykseen asettamisessa tai niiden järjestyksen muuttamisessa, ja siihen kuuluvista matemaattisista kaavoista;

b) osallistujan tarjouksen alustavan arvioinnin tulokset, jos sopimus myönnetään edullisimman tarjouksen perusteella; ja

c) kaikki muut huutokaupan toteuttamisen kannalta oleelliset tiedot.

19.14 ARTIKLA

Tarjousten käsittely ja sopimusten myöntäminen

*Tarjousten käsittely*

1. Hankintayksikön on otettava kaikki tarjoukset vastaan, avattava ne ja käsiteltävä niitä sellaisia menettelyjä noudattaen, joilla taataan hankintaprosessin oikeudenmukaisuus ja puolueettomuus sekä tarjousten luottamuksellisuus.

2. Hankintayksikkö ei saa rangaista toimittajaa, jonka tarjous vastaanotetaan tarjousten vastaanottamiselle vahvistetun määräajan jälkeen, jos viive johtuu pelkästään hankintayksikön käsittelyvirheestä.

3. Jos hankintayksikkö antaa toimittajalle mahdollisuuden korjata tahattomat muotovirheet tarjousten avaamisen ja sopimuksen myöntämisen välisenä aikana, sen on annettava sama mahdollisuus kaikille tarjousmenettelyyn osallistuville toimittajille.

*Sopimusten myöntäminen*

4. Jotta tarjous voidaan ottaa huomioon sopimusta myönnettäessä, se on toimitettava kirjallisesti ja sen on tarjouksia avattaessa oltava ilmoitusten ja tarjouspyyntöasiakirjojen oleellisten vaatimusten mukainen ja osallistumisedellytykset täyttävän toimittajan jättämä.

5. Jollei hankintayksikkö päätä, että sopimuksen myöntäminen ei ole yleisen edun mukaista, sen on myönnettävä sopimus sellaiselle toimittajalle, jonka se on todennut kykenevän täyttämään sopimuksen ehdot ja jonka tarjous on ainoastaan ilmoituksissa ja tarjouspyyntöasiakirjoissa esitettyjen arviointiperusteiden perusteella

a) edullisin; tai

b) hinnaltaan alhaisin, jos hinta on yksinomainen arviointiperuste.

6. Jos hankintayksikkö saa tarjouksen, jonka hinta on epätavallisen alhainen muiden tarjousten hintaan verrattuna, se voi varmistaa toimittajalta, että tämä täyttää osallistumisehdot ja pystyy täyttämään sopimusehdot.

7. Hankintayksikkö ei saa käyttää vaihtoehtoja, peruuttaa hankintaa tai muuttaa myönnettyjä sopimuksia kiertääkseen tämän luvun mukaisia velvollisuuksiaan.

19.15 ARTIKLA

Hankintatietojen avoimuus

*Tiedotus toimittajille*

1. Hankintayksikön on viipymättä ilmoitettava menettelyyn osallistuville toimittajille sopimuksen myöntämistä koskevista päätöksistään ja toimittajan pyynnöstä annettava ilmoitus kirjallisesti. Jollei 19.6 artiklan 2 ja 3 kohdasta muuta johdu, hankintayksikön on pyynnöstä toimitettava toimittajalle, joka ei menestynyt menettelyssä, selvitys syistä, joiden vuoksi hankintayksikkö ei valinnut sen tarjousta, ja esitettävä valitun toimittajan tarjouksen suhteelliset edut.

*Sopimuksen myöntämistä koskevien tietojen julkaiseminen*

2. Hankintayksikön on viimeistään 72 päivän kuluttua jokaisen tämän luvun piiriin kuuluvan sopimuksen myöntämisestä julkaistava ilmoitus liitteessä 19-8 luetellussa soveltuvassa paperijulkaisussa tai sähköisessä julkaisussa. Jos yksikkö julkaisee ilmoituksen ainoastaan sähköisessä julkaisussa, tietojen on oltava helposti saatavilla kohtuullisen ajan. Ilmoitukseen on sisällytettävä ainakin seuraavat tiedot:

a) hankittavien tavaroiden tai palveluiden kuvaus;

b) hankintayksikön nimi ja osoite;

c) valitun toimittajan nimi ja osoite;

d) valitun tarjouksen arvo tai hankintasopimuksen myöntämisessä huomioon otettujen tarjousten korkein ja alin arvo;

e) myöntämispäätöksen tekopäivä; ja

f) käytetty hankintamenetelmä ja, jos käytettiin 19.12 artiklan mukaista suljettua tarjouspyyntömenettelyä, kuvaus sen käyttöön oikeuttaneista olosuhteista.

*Asiakirjojen säilyttäminen, kertomukset ja sähköinen jäljitettävyys*

3. Jokainen hankintayksikkö säilyttää vähintään kolmen vuoden ajan sopimuksen tekopäivästä lähtien

a) tämän sopimuksen piiriin kuuluviin hankintoihin liittyvät tarjouspyyntömenettelyt ja sopimusten myöntämistä koskevat asiakirjat ja kertomukset, mukaan luettuina 19.12 artiklassa vaaditut kertomukset; ja

b) tiedot, joilla varmistetaan tämän sopimuksen piiriin kuuluvan sähköisesti toteutetun hankinnan asianmukainen jäljitettävyys.

*Tilastotietojen kokoaminen ja niistä raportointi*

4. Kukin osapuoli kokoaa ja antaa julkisia hankintoja käsittelevälle komitealle vuosittain tilastotiedot tämän sopimuksen alaisista hankintasopimuksistaan. Kukin raportti kattaa yhden vuoden, se toimitetaan kahden vuoden kuluessa raportointijakson päättymisestä ja siihen sisällytetään seuraavat tiedot:

a) liitteen 19-1 hankintayksiköiden osalta

   i) kaikkien tällaisten yksiköiden osalta kaikkien tämän luvun piiriin kuuluvien sopimusten määrä ja kokonaisarvo;

   ii) kaikkien kunkin tällaisen yksikön myöntämien tämän luvun piiriin kuuluvien sopimusten määrä ja kokonaisarvo, kansainvälisesti tunnustetun luokitusjärjestelmän mukaisesti tuote- ja palveluluokittain jaoteltuna; ja

   iii) kaikkien kunkin tällaisen yksikön suljettua tarjouspyyntömenettelyä noudattaen myöntämien tämän luvun piiriin kuuluvien sopimusten määrä ja kokonaisarvo;

b) liitteiden 19-2 ja 19-3 hankintayksiköiden osalta kaikkien tällaisten yksiköiden tämän luvun piiriin kuuluvien sopimusten määrä ja kokonaisarvo, liitteittäin jaoteltuna; ja

c) arviot a ja b alakohdan nojalla vaadittavista tiedoista sekä selvitys arvioiden laatimisen käytetyistä menetelmistä, jos tietojen toimittaminen ei ole mahdollista.

5. Jos osapuoli julkaisee tilastot virallisella verkkosivustollaan tavalla, joka on 4 kohdan vaatimusten mukainen, osapuoli voi julkisia hankintoja käsittelevälle komitealle toimitettavien raporttien sijaan toimittaa linkin verkkosivustolleen sekä tällaisten tilastojen saantiin ja käyttämiseen tarvittavat ohjeet.

6. Jos osapuoli edellyttää 2 kohdan mukaisesti sähköisesti julkaistavia ilmoituksia myönnetyistä sopimuksista ja jos tällaiset ilmoitukset ovat julkisesti saatavilla yhden tietokannan kautta ja muodossa, joka mahdollistaa tämän sopimuksen piiriin kuuluvien hankintasopimusten analysoinnin, osapuoli voi julkisia hankintoja käsittelevälle komitealle toimitettavien raporttien sijaan toimittaa linkin verkkosivustolleen sekä tällaisten tilastojen saantiin ja käyttämiseen tarvittavat ohjeet.

## 19.16 ARTIKLA

## Tietojen luovuttaminen

*Tiedotus osapuolille*

1. Osapuoli toimittaa toisen osapuolen pyynnöstä viipymättä kaikki tiedot, joita tarvitaan sen arvioimiseksi, toteutettiinko hankinta oikeudenmukaisesti, puolueettomasti ja tämän luvun mukaisesti, mukaan luettuina tiedot valitun tarjouksen erityispiirteistä ja sen suhteellisista eduista. Jos tietojen antaminen vaarantaisi kilpailun tulevien tarjouspyyntömenettelyjen yhteydessä, tiedot saava osapuoli ei saa luovuttaa toimittajille muuten kuin neuvoteltuaan asiasta tiedot antaneen osapuolen kanssa ja saatuaan tämän suostumuksen.

*Tietojen salassapito*

2. Sen estämättä, mitä muualla tässä luvussa määrätään, osapuoli ja sen hankintayksiköt eivät saa antaa toimittajille tietoja, jotka saattaisivat vaarantaa toimittajien välisen reilun kilpailun.

3. Tämän sopimuksen määräyksiä ei voida tulkita siten, että osapuolen, sen hankintayksiköt, viranomaiset ja muutoksenhakuelimet mukaan luettuina, edellytettäisiin luovuttavan luottamuksellisia tietoja, jos luovuttaminen

a) haittaisi lainvalvontaa;

b) saattaisi vaarantaa toimittajien välisen reilun kilpailun;

c) vaarantaisi tiettyjen henkilöiden perustellut kaupalliset edut, teollis- ja tekijänoikeuksien suoja mukaan luettuna; tai

d) olisi muutoin yleisen edun vastaista.

19.17 ARTIKLA

Kansalliset muutoksenhakumenettelyt

1. Kukin osapuoli tarjoaa käyttöön nopean, tehokkaan, avoimen ja syrjimättömän hallinnollisen tai oikeudellisen muutoksenhakumenettelyn, jonka avulla toimittaja voi valittaa

a) tämän luvun rikkomisesta; tai

b) siitä, että tämän luvun täytäntöönpanoa koskevia osapuolen toimenpiteitä ei ole noudatettu, jos toimittajalla ei ole oikeutta valittaa tämän luvun rikkomisesta suoraan osapuolen kansallisen lainsäädännön nojalla,

tämän sopimuksen soveltamisalaan kuuluvan sellaisen hankinnan yhteydessä, johon liittyy tai on liittynyt toimittajan etu. Kaikkia valituksia koskevat menettelysäännöt on laadittava kirjallisesti ja ne on tarjottava yleisesti saataville.

2. Jos toimittaja valittaa tämän sopimuksen piiriin kuuluvan sellaisen hankinnan yhteydessä, johon liittyy tai on liittynyt toimittajan etu, 1 kohdassa tarkoitetusta rikkomisesta tai laiminlyönnistä, hankinnan toteuttavan hankintayksikön osapuoli kannustaa yksikköä ja toimittajaa ratkaisemaan asia neuvottelemalla. Hankintayksikön on käsiteltävä jokainen valitus puolueettomasti ja kohtuullisessa ajassa tavalla, joka ei vaikuta toimittajan osallistumiseen meneillään oleviin tai tuleviin hankintoihin tai oikeuteen pyytää hallinnollisen tai oikeudellisen muutoksenhakumenettelyn mukaisia korjaavia toimenpiteitä.

3. Kullekin toimittajalle on annettava riittävästi aikaa, kuitenkin vähintään 10 päivää, valituksen valmistelua ja jättämistä varten siitä ajankohdasta lukien, jolloin valituksen peruste tuli toimittajan tietoon tai sen voidaan kohtuudella olettaa tulleen tämän tietoon.

4. Kukin osapuoli perustaa tai nimeää vähintään yhden puolueettoman hallinto- tai oikeusviranomaisen, joka on riippumaton sen hankintayksiköistä ja ottaa vastaan ja tutkii valitukset, joita toimittajat tekevät tämän sopimuksen piiriin kuuluvien hankintojen yhteydessä.

5. Jos muu elin kuin 4 kohdassa tarkoitettu viranomainen tutkii valituksen ensin, osapuoli varmistaa, että toimittaja voi valittaa alkuperäisestä päätöksestä puolueettomalle hallinto- tai oikeusviranomaiselle, joka on riippumaton siitä hankintayksiköstä, jonka hankintaa valitus koskee.

6. Kukin osapuoli varmistaa, että sellaisen muutoksenhakuelimen ratkaisujen, joka ei ole tuomioistuin, on oltava oikeudellisen tarkastuksen alainen tai sen menettelytapoihin on kuuluttava se, että

a) hankintayksikkö vastaa valitukseen kirjallisesti ja luovuttaa muutoksenhakuelimelle kaikki tarvittavat asiakirjat;

b) menettelyn osapuolilla, jäljempänä ’menettelyn osapuolet’, on oikeus tulla kuulluksi ennen kuin muutoksenhakuelin tekee valituksesta päätöksen;

c) menettelyn osapuolilla on oikeus edustajaan ja avustajaan;

d) kaikki käsittelyt ovat menettelyn osapuolille avoimia;

e) menettelyn osapuolilla on oikeus pyytää, että käsittelyt järjestetään julkisesti ja että läsnä voi olla todistajia; ja

f) muutoksenhakuelin antaa päätökset tai suositukset kohtuullisessa ajassa kirjallisina ja liittää niihin selostuksen niiden perusteluista.

7. Kukin osapuoli ottaa käyttöön tai ylläpitää menettelyjä, jotka mahdollistavat

a) pikaiset väliaikaiset toimenpiteet, jotta toimittaja voi säilyttää mahdollisuutensa osallistua hankintaan. Kyseiset väliaikaiset toimenpiteet voivat johtaa hankintamenettelyn keskeyttämiseen. Menettelyissä voidaan sallia se, että asianomaisten etujen, myös yleisen edun, kannalta merkittävät kielteiset seuraukset voidaan ottaa huomioon päätettäessä näiden toimien toteuttamisesta. Jos asiassa ei ryhdytä toimenpiteisiin, perustelut tästä on ilmoitettava kirjallisesti; ja

b) korjaavan toimenpiteen tai korvauksen kärsitystä menetyksestä tai vahingosta, jos muutoksenhakuelin on todennut 1 kohdassa tarkoitetun rikkomisen tai laiminlyönnin tapahtuneen. Korvaus voi olla rajoitettu tarjouksen valmisteluun liittyviin kustannuksiin tai valitukseen liittyviin kustannuksiin tai se voi koskea molempia.

8. Viimeistään kymmenen vuoden kuluttua tämän sopimuksen voimaantulosta osapuolet neuvottelevat oikeussuojakeinojen laadun kehittämisestä, mukaan luettuna mahdollinen sitoutuminen sopimusta edeltävien suojakeinojen käyttöön ottoon tai voimassa pitämiseen.

## 19.18 ARTIKLA

### Soveltamisalan muutokset ja oikaisut

1. Osapuoli voi muuttaa tai oikaista tämän luvun liitteitään.

*Muutokset*

2. Kun osapuoli muuttaa tämän luvun liitettä, se

a) ilmoittaa tästä toiselle osapuolelle kirjallisesti; ja

b) sisällyttää ilmoitukseen toiselle osapuolelle annettavan ehdotuksen soveltuvista korvaavista muutoksista, jotta soveltamisala säilyy vastaavana kuin ennen muutosta.

3. Sen estämättä, mitä 2 kohdan b alakohdassa määrätään, osapuolen ei tarvitse tehdä korvaavia muutoksia, jos

a) jos kyseinen muutos on vaikutukseltaan merkityksetön; tai

b) muutos koskee hankintayksikköä, jonka osalta osapuoli on tosiasiallisesti luopunut määräys- tai vaikutusvallastaan.

4. Jos toinen osapuoli ei hyväksy sitä, että

a) 2 kohdan b alakohdan nojalla ehdotettu korvaava muutos on riittävä, jotta säilytetään yhteisesti hyväksytyn soveltamisalan vastaava taso;

b) kyseinen muutos on vaikutukseltaan merkityksetön; tai

c) muutos koskee hankintayksikköä, jonka osalta osapuoli on tosiasiallisesti luopunut määräys- tai vaikutusvallastaan 3 kohdan b alakohdan mukaisesti,

sen on ilmaistava vastustuksensa kirjallisesti 45 päivän kuluessa 2 kohdan a alakohdassa tarkoitetun ilmoituksen vastaanottamisesta; muussa tapauksessa sen katsotaan hyväksyneen korvaavan muutoksen tai muutoksen, myös kahdennenkymmenennenyhdeksännen luvun (Riitojenratkaisu) soveltamista varten.

*Oikaisut*

5. Seuraavat muutokset osapuolen liitteisiin katsotaan oikaisuiksi sillä edellytyksellä, että ne eivät vaikuta tässä sopimuksessa määrättyyn yhteisesti sovittuun soveltamisalaan:

a) hankintayksikön nimen muutos;

b) kahden tai useamman liitteessä luetellun hankintayksikön sulautuminen; ja

c) liitteessä luetellun hankintayksikön jakautuminen kahdeksi tai useammaksi yksiköksi, jotka lisätään samassa liitteessä lueteltuihin hankintayksiköihin.

6. Kun kyseessä ovat ehdotetut oikaisut osapuolen liitteisiin, osapuoli ilmoittaa näistä toiselle osapuolelle kahden vuoden välein, WTO-sopimuksen liitteeseen 4 sisältyvässä sopimuksessa julkisista hankinnoista määrätyn ilmoitusaikataulun mukaisesti, tämän sopimuksen voimaantulosta alkaen.

7. Osapuoli voi 45 päivän kuluessa ilmoituksen vastaanottamisesta ilmoittaa kirjallisesti toiselle osapuolelle vastustavansa ehdotettua oikaisua. Jos osapuoli toimittaa tällaisen vastalauseen, sen on ilmaistava syyt, joiden vuoksi se uskoo, että ehdotettu oikaisu ei ole tämän artiklan 5 kohdan määräysten mukainen muutos, ja kuvattava ehdotetun oikaisun vaikutusta tämän sopimuksen yhteisesti sovittuun soveltamisalaan. Jos tällaista vastalausetta ei ole toimitettu 45 päivän kuluessa ilmoituksen vastaanottamisesta, osapuolen katsotaan hyväksyneen oikaisun.

## 19.19 ARTIKLA

### Julkisia hankintoja käsittelevä komitea

1. 26.2 artiklan 1 kohdan e alakohdan nojalla perustettu julkisia hankintoja käsittelevä komitea koostuu kunkin osapuolen edustajista ja kokoontuu tarpeen mukaan suodakseen osapuolille tilaisuuden neuvotella kaikista tämän luvun toimintaan tai sen tavoitteiden edistämiseen liittyvistä asioista sekä suorittaakseen muut tehtävät, joita osapuolet ovat mahdollisesti sille antaneet.

2. Julkisia hankintoja käsittelevä komitea kokoontuu osapuolen pyynnöstä

a) tarkastelemaan julkisiin hankintoihin liittyviä kysymyksiä, jotka osapuoli on antanut sen käsiteltäväksi;

b) vaihtamaan tietoja osapuolten mahdollisiin julkisiin hankintoihin liittyviä;

c) keskustelemaan kaikista muista tämän luvun toimintaan liittyvistä seikoista; ja

d) tarkastelemaan sellaisen koordinoidun toiminnan edistämistä, jolla helpotetaan tarjoajien mahdollisuuksia saada hankintasopimuksia kunkin osapuolen alueella. Tällaiseen toimintaan voi kuulua tiedotustilaisuuksia, joilla erityisesti pyritään parantamaan kunkin osapuolen julkisten hankintojen järjestelmässä yleisesti tarjolla olevan tiedon sähköistä saantia, sekä aloitteita, joilla helpotetaan pienten ja keskisuurten yritysten osallistumista.

3. Kukin osapuoli toimittaa tämän luvun piiriin kuuluvia hankintoja koskevat tilastot 19.15 artiklan määräysten mukaisesti vuosittain julkisia hankintoja käsittelevälle komitealle.

KAHDESKYMMENES LUKU

# HENKINEN OMAISUUS

## A JAKSO

## Yleiset määräykset

### 20.1 ARTIKLA

### Tavoitteet

Tämän luvun tavoitteena on

a) helpottaa osapuolten välillä innovatiivisten ja luovien tuotteiden tuotantoa ja kauppaa sekä palveluiden tarjontaa; ja

b) saavuttaa riittävä ja tehokas teollis- ja tekijänoikeuksien suojan taso ja täytäntöönpano.

20.2 ARTIKLA

Velvollisuuksien luonne ja soveltamisala

1. Tämän luvun määräyksillä täydennetään osapuolten välisiä TRIPS-sopimuksen mukaisia oikeuksia ja velvollisuuksia.

2. Kukin osapuoli voi vapaasti valita tarkoituksenmukaiset keinot tämän sopimuksen määräysten sisällyttämiseksi sen omiin oikeusjärjestyksiin ja -käytäntöön.

3. Tällä sopimuksella ei luoda mitään velvollisuutta, joka koskisi voimavarojen jakoa toisaalta teollis- ja tekijänoikeuksien täytäntöönpanomenettelyn ja toisaalta lakien yleisen täytäntöönpanomenettelyn kesken.

20.3 ARTIKLA

Kansanterveyden näkökohdat

1. Osapuolet tunnustavat 14 päivänä marraskuuta 2001 WTO:n ministerikokouksessa *TRIPS-sopimuksesta ja kansanterveydestä annetun Dohan julistuksen*, jäljempänä ’Dohan julistus’ merkityksen. Tulkitessaan ja pannessaan täytäntöön tämän luvun mukaisia oikeuksia ja velvollisuuksia osapuolet varmistavat johdonmukaisuuden kyseiseen julistukseen nähden.

2. Osapuolet osallistuvat *WTO:n yleisneuvoston 30 päivänä elokuuta 2003* Dohan julistuksen 6 artiklasta *tekemän päätöksen* ja *TRIPS-sopimuksen muuttamisesta* Genevessä 6 päivänä joulukuuta 2005 *tehdyn pöytäkirjan* täytäntöönpanoon ja noudattavat niitä.

## 20.4 ARTIKLA

## Sammuminen

Tämä luku ei vaikuta osapuolet vapauteen vahvistaa teollis- ja tekijänoikeuksien sammuminen ja edellytykset, joilla teollis- ja tekijänoikeuksien sammumista sovelletaan.

## 20.5 ARTIKLA

## Tietojen luovuttaminen

Tämä luku ei velvoita osapuolta luovuttamaan tietoja sen muun lainsäädännön vastaisesti tai vapauta sitä luovuttamasta tietoja sen tiedonsaantia ja yksityisyyttä koskevan lainsäädännön mukaisesti.

B JAKSO

Teollis- ja tekijänoikeuksia koskevat normit

20.6 ARTIKLA

Määritelmä

Tässä jaksossa

**lääkkeellä** tarkoitetaan tuotetta, kemiallinen lääke, biologinen lääke, rokote tai radiofarmaseuttinen lääke mukaan luettuina, joka valmistetaan, myydään tai jota edustetaan käytettäväksi seuraavissa:

a) lääketieteellisen diagnoosin tekeminen, sairauden, häiriön tai epänormaalin fyysisen tilan tai sen oireiden hoito, lievittäminen tai estäminen taikka

b) fysiologisten toimintojen palauttaminen, korjaaminen tai muuttaminen.

A alajakso

Tekijänoikeus ja lähioikeudet

## 20.7 ARTIKLA

Annettava suoja

1. Osapuolet toimivat seuraavien kansainvälisten sopimusten mukaisesti:

a) Pariisissa 24 päivänä heinäkuuta 1971 *kirjallisten ja taiteellisten teosten suojaamisesta* tehdyn *Bernin yleissopimuksen* 2–20 artikla;

b) Genevessä 20 päivänä joulukuuta 1996 tehdyn *Maailman henkisen omaisuuden järjestön tekijänoikeussopimuksen* 1–14 artikla;

c) Genevessä 20 päivänä joulukuuta 1996 tehdyn *Maailman henkisen omaisuuden järjestön esitys- ja äänitesopimuksen* 1–23 artikla; ja

d) Roomassa 26 päivänä lokakuuta 1961 *esittävien taiteilijoiden, äänitteiden valmistajien sekä radioyritysten suojaamisesta* tehdyn *kansainvälisen yleissopimuksen* 1–22 artikla.

2. Siinä määrin kuin 1 kohdassa tarkoitetut sopimukset sen sallivat, tällä luvulla ei rajoiteta kunkin osapuolen mahdollisuutta rajoittaa teollis- ja tekijänoikeuksien suojaa, jonka se myöntää esityksille, äänitteisiin tallennettuihin esityksiin.

## 20.8 ARTIKLA

### Yleisradiointi ja välittäminen yleisölle

1. Kukin osapuoli säätää siitä, että esittäjillä on yksinoikeus sallia tai kieltää esitystensä yleisradiointi vapaasti etenevien radioaaltojen välityksellä ja niiden välittäminen yleisölle, paitsi jos esitys jo sinänsä on yleisradioitu esitys tai on peräisin tallenteelta.

2. Kukin osapuoli varmistaa, että käyttäjä maksaa kertaluonteisen kohtuullisen korvauksen, jos äänite julkaistaan kaupallisessa tarkoituksessa tai sen kopiota käytetään vapaasti etenevien radioaaltojen välityksellä tapahtuvaan yleisradiointiin tai mihin tahansa välittämiseen yleisölle ja että esittäjät ja äänitetuottajat jakavat tällaisen kertaluonteisen kohtuullisen korvauksen. Kukin osapuoli voi esittäjien ja äänitetuottajien välisen sopimuksen puuttuessa vahvistaa ne ehdot, joiden mukaan esittäjät ja äänitetuottajat jakavat tällaisen korvauksen.

20.9 ARTIKLA

Teknisten toimenpiteiden suojaaminen

1. Tässä artiklassa **teknisillä toimenpiteillä** tarkoitetaan mitä tahansa tekniikkaa, laitetta tai komponenttia, joka on suunniteltu normaalissa käyttötarkoituksessaan estämään tai rajoittamaan sellaisia teoksiin, esityksiin tai äänitteisiin kohdistuvia tekoja, joihin ei ole saatu lupaa tekijöiltä, esittäjiltä tai äänitetuottajilta kunkin osapuolen lainsäädännön mukaisesti. Osapuolen lainsäädännössä säädettyjen tekijänoikeuden ja lähioikeuksien soveltamisalaa rajoittamatta teknisiä toimenpiteitä pidetään tehokkaina, jos tekijät, esiintyjät tai äänitteiden tuottajat valvovat suojattujen teosten, esitysten tai äänitteiden käyttöä sellaisen pääsynvalvonta- tai suojauskeinon avulla, jolla tavoiteltu suoja saavutetaan ja jollaisia ovat esimerkiksi teoksen tai muun aineiston salaus, muuntaminen tai muunlainen muuttaminen taikka kopioinnin valvontajärjestelmä.

2. Kukin osapuoli säätää riittävästä oikeussuojasta ja tehokkaista oikeussuojakeinoista, joilla torjutaan sellaisten tehokkaiden teknisten toimenpiteiden kiertämistä, joita tekijät, esiintyjät tai äänitetuottajat käyttävät oikeuksiensa käyttämisen yhteydessä ja jotka rajoittavat heidän teoksiinsa, esityksiinsä ja äänitteisiinsä kohdistuvia tekoja, joihin ei ole saatu lupaa kyseisiltä tekijöiltä, esiintyjiltä tai äänitetuottajilta tai jotka eivät ole lainsäännön mukaan sallittuja.

3. Edellä 2 kohdassa tarkoitetuista riittävästä oikeudellisesta suojasta ja tehokkaista oikeussuojakeinoista säätäessään kukin osapuoli säätää suojasta ainakin seuraavia vastaan:

a) sen lainsäädännössä vahvistetussa laajuudessa

   i) tehokkaan teknisen toimenpiteen luvaton kiertäminen, kun oikeudenloukkaaja tiesi tai hänen olisi perustellusti pitänyt tietää teon olevan luvaton; ja

   ii) laitteen tai tuotteen, tietokoneohjelmat mukaan lukien, taikka palvelun markkinointi yleisölle keinona tehokkaan teknisen toimenpiteen kiertämiseksi; ja

b) sellaisen laitteen tai tuotteen, tietokoneohjelmat mukaan lukien, valmistaminen, maahantuonti tai jakelu taikka sellaisen palvelun tarjoaminen,

   i) joka on pääasiallisesti suunniteltu tai tuotettu tehokkaan teknisen toimenpiteen kiertämiseksi; tai

   ii) jolla on tehokkaan teknisen toimenpiteen kiertämisen ohella vain vähäistä muuta kaupallista merkitystä.

4. Edellä olevan 3 kohdan ilmaisulla ”sen lainsäädännössä vahvistetussa laajuudessa” tarkoitetaan, että kukin osapuoli voi panna a alakohdan i ja ii alakohdan määräykset täytäntöön joustavasti.

5. Osapuolta ei velvoiteta 2 ja 3 kohdan soveltamiseksi edellyttämään, että viihde-elektroniikka-, televiestintä- tai tietotekniikkatuotteet tai niiden osat tai komponentit suunnitellaan jotakin tiettyä teknistä toimenpidettä silmällä pitäen, ellei tuote muuten olisi näitä kohtia koskevien kyseisen osapuolen täytäntöönpanotoimien vastainen. Tämän määräyksen tarkoituksena on, että tällä sopimuksella ei edellytetä, että osapuoli määrää lainsäädännössään yhteentoimivuudesta: tieto- ja viestintätekniikan teollisuudella ei ole velvollisuutta suunnitella laitteita, tuotteita, osia tai palveluita, jotka vastaavat joitakin tiettyjä teknisiä toimenpiteitä.

6. Edellä 2 kohdassa tarkoitetuista riittävästä oikeudellisesta suojasta ja tehokkaista oikeussuojakeinoista säätäessään osapuoli voi hyväksyä tai pitää voimassa poikkeuksia ja rajoituksia 2 ja 3 kohdan määräysten täytäntöönpanotoimiin. Edellä 2 ja 3 kohdassa vahvistettujen velvollisuuksien soveltaminen ei rajoita osapuolen lainsäädännön mukaisia tekijänoikeutta tai lähioikeuksia koskevia oikeuksia, rajoituksia, poikkeuksia tai suojakeinoja.

## 20.10 ARTIKLA

## Oikeuksien hallinnointitietojen suoja

1. **Oikeuksien hallinnointitiedoilla** tarkoitetaan tässä artiklassa

a) teoksen, esityksen tai äänitteen tunnistetietoja; teoksen tekijää, esityksen esittäjää tai äänitteen tuottajaa; tai minkä tahansa oikeuden haltijaa teoksen, esityksen tai äänitteen osalta;

b) tietoja teoksen, esityksen tai äänitteen käyttörajoituksista ja käyttöehdoista; tai

c) numeroita tai koodeja, jotka tarkoittavat tällaista a ja b alakohdassa kuvattua tietoa,

kun jokin näistä tiedoista on liitetty teoksen, esityksen tai äänitteen kappaleeseen tai ilmenee mainittua teosta, esitystä tai äänitettä yleisölle välitettäessä tai yleisön saataville tarjottaessa.

2. Kukin osapuoli säätää riittävästä oikeudellisesta suojasta ja tehokkaista oikeussuojakeinoista oikeuksien sähköisten hallinnointitietojen suojaamiseksi sellaista henkilöä vastaan, joka tekee luvatta jonkin seuraavista teoista tietäen tai kun hänen olisi perustellusti pitänyt tietää, että teko aiheuttaa tai mahdollistaa tekijänoikeuden tai lähioikeuksien loukkauksen taikka helpottaa sen tekemistä tai salaa sen:

a) oikeuksien sähköisten hallinnointitietojen poistaminen tai muuttaminen; tai

b) teoskappaleiden, esitystallenteiden tai äänitekopioiden levittäminen, maahantuonti jakelua varten, yleisradioiminen tai yleisölle välittäminen tai yleisön saataville tarjoaminen tietäen, että oikeuksien sähköiset hallinnointitiedot on poistettu tai että tietoja on muutettu ilman lupaa.

3. Edellä 2 kohdassa tarkoitetuista riittävästä oikeudellisesta suojasta ja tehokkaista oikeussuojakeinoista säätäessään osapuoli voi hyväksyä tai pitää voimassa poikkeuksia ja rajoituksia 2 kohdan täytäntöönpanotoimiin. Edellä 2 kohdassa vahvistettujen velvollisuuksien soveltaminen ei rajoita osapuolen lainsäädännön mukaisia tekijänoikeutta tai lähioikeuksia koskevia oikeuksia, rajoituksia, poikkeuksia tai suojakeinoja.

20.11 ARTIKLA

Palvelunvälittäjien vastuu

1. Jollei tämän artiklan muista kohdista muuta johdu, kukin osapuoli säätää lainsäädännössään poikkeuksista tai rajoituksista, jotka koskevat välittäjinä toimivien palveluntarjoajien vastuuta tekijänoikeuden tai lähioikeuksien loukkauksissa, jotka tapahtuvat viestintäverkoissa tai viestintäverkkojen kautta niiden palveluntarjonnan yhteydessä tai niiden palveluita käytettäessä.

2. Edellä 1 kohdassa tarkoitettujen rajoitusten tai poikkeusten

a) on katettava ainakin seuraavat toiminnot:

i) tiedon isännöinti isännöintipalvelun käyttäjän pyynnöstä;

ii) automaattisesti toteutettu välimuistiin tallennus, kun palvelun tarjoaja

A) ei muuta tietoja muuten kuin teknisistä syistä;

B) varmistaa, että kaikkia tiedon välimuistiin tallentamiseen liittyviä ohjeita, jotka on täsmennetty tavalla, joka on laajalti tunnustettua ja käytettyä toimialalla, noudatetaan; ja

C) ei puutu sellaisen teknologian käyttöön, joka on laillista ja joka on laajalti tunnustettua ja käytettyä toimialalla tiedon saamiseksi tällaisten tietojen käytöstä; ja

iii) pelkkä siirtotoiminta, jossa tarjotaan keinot käyttäjän toimittamien tietojen siirtämiseksi viestintäverkossa tai viestintäverkkoon pääsemiseksi; ja

b) avulla voidaan kattaa myös muita toimintoja, mukaan lukien tiedon automaattisen paikannusvälineen tarjoaminen tekemällä automaattisesti kopioita tekijänoikeudella suojatusta aineistosta ja välittämällä näitä kopioita.

3. Tässä artiklassa tarkoitettujen poikkeusten ja rajoitusten sovellettavuuden edellytyksenä ei saa olla se, että palveluntarjoaja valvoo palveluaan tai aktiivisesti etsii loukkaamisesta kertovia tietoja.

4. Kukin osapuoli voi kansallisessa lainsäädännössään vahvistaa edellytykset, joiden mukaisesti palveluntarjoajiin voidaan soveltaa tämän artiklan rajoituksia tai poikkeuksia. Rajoittamatta edellä esitetyn soveltamista kukin osapuoli voi vahvistaa soveltuvat menettelyt, joilla tehokkaasti annetaan ilmoitus väitetystä loukkauksesta ja joilla ne, joiden aineisto on poistettu tai tehty toimimattomaksi virheellisesti tai väärän tunnisteen vuoksi, voivat tehdä tätä koskevan vastailmoituksen.

5. Tällä artiklalla ei rajoiteta osapuolen lainsäädännön mukaisia tekijänoikeuden tai lähioikeuksien rikkomista koskevia rajoituksia, poikkeuksia tai muita suojakeinoja. Tämä artikla ei vaikuta tuomioistuimen tai hallintoviranomaisen mahdollisuuteen vaatia osapuolen oikeusjärjestelmän mukaisesti palveluntarjoajaa lopettamaan tai estämään loukkaukset.

20.12 ARTIKLA

Videokuvaus

Kukin osapuoli voi säätää rikosoikeudellisista menettelyistä ja seuraamuksista, joita sen lakien ja asetusten mukaisesti sovelletaan henkilöön, joka ilman elokuvateatterin johtajan tai elokuvateoksen oikeudenhaltijan lupaa tekee kopion kyseisestä elokuvateoksesta tai sen osasta elokuvan yleisölle avoimessa esityksessä.

B alajakso

Tavaramerkit

20.13 ARTIKLA

Kansainväliset sopimukset

Kukin osapuoli pyrkii kaikin kohtuullisin keinoin noudattamaan Singaporessa 27 päivänä maaliskuuta 2006 *tavaramerkkioikeudesta* tehdyn *Singaporen sopimuksen* 1–22 artiklaa ja liittymään Madridissa 27 päivänä kesäkuuta 1989 tehtyyn *tavaramerkkien kansainvälistä rekisteröintiä koskevaan Madridin sopimukseen liittyvään pöytäkirjaan.*

## 20.14 ARTIKLA

### Rekisteröintimenettely

Kukin osapuoli perustaa tavaramerkkien rekisteröintijärjestelmän, jossa tavaramerkin rekisteröinnin hylkäävän päätöksen perustelut ilmoitetaan kirjallisesti hakijalle, jolla on mahdollisuus riitauttaa kyseinen hylkäävä päätös ja hakea oikeusviranomaiselta muutosta lopulliseen hylkäävään päätökseen. Kukin osapuoli säätää mahdollisuudesta vastustaa joko tavaramerkkihakemusta tai tavaramerkin rekisteröintiä. Kukin osapuoli tarjoaa yleisesti saataville sähköisen tietokannan tavaramerkkihakemuksista ja tavaramerkkien rekisteröinneistä.

## 20.15 ARTIKLA

### Poikkeukset tavaramerkillä myönnettyihin oikeuksiin

Kukin osapuoli säätää kuvaavien termien, maantieteellistä alkuperää kuvaavat termit mukaan luettuina, oikeudenmukaisesta käytöstä rajoitettuna poikkeuksena tavaramerkkioikeuksiin. Määriteltäessä, mikä on oikeudenmukaista käyttöä, olisi otettava huomioon tavaramerkin omistajan ja kolmansien osapuolien oikeutettu etu. Kukin osapuoli voi säätää muista rajoitetuista poikkeuksista edellyttäen, että tällaisissa poikkeuksissa otetaan huomioon tavaramerkin omistajan ja kolmansien osapuolien oikeutettu etu.

C alajakso

Maantieteelliset merkinnät

20.16 ARTIKLA

Määritelmät

Tässä alajaksossa

**maantieteellisellä merkinnällä** tarkoitetaan merkintää, joka osoittaa maataloustuotteen tai elintarvikkeen olevan peräisin osapuolen alueelta tai tietyltä seudulta taikka paikkakunnalta kyseisellä alueella, kun tuotteen tunnettu laatu, maine tai muu luonteenpiirre liittyy olennaisella tavalla sen maantieteelliseen alkuperään; ja

**tuoteluokalla** tarkoitetaan liitteessä 20-C lueteltua tuoteluokkaa.

20.17 ARTIKLA

Soveltamisala

Tätä alajaksoa sovelletaan maantieteellisiin merkintöihin, joilla tunnistetaan johonkin liitteessä 20-C lueteltuun tuoteluokkaan kuuluvia tuotteita.

## 20.18 ARTIKLA

### Luettelossa mainitut maantieteelliset merkinnät

Tässä alajaksossa

a) liitteen 20-A osassa A luetellut merkinnät ovat maantieteellisiä merkintöjä, joilla tunnistetaan tuote, joka on peräisin Euroopan unionin alueelta tai tietyltä seudulta taikka paikkakunnalta kyseisellä alueella; ja

b) liitteen 20-A osassa B luetellut merkinnät ovat maantieteellisiä merkintöjä, joilla tunnistetaan tuote, joka on peräisin Kanadan alueelta tai tietyltä seudulta taikka paikkakunnalta kyseisellä alueella.

## 20.19 ARTIKLA

### Liitteessä 20-A mainittujen maantieteellisten merkintöjen suoja

1. Tarkasteltuaan toisen osapuolen maantieteellisiä merkintöjä kukin osapuoli suojaa ne tässä alajaksossa vahvistetun suojelun tason mukaisesti.

2. Kukin osapuoli säätää oikeudellisista keinoista, joilla asianomaiset osapuolet voivat estää seuraavat:

a) liitteessä 20-A luetellun toisen osapuolen maantieteellisen merkinnän käyttäminen sellaisesta tuotteesta, joka kuuluu kyseisen maantieteellisen merkinnän osalta liitteessä 20-A lueteltuun tuoteluokkaan ja joka joko

i) ei ole peräisin siitä lähtöpaikasta, joka liitteessä 20-A on täsmennetty kyseiselle maantieteelliselle merkinnälle; tai

ii) on peräisin siitä lähtöperäpaikasta, joka liitteessä 20-A on täsmennetty kyseiselle maantieteelliselle merkinnälle, mutta jota ei ole valmistettu toisen osapuolen niiden lakien ja asetusten mukaisesti, joita sovellettaisiin, jos tuote olisi tarkoitettu kulutukseen toisessa osapuolessa;

b) mikä tahansa tapa merkitä tai esittää tavara, joka osoittaa tai antaa ymmärtää, että kyseessä oleva tavara on peräisin muulta maantieteelliseltä alueelta kuin sen todellisesta lähtöpaikasta tavalla, joka johtaa yleisöä harhaan tavaran maantieteellisen alkuperän osalta; ja

c) mikä tahansa käyttö, joka on Tukholmassa 14 päivänä heinäkuuta 1967 tehdyn *teollisoikeuksien suojelemista koskevan Pariisin yleissopimuksen* 10 bis artiklassa tarkoitettua epäreilua kilpailua.

3. Edellä 2 kohdan a alakohdassa tarkoitettu suoja on tarjottava myös, kun todellinen tuotteiden alkuperä osoitetaan tai kun maantieteellistä merkintää käytetään käännöksenä taikka sellaisen ilmaisun yhteydessä kuten ”laatuinen”, ”tyyppinen”, ”tyylinen”, ”jäljitelmä” tai vastaava.

4. Kukin osapuoli säätää, siinä määrin kuin se on mahdollista osapuolen lainsäädännön mukaisesti, täytäntöönpanosta hallinnollisin toimin, joilla henkilöitä kielletään tuottamasta, valmistamasta, pakkaamasta, merkitsemästä, myymästä tai tuomasta maahan taikka mainostamasta elintarviketta tavalla, joka on väärä, harhaanjohtava tai vilpillinen tai todennäköisesti luo virheellisen mielikuvan sen alkuperästä.

5. Edellä olevan 4 artiklan mukaisesti osapuoli säätää hallinnollisista toimista, jotka koskevat valituksia, jotka liittyvät tuotteiden merkintöihin, mukaan luettuna tuotteiden esittäminen tavalla, joka on väärä, harhaanjohtava tai vilpillinen tai todennäköisesti luo virheellisen mielikuvan niiden alkuperästä.

6. Sellaisen tavaramerkin rekisteröinti, joka sisältää liitteessä 20-A luetellun, toisen osapuolen maantieteellisen merkinnän tai koostuu siitä, hylätään tai mitätöidään joko automaattisesti, jos kyseisen osapuolen lainsäädäntö tämän mahdollistaa, tai asianomaisen osapuolen pyynnöstä sellaisen tuotteen osalta, joka kuuluu kyseisen maantieteellisen merkinnän osalta liitteessä 20-A täsmennettyyn tuoteluokkaan ja joka ei ole peräisin siitä alkuperäpaikasta, joka liitteessä 20-A on täsmennetty kyseiselle maantieteelliselle merkinnälle.

7. Mikään tässä alajaksossa ei velvoita suojaamaan maantieteellisiä merkintöjä, joita ei suojata tai joiden suoja lakkaa niiden alkuperäpaikassa tai joita on lakattu käyttämästä alkuperäpaikassa. Jos osapuolen liitteessä 20-A luetellun maantieteellisen merkinnän suoja lakkaa sen alkuperäpaikassa tai sitä lakataan käyttämästä alkuperäpaikassa, osapuoli ilmoittaa tästä toiselle osapuolelle ja pyytää suojan peruuttamista.

## 20.20 ARTIKLA

### Samannimiset maantieteelliset merkinnät

1. Kun kyseessä ovat osapuolten samannimiset maantieteelliset merkinnät samaan tuoteluokkaan kuuluvien tuotteiden osalta, kukin osapuoli päättää niistä käytännön ehdoista, joiden perusteella kyseessä olevat samannimiset merkinnät erotetaan toisistaan, ottaen huomioon tarve varmistaa kyseisten tuottajien tasapuolinen kohtelu ja se, että kuluttajia ei johdeta harhaan.

2. Jos osapuoli ehdottaa kolmannen maan kanssa käytävien neuvottelujen yhteydessä kyseisen kolmannen maan alkuperätuotteen maantieteellisen merkinnän suojelua ja jos kyseinen merkintä on samanniminen kuin liitteessä 20-A lueteltu toisen osapuolen maantieteellinen merkintä ja jos kyseinen tuote kuuluu toisen osapuolen samannimisen maantieteellisen merkinnän osalta liitteessä 20-A täsmennettyyn tuoteluokkaan, toiselle osapuolelle ilmoitetaan asiasta ja annetaan mahdollisuus esittää huomautuksia ennen kyseisen maantieteellisen merkinnän suojaamista.

20.21 ARTIKLA

Poikkeukset

1. Sen estämättä, mitä 20.19 artiklan 2 ja 3 kohdassa määrätään, Kanadan ei edellytetä tarjoavan oikeuskeinoja asianomaisten osapuolten käyttöön, jotta ne voisivat estää liitteen 20-A osassa A lueteltujen ja yhdellä asteriskilla[28] merkittyjen termien käytön, kun tällaisiin termeihin liittyy sellainen ilmaisu kuten ”laatuinen”, ”tyyppinen”, ”tyylinen”, ”jäljitelmä” tai vastaava yhdistettynä helppolukuiseen ja näkyvää merkintään kyseisen tuotteen maantieteellisestä alkuperästä.

2. Sen estämättä, mitä 20.19 artiklan 2 ja 3 kohdassa määrätään, liitteen 20-A osassa A lueteltujen ja yhdellä asteriskilla[29] merkittyjen maantieteellisten merkintöjen suoja ei estä mitään sellaista henkilöä, seuraajat ja siirronsaajat mukaan luettuina, joka on käyttänyt näitä merkintöjä kaupallisiin tarkoituksiin luokkaan ’juustot’ kuuluvien tuotteiden osalta ennen 18 päivää lokakuuta 2013, käyttämästä mitään tällaista merkintää Kanadan alueella.

3. Sen estämättä, mitä 20.19 artiklan 2 ja 3 kohdassa määrätään, liitteen 20-A osassa A lueteltujen ja kahdella asteriskilla merkittyjen maantieteellisten merkintöjen suoja ei estä mitään sellaista henkilöä, seuraajat ja siirronsaajat mukaan luettuina, joka on käyttänyt tällaista merkintää kaupallisiin tarkoituksiin luokkaan ’tuore ja jäädytetty liha sekä lihajalosteet’ kuuluvien tuotteiden osalta vähintään viiden vuoden ajan ennen 18 päivää lokakuuta 2013, käyttämästä tätä merkintää. Kaikkiin muihin henkilöihin, seuraajat ja siirronsaajat mukaan luettuina, jotka ovat käyttäneet tätä merkintää kaupallisiin tarkoituksiin luokkaan ’tuore ja jäädytetty liha sekä lihajalosteet’ kuuluvien tuotteiden osalta vähemmän kuin viiden vuoden ajan ennen 18 päivää lokakuuta 2013, sovelletaan viiden vuoden siirtymäaikaa, jonka kuluessa edellä mainitun merkinnän käyttöä ei estetä.

[28] Selkeyden vuoksi todetaan, että tätä kohtaa sovelletaan myös merkintään ’feta’.
[29] Selkeyden vuoksi todetaan, että tätä kohtaa sovelletaan myös merkintään ’feta’.

4. Sen estämättä, mitä 20.19 artiklan 2 ja 3 kohdassa määrätään, liitteen 20-A osassa A lueteltujen ja kolmella asteriskilla merkittyjen maantieteellisten merkintöjen suoja ei estä mitään sellaista henkilöä, seuraajat ja siirronsaajat mukaan luettuina, joka on käyttänyt näitä merkintöjä kaupallisiin tarkoituksiin luokkiin ’kuivasuolatut lihat’ tai ’juustot’ kuuluvien tuotteiden osalta vähintään kymmenen vuoden ajan ennen 18 päivää lokakuuta 2013, käyttämästä näitä merkintöjä. Kaikkiin muihin henkilöihin, seuraajat ja siirronsaajat mukaan luettuina, jotka ovat käyttäneet näitä merkintöjä kaupallisiin tarkoituksiin luokkaan ’kuivasuolatut lihat’ tai ’juustot’ kuuluvien tuotteiden osalta vähemmän kuin kymmenen vuoden ajan ennen 18 päivää lokakuuta 2013, sovelletaan viiden vuoden siirtymäaikaa, jonka kuluessa edellä mainittujen merkintöjen käyttöä ei estetä.

5. Kun tavaramerkkiä on haettu tai se on rekisteröity hyvässä uskossa taikka kun tavaramerkkioikeudet on osapuolessa hankittu hyvässä uskossa tapahtuneella käytöllä ennen 6 kohdassa vahvistettua päivämäärää, tämän alajakson täytäntöön panemiseksi kyseisessä osapuolessa annetuilla toimenpiteillä ei rajoiteta tavaramerkin rekisteröinnin mahdollisuutta tai pätevyyttä tai oikeutta tavaramerkin käyttöön sillä perusteella, että tavaramerkki on identtinen tai samanlainen kuin jokin maantieteellinen merkintä.

6. Edellä olevan 5 kohdan soveltamiseksi tarkoitettu päivämäärä on

a) liitteessä 20-A tämän sopimuksen allekirjoituspäivänä luetellun maantieteellisen merkinnän osalta tämän alajakson voimaantulopäivä; tai

b) liitteeseen 20-A tämän sopimuksen allekirjoituspäivän jälkeen tämän sopimuksen 20.22 artiklan nojalla lisätyn maantieteellisen merkinnän osalta päivä, jona maantieteellinen merkintä lisättiin.

7. Jos maantieteellisen merkinnän käännös on identtinen sellaisen termin kanssa, joka on tavanomainen yleiskielinen yleisnimitys jollekin tuotteelle jonkin osapuolen alueella, tai jos maantieteellisen merkinnän käännös sisältää tällaisen termin tai jos maantieteellinen merkintä ei ole identtinen mutta siihen sisältyy tällainen termi, tämän alajakson määräyksillä ei rajoiteta minkään henkilön oikeutta käyttää kyseistä termiä mainitun osapuolen kyseisen tuotteen yhteydessä.

8. Mikään ei estä käyttämästä osapuolen alueella minkä tahansa tuotteen osalta kasvilajikkeen tai eläinrodun totunnaista nimeä, joka on käytössä kyseisen osapuolen alueella tämän alajakson voimaantulopäivänä.

9. Osapuoli voi säätää, että mikä tahansa tämän alajakson määräysten nojalla esitetty vaatimus, joka liittyy tavaramerkin käyttöön tai rekisteröintiin, on tehtävä viiden vuoden kuluessa siitä, kun suojatun merkinnän vastainen käyttö on tullut yleisesti tunnetuksi osapuolen alueella, tai rekisteröintipäivästä osapuolen alueella edellyttäen, että tavaramerkki on julkistettu mainittuun päivään mennessä, jos sanottu päivä edeltää päivää, jolloin merkin vastainen käyttö tuli tunnetuksi kyseisen osapuolen alueella, sillä edellytyksellä, että maantieteellistä merkintää ei ole käytetty tai rekisteröity vilpillisessä mielessä.

10. Tämän alajakson määräykset eivät vaikuta minkään henkilön oikeuteen käyttää kaupankäynnissä omaa nimeään tai sen nimeä, joka harjoitti liiketoimintaa ennen häntä paitsi, jos sellaista nimeä käytetään tavalla, joka johtaa yleisöä harhaan.

11. a) Tämän alajakson määräykset eivät vaikuta minkään henkilön oikeuteen käyttää tai rekisteröidä Kanadassa tavaramerkki, joka sisältää jonkin liitteen 20-B osassa A luetelluista termeistä tai koostuu siitä; ja

b) edellä olevaa a alakohtaa ei sovelleta liitteen 20-B osassa A lueteltuihin termeihin minkään sellaisen käytön osalta, joka voisi johtaa yleisöä harhaan tavaroiden maantieteellisestä alkuperästä.

12. Liitteen 20-B osassa B lueteltujen termien käyttöön Kanadassa ei sovelleta tämän alajakson määräyksiä.

13. Edellä 2–4 kohdassa tarkoitettuun siirronsaantiin ei sisälly maantieteellisen merkinnän yksinään käyttämistä koskevan oikeuden siirto.

## 20.22 ARTIKLA

## Muutokset liitteeseen 20-A

1. 26.1 artiklalla (CETA-sekakomitea) perustettu CETA-sekakomitea, joka toimii yhteisymmärryksessä ja maantieteellisiä merkintöjä käsittelevän CETA-komitean suosituksesta, voi päättää liitteen 20-A muuttamisesta siten, että siihen lisätään maantieteellisiä merkintöjä tai siitä poistetaan maantieteellisiä merkintöjä, joiden suoja lakkaa niiden alkuperäpaikassa tai joita on lakattu käyttämästä alkuperäpaikassa.

2. Maantieteellistä merkintää ei periaatteessa lisätä liitteen 20-A osaan A, jos kyseessä on nimi, joka tämän sopimuksen allekirjoituspäivänä on lueteltu soveltuvassa Euroopan unionin rekisterissä merkinnällä ’rekisteröity’ jonkin Euroopan unionin jäsenvaltion osalta.

3. Maantieteellistä merkintää, jolla tunnistetaan tietystä osapuolesta peräisin oleva tuote, ei lisätä liitteeseen 20-A

a) jos se on identtinen toisessa osapuolessa hyväksyttyyn tavaramerkkiin nähden samojen tai samanlaisten tuotteiden osalta tai sellaiseen tavaramerkkiin nähden, johon on toisessa osapuolessa hankittu oikeuksia hyvässä uskossa tapahtuneella käytöllä ja josta on jätetty hakemus samojen tai samanlaisten tuotteiden osalta;

b) jos se on identtinen kasvilajikkeen tai eläinrodun totunnaiseen nimeen nähden, joka on käytössä toisessa osapuolessa; tai

c) jos se on identtinen termin kanssa, joka on tavanomainen yleiskielinen yleisnimitys tällaiselle tuotteelle toisessa osapuolessa.

## 20.23 ARTIKLA

## Muu suoja

Tämän alajakson määräykset eivät estä käyttämästä oikeutta hakea maantieteellisen merkinnän tunnustamista ja suojaa osapuolen asiaa koskevan lainsäädännön mukaisesti.

D alajakso

Mallit

20.24 ARTIKLA

Kansainväliset sopimukset

Kukin osapuoli pyrkii kaikin kohtuullisin keinoin liittymään 2 päivänä heinäkuuta 1999 Genevessä tehtyyn *teollismallien kansainvälistä rekisteröintiä koskevaan Haagin sopimukseen liittyvään Geneven asiakirjaan*.

20.25 ARTIKLA

Suhde tekijänoikeuteen

Mallien oikeudet voidaan suojata tekijänoikeuslainsäädännön nojalla, jos tällaisen suojelun edellytykset täyttyvät. Kukin osapuoli määrää näin myönnettävän suojan laajuuden ja edellytykset sekä vaadittavan omaperäisyyden.

E alajakso

Patentit

20.26 ARTIKLA

Kansainväliset sopimukset

Kukin osapuoli pyrkii kaikin kohtuullisin keinoin noudattamaan Genevessä 1 päivänä kesäkuuta 2000 tehdyn *patenttilakisopimuksen* (2000) 1–14 ja 22 artiklaa.

20.27 ARTIKLA

Lääkkeiden *sui generis* -suoja

1. Tässä artiklassa

**peruspatentilla** tarkoitetaan patenttia, jolla suojataan tuote sellaisenaan, tuotteen saamiseksi käytettävä prosessi tai tuotteen sovellus ja jonka sen patentin haltija, jota voidaan käyttää peruspatenttina, on nimennyt peruspatentiksi *sui generis* -suojan myöntämistä varten; ja

**tuotteella** tarkoitetaan lääkkeen vaikuttavaa ainetta tai vaikuttavien aineiden yhdistelmää.

2. Kukin osapuoli tarjoaa patentin haltijan tai haltijan luovutuksensaajan pyynnöstä *sui generis* -suojakauden sellaiselle tuotteelle, joka on suojattu voimassa olevalla peruspatentilla, sillä edellytyksellä, että seuraavat ehdot täyttyvät:

a) lupa saattaa tuote kyseisen osapuolen markkinoille lääkkeenä on myönnetty, jäljempänä tässä artiklassa ’myyntilupa’;

b) tuotteeseen ei ole jo sovellettu *sui generis* -suojakautta; ja

c) edellä a alakohdassa tarkoitettu myyntilupa on ensimmäinen lupa, joka koskee tuotteen saattamista kyseisen osapuolen markkinoille lääkkeenä.

3. Kukin osapuoli voi

a) tarjota *sui generis* -suojakauden vain, jos ensimmäinen myyntilupahakemus toimitetaan kyseisen osapuolen määräämän kohtuullisen määräajan kuluessa; ja

b) määrätä ensimmäinen myyntiluvan myöntämisestä alkavan vähintään 60 päivän määräajan *sui generis* -suojakautta koskevan hakemuksen jättämistä varten. Jos ensimmäinen myyntilupa on kuitenkin myönnetty ennen patentin myöntämistä, kukin osapuoli myöntää patentin myöntämisestä alkavan vähintään 60 päivän määräajan, jonka kuluessa tämän artiklan mukaista suojakautta koskeva hakemus on esitettävä.

4. Jos tuote on suojattu yhdellä peruspatentilla, *sui generis* -suojakausi alkaa kyseisen patentin laillisen voimassaolon päättyessä.

Jos tuote on suojattu useammalla kuin yhdellä patentilla, jotka voivat toimia peruspatentteina, osapuoli voi säätää ainoastaan yhdestä *sui generis* -suojakaudesta, joka alkaa sen peruspatentin laillisen voimassaolon päättyessä,

a) jonka on valinnut *sui generis* -suojakautta hakeva henkilö, kun kaikki patentit, jotka voivat toimia peruspatentteina, ovat saman henkilön hallussa; ja

b) joka on valittu patentinhaltijoiden sopimuksella, kun patentit, jotka voivat toimia peruspatentteina, eivät ole saman henkilön hallussa, mistä seuraa keskenään ristiriidassa olevia *sui generis* -suojaa koskevia pyyntöjä.

5. Kukin osapuoli huolehtii siitä, että *sui generis* -suojakausia vastaa pituudeltaan peruspatenttihakemuksen jättöpäivästä ensimmäisen myyntiluvan myöntämispäivään kulunutta kautta, josta on vähennetty viiden vuoden jakso.

6. Sen estämättä, mitä 5 kohdassa määrätään, ja rajoittamatta osapuolen mahdollisesti toteuttamaa *sui generis* -suojakauden jatkamista tiettyihin ryhmiin, kuten lapsiin kohdistuvan tutkimuksen kannustimena tai palkkiona, *sui generis* -suojan kesto ei voi ylittää kahdesta viiteen vuoden pituista kautta, joka kunkin osapuolen on määritettävä.

7. Kukin osapuoli voi säätää *sui generis* -suojan raukeamisesta,

a) jos edunsaaja luopuu *sui generis* -suojasta; tai

b) jos mahdollisesti määrättyjä hallinnollisia maksuja ei suoriteta.

Kukin osapuoli voi lyhentää *sui generis* -suojakautta niiden mahdollisten perusteettomien viivästysten mukaisesti, joita voi koitua hakijan toiminnan puutteesta myyntiluvan hakemisen jälkeen, kun peruspatentin haltija on myyntiluvan hakija tai siihen yhteydessä oleva elin.

8. *Sui generis* -suoja ulottuu peruspatentin antaman suojan rajoissa ainoastaan myyntiluvan piiriin kuuluvaan lääkkeeseen ja ennen *sui generis* -suojan päättymistä mahdollisesti hyväksyttyihin kyseisen tuotteen käyttötarkoituksiin lääkkeenä. Ellei edellisestä virkkeestä muuta johdu, *sui generis* -suojalla myönnetään samat oikeudet kuin patentilla ja sitä koskevat samat rajoitukset ja velvollisuudet.

9. Sen estämättä, mitä 1–8 kohdassa määrätään, kukin osapuoli voi myös rajoittaa suojan alaa vahvistamalla poikkeuksia, jotka koskevat tuotteiden valmistamista, käyttämistä, tarjoamista myyntiin taikka tuotteiden myyntiä tai tuontia vientiä varten suojakauden aikana.

10. Kukin osapuoli voi kumota *sui generis* -suojan peruspatentin pätemättömyyteen liittyvistä syistä, myös jos patentti on rauennut ennen sen laillisen voimassaolon päätymistä tai se on kumottu tai sitä on rajoitettu siinä määrin, että tuote, jolle suoja myönnettiin, ei enää kuuluisi peruspatentin vaatimusten suojan piirin, taikka syistä, jotka liittyvät myyntiluvan tai myyntilupien peruuttamiseen kyseisillä markkinoilla, tai jos suoja on myönnetty 2 kohdan määräysten vastaisesti.

## 20.28 ARTIKLA

### Lääkkeisiin liittyvien patenttien kytkemisjärjestelyt

Jos osapuoli käyttää patenttien ”kytkemisjärjestelyitä”, joissa rinnakkaisvalmisteen myyntiluvan (tai yhdenmukaisuusilmoituksen tai vastaavan) myöntäminen kytketään patenttisuojan olemassaoloon, se varmistaa, että kaikilla jutun osapuolilla on vastaavat ja tehokkaat muutoksenhakuoikeudet.

F alajakso

Tietosuoja

20.29 ARTIKLA

Lääkkeisiin liittyvien julkistamattomien tietojen suoja

1. Jos osapuoli vaatii testituloksia tai muita tietoja edellytyksenä myyntiluvan myöntämiseksi sellaisille lääkkeille, joissa käytetään uusia kemiallisia yhdisteitä[30], jäljempänä tässä artiklassa ’myyntiluvan myöntäminen’, sen määrittämiseksi, onko kyseisen tuotteen käyttö on turvallista ja tehokasta, osapuoli suojaa tällaiset tiedot paljastumiselta, jos tällaisten tietojen aikaansaaminen on edellyttänyt huomattavaa ponnistusta, paitsi milloin se on tarpeen yleisön suojelemiseksi, tai ellei toimenpiteisiin ole jo ryhdytty sen varmistamiseksi, että tieto on suojassa epärehelliseltä kaupalliselta käytännöltä.

2. Kukin osapuoli huolehtii siitä, että 1 kohdan piiriin kuuluvien tietojen osalta, jotka toimitetaan osapuolelle tämän sopimuksen voimaantulon jälkeen,

a) mikään muu kuin ne toimittanut henkilö ei voi ilman viimeksi mainitun antamaa lupaa hyödyntää tällaisia tietoja lupahakemuksen tukena vähintään kuuden vuoden ajan siitä päivästä, jona osapuoli myönsi luvan henkilölle, joka tuotti tiedot lupaa varten; ja

[30] Selkeyden vuoksi todetaan, että tietosuojan osalta käsite ’kemiallinen yhdiste’ kattaa Kanadassa biologisen lääkkeen tai radiofarmaseuttisen lääkkeen, jota säännellään uutena lääkkeenä elintarvikkeita ja lääkkeitä koskevissa Kanadan säädöksissä.

b) osapuoli ei saa myöntää lupaa millekään sellaiselle henkilölle, joka käyttää tällaisia tietoja kaudella, joka on vähintään kahdeksan vuotta siitä päivästä, jona osapuoli myönsi luvan henkilölle, joka tuotti tiedot lupaa varten, ellei tällaiset tiedot tuottanut henkilö anna tähän suostumusta.

Jollei tästä kohdasta muuta johdu, kumpikin osapuoli voi rajoituksetta panna täytäntöön tällaisia tuotteita koskevia lyhennettyjä lupamenettelyitä biologista samanarvoisuutta ja biologista hyväksikäytettävyyttä koskevien tutkimusten pohjalta.

## 20.30 ARTIKLA

### Kasvinsuojeluaineisiin liittyvien tietojen suoja

1. Kukin osapuoli määrittää turvallisuus- ja tehokkuusvaatimukset ennen kasvinsuojeluaineen markkinoille saattamisen hyväksymisistä, jäljempänä tässä artiklassa ’lupa’.

2. Kukin osapuoli tarjoaa rajatun tietosuojajakson testi- tai tutkimusraporteille, jotka on toimitettu ensimmäistä lupaa haettaessa. Tällaisen jakson aikana kukin osapuoli huolehtii siitä, että testi- tai tutkimusraporttia ei käytetä jonkin muun sellaisen henkilön eduksi, joka pyrkii saamaan luvan, paitsi jos ensimmäinen luvanhaltija on nimenomaisesti tähän suostunut.

3. Testi- tai tutkimusraporttia olisi vaadittava lupaan tai lupamuutokseen, jolla sallitaan käyttö muihin viljelykasveihin.

4. Tietosuojajakson olisi kummassakin osapuolessa oltava vähintään kymmenen vuotta alkaen siitä päivästä, jolloin osapuoli myönsi ensimmäisen luvan uuden vaikuttavan aineen hyväksymistä tukevan testi- tai tutkimusraportin ja vaikuttavaa ainetta sisältävän lopputuotteen samanaikaista rekisteröintiä tukevien tietojen osalta. Suoja voidaan myöntää pidemmälle voimassaoloajalle, jotta voidaan edistää vähäriskisiä kasvinsuojeluaineita tai vähäistä käyttötarkoitusta koskevien lupien myöntämistä.

5. Kukin osapuoli voi vahvistaa tietosuojavaatimuksia tai rahallista korvausta koskevia vaatimuksia testi- tai tutkimusraporteille, jotka esitetään luvan muuttamisen tai uusimisen tueksi.

6. Kukin osapuoli vahvistaa sääntöjä, joilla vältetään selkärankaisilla eläimillä tehtäviä päällekkäisiä testejä. Hakijaa, joka aikoo suorittaa selkärankaisilla eläimillä, olisi kannustettava toteuttamaan tarvittavat toimenpiteet tarkistaakseen, että kyseisiä testejä ja tutkimuksia ei ole jo suoritettu tai aloitettu.

7. Kunkin osapuolen olisi kannustettava kaikkia uusia luvanhakijoita ja vastaavien lupien haltijoita varmistamaan kaikin tavoin, että selkärankaisilla eläimillä tehtyjen testien ja tutkimusten tiedot jaetaan. Tällaisten testi- ja tutkimusraporttien jakamiskustannukset on määritettävä oikeudenmukaisella, avoimella ja syrjimättömällä tavalla. Hakijalta edellytetään osallistumista ainoastaan niiden tietojen kustannuksiin, joiden toimittamista hakijalta edellytetään lupavaatimusten täyttämiseksi.

8. Luvan haltijalla tai haltijoilla on oltava oikeus saada korvaus oikeudenmukaisesta osuudesta niitä kustannuksia, joita niille koitui tällaisen hakemuksen tueksi käytetyistä testi- tai tutkimusraportista hakijalta, joka käyttää tällaisia testi- tai tutkimusraportteja saadakseen luvan uudelle kasvinsuojeluaineelle. Kukin osapuoli voi ohjata minkä tahansa riidan osapuolet oman lainsäädäntönsä mukaisesti hallinnoituun sitovaan välimiesmenettelyyn.

G alajakso

Kasvilajikkeet

20.31 ARTIKLA

Kasvilajikkeet

Kukin osapuoli toimii yhteistyössä edistääkseen ja vahvistaakseen kasvilajikkeiden suojelua Pariisissa 2 päivänä joulukuuta 1961 tehdyn *uusien kasvilajikkeiden suojaamista koskevan kansainvälisen yleissopimuksen* vuonna 1991 tehdyn sopimusasiakirjan pohjalta.

C JAKSO

Teollis- ja tekijänoikeuksien täytäntöönpano

20.32 ARTIKLA

Yleiset velvollisuudet

1. Kukin osapuoli varmistaa, että teollis- ja tekijänoikeuksien täytäntöönpanomenettelyt ovat oikeudenmukaisia ja tasapuolisia eivätkä tarpeettoman monimutkaisia tai kalliita ja että niihin ei liity kohtuuttomia määräaikoja tai aiheettomia viivästyksiä. Näitä menettelyjä tulee soveltaa siten, että vältetään esteiden syntyminen lailliselle kaupalle ja että luodaan takeet menettelyjen väärinkäyttöä vastaan.

2. Pannessaan täytäntöön tämän jakson määräyksiä kukin osapuoli ottaa huomioon sekä loukkauksen vakavuuden ja määrättyjen oikeussuojakeinojen välisen suhteen että kolmansien osapuolien edut.

3. 20.33–20.42 artikla liittyy siviilioikeudelliseen täytäntöönpanoon.

4. 20.33–20.42 artiklan soveltamista varten **teollis- ja tekijänoikeuksilla** tarkoitetaan kaiken tyyppisiä teollis- ja tekijänoikeuksia, joista on määräyksiä TRIPS-sopimuksen II osan 1–7 kohdassa.

20.33 ARTIKLA

Oikeutetut hakijat

Kukin osapuoli myöntää oikeuden pyytää 20.34–20.42 artiklassa tarkoitettujen menettelyjen ja oikeussuojakeinojen soveltamista seuraaville henkilöille:

a) osapuolen lainsäädännön määräysten mukaisille teollis- ja tekijänoikeuksien haltijoille;

b) kaikille muille henkilöille, joilla on lupa käyttää näitä oikeuksia, jos näillä henkilöillä on osapuolen lainsäädännön mukaisesti oikeus vedota näihin oikeuksiin;

c) teollis- ja tekijänoikeuksia kollektiivisesti hallinnoiville elimille, joilla on säännönmukaisesti tunnustettu oikeus edustaa teollis- ja tekijänoikeuksien haltijoita, jos tällaisilla elimillä on osapuolen lainsäädännön mukaisesti oikeus vedota näihin oikeuksiin; ja

d) ammattialajärjestöjen elimille, joilla on säännönmukaisesti tunnustettu oikeus edustaa teollis- ja tekijänoikeuksien haltijoita, jos tällaisilla elimillä on osapuolen lainsäädännön mukaisesti oikeus vedota näihin oikeuksiin.

20.34 ARTIKLA

Todistusaineisto

Jos teollis- ja tekijänoikeuksien väitetty loukkaus on toteutettu kaupallisessa laajuudessa, kukin osapuoli varmistaa, että toimivaltaiset oikeusviranomaiset voivat tarvittaessa pyynnöstä antaa määräyksen toimittaa osapuolen lainsäädännön mukaisesti tarvittavia tietoja, myös pankki-, rahoitus- tai kaupallisia asiakirjoja, jotka ovat vastapuolen hallussa, sillä edellytyksellä, että luottamukselliset tiedot suojataan.

20.35 ARTIKLA

Toimenpiteet todistusaineiston suojaamiseksi

1. Kukin osapuoli varmistaa, että jo ennen pääasiaa koskevan käsittelyn aloittamista oikeusviranomaiset voivat sen elimen hakemuksesta, joka on esittänyt kohtuullisesti saatavissa olevaa todistusaineistoa tukeakseen väitteitään teollis- tai tekijänoikeutensa loukkaamisesta tai tällaisen loukkaamisen uhasta, määrätä nopeita ja tehokkaita väliaikaisia toimia väitettyyn loukkaamiseen liittyvän asiaankuuluvan todistusaineiston suojaamiseksi sillä edellytyksellä, että luottamuksellisten tietojen suojaa taataan.

2. Kukin osapuoli voi säätää, että 1 kohdassa kuvatut toimenpiteet voivat sisältää riidanalaisten tavaroiden yksityiskohtaisen kuvaamisen ja mahdollisen näytteidenoton tai riidanalaisten tavaroiden ja soveltuvissa tapauksissa näiden tavaroiden valmistuksessa tai jakelussa käytettyjen materiaalien ja välineiden sekä tavaroihin liittyvien asiakirjojen fyysisen haltuun ottamisen. Oikeusviranomaisilla on oltava valtuudet toteuttaa nämä toimenpiteet tarvittaessa toista osapuolta kuulematta, erityisesti jos mahdollisesta viiveestä voi koitua korvaamatonta haittaa oikeudenhaltijalle tai jos todistusaineiston hävittämisen vaara on ilmeinen.

## 20.36 ARTIKLA

## Tiedonsaantioikeus

Kukin osapuoli huolehtii siitä, että sen oikeusviranomaisilla on teollis- ja tekijänoikeuden täytäntöönpanoa koskevissa yksityisoikeudellisissa menettelyissä toimivalta oikeudenhaltijan perustellusta vaatimuksesta määrätä oikeudenloukkaaja tai väitetty oikeudenloukkaaja toimittamaan oikeudenhaltijalle tai tuomioistuimelle ainakin todistelutarkoituksessa oikeudenloukkaajan tai väitetyn oikeudenloukkaajan hallussa olevat, asiaan sovellettavien osapuolen lakien ja asetusten mukaisesti merkitykselliset tiedot, sanotun kuitenkaan rajoittamatta kunkin osapuolen etuoikeutta, tietolähteiden luottamuksellisuuden suojaa tai henkilötietojen käsittelyä koskevan lainsäädännön soveltamista. Nämä tiedot voivat koskea loukkaukseen tai väitettyyn loukkaukseen jollakin tavalla liittyvään seikkaan osallista henkilöä ja oikeuksia loukkaavien tai väitetysti loukkaavien tavaroiden tai palvelujen tuotantomenetelmiä tai jakelukanavia taikka myös tällaisten tavaroiden tai palvelujen tuotantoon ja jakeluun osallisiksi väitettyjen kolmansien osapuolten henkilöllisyyttä.

20.37 ARTIKLA

Väliaikaiset toimenpiteet ja turvaamistoimenpiteet

1. Kukin osapuoli huolehtii siitä, että oikeusviranomaiset voivat ripeästi määrätä tehokkaita väliaikaisia toimenpiteitä ja turvaamistoimenpiteitä, väliaikainen kielto mukaan luettuna, jotka kohdistuvat sellaiseen osapuoleen tai tilanteen mukaan sellaiseen kolmanteen osapuoleen, jonka osalta asianomainen tuomioistuin on toimivaltainen, mahdollisten teollis- ja tekijänoikeuksien loukkausten estämiseksi ja etenkin riidanalaisten tavaroiden jakeluverkostoon pääsyn estämiseksi.

2. Kukin osapuoli huolehtii siitä, että sen oikeusviranomaisilla on valtuudet määrätä takavarikoitaviksi tai muuten haltuun otettaviksi tavarat, joiden epäillään loukkaavan teollis- tai tekijänoikeutta, jotta voidaan estää niiden saattaminen jakelukanavien piiriin tai levittäminen jakelukanavia pitkin.

3. Kukin osapuoli huolehtii siitä, että väitettyjen, kaupallisessa laajuudessa tehtyjen teollis- ja tekijänloukkausten osalta oikeusviranomaiset voivat osapuolen lainsäädännön mukaisesti määrätä väitetyn loukkaajan omaisuutta asetettavaksi hukkaamiskieltoon, pankkitilien ja muiden varojen jäädyttäminen mukaan lukien. Tätä varten oikeusviranomaiset voivat tarpeen mukaan määrätä esitettäviksi pankki-, rahoitus- tai kaupallisia asiakirjoja tai pääsyn asiaankuuluviin tietoihin.

20.38 ARTIKLA

Muut oikaisukeinot

1. Kukin osapuoli varmistaa, että oikeusviranomaiset voivat hakijan pyynnöstä ja rajoittamatta loukkauksen johdosta oikeudenhaltijalle kuuluvia vahingonkorvauksia sellaisten tavaroiden osalta, joiden ne ovat todenneet loukkaavan teollis- tai tekijänoikeutta, antaa määräyksen niiden poistamisesta kaupan jakelukanavista tai hävittämisestä ilman minkäänlaista hyvitystä. Kukin osapuoli varmistaa, että oikeusviranomaiset voivat tarvittaessa määrätä myös näiden tavaroiden luomisessa tai valmistuksessa pääasiassa käytettyjen materiaalien ja välineiden hävittämisestä. Tällaisia oikaisukeinoja koskevaa pyyntöä harkittaessa on otettava huomioon sekä loukkauksen vakavuus ja määrättyjen oikeussuojakeinojen välinen suhde että kolmansien osapuolien edut.

2. Kukin osapuoli varmistaa, että oikeusviranomaisilla on valtuudet määrätä, että 1 kohdassa tarkoitetut oikaisukeinot toteutetaan oikeudenloukkaajan kustannuksella, jollei tämän esteeksi vedota erityisiin syihin.

20.39 ARTIKLA

Kieltotuomiot

1. Kukin osapuoli huolehtii siitä, että teollis- ja tekijänoikeuden täytäntöönpanoa koskevissa yksityisoikeudellisissa menettelyissä sen oikeusviranomaisilla on toimivalta määrätä osapuoli lopettamaan loukkaava toimi sekä muun muassa määrätä, että osapuolen tai, tilanteen mukaan, sellaisen kolmannen osapuolen, jonka osalta asianomainen oikeusviranomainen on toimivaltainen, on estettävä teollis- tai tekijänoikeutta loukkaavien tavaroiden pääsy kaupan jakelukanaviin.

2. Tämän jakson muiden määräysten estämättä osapuoli voi rajoittaa saatavilla olevia oikaisukeinoja sellaisen käytön osalta, johon hallitus tai kolmas osapuoli hallituksen luvalla voi ilman oikeudenhaltijoiden suostumusta ryhtyä, käsittämään vain korvauksen maksamisen sillä edellytyksellä, osapuoli noudattaa TRIPS-sopimuksen osan II määräyksiä, jotka nimenomaisesti koskevat tällaista käyttöä. Muissa tapauksissa sovelletaan tässä jaksossa tarkoitettuja oikeuskeinoja tai, milloin nämä oikeuskeinot eivät ole yhdenmukaisia osapuolen lainsäädännön kanssa, on tarjottava mahdollisuus vahvistustuomioon tai riittävään korvaukseen.

20.40 ARTIKLA

Vahingonkorvaukset

1. Kukin osapuoli huolehtii siitä, että

a) sen oikeusviranomaisilla on teollis- ja tekijänoikeuksien täytäntöönpanoa koskevissa yksityisoikeudellisissa menettelyissä toimivalta määrätä oikeudenloukkaaja, joka tiesi tai jonka olisi perustellusti pitänyt tietää ryhtyneensä loukkaavaan tekoon, maksamaan oikeudenhaltijalle

i) vahingonkorvaus, joka riittää hyvittämään oikeudenhaltijan loukkauksesta kärsimän vahingon; tai

ii) loukkauksesta loukkaajalle koituneet voitot, minkä voidaan olettaa olevan i kohdassa tarkoitetun vahingonkorvauksen määrä; ja

b) määrittäessään vahingonkorvausta teollis- tai tekijänoikeuden loukkauksesta sen oikeusviranomaiset voivat ottaa huomioon muun muassa oikeudenhaltijan mahdollisesti esittämän oikeutetun arvon, johon voi kuulua saamatta jäänyt voitto.

2. Vaihtoehtona 1 kohdalle osapuolen lainsäädännössä voidaan vahvistaa korvauksen, kuten rojaltin tai maksun, maksaminen oikeudenhaltijalle hyvityksenä oikeudenhaltijan teollis- ja tekijänoikeuksien luvattomasta käytöstä.

20.41 ARTIKLA

Oikeudenkäyntikulut

Kukin osapuoli huolehtii siitä, että sen oikeusviranomaisilla on tilanteen mukaan teollis- ja tekijänoikeuksien täytäntöönpanoa koskevan yksityisoikeudellisen menettelyn päätteeksi toimivalta määrätä, että hävinnyt osapuoli maksaa voittaneen osapuolen oikeudenkäynti- ja muut kulut kyseisen osapuolen lainsäädännön mukaisesti.

20.42 ARTIKLA

Olettama tekijänoikeudesta

1. Tekijänoikeuksia tai lähioikeuksia koskevissa siviilioikeudellisissa menettelyissä tekijän tunnistamiseen riittää, että kirjallisten tai taiteellisten teosten oikeudenhaltijan nimi ilmenee teoksesta tavanomaisella tavalla, ja näin ollen tällä on oikeus ajaa kannetta tekijänoikeutensa loukkaamisesta, jollei toisin osoiteta. Tällaiseen toisin osoittamiseen voi sisältyä rekisteröinti.

2. Edellä olevaa 1 kohtaa sovelletaan soveltuvin osin lähioikeuksien haltijoihin tällaisten oikeuksien suojaaman aineiston osalta.

D JAKSO

Rajatoimenpiteet

20.43 ARTIKLA

Rajatoimenpiteiden soveltamisala

1. Tässä jaksossa

**maantieteellistä merkintää loukkaavalla tuoteväärennöksellä** tarkoitetaan 20.17 artiklan mukaisesti mitä tahansa johonkin liitteessä 20-C lueteltuun tuoteluokkaan kuuluvia tavaroita, pakkaus mukaan lukien, joissa on ilman lupaa maantieteellinen merkintä, joka on identtinen sellaisen asianmukaisesti rekisteröidyn tai muuten suojatun maantieteellisen merkinnän kanssa, joka koskee tällaisia tavaroita, ja joka näin loukkaa kyseisen maantieteellisen merkinnän omistajan tai haltijan oikeutta sen osapuolen lainsäädännön mukaisesti, jossa rajatoimenpiteitä sovelletaan;

**tavaramerkkioikeutta loukkaavalla tuoteväärennöksellä** tarkoitetaan mitä tahansa tavaroita, pakkaus mukaan lukien, joihin on ilman lupaa liitetty tavaramerkki, joka on identtinen sellaisen asianmukaisesti rekisteröidyn tavaramerkin kanssa, joka koskee samoja tavaroita, tai jota ei voida sen olennaisten piirteiden osalta erottaa sellaisesta tavaramerkistä, ja joka näin loukkaa kyseessä olevan tavaramerkin oikeuden haltijan oikeutta sen osapuolen lainsäännön mukaan, jossa rajatoimenpidettä sovelletaan;

**vientilähetyksillä** tarkoitetaan tavaralähetyksiä, jotka toimitetaan osapuolen alueelta sen ulkopuolella sijaitsevaan paikkaan, lukuun ottamatta tullipassituslähetyksiä ja jälleenlaivauksia;

**tuontilähetyksillä** tarkoitetaan tavaralähetyksiä, jotka toimitetaan osapuolen alueelle sen alueen ulkopuolella sijaitsevasta paikasta, ja tavarat pysyvät tullivalvonnassa, mukaan lukien osapuolen alueen tullivarastoihin tai vapaa-alueille tuodut tavarat mutta lukuun ottamatta tullipassituslähetyksiä ja jälleenlaivauksia;

**tekijänoikeutta loukkaavalla piraattitavaralla** tarkoitetaan mitä tahansa tavaroita, jotka on kopioitu ilman oikeudenhaltijan tai oikeudenhaltijan asianmukaisesti valtuuttaman henkilön antamaa suostumusta valmistusmaassa ja jotka on tehty suoraan tai epäsuorasti tavarasta, jonka kopioiminen olisi täyttänyt sen osapuolen lainsäädännön mukaan tekijänoikeuden tai lähioikeuksien rikkomisen tunnusmerkistön, jossa rajatoimenpiteitä sovelletaan;

**tullipassituslähetyksillä** tarkoitetaan osapuolen alueelle sen alueen ulkopuolella sijaitsevasta paikasta tulevia lähetyksiä, joilla on tulliviranomaisten lupa kuljetukseen jatkuvassa tullivalvonnassa saapumistullitoimipaikasta poistumistullitoimipaikkaan osapuolen alueelta poistumista varten. Tulipassituslähetyksiä, jotka myöhemmin hyväksytään siirrettäväksi pois tullivalvonnasta ilman niiden poistumista alueelta, pidetään tuontilähetyksinä; ja

**jälleenlaivauksilla** tarkoitetaan tavaralähetyksiä, jotka siirretään tullivalvonnassa tuonnin liikennevälineestä viennin liikennevälineeseen yhden tullitoimipaikan alueella, joka on sekä tuonti- että vientitullitoimipaikka.

2. Tämän jakson viittaukset teollis- ja tekijänoikeuksien loukkauksiin on tulkittava viittauksiksi tavaramerkkioikeutta loukkaavien tuoteväärennösten, tekijänoikeutta loukkaavien piraattitavaroiden tai maantieteellistä merkintää loukkaavien tuoteväärennösten tapauksiin.

3. Osapuolten näkemyksenä on, että mitään velvollisuutta soveltaa tässä jaksossa vahvistettuja menettelyjä ei ole, kun oikeudenhaltija asettaa tavarat markkinoille toisessa maassa tai näin tehdään oikeudenhaltijan suostumuksella.

4. Kukin osapuoli ottaa käyttöön tai pitää voimassa tuonti- ja vientilähetyksiä koskevia menettelyjä, joilla oikeudenhaltija voi pyytää toimivaltaisia viranomaisia lykkäämään teollis- ja tekijänoikeutta loukkaaviksi epäiltyjen tavaroiden luovutusta tai ottamaan ne haltuunsa.

5. Kukin osapuoli ottaa käyttöön tai pitää voimassa tuonti- ja vientilähetyksiä koskevia menettelyjä, joilla toimivaltaiset viranomaiset voivat omasta aloitteestaan lykätä teollis- ja tekijänoikeutta loukkaaviksi epäiltyjen tavaroiden luovutusta tai ottaa ne haltuunsa, jotta oikeudenhaltijat voivat virallisesti pyytää apua 4 kohdan nojalla.

6. Kukin osapuoli voi tehdä järjestelyjä yhden tai useamman kolmannen maan kanssa laatiakseen yhteisiä turvallisuus- ja tulliselvitysmenettelyitä. Tavaroiden, jotka on selvitetty tällaiseen järjestelyyn kuuluvine yhteisten tullimenettelyiden mukaisesti, katsotaan olevan 4 ja 5 kohdan vaatimusten mukaisia sillä edellytyksellä, että kyseinen osapuoli säilyttää oikeudellisen toimivallan mainittujen kohtien noudattamiseen.

7. Kukin osapuoli voi ottaa käyttöön tai pitää voimassa 4 ja 5 kohdassa tarkoitettuja menettelyitä tullipassituslähetysten ja jälleenlaivausten osalta.

8. Kukin osapuoli voi jättää tämän artiklan soveltamisalan ulkopuolelle sellaiset vähäiset ja luonteeltaan ei-kaupalliset tavaramäärät, jotka kuuluvat matkailijoiden henkilökohtaisiin matkatavaroihin tai jotka toimitetaan pieninä lähetyksinä.

## 20.44 ARTIKLA

### Oikeudenhaltijan hakemus

1. Kukin osapuoli huolehtii siitä, että sen toimivaltaiset viranomaiset edellyttävät oikeudenhaltijalta, joka käynnistää 20.43 artiklassa kuvatut menettelyt, riittäviä todisteita, jotta toimivaltaiset viranomaiset voivat varmistautua siitä, että menettelyt tarjoavan osapuolen lainsäädännön mukaan oikeudenhaltijan teollis- tai tekijänoikeutta on todennäköisesti loukattu, samoin kuin riittävästi tietoja, joita kohtuudella voidaan olettaa oikeudenhaltijalla olevan, jotta toimivaltaiset viranomaiset voivat kohtuullisin toimin tunnistaa epäilyksenalaiset tavarat. Riittävien tietojen toimittamista koskevalla vaatimuksella ei saa kohtuuttomasti estää 20.43 artiklassa kuvattujen menettelyjen käyttämistä.

2. Kukin osapuoli säätää hakemuksista, jotka koskevat 20.43 artiklassa lueteltujen teollis- ja tekijänoikeutta loukkaaviksi epäiltyjen tavaroiden luovutuksen lykkäämistä tai tällaisten tavaroiden haltuunottoa alueellaan. Vaatimukseen, jonka mukaan tällaisista hakemuksista on säädettävä, sovelletaan velvollisuutta tarjota 20.43 artiklan 4 ja 5 kohdassa tarkoitetut menettelyt. Toimivaltaiset viranomaiset voivat vahvistaa, että tällaiset hakemukset voivat koskea useita lähetyksiä. Kukin osapuoli voi säätää, että oikeudenhaltijan pyynnöstä hakemus, joka koskee teollis- ja tekijänoikeutta loukkaaviksi epäiltyjen tavaroiden luovutuksen lykkäämistä tai tavaroiden haltuunottoa, voi koskea tiettyjä tullivalvonnassa olevia tulo- ja lähtöpaikkoja.

3. Kukin osapuoli varmistaa, että sen toimivaltaiset viranomaiset ilmoittavat hakijalle kohtuullisessa ajassa, ovatko ne hyväksyneet hakemuksen. Jos toimivaltaiset viranomaiset ovat hyväksyneet hakemuksen, niiden on myös ilmoitettava hakijalle aika, jonka hakemus on voimassa.

4. Kukin osapuoli voi säätää, että sen toimivaltaiset viranomaiset voivat evätä, keskeyttää tai mitätöidä hakemuksen tapauksessa, jossa hakija on käyttänyt 20.43 artiklassa kuvattuja menettelyjä väärin tai jossa siihen on perusteltu syy.

## 20.45 ARTIKLA

## Oikeudenhaltijan toimittamat tiedot

Kukin osapuoli sallii, että sen toimivaltaiset viranomaiset voivat pyytää oikeudenhaltijalta asiaankuuluvia tietoja, joita kohtuudella voidaan olettaa oikeudenhaltijalla olevan, jotta toimivaltaiset viranomaiset voivat toteuttaa tässä jaksossa tarkoitettuja rajatoimenpiteitä. Kukin osapuoli voi myös sallia sen, että oikeudenhaltija toimittaa tällaiset tiedot sen toimivaltaisille viranomaisille.

## 20.46 ARTIKLA

### Takuu tai vastaava vakuus

1. Kukin osapuoli huolehtii siitä, että sen toimivaltaisilla viranomaisilla on oikeus edellyttää hakijalta, joka pyytää 20.43 artiklassa kuvattua menettelyä, sellaisen kohtuullinen takuun tai vastaavan vakuuden asettamista, joka riittää suojaamaan vastaajaa ja toimivaltaisia viranomaisia ja estämään väärinkäytökset. Kukin osapuoli huolehtii siitä, että tällainen takuu tai vastaava vakuus ei perusteettomasti estä turvautumasta tähän menettelyyn.

2. Kukin osapuoli voi säätää, että tällainen vakuus voi olla takaus, jonka ehdot suojaavat vastaajaa tavaroiden luovuttamisen lykkäämisestä tai haltuunottamisesta mahdollisesti aiheutuvalta menetykseltä tai vahingolta siinä tapauksessa, että toimivaltaiset viranomaiset toteavat, että tavarat eivät loukkaa teollis- tai tekijänoikeuksia. Osapuoli voi ainoastaan poikkeuksellisissa olosuhteissa tai tuomioistuimen määräyksestä sallia vastaajan ottaa epäilyksenalaiset tavarat haltuunsa takausta tai muuta vakuutta vastaan.

## 20.47 ARTIKLA

### Loukkauksen toteaminen

Kukin osapuoli ottaa käyttöön tai pitää voimassa menettelyt, joiden avulla toimivaltaiset viranomaiset voivat kohtuullisen ajan kuluessa 20.43 artiklassa tarkoitettujen menettelyjen aloittamisesta ratkaista, loukkaavatko epäilyksenalaiset tavarat teollis- tai tekijänoikeutta.

20.48 ARTIKLA

Oikeussuojakeinot

1. Kukin osapuoli huolehtii siitä, että sen toimivaltaisilla viranomaisilla on valtuudet määrätä tavaroita hävitettäviksi sen jälkeen, kun 20.47 artiklan mukaisesti on todettu, että tavarat loukkaavat teollis- tai tekijänoikeutta. Jos tavaroita ei hävitetä, kukin osapuoli varmistaa, elleivät olosuhteet ole poikkeukselliset, että tällaiset tavarat poistetaan kaupan jakelukanavista siten, ettei oikeudenhaltijalle aiheudu vahinkoa.

2. Tavaramerkkioikeutta loukkaavan tuotevääreennöksen osalta pelkkä laittomasti kiinnitetyn tavaramerkin irrottaminen ei riitä muutoin kuin poikkeustapauksissa siihen, että tavara voidaan päästää jakeluverkostoon.

3. Kukin osapuoli voi säätää, että sen toimivaltaisilla viranomaisilla on valtuudet määrätä hallinnollisia seuraamuksia sen jälkeen, kun 20.47 artiklan mukaisesti on todettu, että tavarat loukkaavat teollis- tai tekijänoikeutta.

## 20.49 ARTIKLA

### Erityinen yhteistyö rajatoimenpiteiden alalla

1. Kukin osapuoli sopii toimivansa yhteistyössä toisen osapuolen kanssa sellaisten tavaroiden kansainvälisen kaupankäynnin lopettamiseksi, jotka loukkaavat teollis- ja tekijänoikeuksia. Tätä varten kukin osapuoli valitsee ja ilmoittaa ne hallintoviranomaiset, jotka toimivat yhteyspisteinä, ja on valmis oikeuksia rikkovien tavaroiden kauppaa koskevaan tietojen vaihtoon. Kukin osapuoli edistää erityisesti tietojenvaihtoa ja yhteistyötä omien ja toisen osapuolen tulliviranomaisten välillä teollis- ja tekijänoikeuksia loukkaavien tavaroiden kauppaa koskevissa kysymyksissä.

2. Edellä 1 kohdassa tarkoitettuun yhteistyöhön voi sisältyä tietojen vaihtoa erilaisista järjestelyistä tietojen saamiseksi oikeudenhaltijoilta, parhaista toimintatavoista ja riskinhallintastrategioista saaduista kokemuksista sekä tiedottamista, jolla tuetaan sellaisten lähetysten tunnistamista, joiden epäillään sisältävän loukkaavia tavaroita.

3. Tämän jakson mukainen yhteistyö on toteutettava kumpaakin osapuolta sitovien kyseisen alan kansainvälisten sopimusten kanssa yhteensopivalla tavalla. 6.14 artiklassa (Tulliyhteistyösekakomitea) tarkoitettu tulliyhteistyösekakomitea määrittää painopisteet ja tarjoaa soveltuvat menettelyt tämän jakson mukaiselle yhteistyölle osapuolten toimivaltaisten viranomaisten välillä.

E JAKSO

Yhteistyö

20.50 ARTIKLA

Yhteistyö

1. Kukin osapuoli sopii tekevänsä yhteistyötä toisen osapuolen kanssa tukeakseen tämän luvun nojalla tehtyjen sitoumusten ja velvollisuuksien täytäntöönpanoa. Yhteistyöaloihin kuuluu tiedon tai kokemusten vaihto seuraavista:

a) teollis- ja tekijänoikeuksien suojelu ja täytäntöönpano, maantieteelliset merkinnät mukaan luettuina; ja

b) järjestelyjen vahvistaminen niiden yhteisvalvontajärjestöjen välille.

2. Edellä olevan 1 kohdan mukaisesti kukin osapuoli sopii, että se käynnistää teollis- ja tekijänoikeuksia koskevan tehokkaan vuoropuhelun, jonka aiheena ovat tässä luvussa tarkoitettujen teollis- ja tekijänoikeuksien suojelu ja täytäntöönpano sekä muut olennaiset asiat, ja ylläpitää tällaista vuoropuhelua.

KAHDESKYMMENESENSIMMÄINEN LUKU

# SÄÄNTELY-YHTEISTYÖ

## 21.1 ARTIKLA

### Soveltamisala

Tätä luku sovelletaan osapuolten sääntelyviranomaisten sellaisten sääntelytoimenpiteiden laatimiseen, tarkasteluun ja menetelmäkysymyksiin, jotka kuuluvat muiden muassa kaupan teknisiä esteitä koskevan sopimuksen, terveys- ja kasvinsuojelutoimia koskevan sopimuksen, GATT 1994 -sopimuksen sekä neljännen (Kaupan tekniset esteet), viidennen (Terveys- ja kasvinsuojelutoimet), yhdeksännen (Rajatylittävä palvelukauppa), kahdennenkymmenennentoisen (Kauppa ja kestävä kehitys), kahdennenkymmenennenkolmannen (Kauppa ja työ) ja kahdennenkymmenennenneljännen luvun (Kauppa ja ympäristö) piiriin.

## 21.2 ARTIKLA

### Periaatteet

1. Osapuolet vahvistavat kaupan teknisiä esteitä koskevan sopimuksen, terveys- ja kasvinsuojelutoimia koskevan sopimuksen, GATT 1994 -sopimuksen ja GATS-sopimuksen mukaiset oikeutensa ja velvollisuutensa sääntelytoimenpiteisiin nähden.

2. Osapuolet ovat sitoutuneet ihmisten, eläinten ja kasvien elämän tai terveyden sekä ympäristön korkeatasoiseen suojaan kaupan teknisiä esteitä koskevan sopimuksen, terveys- ja kasvinsuojelutoimia koskevan sopimuksen, GATT 1994 -sopimuksen, GATS-sopimuksen ja tämän sopimuksen mukaisesti.

3. Osapuolet tunnustavat omien kauppakumppaniensa kanssa sekä kahdenvälisesti että monenkeskisesti tehtävän sääntely-yhteistyön arvon. Aina kun se on käytännössä mahdollista ja molemminpuolisesti edullista, osapuolet toimivat sääntely-yhteistyössä tavalla, joka on avoin muiden kansainvälisten kauppakumppanien osallistumiselle.

4. Rajoittamatta kunkin osapuolen mahdollisuutta toteuttaa omia sääntelyyn, lainsäädäntöön ja politiikkaan liittyviä toimiaan osapuolet sitoutuvat jatkamaan sääntely-yhteistyön kehittämistä yhteisten etujen pohjalta

a) estääkseen ja poistaakseen tarpeettomia kaupan ja sijoitusten esteitä;

b) parantaakseen kilpailukyky- ja innovointi-ilmastoa, myös pyrkimällä sääntelyn yhteensopivuuteen, vastaavuuden tunnustamiseen ja sääntelyn lähentämiseen; ja

c) edistääkseen avoimia, tehokkaita ja toimivia sääntelymenettelyitä, joilla tuetaan politiikan tavoitteita ja täytetään sääntelyelinten toimeksiannot, muun muassa tietojen ja parhaiden toimintatapojen vaihdon avulla.

5. Tällä luvulla korvataan Kanadan hallituksen ja Euroopan komission välillä Brysselissä 21 päivänä joulukuuta 2004 tehdyt sääntely-yhteistyön ja avoimuuden puitteet ja sillä säännellään toimintaa, jota aiemmin toteutettiin mainittujen puitteiden yhteydessä.

6. Osapuolet voivat toteuttaa sääntely-yhteistyötoimia vapaaehtoiselta pohjalta. Selkeyden vuoksi todetaan, että osapuolen ei edellytetä ryhtyvän mihinkään tiettyyn sääntely-yhteistyötoimintaan ja että osapuoli voi kieltäytyä tai vetäytyä yhteistyöstä. Jos osapuoli kieltäytyy sääntely-yhteistyön käynnistämisestä tai vetäytyy yhteistyötä, sen olisi kuitenkin oltava valmis selvittämään päätöksensä syyt toiselle osapuolelle.

## 21.3 ARTIKLA

### Sääntely-yhteistyön tavoitteet

Sääntely-yhteistyön tavoitteita ovat muiden muassa seuraavat:

a) tukea ihmisten elämän, terveyden tai turvallisuuden suojelua, eläinten- tai kasviensuojelua taikka ympäristönsuojelua

   i) hankkimalla kansainvälisiä resursseja esimerkiksi tutkimuksen, markkinoille saattamista edeltävän hyväksynnän ja riskianalyysin aloilla, jotta paikallisesti, kansallisesti ja kansainvälisesti tärkeitä ja merkityksellisiä sääntelykysymyksiä voidaan käsitellä; ja

ii) tukemalla tietopohjaa, jota käytetään riskien tunnistamiseen, arviointiin ja hallintaan sääntelystä vastaavissa osastoissa;

b) rakentaa luottamusta, syventää molemminpuolista ymmärrystä sääntelyn kehittämisestä ja saada keskinäistä hyötyä toisen osapuolen kokemuksista ja näkemyksistä, jotta voidaan

i) parantaa sääntelyehdotusten suunnittelua ja kehittämistä;

ii) edistää avoimuutta ja ennustettavuutta sääntelyn laatimisessa ja käyttöön otossa;

iii) tehostaa sääntelyn vaikutusta;

iv) tunnistaa vaihtoehtoisia välineitä;

v) tunnustaa sääntelyn liitännäisvaikutukset;

vi) välttää tarpeettomia sääntelyeroja; ja

vii) parantaa sääntelyn täytäntöönpanoa ja noudattamista;

c) helpottaa kahdenvälistä kauppaa ja sijoituksia tavalla,

i) joka rakentuu voimassa oleville yhteistyöjärjestelyille;

ii) jolla vähennetään tarpeettomia sääntelyeroja; ja

iii) jolla tunnistetaan uusia työskentelytapoja tiettyjen alojen yhteistyötä varten;

d) tukea teollisuuden kilpailukyvyn ja tehokkuuden parantamista tavalla, jolla

i) minimoidaan hallintokulut aina, kun se on mahdollista;

ii) vähennetään päällekkäisiä sääntelyvaatimuksia ja peräkkäisten säännösten noudattamisesta aiheutuvia kustannuksia aina kun se on mahdollista; ja

iii) harjoitetaan yhteensopivia toimintatapoja sääntelyn alalla, jos mahdollista ja aiheellista,

A) soveltamalla sääntelyn teknologianeutraaleja toimintatapoja; ja

B) tunnustamalla vastaavuus tai edistämällä lähentymistä.

21.4 ARTIKLA

Sääntely-yhteistyötoiminta

Osapuolet pyrkivät täyttämään 21.3 artiklassa vahvistetut tavoitteet toteuttamalla sääntely-yhteistyötoimia, joihin voi sisältyä seuraavia:

a) kahdenvälisten keskustelujen käyminen sääntelyn hallinnasta, mihin sisältyvät

   i) keskustelut sääntelyuudistuksesta ja sen vaikutuksista osapuolten väliseen suhteeseen;

   ii) saatujen kokemusten tunnistaminen;

   iii) tarvittaessa sääntelyä koskevien vaihtoehtoisten toimintatapojen tutkiminen; ja

   iv) kokemusten vaihto sääntelyn työkaluista ja välineistä, mukaan lukien sääntelyn vaikutuksen arvioinnit, riskien arviointi sekä vaatimusten noudattamiseen tähtäävä strategia ja täytäntöönpanostrategia;

b) keskinäiset neuvottelut tarvittaessa ja tietojenvaihto sääntelyn koko kehitysprosessin ajan. Tällaiset neuvottelut ja vaihto olisi aloitettava mahdollisimman varhaisessa vaiheessa prosessia;

c) ei-julkisen tiedon jakaminen siinä määrin kuin sitä voidaan tarjota muiden maiden hallituksille tiedot tarjoavan osapuolen sovellettavien sääntöjen mukaisesti;

d) sellaisten ehdotettujen teknisten tai terveys- ja kasvinsuojelutoimia koskevien sääntelyehdotusten jakaminen mahdollisimman varhaisessa vaiheessa, joilla voi olla vaikutusta toisen osapuolen kanssa käytävään kauppaan, jotta havainnot ja muutosehdotukset voidaan ottaa huomioon;

e) toisen osapuolen pyynnöstä tapahtuva kopion toimittaminen ehdotetusta sääntelystä, ellei sovellettavasta yksityisyyttä koskevasta lainsäädännöstä muuta johdu, ja riittävän ajan varaaminen asianomaisille osapuolille huomioiden esittämiseksi kirjallisina;

f) tietojenvaihto suunnitelluista sääntelytoimista, -toimenpiteistä tai -muutoksista varhaisimmassa mahdollisessa vaiheessa, jotta voidaan

   i) ymmärtää osapuolen sääntelyvalintojen taustalla olevia syitä, myös sääntelyvälineen valintaa, ja tarkastella mahdollisuuksia lähentää edelleen osapuolten näkemyksiä siitä, miten sääntelyn tavoitteet olisi ilmaistava ja miten sääntelyn ala olisi määriteltävä. Osapuolten olisi myös käsiteltävä sääntelyn, standardien ja vaatimustenmukaisuuden arvioinnin välistä rajapintaa tässä yhteydessä; ja

   ii) verrata menetelmiä ja oletuksia, joita käytetään sääntelyehdotusten analysointiin, soveltuvissa tapauksissa myös analysoida teknistä tai taloudellista toteutettavuutta ja etuja suhteessa tavoiteltuihin tavoitteisiin kaikkien tarkasteltavien merkittävien vaihtoehtoisten sääntelyvaatimusten tai -lähestymistapojen osalta. Tietojenvaihtoon voi myös sisältyä vaatimusten noudattamiseen tähtäävä strategia ja vaikutustenarviointi, mukaan lukien sääntelyehdotuksen potentiaalisen kustannustehokkuuden vertailu tarkasteltaviin merkittäviin vaihtoehtoisiin sääntelyvaatimuksiin tai -lähestymistapoihin nähden;

g) mahdollisuuksien tarkasteleminen tarpeettomien sääntelyerojen minimoimiseksi esimerkiksi seuraavilla keinoilla:

   i) toteuttamalla samanaikaisesti tai yhteisesti riskinarviointi ja sääntelyn vaikutusarviointi, jos mahdollista ja molemminpuolisesti hyödyllistä;

   ii) saavuttamalla yhdenmukaistettu, vastaava tai yhteensopiva ratkaisu; tai

   iii) harkitsemalla vastavuoroista tunnustamista erityistapauksissa;

h) yhteistyön tekeminen kysymyksissä, jotka koskevat kansainvälisten standardien, ohjeiden ja suositusten laatimista, hyväksymistä, täytäntöönpanoa ja ylläpitoa;

i) sen tarkasteleminen, onko asianmukaista ja mahdollista kerätä samoja tai samanlaisia tietoja sellaisten ongelmien luonteesta, laajuudesta ja yleisyydestä, jotka voisivat antaa aihetta sääntelytoimintaan, jolloin voitaisiin nopeammin tehdä tilastollisia päätelmiä tällaisista ongelmista;

j) tiedonkeruukäytäntöjen säännöllinen vertailu;

k) sen tarkasteleminen, onko mahdollista käyttää samoja tai samanlaisia oletuksia ja menetelmiä kuin toinen osapuoli käyttää analysoidessaan tietoja ja arvioidessaan sääntelyn avulla käsiteltäviä taustakysymyksiä, jotta voidaan

   i) vähentää eroja kysymysten määrittelyssä; ja

   ii) edistää tulosten samankaltaisuutta;

l) analyyttisten oletusten ja menetelmien säännöllinen vertailu;

m) tietojen vaihto sääntelyn hallinnoinnista, täytäntöönpanosta ja täytäntöönpanon valvonnasta sekä keinoista vaatimustenmukaisuuden saavuttamiseksi ja mittaamiseksi;

n) tutkimusohjelmien toteuttaminen yhteistyössä, jotta voidaan

   i) vähentää päällekkäistä tutkimustyötä;

   ii) tuottaa tietoa edullisemmin;

   iii) kerätä parhaat tiedot;

   iv) rakentaa tarvittaessa yhteistä tieteellistä perustaa;

v) käsitellä kiireellisimmät sääntelyongelmat johdonmukaisemmin ja toimintasuuntautuneemmin; ja

vi) minimoida tarpeettomat erot uusissa sääntelyehdotuksissa ja samalla tehokkaasti parantaa terveyden, turvallisuuden ja ympäristön suojelua;

o) jälkiarviointien tekeminen sääntelystä tai toimintalinjoista;

p) tällaisissa jälkiarvioinneissa käytettyjen menetelmien ja oletusten vertailu;

q) tällaisten jälkiarviointien tuloksia koskevien tiivistelmien tarjoaminen tarvittaessa toisen osapuolen saataville;

r) sellaisen soveltuvan toimintatavan tunnistaminen, jolla vähennetään voimassa olevan sääntelyn kielteisiä vaikutuksia kahdenväliseen kauppaan ja sijoituksiin osapuolen nimeämillä aloilla, tarvittaessa myös lähentymisen ja vastavuoroisen tunnustamisen kautta ja minimoimalla kauppaa ja sijoituksia vääristävien sääntelyvälineiden käyttö sekä käyttämällä kansainvälisiä standardeja, myös vaatimusmukaisuuden arvioinnin standardeja ja ohjeita; tai

s) tietojen, osaamisen ja kokemusten vaihto eläinten hyvinvoinnin alalla, jotta voidaan edistää eläinten hyvinvointia koskevaa yhteistyötä osapuolten välillä.

21.5 ARTIKLA

Sääntelytoimenpiteiden yhteensopivuus

Jotta osapuolten sääntelytoimenpiteiden keskinäistä lähentymistä ja yhteensopivuutta voidaan tehostaa, kukin osapuoli ottaa asianmukaisesti huomioon toisen osapuolen samaa tai samanlaista aihetta koskevat sääntelytoimenpiteet tai -aloitteet. Näin ei estetä sitä, että osapuoli voi eri syistä, kuten osapuolelle ominaisten erilaisten institutionaalisten tai lainsäädännöllisten toimintatapojen, olosuhteiden, arvojen tai painopisteiden vuoksi, hyväksyä myös erilaisia sääntelytoimenpiteitä tai toteuttaa erilaisia aloitteita.

21.6 ARTIKLA

Sääntely-yhteistyön foorumi

1. Perustetaan 26.2 artiklan (Erikoistuneet komiteat) 1 kohdan h alakohdan nojalla sääntely-yhteistyön foorumi, jäljempänä ’foorumi’, helpottamaan ja edistämään tämän luvun mukaista sääntely-yhteistyötä osapuolten välillä.

2. Foorumilla on seuraavat tehtävät:

a) tarjota tilaisuus käydä keskustelua yhteisen edun mukaisista sääntelypolitiikan kysymyksistä, jotka osapuolet ovat nimenneet muun muassa 21.8 artiklan mukaisesti toteutetuissa kuulemisissa;

b) auttaa eri sääntelytahoja löytämään potentiaalisia kumppaneita yhteistyötoimiin ja tarjota niille soveltuvat työkalut tätä varten, kuten luottamuksellisuutta koskevat mallisopimukset;

c) tarkastella sekä käynnissä olevia tai tulevia sääntelyaloitteita, jotka osapuolen näkemyksen mukaan voivat tarjota yhteistyömahdollisuuksia. Tällaisilla tarkasteluilla, jotka toteutetaan kuulemalla sääntelystä vastaavia osastoja ja virastoja, olisi tuettava tämän luvun täytäntöönpanoa; ja

d) rohkaista kahdenvälisten yhteistyötoimien kehitystä 21.4 artiklan mukaisesti ja tarkastella sääntelystä vastaavilta osastoilta ja virastoilta saatujen tietojen pohjalta sääntely-yhteistyön aloitteiden etenemistä, saavutuksia ja parhaita käytäntöjä tietyillä toimialoilla.

3. Foorumin puheenjohtajina toimivat yhdessä Kanadan hallituksen apulaisministeritason tai sitä vastaavan tason johtava edustaja tai tämän nimeämä henkilö ja Euroopan komission pääjohtajatason tai sitä vastaavan tason johtava edustaja tai tämän nimeämä henkilö, ja foorumi koostuu kyseisestä aiheesta vastaavista kunkin osapuolen virkamiehistä. Osapuolet voivat yhteisellä sopimuksella kutsua foorumin kokouksiin muita asianomaisia osapuolia.

4. Foorumi

a) hyväksyy tehtävänmäärityksenä, menettelynsä ja työohjelmansa ensimmäisessä kokouksessaan tämän sopimuksen tultua voimaan;

b) kokoontuu vuoden kuluessa tämän sopimuksen voimaantulosta ja sen jälkeen vähintään vuosittain, elleivät osapuolet toisin päätä; ja

c) raportoi asianmukaisesti CETA-sekakomitealle tämän luvun täytäntöönpanosta.

## 21.7 ARTIKLA

## Muu osapuolten välinen yhteistyö

1. 21.6 artiklan 2 kohdan c alakohdan nojalla ja jotta voidaan seurata tulevia sääntelyhankkeita ja tunnistaa sääntely-yhteistyön mahdollisuuksia, osapuolet vaihtavat säännöllisesti tietoja käynnissä olevista tai suunnitelluista sääntelyhankkeista omilla vastuualoillaan. Näihin tietoihin olisi, tapauksen mukaan, sisällytettävä uudet tekniset määräykset ja voimassa oleviin teknisiin määräyksiin todennäköisesti ehdotettavat tai hyväksyttävät muutokset.

2. Osapuolet voivat helpottaa sääntely-yhteistyötä virkamiesvaihdolla, joka toteutetaan erityisjärjestelyn mukaisesti.

3. Osapuolet pyrkivät tekemään yhteistyötä ja jakamaan tietoa vapaaehtoisuuden pohjalta muiden tuotteiden kuin elintarvikkeiden turvallisuuden alalla. Tämä yhteistyö tai tiedonvaihto voi liittyä erityisesti seuraaviin:

a) tieteelliset, tekniset ja sääntelykysymykset muiden tuotteiden kuin elintarvikkeiden turvallisuuden parantamiseksi;

b) uudet merkittävät terveys- ja turvallisuuskysymykset, jotka kuuluvat osapuolten viranomaisten toimivaltaan;

c) standardointiin liittyvä toiminta;

d) markkinavalvonta ja täytäntöönpanotoimet;

e) riskinarviointimenetelmät ja tuotetestaus; ja

f) tuotteiden koordinoitu takaisinveto tai muut vastaavat toimet.

4. Osapuolet voivat käynnistää vastavuoroisen tietojenvaihdon kuluttajatuotteiden turvallisuutta koskevista tiedoista sekä toteutetuista ennaltaehkäisevistä, rajoittavista ja korjaavista toimenpiteistä. Kanada voi saada pääsyn osaan yleisestä tuoteturvallisuudesta 3 päivänä joulukuuta 2001 annetussa Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivissä 2001/95/EY tarkoitetun Euroopan unionin Rapex-hälytysjärjestelmän (tai sen seuraajajärjestelmän) kuluttajatuotteita koskevista tiedoista. Euroopan unioni voi saada varhaisvaroitustietoja rajoittavista toimenpiteistä ja tuotteiden takaisinvedoista Kanadan kuluttajatuotteita koskevien poikkeuksellisten tapahtumien ilmoitusjärjestelmästä, joka tunnetaan nimellä Radar, tai sen seuraajajärjestelmästä säädöksessä *Canada Consumer Product Safety Act* (S.C. 2010, c. 21) määriteltyjen kuluttajatuotteiden ja säädöksessä *Food and Drugs Act* (R.S.C. 1985, c. F-27) määritellyn kosmetiikan osalta. Tämä vastavuoroinen tietojenvaihto pohjautuu järjestelyyn, jossa vahvistetaan 5 kohdassa tarkoitetut toimenpiteet.

5. Ennen kuin osapuolet toteuttavat ensimmäisen 4 kohdan mukaisen tietojenvaihdon, ne varmistavat, että tavarakauppakomitea hyväksyy näiden vaihtojen toteuttamiseen tarvittavat toimenpiteet. Osapuolet varmistavat, että tällaisissa toimenpiteissä täsmennetään vaihdettavien tietojen laji, vaihtoa koskevat säännöt sekä luottamuksellisuutta ja tietosuojaa koskevien sääntöjen soveltaminen.

6. Tavarakauppakomitea hyväksyy 5 kohdan mukaiset toimenpiteet vuoden kuluessa tämän sopimuksen voimaantulosta, elleivät osapuolet päätä määräajan jatkamisesta.

7. Osapuolet voivat muuttaa 5 kohdassa tarkoitettuja toimenpiteitä. Tavarakauppakomitean on hyväksyttävä mahdolliset muutokset toimenpiteisiin.

## 21.8 ARTIKLA

## Kuulemiset yksityisten tahojen kanssa

Jotta saataisiin hallituksen ulkopuolisia näkemyksiä tämän luvun täytäntöönpanoon liittyvistä asioista, kukin osapuoli voi tai osapuolet voivat tarvittaessa kuulla sidosryhmiä ja asianomaisia osapuolia, myös korkeakoulujen, ajatushautomoiden, kansalaisjärjestön sekä yritys-, kuluttaja- ja muiden järjestöjen edustajia. Nämä kuulemiset voidaan toteuttaa millä tahansa osapuolen tai osapuolten hyväksi katsomalla tavalla.

21.9 ARTIKLA

Yhteyspisteet

1. Osapuolten välisen viestinnän yhteyspisteinä tämän luvun piirissä esille tulevissa asioissa ovat

a) Kanadan tapauksessa ulko-, kauppa- ja kehitysministeriön teknisiä esteitä ja sääntelyä käsittelevä osasto (Technical Barriers and Regulations Division of the Department of Foreign Affairs, Trade and Development) tai sen seuraaja; ja

b) Euroopan unionin tapauksessa Euroopan komission sisämarkkinoiden, teollisuuden, yrittäjyyden ja pk-yritystoiminnan pääosaston kansainvälisten asioiden yksikkö tai sen seuraaja.

2. Kukin yhteyspiste on vastuussa sääntelystä vastaavien osastojensa ja virastojensa kuulemisista ja koordinoinnista, tarpeen mukaan, tämän luvun piiriin kuuluvissa asioissa.

KAHDESKYMMENESTOINEN LUKU

# KAUPPA JA KESTÄVÄ KEHITYS

## 22.1 ARTIKLA

### Taustaa ja tavoitteet

1. Osapuolet palauttavat mieliin vuonna 1992 annetun ympäristöä ja kehitystä koskevan Rion julistuksen, vuoden 1992 ympäristöä ja kehitystä koskevan Agenda 21:n, vuoden 2002 kestävää kehitystä koskevan Johannesburgin julistuksen ja sen täytäntöönpanosuunnitelman vuoden 2002 kestävän kehityksen maailmankokouksessa, Yhdistyneiden kansakuntien talous- ja sosiaalineuvoston kokouksen ministeritason julkilausuman vuodelta 2006, joka koskee tuottavaa täystyöllisyyttä ja ihmisarvoista työtä kaikille edistävän ympäristön luomista kansallisella ja kansainvälisellä tasolla sekä sen vaikutusta kestävään kehitykseen, ja ILO:n vuonna 2008 antaman julistuksen sosiaalisesti oikeudenmukaisesta globalisaatiosta. Osapuolet tunnustavat, että taloudellinen kehitys, sosiaalinen kehitys ja ympäristönsuojelu ovat toisistaan riippuvaisia ja toinen toistaan vahvistavia kestävän kehityksen osatekijöitä, ja vahvistavat uudelleen sitoutumisensa kansainvälisen kaupan kehityksen edistämiseen siten, että siitä on hyötyä kestävän kehityksen tavoitteen saavuttamiseksi sekä nykyisten että tulevien sukupolvien hyvinvointia varten.

2. Osapuolet korostavat kauppaan liittyvien työ- ja ympäristökysymysten tarkastelusta saatavaa hyötyä osana kaupan ja kestävän kehityksen globaalia lähestymistapaa. Tämän vuoksi osapuolet ovat samaa mieltä siitä, että kahdennenkymmenennenkolmannen (Kauppa ja työ) ja kahdennenkymmenennenneljännen luvun (Kauppa ja ympäristö) mukaiset oikeudet ja velvollisuudet on otettava huomioon tämän sopimuksen yhteydessä.

3. Tältä osin osapuolet pyrkivät kahdennenkymmenennenkolmannen (Kauppa ja työ) ja kahdennenkymmenennenneljännen luvun (Kauppa ja ympäristö) täytäntöönpanolla

a) edistämään kestävää kehitystä tehostamalla työtä, ympäristöä ja kauppaa koskevien omien toimintalinjojensa ja toimenpiteidensä koordinointia ja yhdentymistä;

b) edistämään osapuolten välistä vuoropuhelua ja yhteistyötä, jotta voidaan kehittää niiden kauppa- ja taloussuhteita tavalla, jolla tuetaan niiden työtä ja ympäristöä koskevia suojelutoimenpiteitä ja -standardeja, sekä puolustaa niiden ympäristön ja työn suojelua koskevia tavoitteita vapaiden, avointen ja läpinäkyvien kauppasuhteiden yhteydessä;

c) tehostamaan oman työ- ja ympäristölainsäädäntönsä täytäntöönpanoa sekä kansainvälisten työ- ja ympäristösopimusten noudattamista;

d) edistämään eri välineiden, kuten vaikutustenarviointien ja sidosryhmäkuulemisten, täysimittaista hyödyntämistä kauppa-, työ- ja ympäristökysymysten sääntelyssä ja rohkaisemaan yrityksiä, kansalaisjärjestöjä ja kansalaisia laatimaan ja panemaan täytäntöön toimintatapoja, joilla edistetään kestävien kehitystavoitteiden saavuttamista; ja

e) edistämään julkista kuulemista ja osallistumista tämän sopimuksen piiriin kuuluvista kestävän kehityksen kysymyksistä käytävään keskusteluun sekä aiheeseen liittyvän lainsäädännön ja toimintalinjojen kehittämiseen.

## 22.2 ARTIKLA

### Avoimuus

Osapuolet korostavat avoimuuden merkitystä tärkeänä tekijänä, kun tämän luvun yhteydessä edistetään yleistä osallistumista ja tarjotaan tietoja julkisesti saataville tämän ja kahdennenkymmenennenseitsemännen (Avoimuus) luvun sekä 23.6 (Yleinen tiedottaminen) ja 24.7 (Yleinen tiedottaminen) artiklan mukaisesti.

## 22.3 ARTIKLA

### Kestävää kehitystä tukevan kaupan edistäminen ja yhteistyö

1. Osapuolet tunnustavat kansainvälisen yhteistyön arvon kestävän kehityksen tavoitteen saavuttamisessa sekä talous-, sosiaali- ja ympäristöalan kehitystä ja suojelua koskevien aloitteiden, toimien ja toimenpiteiden yhdentämisissä kansainvälisellä tasolla. Tämän vuoksi osapuolet sopivat käyvänsä vuoropuhelua ja kuulevansa toisiaan yhteistä etua koskevista kauppaan liittyvistä kestävän kehityksen kysymyksistä.

2. Osapuolet vahvistavat, että kaupan olisi tuettava kestävää kehitystä. Näin ollen kukin osapuoli pyrkii edistämään kauppaa ja talouden virtoja ja toimintatapoja, joilla tuetaan ihmisarvoista työtä ja ympäristönsuojelua esimerkiksi seuraavasti:

a) tuetaan tavaroiden ja palveluiden kestävään tuotantoon liittyviä vapaaehtoisia ohjelmia, kuten ympäristömerkintöjä ja reilun kaupan ohjelmia;

b) tuetaan yritysten yhteiskunnallista vastuuta koskevien vapaaehtoisten parhaiden toimintatapojen, kuten OECD:n toimintaohjeet monikansallisille yrityksille, kehittämistä ja käyttöä yrityksissä, jotta voidaan vahvistaa taloudellisten, yhteiskunnallisten ja ympäristötavoitteiden keskinäistä johdonmukaisuutta;

c) tuetaan kestävyyteen liittyvien näkökantojen ottamista osaksi yksityisiä ja julkisia kulutuspäätöksiä; ja

d) edistetään ympäristötehokkuuden tavoitteiden ja standardien laatimista, vahvistamista ja voimassa pitoa tai parantamista.

3. Osapuolet tunnustavat, että on tärkeää käsitellä kestävän kehityksen erityiskysymyksiä arvioimalla potentiaalisten toimien taloudellisia, yhteiskunnallisia ja ympäristövaikutuksia ja ottaen huomioon sidosryhmien näkemykset. Tämän vuoksi kukin osapuoli sitoutuu tarkastelemaan, valvomaan ja arvioimaan tämän sopimuksen täytäntöönpanon vaikutusta kestävään kehitykseen omalla alueellaan, jotta voidaan tunnistaa mahdolliset toimintatarpeet, joita tämän sopimuksen yhteydessä ilmenee. Osapuolet voivat toteuttaa yhteisarviointeja. Tällaiset arvioinnit toteutetaan tavalla, joka on sopeutettu kunkin osapuolen toimintatapoihin ja olosuhteisiin käyttämällä osapuolten omia osallistavia menettelyitä sekä tämän sopimuksen nojalla perustettuja menettelyitä.

## 22.4 ARTIKLA

## Institutionaaliset mekanismit

1. Jäljempänä olevan 26.2 artiklan (Erikoistuneet komiteat) 1 kohdan g alakohdan mukaisesti perustetun kauppaa ja kestävää kehitystä käsittelevän komitean jäseninä on osapuolten korkean tason edustajia, jotka ovat vastuussa tämän luvun sekä kahdennenkymmenennenkolmannen (Kauppa ja työ) ja kahdennenkymmenennenneljännen luvun (Kauppa ja ympäristö) piiriin kuuluvista asioista. Kauppaa ja kestävää kehitystä käsittelevä komitea valvoo mainittujen lukujen täytäntöönpanoa, mihin sisältyvät myös yhteistyötoimet ja tämän sopimuksen kestävään kehitykseen kohdistuvan vaikutuksen tarkastelu, ja se käsittelee yhdennetysti kaikki osapuolien yhteistä etua koskevat kysymykset taloudellisen ja yhteiskunnallisen kehityksen sekä ympäristönsuojelun rajapinnan osalta. Kahdennenkymmenennenkolmannen (Kauppa ja työ) ja kahdennenkymmenennenneljännen luvun (Kauppa ja ympäristö) osalta kauppaa ja kestävää kehitystä käsittelevä komitea voi myös toteuttaa tehtävänsä erityisistunnoissa, joihin osallistuu näiden lukujen nojalla käsiteltävistä asioista vastaavia osanottajia.

2. Kauppaa ja kestävää kehitystä käsittelevä komitea kokoontuu vuoden kuluessa tämän sopimuksen voimaantulosta ja sen jälkeen aina, kun osapuolet katsovat sen tarpeelliseksi. 23.8 (Institutionaaliset mekanismit) ja 24.13 (Institutionaaliset mekanismit) artiklassa tarkoitetut yhteyspisteet ovat vastuussa osapuolten välisestä viestinnästä, joka koskee tällaisten kokousten tai erityisistuntojen aikatauluja ja järjestelyitä.

3. Jokaiseen kauppaa ja kestävää kehitystä käsittelevän komitean tavanomaiseen kokoukseen tai erityisistuntoon sisältyy julkinen istunto, jossa keskustellaan kyseisten lukujen täytäntöönpanon kannalta merkittävistä seikoista, elleivät osapuolet toisin päätä.

4. Kauppaa ja kestävää kehitystä käsittelevä komitea edistää avoimuutta ja julkista osallistumista. Tämän vuoksi

a) kaikki kauppaa ja kestävää kehitystä käsittelevän komitean päätökset tai raportit julkaistaan, jollei komitea itse toisin päätä;

b) kauppaa ja kestävää kehitystä käsittelevä komitea esittää päivityksiä kaikista tähän lukuun, sen täytäntöönpano mukaan luettuna, liittyvistä seikoista 22.5 artiklassa tarkoitetulle kansalaisyhteiskunnan foorumille. Kaikki kansalaisyhteiskunnan foorumin näkemykset tai lausunnot esitetään suoraan osapuolille tai 23.8 artiklan (Institutionaaliset mekanismit) 3 kohdassa ja 24.13 artiklassa (Institutionaaliset mekanismit) tarkoitettujen kuulemismenettelyiden välityksellä. Kauppaa ja kestävää kehitystä käsittelevä komitea raportoi vuosittain tällaisen viestinnän seurannasta;

c) kauppaa ja kestävää kehitystä käsittelevä komitea raportoi vuosittain kaikista kysymyksistä, joita se käsittelee 24.7 artiklan (Yleinen tiedottaminen) 3 kohdan tai 23.8 artiklan (Institutionaaliset mekanismit) 4 kohdan nojalla.

## 22.5 ARTIKLA

## Kansalaisyhteiskunnan foorumi

1. Osapuolet tukevat niiden alueilla toimivien kansalaisjärjestöjen edustajista, myös 23.8 artiklan (Institutionaaliset mekanismit) 3 kohdassa ja 24.13 artiklassa (Institutionaaliset mekanismit) tarkoitettujen kuulemismenettelyiden osallistujista, koostuvan yhteisen kansalaisyhteiskunnan foorumin toimintaa, jotta voidaan käydä vuoropuhelua tämän sopimuksen kestävää kehitystä koskevista seikoista.

2. Kansalaisyhteiskunnan foorumi kutsutaan koolle kerran vuodessa, jolleivät osapuolet muuta sovi. Osapuolet edistävät aiheeseen liittyvien eri etunäkökohtien tasapainoista edustusta, mukaan luettuina työnantajien, ammattiliittojen, ammatti- ja elinkeinoelämän järjestöjen, ympäristöryhmien sekä tarvittaessa muiden aiheeseen liittyvien kansalaisjärjestöjen riippumattomien edustajien osalta. Osapuolet voivat myös tukea virtuaalisesti toteutettavaa osallistumista.

KAHDESKYMMENESKOLMAS LUKU

Kauppa ja työ

23.1 ARTIKLA

Taustaa ja tavoitteet

1. Osapuolet tunnustavat työvoimaa koskevan kansainvälisen yhteistyön ja sopimusten merkityksen kansainvälisen yhteisön vastauksena talouden, työllisyyden ja yhteiskunnan haasteille ja mahdollisuuksille, jotka ovat globalisaation seurausta. Ne tunnustavat panoksen, jonka kansainvälinen kauppa voi antaa täydelle ja tuottavalle työllisyydelle ja ihmisarvoisen työn takaamiseksi kaikille, ja sitoutuvat, tarpeen mukaan, toteuttamaan kuulemisia ja tekemään yhteistyötä kauppaan liittyvissä yhteisen edun mukaisissa työvoima- ja työllisyyskysymyksissä.

2. Osapuolet vahvistavat arvon, joka on ihmisarvoista työtä koskevalla entistä johdonmukaisemmalla politiikalla, joka sisältää keskeiset työnormit ja korkeatasoisen työsuojelun yhdistettynä tehokkaaseen täytäntöönpanoon, ja tunnustavat hyödyllisen roolin, joka näillä toiminta-aloilla voi olla talouden tehokkuuden, innovoinnin ja tuottavuuden osalta, myös vientitulosten osalta. Tässä yhteydessä osapuolet tunnustavat myös työvoimakysymyksiä koskevan työmarkkinaosapuolten vuoropuhelun suuren merkityksen työntekijöiden ja työnantajien sekä näitä edustavien järjestöjen ja hallitusten kannalta ja sitoutuvat edistämään tällaista vuoropuhelua.

23.2 ARTIKLA

Oikeus sääntelyyn ja suojan tasot

Kukin osapuoli tunnustaa toisen oikeuden vahvistaa oman työsuojelutasonsa ja antaa tai muuttaa vastaavasti lainsäädäntöään ja toimintalinjojaan tavalla, joka on yhdenmukainen sen kansainvälisten työtä koskevien sitoumusten kanssa, tähän lukuun sisältyvät sitoumukset mukaan luettuina, ja kukin osapuoli pyrkii varmistamaan, että sen lainsäädännössä ja toimintalinjoissa määrätään korkeatasoisesta työsuojelusta ja rohkaistaan siihen ja pyrkii jatkuvasti parantamaan tällaista lainsäädäntöä ja toimintalinjoja tavoitteenaan tarjota korkeatasoinen työsuojelu.

23.3 ARTIKLA

Monenväliset työnormit ja -sopimukset

1. Kukin osapuoli varmistaa, että sen työvoimalainsäädäntö ja -käytännöt sisältävät jäljempänä luetellut työtä koskevat perusperiaatteet ja -oikeudet ja että niissä säädetään näiden periaatteiden ja oikeuksien suojasta. Osapuolet vahvistavat sitoutuneensa kunnioittamaan, edistämään ja toteuttamaan näitä periaatteita ja oikeuksia Kansainvälisen työjärjestön, jäljempänä ’ILO’, jäseniä koskevien velvollisuuksien ja Kansainvälisen työkonferenssin 86. kokouksessa vuonna 1998 annetun työelämän perusperiaatteita ja -oikeuksia koskevan ILO:n julistuksen ja sen seurannan velvollisuuksien mukaisesti:

a) yhdistymisvapaus ja kollektiivisen neuvotteluoikeuden tosiasiallinen tunnustaminen;

b) kaikenlaisen pakkotyön poistaminen;

c) lapsityövoiman käytön tosiasiallinen poistaminen; ja

d) työmarkkinoilla ja ammatin harjoittamisen yhteydessä esiintyvän syrjinnän poistaminen.

2. Kukin osapuoli varmistaa, että sen työlainsäädännössä ja -käytännöissä edistetään seuraavien tavoitteiden noudattamista, jotka sisältyvät ILO:n ihmisarvoista työtä koskevaan ohjelmaan, ja että se tapahtuu Kansainvälisen työkonferenssin 97. kokouksessa vuonna 2008 annetun sosiaalisesti oikeudenmukaista globalisaatiota koskevan ILO:n julistuksen ja muiden kansainvälisten sitoumusten mukaisesti:

a) työterveys ja -turvallisuus, mukaan luettuna työtapaturmien tai työperäisten sairauksien torjunta ja korvaus tällaisista tapaturmista tai sairauksista;

b) hyväksyttävien työoikeudellisten vähimmäisnormien vahvistaminen palkansaajia varten, mukaan lukien ne, jotka eivät kuulu työehtosopimuksen piiriin; ja

c) syrjimättömyys työolojen osalta, myös siirtotyöläisille.

3. Kukin osapuoli varmistaa 2 kohdan a alakohdan mukaisesti, että sen työlainsäädäntö ja -käytännöt sisältävät ja tarjoavat työntekijöiden terveyttä ja turvallisuutta kunnioittavien työolojen suojan, mukaan lukien sellaisten toimintalinjojen muotoilu, joilla edistetään työtapaturmien ja työhön liittyvien loukkaantumisten ehkäisemiseen tähtääviä perusperiaatteita ja joilla pyritään kehittämään terveyteen ja turvallisuuteen liittyvää ennaltaehkäisevää toimintatapaa, jossa ennaltaehkäisyn periaatteelle annetaan suurin prioriteetti. Valmistellessaan ja pannessaan täytäntöön työterveyden ja -turvallisuuden edistämiseen tähtääviä toimenpiteitä kukin osapuoli ottaa huomioon asiaa koskevat nykyiset tieteelliset ja tekniset tiedot sekä aiheeseen liittyvät kansainväliset standardit, ohjeet tai suositukset, jos toimenpiteet voivat vaikuttaa osapuolten väliseen kauppaan tai sijoituksiin. Osapuolet myöntävät, että tapauksissa, joissa on nykyisiä tai potentiaalisia vaaroja tai olosuhteita, joiden voidaan kohtuudella olettaa aiheuttavan luonnolliselle henkilölle vamman tai sairauden, osapuoli ei voi käyttää täyden tieteellisen varmuuden puuttumista tehokkaiden suojatoimenpiteiden lykkäämisen syynä.

4. Kukin osapuoli vahvistaa uudelleen sitoutuvansa lainsäädännössään ja käytännöissään panemaan koko alueellaan tehokkaasti täytäntöön Kanadan ja Euroopan unionin jäsenvaltioiden ratifioimat keskeiset ILO:n yleissopimukset. Osapuolet pyrkivät jatkuvasti ja hellittämättömästi ratifioimaan ILO:n keskeiset yleissopimukset, elleivät ne ole jo näin tehneet. Osapuolet vaihtavat tietoja omasta tilanteestaan ja edistymisestä keskeisten, ensisijaisten ja muiden sellaisten ILO:n yleissopimusten ratifioinnissa, jotka ILO on luokitellut ajan tasalla oleviksi.

## 23.4 ARTIKLA

### Suojelun tasojen säilyttäminen

1. Osapuolet tunnustavat, että ei ole asianmukaista edistää kauppaa tai sijoituksia heikentämällä tai pienentämällä työlainsäädännön ja -normien mukaisen suojan tasoa.

2. Osapuoli ei voi jättää soveltamatta työlainsäädäntöään ja -normejaan tai muutoin poiketa niistä rohkaistakseen kauppaa tai sijoituksen tekemistä, hankkimista, laajentamista tai säilyttämistä alueellaan.

3. Osapuoli ei voi pysyvällä tai toistuvalla toiminnalla tai toimimatta jättämällä käytännössä laiminlyödä työlainsäädäntönsä ja -normiensa tehokasta täytäntöönpanoa rohkaistakseen kauppaa tai sijoituksia.

## 23.5 ARTIKLA

### Täytäntöönpanomenettelyt, hallinnolliset menettelyt ja hallinnollisen toimen tarkistus

1. Kukin osapuoli edistää 23.4 artiklan mukaisesti työlainsäädäntönsä noudattamista ja panee työlainsäädäntönsä tehokkaasti täytäntöön myös seuraavilla tavoin:

a) ylläpitämällä osapuolen kansainvälisten sitoumusten mukaisesti työsuojelutarkastusjärjestelmää, jolla pyritään varmistamaan sellaisten työoloja ja työntekijöiden suojelua koskevien säännösten täytäntöönpano, jotka työsuojelutarkastajat voivat panna täytäntöön; ja

b) varmistamalla, että sellaisten henkilöiden saatavilla, joilla on asiassa oikeudellisesti tunnustettu etu ja jotka katsovat osapuolen lainsäädännön mukaista etua rikotun, on hallinnollisia ja oikeudellisia menettelyitä, joilla voidaan tehokkaasti toimia tällaisia osapuolen työlainsäädännön rikkomisia vastaan, mukaan luettuina tällaisen lain rikkomisiin sovellettavat asianmukaiset oikeussuojakeinot.

2. Kukin osapuoli varmistaa lainsäädäntönsä mukaisesti, että 1 kohdan b alakohdassa tarkoitetut menettelyt eivät ole tarpeettoman monimutkaisia tai kohtuuttoman kalliita, niihin ei sisälly kohtuuttomia määräaikoja tai perusteettomia viivästyksiä, niissä tarjotaan tarvittaessa väliaikaiset turvaamistoimenpiteet ja ne ovat oikeudenmukaisia ja tasapuolisia, myös siten että

a) vastaajalle toimitetaan kohtuullisessa ajassa ilmoitus, kun menettely pannaan vireille, myös kuvaus menettelyn luonteesta ja kanteen peruste;

b) menettelyn osapuolille tarjotaan kohtuulliset mahdollisuudet tukea tai puolustaa omia kantojaan, myös esittämällä tietoja tai aineistoa ennen lopullisen päätöksen antamista;

c) säädetään, että lopulliset päätökset on annettava kirjallisina ja niissä on tarvittaessa selvitettävä tapauksen perusteet ja että päätöksen on perustuttava tietoihin tai aineistoon, jonka osalta menettelyn osapuolille on tarjottu mahdollisuus tulla kuulluiksi; ja

d) tarjotaan hallinnollisen menettelyn osapuolille mahdollisuus lopullisten hallinnollisten päätösten tarkistukseen ja, jos aiheellista, oikaisuun kohtuullisen ajan kuluessa laillisesti perustetussa tuomioistuimessa asianmukaisine takuineen tuomioistuimen riippumattomuudesta ja puolueettomuudesta.

## 23.6 ARTIKLA

### Yleinen tiedottaminen

1. Jäljempänä olevan 27.1 artiklan (Julkaiseminen) mukaisten velvollisuuksien lisäksi kukin osapuoli rohkaisee julkista keskustelua ei-valtiollisten toimijoiden kanssa ja niiden välillä sellaisten toimintalinjojen kehittämisestä ja määrittelemisestä, joiden seurauksena sen viranomaiset voivat antaa uutta työlainsäädäntöä ja -normeja.

2. Kukin osapuoli edistää työlainsäädäntönsä ja -normiensa sekä täytäntöönpano- ja noudattamismenettelyidensä tunnettuutta, myös varmistamalla tietojen saatavuuden ja toteuttamalla toimia lisätäkseen tietämystä ja ymmärrystä työntekijöiden, työantajien ja heidän edustajiensa keskuudessa.

## 23.7 ARTIKLA

### Yhteistyötoimet

1. Osapuolet sitoutuvat yhteistyössä edistämään tämän luvun tavoitteiden saavuttamista esimerkiksi seuraavilla toimilla:

a) tiedonvaihto yhteisen edun mukaisia aiheita koskevista parhaista toimintatavoista ja merkittävistä tapahtumista, toimista ja aloitteista;

b) yhteistyö kaupan ja työn kannalta merkittäviä kysymyksiä käsittelevillä kansainvälisillä foorumeilla, erityisesti WTO:ssa ja ILO:ssa;

c) 23.3 artiklan 1 kohdassa ja ILO:ssa vahvistetussa ihmisarvoista työtä koskevassa ohjelmassa tarkoitettujen työtä koskevien perusperiaatteiden ja -oikeuksien kansainvälinen edistäminen ja tehokas soveltaminen;

d) vuoropuhelu ja tietojen jakaminen työtä koskevista säännöksistä osapuolten kauppaa koskevien eri sopimusten ja niiden täytäntöönpanon yhteydessä;

e) yhteistyömahdollisuuksien tutkiminen kolmansia osapuolia koskevissa aloitteissa; ja

f) kaikki muut sopiviksi katsotut yhteistyömuodot.

2. Osapuolet ottavat huomioon kaikki työntekijöiden, työnantajien ja kansalaisjärjestöjen edustajien esittämät näkemykset määrittäessään yhteistyön aloja ja toteuttaessaan yhteistyötoimia.

3. Osapuolet voivat tehdä yhteistyöjärjestelyjä ILO:n ja muiden toimivaltaisten kansainvälisten tai alueellisten järjestöjen kanssa hyödyntääkseen niiden asiantuntemusta ja voimavaroja tämän luvun tavoitteiden saavuttamista varten.

23.8 ARTIKLA

Institutionaaliset mekanismit

1. Kukin osapuoli nimeää viraston, joka toimii toisen osapuolen yhteyspisteenä tämän luvun täytäntöönpanoa varten myös seuraavien seikkojen osalta:

a) 23.7 artiklan mukaiset yhteistyöohjelmat ja -toiminta;

b) 23.9 artiklan mukaisten huomautusten ja ilmoitusten vastaanotto; ja

c) toiselle osapuolelle, asiantuntijapaneelille ja yleisölle toimitettavat tiedot.

2. Kukin osapuoli ilmoittaa 1 kohdassa tarkoitetut yhteyspisteet toiselle osapuolelle kirjallisesti.

3. Säännöllisissä kokouksissaan tai erityisistunnoissaan, joihin osallistuu tämän luvun piiriin kuuluvista asioista vastaavia osallistujia, 26.2 artiklan (Erikoistuneet komiteat) 1 kohdan g alakohdan mukaisesti perustettu kauppaa ja kestävää kehitystä käsittelevä komitea

a) valvoo tämän luvun täytäntöönpanoa ja tarkastelee sen mukaisesti saavutettua edistymistä, myös sen toimintaa ja tehokkuutta; ja

b) keskustelee kaikista muista tämän luvun piiriin kuuluvista seikoista.

4. Kukin osapuoli perustaa uuden työtä tai kestävää kehitystä käsittelevän kansallisen neuvoa-antavan ryhmän tai kuulee jo olemassa olevia ryhmiään saadakseen näkemyksiä ja neuvoja tähän lukuun liittyvistä kysymyksistä. Nämä ryhmät koostuvat riippumattomista ja edustavista kansalaisyhteiskunnan järjestöistä, joissa työnantaja-, ammattiliitto-, työ- ja liike-elämän organisaatiot ja muut olennaiset sidosryhmät ovat asianmukaisesti ja tasapainoisesti edustettuina. Ne voivat omasta aloitteestaan toimittaa lausuntoja ja antaa suosituksia kaikista tähän lukuun liittyvistä seikoista.

5. Kukin osapuoli vastaanottaa avoimesti ja tarkastelee asianmukaisesti kaikkia yleisöltä saatavia näkemyksiä, jotka koskevat tähän lukuun liittyviä seikkoja, mukaan luettuina ilmoitukset täytäntöönpanon ongelmista. Kukin osapuoli ilmoittaa omille työtä tai kestävää kehitystä käsitteleville neuvoa-antaville ryhmille tällaisista ilmoituksista.

6. Osapuolet ottavat huomioon ILO:n toiminnan, jotta voidaan edistää yhteistyötä ja johdonmukaisuutta osapuolten ja ILO:n välisessä työssä.

## 23.9 ARTIKLA

## Neuvottelut

1. Osapuoli voi ehdottaa neuvotteluja toisen osapuolen kanssa mistä tahansa tämän luvun mukaisesta kysymyksestä toimittamalla kirjallisen pyynnön toisen osapuolen yhteyspisteeseen. Osapuoli esittää pyynnössään esitettävä asian selkeästi, nimeää kyseessä olevat seikat ja antaa lyhyen tiivistelmän mahdollisista tämän luvun mukaisista vaateista. Neuvottelut aloitetaan viipymättä sen jälkeen kun osapuoli on toimittanut neuvottelupyynnön.

2. Neuvottelujen aikana kukin osapuoli toimittaa toiselle osapuolelle, luottamuksellisia henkilötietoja ja kaupallisia tietoja koskevan lainsäädäntönsä asettamissa rajoissa, riittävästi hallussaan olevia tietoja, jotta esille tuotujen kysymysten täysimittainen tarkastelu on mahdollista.

3. Tarvittaessa ja kummankin osapuolen suostumuksella osapuolet pyytävät kaikkien sellaisten henkilöiden, organisaatioiden tai elinten, ILO mukaan luettuna, tietoja tai näkemyksiä, joilla voidaan tukea esille tulevien kysymysten tutkimista.

4. Jos osapuoli katsoo, että keskustelua asiasta on jatkettava, osapuoli voi toimittamalla kirjallisen pyynnön toisen osapuolen yhteyspisteeseen pyytää, että kauppaa ja kestävää kehitystä käsittelevä komitea kutsutaan koolle tarkastelemaan asiaa. Kauppaa ja kestävää kehitystä käsittelevän komitean on kokoonnuttava viipymättä ja pyrittävä löytämään asiaan ratkaisu. Tarvittaessa sen on pyydettävä apua työtä tai kestävää kehitystä käsitteleviltä osapuolten neuvoa-antavilta ryhmiltä 23.8 artiklassa tarkoitettujen kuulemismenettelyiden avulla.

5. Kukin osapuoli tarjoaa julkisesti saataville kaikki tämän artiklan mukaisesti käsiteltyä kysymystä koskevat ratkaisut tai päätökset.

## 23.10 ARTIKLA

## Asiantuntijapaneeli

1. Kaikissa asioissa, joita ei voida tyydyttävällä tavalla käsitellä 23.9 artiklan mukaisissa neuvotteluissa, osapuoli voi 90 päivän kuluttua 23.9 artiklan 1 kohdan mukaisen neuvottelupyynnön saamisen jälkeen toimittamalla kirjallisen pyynnön toisen osapuolen yhteyspisteeseen pyytää, että asiaa tarkastelemaan asetetaan asiantuntijapaneeli.

2. Ellei tämän luvun määräyksistä muuta johdu, osapuolet soveltavat liitteen 29-A työjärjestystä ja liitteen 29-B käytännesääntöjä, jolleivät osapuolet toisin sovi.

3. Asiantuntijapaneeli koostuu kolmesta jäsenestä.

4. Osapuolet neuvottelevat päästäkseen sopimukseen asiantuntijapaneelin kokoonpanosta 10 päivän kuluessa siitä, kun vastaajana oleva osapuoli on vastaanottanut asiantuntijapaneelin asettamispyynnön. Asianmukaista huomiota on kiinnitettävä siihen, että ehdotetut paneelin jäsenet täyttävät 7 kohdassa vahvistetut vaatimukset ja että heillä on kyseiseen asiaan soveltuva asiantuntemus.

5. Jos osapuolet eivät 4 kohdassa vahvistetussa määräajassa pääse sopimukseen asiantuntijapaneelin kokoonpanosta, sovelletaan 29.7 artiklan (Välimiespaneelin kokoonpano) 3–7 kohdassa vahvistettua valintamenettelyä 6 kohdan mukaisesti laadittuun luetteloon.

6. Kauppaa ja kestävää kehitystä käsittelevä komitea vahvistaa ensimmäisessä kokouksessaan tämän sopimuksen voimaantulon jälkeen luettelon vähintään yhdeksästä henkilöstä, jotka ovat halukkaita ja kykeneviä toimimaan asiantuntijapaneelissa, käyttäen valinnan perusteina objektiivisuutta, luotettavuutta ja hyvää arvostelukykyä. Kukin osapuoli nimeää vähintään kolme henkilöä luetteloon paneelissa toimista varten. Osapuolet valitsevat myös vähintään kolme henkilöä, jotka eivät ole kummankaan osapuolen kansalaisia ja jotka ovat halukkaita ja kykeneviä toimimaan asiantuntijapaneelin puheenjohtajana. Kauppaa ja kestävää kehitystä käsittelevä komitea varmistaa, että luettelo on aina tällä tasolla.

7. Paneeliin ehdotetuilla aisantuntijoilla on oltava erikoisosaamista tai -asiantuntemusta työlainsäädännön tai muiden tässä luvussa käsiteltyjen aiheiden alalta taikka kansainvälisten sopimusten puitteissa syntyvien riitojen ratkaisemisesta. Heidän on oltava riippumattomia ja toimittava yksityisesti, eivätkä he saa ottaa käsiteltävään asiaan liittyviä ohjeita miltään organisaatiolta tai hallitukselta. Heillä ei saa olla sidoksia kummankaan osapuolen hallitukseen, ja heidän täytyy noudattaa 2 kohdassa tarkoitettuja käytännesääntöjä.

8. Elleivät osapuolet viiden työpäivän kuluessa paneelin jäsenten valinnasta toisin sovi, asiantuntijapaneelin tehtävänä on

*”tarkastella kahdennenkymmenennenkolmannen luvun (Kauppa ja työ) soveltuvien määräysten pohjalta asiantuntijapaneelin asettamista koskevassa pyynnössä tarkoitettua asiaa ja antaa kahdennenkymmenennenkolmannen luvun (Kauppa ja työ) 23.10 artiklan (Asiantuntijapaneeli) mukaisesti raportti, jossa annetaan suosituksia asian ratkaisemiseksi.”*

9. Asioissa, jotka liittyvät monenvälisiin sopimuksiin 23.3 artiklassa vahvistun mukaisesti, asiantuntijapaneelin olisi pyydettävä ILO:lta tietoja, mukaan luettuina kaikki saatavilla olevat ILO:n hyväksymät tulkintaohjeet, päätelmät tai päätökset.[31]

10. Paneeli voi pyytää ja ottaa vastaan kirjallisia huomautuksia tai muita tietoa henkilöiltä, joilla on merkityksellistä tietoja tai erityistietämystä.

11. Asiantuntijapaneeli antaa osapuolille väliraportin ja loppuraportin, joissa esitetään asiahavainnot, paneelin päätelmät asiasta, myös se, onko vastaajaosapuoli toiminut tämän luvun vaatimusten mukaisesti, sekä kaikki paneelin havaintojen, päätelmien ja suositusten perustelut. Asiantuntijapaneeli toimittaa väliraportin 120 päivän kuluessa paneelin viimeisen jäsenen valinnasta tai muuna osapuolten päättämänä ajankohtana. Osapuolet voivat esittää asiantuntijapaneelille huomautuksia väliraportista 45 päivän kuluessa sen toimittamisesta. Otettuaan tällaiset huomautukset huomioon asiantuntijapaneeli voi tarkastella uudestaan raporttiaan tai tehdä uusia tarpeelliseksi katsomiaan selvityksiä. Asiantuntijapaneeli toimittaa loppuraportin osapuolille 60 päivän kuluessa väliraportin toimittamisesta. Kukin osapuoli tarjoaa loppuraportin julkisesti saataville 30 päivän kuluessa sen toimittamisesta.

[31] Osapuolet soveltavat tätä määräystä liitteessä 29-A vahvistetun välimiesmenettelyn työjärjestyksen säännön 42 mukaisesti.

12. Jos asiantuntijapaneelin loppuraportissa päätellään, että osapuoli ei ole toiminut tämän luvun mukaisten velvollisuuksiensa mukaisesti, osapuolet käynnistävät keskustelut ja pyrkivät kolmen kuukauden kuluessa loppuraportin toimittamisesta nimeämään soveltuvat toimenpiteet tai tarvittaessa päättämään yhteisesti hyväksyttävissä olevasta toimintaohjelmasta. Näissä keskusteluissa osapuolet ottavat loppuraportin huomioon. Vastaajana oleva osapuoli ilmoittaa kohtuullisessa ajassa omille työtä tai kestävää kehitystä käsitteleville neuvoa-antaville ryhmilleen ja pyynnön esittäneelle osapuolelle päätöksistään, jotka koskevat toteutettavia toimia tai toimenpiteitä. Lisäksi pyynnön esittänyt osapuoli ilmoittaa kohtuullisessa ajassa omille työtä tai kestävää kehitystä käsitteleville neuvoa-antaville ryhmilleen ja vastaavalle osapuolelle kaikista muista toimista tai toimenpiteistä, joita se mahdollisesti päättää toteuttaa loppuraportin seurannan yhteydessä, jotta tuettaisin asian ratkaisua tämän sopimuksen mukaisella tavalla. Kauppaa ja kestävää kehitystä käsittelevä komitea valvoo loppuraportin ja asiantuntijapaneelin suositusten seurantaa. Työtä tai kestävää kehitystä käsittelevät osapuolten neuvoa-antavat ryhmät ja kansalaisyhteiskunnan foorumi voivat tältä osin esittää havaintojaan kauppaa ja kestävää kehitystä käsittelevälle komitealle.

13. Jos osapuolet pääsevät asiassa yhteiseen sopimusratkaisuun sen jälkeen, kun asiantuntijapaneeli on asetettu, ne ilmoittavat kauppaa ja kestävää kehitystä käsittelevälle komitealle ja asiantuntijapaneelille tällaisista ratkaisuista. Kun yhteinen sopimusratkaisu on ilmoitettu, menettely päätetään.

## 23.11 ARTIKLA

## Riitojenratkaisu

1. Kaikissa tämän luvun piiriin kuuluvia asioita koskevissa riidoissa osapuolet voivat turvautua ainoastaan tässä luvussa vahvistettuihin sääntöihin ja menettelyihin.

2. Osapuolet pyrkivät kaikin tavoin pääsemään riidassa molempia osapuolia tyydyttävään ratkaisuun. Osapuolet voivat milloin tahansa turvautua hyviin palveluihin, sovitteluun tai välitykseen kyseisen riidan ratkaisemiseksi.

3. Osapuolet ymmärtävät, että tähän lukuun sisällytetyt velvollisuudet ovat sitovia ja täytäntöönpanokelpoisia 23.10 artiklassa riitojenratkaisuun vahvistetuilla menettelyillä. Tässä yhteydessä osapuolet keskustelevat kauppaa ja kestävää kehitystä käsittelevän komitean kokouksissa luvun täytäntöönpanon tehokkuudesta, kunkin osapuolen toimintalinjojen muutoksista, kansainvälisten sopimusten muutoksista ja sidosryhmien esittämistä näkemyksistä sekä mahdollisista tarkistuksista 23.10 artiklassa vahvistettuihin riitojenratkaisun menettelyihin.

4. Jos kyseessä on 3 kohdan piiriin kuuluva erimielisyys, osapuoli voi pyytää 23.9 artiklassa vahvistettujen menettelyiden mukaisia neuvotteluja, jotta voidaan tarkastella 23.10 artiklassa vahvistettuja riitojenratkaisun määräyksiä, kun pyrkimyksenä on päästä asiassa yhteiseen sopimusratkaisuun.

5. Kauppaa ja kestävää kehitystä käsittelevä komitea voi suositella CETA-sekakomitealle muutoksia aihetta koskeviin tämän luvun määräyksiin 30.2 artiklassa (Muutokset) vahvistettujen muutosmenettelyiden mukaisesti.

## KAHDESKYMMENESNELJÄS LUKU

## KAUPPA JA YMPÄRISTÖ

### 24.1 ARTIKLA

### Määritelmä

Tätä lukua sovellettaessa

**ympäristölainsäädännöllä** tarkoitetaan osapuolen lakeja ja asetuksia tai muita oikeudellisesti sitovia toimenpiteitä, joiden tarkoituksena on ympäristönsuojelu, ihmisten elämälle ja terveydelle ympäristövaikutuksista koituvan vaaran torjunta mukaan luettuna, esimerkiksi lainsäädäntö, joilla pyritään seuraaviin tavoitteisiin:

a) pilaavien aineiden tai ympäristön epäpuhtauksien päästöjen estäminen, vähentäminen tai hallinta,

b) kemiallisten aineiden ja jätteiden hallinta tai niihin liittyvän tiedon levittäminen tai

c) luonnonvaraisten kasvien ja eläinten säilyttäminen ja suojelu, mukaan luettuina uhanalaiset lajit ja niiden elinympäristö sekä suojelualueet,

mutta siihen eivät sisälly sellaiset osapuolen toimenpiteet, jotka koskevat ainoastaan kahdennenkymmenennenkolmannen luvun (Kauppa ja työ) soveltamisalaan kuuluvaa työntekijöiden terveyttä ja turvallisuutta, tai osapuolen toimenpiteet, joiden tarkoituksena on omavaraistalouden tai alkuperäisväestön harjoittaman luonnonvarojen hyödyntämisen hallinta.

## 24.2 ARTIKLA

### Taustaa ja tavoitteet

Osapuolet tunnustavat, että ympäristö on kestävän kehityksen perustekijä ja että kaupalla voidaan osallistua kestävän kehityksen edistämiseen. Osapuolet painottavat, että tehostetulla yhteistyöllä ympäristön suojelemiseksi ja säilyttämiseksi saadaan etuja, joilla

a) edistetään kestävää kehitystä;

b) vahvistetaan osapuolten ympäristöhallintoa;

c) täydennetään kansainvälisiä ympäristösopimuksia, joiden osapuolia ne ovat; ja

d) täydennetään tämän sopimukseen tavoitteita.

24.3 ARTIKLA

Oikeus sääntelyyn ja suojan tasot

Osapuolet tunnustavat kunkin osapuolen oikeuden vahvistaa omat ympäristöä koskevat painopisteensä, ympäristönsuojelun tasonsa sekä antaa tai muuttaa vastaavasti lainsäädäntöään ja toimintalinjojaan tavalla, joka on yhteensopiva niiden monenvälisten ympäristösopimusten, joiden osapuoli se on, sekä tämän sopimuksen kanssa. Kukin osapuoli pyrkii varmistamaan, että sen omassa lainsäädännössä ja toimintalinjoissa määrätään korkeatasoisesta ympäristön suojelusta ja rohkaistaan siihen, ja pyrkii jatkuvasti parantamaan tällaista lainsäädäntöä ja toimintalinjoja sekä niiden perustana olevaa suojelun tasoa.

24.4 ARTIKLA

Monenväliset ympäristösopimukset

1. Osapuolet tunnustavat kansainvälisen ympäristöhallinnon ja -sopimusten merkityksen kansainvälisen yhteisön vastauksena maailmanlaajuisiin tai alueellisiin ympäristöongelmiin ja korostavat, että on tarpeen tehostaa kauppaa ja ympäristöä koskevien toimintalinjojen, sääntöjen ja toimenpiteiden keskinäistä täydentävyyttä.

2. Kukin osapuoli vahvistaa uudelleen sitoutumisensa panemaan tosiasiallisesti täytäntöön omassa lainsäädännössään ja käytännöissään ja koko alueellaan ne monenväliset ympäristösopimukset, joiden osapuoli se on.

3. Osapuolet sitoutuvat neuvottelemaan ja tekemään yhteistyötä asianmukaisella tavalla yhteisen edun mukaisissa ympäristökysymyksissä, jotka liittyvät monenvälisiin ympäristösopimuksiin, ja erityisesti kauppaan liittyvissä kysymyksissä. Tähän sitoumukseen sisältyy tietojenvaihto seuraavista aiheista:

a) sellaisten monenvälisten ympäristösopimusten täytäntöönpano, joiden osapuolena tämän sopimuksen osapuoli on;

b) uusia monenvälisiä ympäristösopimuksia koskevat käynnissä olevat neuvottelut; ja

c) kunkin osapuolen omat näkemykset liittymisestä uuteen monenväliseen kansainväliseen ympäristösopimukseen.

4. Osapuolet tunnustavat oikeuden käyttää 28.3 artiklaa (Yleiset poikkeukset) ympäristötoimenpiteiden osalta, mukaan luettuina toimenpiteet, jotka on toteutettu sellaisten monenvälisten ympäristösopimusten nojalla, joiden osapuolina ne ovat.

## 24.5 ARTIKLA

## Suojelun tason säilyttäminen

1. Osapuolet tunnustavat, että ei ole asianmukaista edistää kauppaa tai sijoituksia heikentämällä tai pienentämällä ympäristölainsäädännön mukaisen suojan tasoa.

2. Osapuoli ei jätä soveltamatta ympäristölainsäädäntöään tai muutoin poikkea siitä rohkaistakseen kauppaa tai sijoituksen tekemistä, hankkimista, laajentamista tai säilyttämistä alueellaan.

3. Osapuoli ei pysyvällä tai toistuvalla toiminnalla tai toimimatta jättämällä käytännössä laiminlyö ympäristölainsäädäntönsä tehokasta täytäntöönpanoa rohkaistakseen kauppaa tai sijoituksia.

## 24.6 ARTIKLA

### Mahdollisuus oikeussuojakeinoihin ja menettelylliset takeet

1. Edellä olevan 24.5 artiklan mukaisten velvollisuuksien mukaisesti

a) kukin osapuoli varmistaa lainsäädäntönsä mukaisesti, että sen viranomaiset, jotka ovat toimivaltaisia ympäristölainsäädännön täytäntöönpanon valvonnassa, ottavat asiamukaisesti huomioon minkä tahansa sen alueella oleskelevan tai sinne sijoittautuneen asianomaisen henkilön esittämät väitteet, jotka koskevat ympäristölainsäädännön rikkomista; ja

b) kukin osapuoli varmistaa, että sellaisten henkilöiden, joiden etua tietyn asian on oikeudellisesti tunnustettu koskevan ja jotka katsovat, että osapuolen lainsäädännön mukaista etua rikottu, saatavilla on hallinnollisia ja oikeudellisia menettelyitä, joilla voidaan tehokkaasti toimia tällaisia osapuolen ympäristölainsäädännön rikkomisia vastaan, mukaan luettuina tällaisen lainsäädännön rikkomisiin sovellettavat asianmukaiset oikeussuojakeinot.

2. Kukin osapuoli varmistaa kansallisen lainsäädäntönsä mukaisesti, että 1 kohdan b alakohdassa tarkoitetut menettelyt eivät ole tarpeettoman monimutkaisia tai kohtuuttoman kalliita, niihin ei sisälly kohtuuttomia määräaikoja tai perusteettomia viivästyksiä, niissä tarjotaan tarvittaessa väliaikaiset turvaamistoimenpiteet ja ne ovat oikeudenmukaisia, tasapuolisia ja avoimia, myös siten että

a) vastaajalle toimitetaan kohtuullisessa ajassa ilmoitus, kun menettely pannaan vireille, myös kuvaus menettelyn luonteesta ja kanteen peruste;

b) menettelyn osapuolille tarjotaan kohtuulliset mahdollisuudet tukea tai puolustaa omia kantojaan, myös esittämällä tietoja tai aineistoa ennen lopullisen päätöksen antamista;

c) säädetään, että lopulliset päätökset on annettava kirjallisina ja niissä on tarvittaessa selvitettävä tapauksen perusteet ja että päätöksen on perustuttava tietoihin tai aineistoon, jonka osalta menettelyn osapuolille on tarjottu mahdollisuus tulla kuulluiksi; ja

d) tarjotaan hallinnollisen menettelyn osapuolille mahdollisuus lopullisten hallinnollisten päätösten tarkistukseen ja, jos aiheellista, oikaisuun kohtuullisen ajan kuluessa laillisesti perustetussa tuomioistuimessa asianmukaisine takuineen tuomioistuimen riippumattomuudesta ja puolueettomuudesta.

## 24.7 ARTIKLA

### Yleinen tiedottaminen

1. 27.1 artiklan (Julkaiseminen) lisäksi kukin osapuoli rohkaisee julkista keskustelua ei-valtiollisten toimijoiden kanssa ja niiden välillä sellaisten toimintalinjojen kehittämisestä ja määrittelemisestä, joiden seurauksena sen viranomaiset voivat antaa uutta ympäristölainsäädäntöä.

2. Kukin osapuoli edistää ympäristölainsäädäntönsä sekä täytäntöönpano- ja noudattamismenettelyidensä tunnettuutta varmistamalla tiedon saatavuuden sidosryhmien keskuudessa.

3. Kukin osapuoli vastaanottaa avoimesti ja tarkastelee asianmukaisesti kaikkia yleisöltä saatavia näkemyksiä, jotka koskevat tähän lukuun liittyviä seikkoja, mukaan luettuina ilmoitukset täytäntöönpanon ongelmista. Kukin osapuoli ilmoittaa 24.13 artiklan (Institutionaalinen järjestely ja seurantajärjestelmä) 5 kohdassa tarkoitettujen kuulemismenettelyiden kautta kansalaisjärjestöilleen tällaisista ilmoituksista.

## 24.8 ARTIKLA

### Tieteellinen ja tekninen tieto

1. Valmistellessaan ja pannessaan täytäntöön ympäristönsuojelun edistämiseen tähtääviä toimenpiteitä, jotka voivat vaikuttaa kauppaan ja sijoituksiin osapuolten välillä, kukin osapuoli ottaa huomioon asiaa koskevat tieteelliset ja tekniset tiedot sekä aiheeseen liittyvät kansainväliset standardit, ohjeet tai suositukset.

2. Osapuolet myöntävät, että tapauksissa, joissa on vakavan tai korvaamattoman vahingon vaaroja, osapuoli ei voi pitää täyden tieteellisen varmuuden puuttumista syynä kustannustehokkaiden ympäristön pilaantumisen ehkäisytoimenpiteiden lykkäämiseen.

## 24.9 ARTIKLA

## Kauppaa edistävä ympäristönsuojelu

1. Osapuolet pyrkivät päättäväisesti edistämään ja tukemaan ympäristötavaroiden ja -palveluiden kauppaa ja niihin tehtäviä sijoituksia, myös käsittelemällä tällaisiin tavaroihin ja palveluihin liittyvien tullien ulkopuolisten esteiden vähentämistä.

2. Kansainvälisten sitoumustensa kanssa yhdenmukaisella tavalla osapuolet kiinnittävät erityistä huomiota kaupan ja sijoitusten esteiden poistamiseen ilmastonmuutoksen lievittämisen kannalta erityisen merkittäviltä tavaroilta ja palveluilta, ja erityisesti uusiutuvaan energiaan perustuvilta tavaroilta ja niihin liittyviltä palveluilta.

24.10 ARTIKLA

Metsätaloustuotteiden kauppa

1. Osapuolet tunnustavat metsien suojelun ja kestävän metsätalouden merkityksen ympäristötoimintojen osalta sekä taloudellisten ja sosiaalisten mahdollisuuksien tarjoajana nykyisille ja tuleville sukupolville sekä kestävästi hoidetuista metsistä kyseisen maan lainsäädännön mukaisesti korjattujen metsätaloustuotteiden markkinoille pääsyn merkityksen.

2. Tämän vuoksi ja niiden kansainvälisten velvollisuuksien kanssa yhteensopivalla tavalla osapuolet aikovat

a) rohkaista kestävästi hoidetuista metsistä saatavien kyseisen maan lainsäädännön mukaisesti korjattujen metsätaloustuotteiden kauppaa;

b) vaihtaa tietoja ja tehdä tarvittaessa yhteistyötä aloitteissa, joilla edistetään kestävää metsätaloutta, myös aloitteissa, joilla torjutaan laittomia hakkuita ja niihin liittyvää kauppaa;

c) edistää Washingtonissa 3 päivänä maaliskuuta 1973 tehdyn *luonnonvaraisen eläimistön ja kasviston uhanalaisten lajien kansainvälistä kauppaa koskevan yleissopimuksen* tehokasta käyttöä niiden puulajien osalta, joiden suojelutilanne katsotaan riskinalaiseksi; ja

d) tehdä tarvittaessa yhteistyötä kansainvälisillä foorumeilla, joilla käsitellään metsien suojelua ja kestävää hoitoa.

3. Osapuolet keskustelevat 2 kohdassa tarkoitetuista aiheista kauppaa ja kestävää kehitystä käsittelevässä komiteassa tai kahdennessakymmenennessäviidennessä luvussa (Kahdenvälinen vuoropuhelu ja yhteistyö) tarkoitetussa metsätaloustuotteita koskevassa kahdenvälisessä vuoropuhelussa oman toimivaltansa aloilla.

## 24.11 ARTIKLA

## Kalastus- ja vesiviljelytuotteiden kauppa

1. Osapuolet tunnustavat kalatalouden ja vesiviljelyn suojelun sekä niiden kestävän ja vastuullisen hallinnan merkityksen ja niiden panoksen ympäristö-, talous- ja sosiaalisten mahdollisuuksien tarjoajana nykyisille ja tuleville sukupolville.

2. Tämän vuoksi ja niiden kansainvälisten velvollisuuksien kanssa yhteensopivalla tavalla osapuolet aikovat

a) ottaa käyttöön tai pitää voimassa tehokkaita seuranta-, hallinta- ja valvontatoimenpiteitä, joita ovat tarkkailijajärjestelmät, alusten seurantajärjestelmät, uudelleenlastauksen valvonta, merellä tehtävät tarkastukset ja satamavaltioiden suorittama valvonta, sekä näihin liittyviä seuraamuksia, jotta voidaan suojella kalakantoja ja torjua liikakalastusta;

b) ottaa käyttöön tai pitää voimassa toimia ja tehdä yhteistyötä laittoman, ilmoittamattoman ja sääntelemättömän eli LIS-kalastuksen torjumiseksi, tarvittaessa myös vaihtamalla tietoja LIS-toiminnasta osapuolten vesillä sekä toimintalinjojen ja toimenpiteiden täytäntöönpanosta LIS-tuotteiden sulkemiseksi pois kauppavirroista ja kalankasvatustoiminnasta;

c) tehdä yhteistyötä alueellisissa kalastuksenhoitojärjestöissä, joissa osapuolet ovat jäseniä, tarkkailijoita tai yhteistyötä tekeviä muita kuin sopimuspuolia, tai tehdä yhteistyötä tällaisten järjestöjen kanssa tavoitteenaan hyvä hallintotapa, myös tukemalla tieteeseen pohjautuvia päätöksiä ja tällaisten päätösten mukaista toimintaa kyseisissä järjestöissä; ja

d) edistää ympäristövastuullista ja taloudellisesti kilpailukykyistä vesiviljelyalaa.

## 24.12 ARTIKLA

## Yhteistyö ympäristökysymyksissä

1. Osapuolet tunnustavat, että tehostettu yhteistyö on merkittävä tekijä tämän luvun tavoitteiden edistämisessä, ja sitoutuvat tekemään yhteistyötä kauppaan liittyvissä yhteistä etua koskevissa ympäristökysymyksissä esimerkiksi seuraavilla aloilla:

a) tämän sopimuksen potentiaalinen ympäristövaikutus ja keinot tehostaa, estää tai lievittää tällaista vaikutusta ottaen huomioon osapuolten mahdollisesti toteuttamat vaikutustenarvioinnit;

b) toiminta kansainvälisillä foorumeilla, jotka käsittelevät sekä kauppa- että ympäristöpolitiikan kannalta merkityksellisiä aiheita, erityisesti WTO, OECD, YK:n ympäristöohjelma ja monenväliset ympäristösopimukset;

c) yritysten yhteiskuntavastuun ja vastuuvelvollisuuden ympäristöulottuvuus, myös kansainvälisesti tunnustettujen ohjeiden täytäntöönpano ja seuranta;

d) ympäristösääntelyn ja -standardien vaikutus kauppaan sekä kauppa- ja sijoitussääntöjen ympäristövaikutus, mukaan luettuna ympäristösääntelyn ja -standardien kehitys;

e) nykyisen ja tulevan ilmastonmuutosta käsittelevän kansainvälisen järjestelmän kauppaan liittyvät näkökohdat, myös kansalliset ilmastoa koskevat toimintalinjat ja ohjelmat, jotka liittyvät lievittämiseen tai sopeuttamiseen, mukaan luettuina hiilimarkkinoihin liittyvät kysymykset, keinot kaupan kielteisten ilmastovaikutusten torjumiseksi sekä energiatehokkuuden edistämiseksi ja vähähiilisen ja muun ilmastoystävällisen teknologian kehittämiseksi;

f) ympäristötavaroiden ja -palveluiden kauppa ja niihin tehtävät sijoitukset, myös ympäristöteknologia ja vihreä teknologia ja toimintatavat; uudistuva energia, energiatehokkuus sekä veden käyttö, suojelu ja käsittely;

g) yhteistyö biologisen monimuotoisuuden suojelun ja kestävän käytön osalta kauppaan liittyvissä kysymyksissä;

h) tavaroiden elinkaarihallinnan edistäminen, mukaan luettuina hiilikirjanpito ja käyttöiän lopun hallinta, laajennettu tuottajavastuu, jätteen kierrätys ja vähentäminen ja muut parhaat toimintatavat;

i) taloudellisen toiminnan ja markkinavoimien ympäristöön kohdistuvien vaikutusten parempi tuntemus; ja

j) näkemysten vaihto monenvälisten ympäristösopimusten ja kansainvälisen kaupan sääntöjen välisestä suhteesta.

2. 1 kohdan mukaista yhteistyötä toteutetaan toimilla ja välineillä, joihin voivat kuulua tekniset vaihdot, tietojen ja parhaiden toimintatapojen vaihdot, tutkimushankkeet, tutkimukset, raportit, konferenssit ja työpajat.

3. Osapuolet ottavat huomioon yleisön ja asianomaisten sidosryhmien näkemykset tai panoksen määritellessään ja pannessaan täytäntöön yhteistyötoimiaan ja voivat tarvittaessa tuoda nämä sidosryhmät mukaan tällaisiin toimiin.

## 24.13 ARTIKLA

## Institutionaaliset mekanismit

1. Kukin osapuoli nimeää viraston, joka toimii toisen osapuolen yhteyspisteenä tämän luvun täytäntöönpanoa varten myös seuraavien seikkojen osalta:

a) 24.12 artiklan mukaiset yhteistyöohjelmat ja -toiminta;

b) 24.7 artiklan 3 kohdan mukaisten huomautusten ja ilmoitusten vastaanotto; ja

c) toiselle osapuolelle, asiantuntijapaneelille ja yleisölle toimitettavat tiedot.

2. Kukin osapuoli ilmoittaa 1 kohdassa tarkoitetut yhteyspisteet toiselle osapuolelle kirjallisesti.

3. Säännöllisissä kokouksissaan tai erityisistunnoissaan, joihin osallistuu tämän luvun piiriin kuuluvista asioista vastaavia osallistujia, 26.2 artiklan (Erikoistuneet komiteat) 1 kohdan g alakohdan mukaisesti perustettu kauppaa ja kestävää kehitystä käsittelevä komitea

a) valvoo tämän luvun täytäntöönpanoa ja tarkastelee sen mukaisesti saavutettua edistymistä;

b) keskustelee yhteistä etua koskevista seikoista; ja

c) keskustelee kaikista muista tämän luvun piiriin kuuluvista seikoista, kun osapuolet yhdessä näin päättävät.

4. Osapuolet ottavat huomioon asianomaisten monenvälisten ympäristöjärjestöjen tai -elinten toiminnan, jotta voidaan edistää yhteistyötä ja johdonmukaisuutta osapuolten ja kyseisten organisaatioiden tai elinten toiminnassa.

5. Kukin osapuoli hyödyntää voimassa olevia kuulemisjärjestelyjä, kuten kansallisia neuvoa-antavia ryhmiä, tai perustaa uusia saadakseen näkemyksiä ja neuvoja tähän lukuun liittyvistä kysymyksistä. Nämä kuulemisjärjestelyt koostuvat riippumattomista ja edustavista kansalaisyhteiskunnan järjestöistä, joissa ympäristöryhmät, liike-elämän organisaatiot ja muut olennaiset sidosryhmät ovat asianmukaisesti ja tasapainoisesti edustettuina. Tällaisten kuulemisjärjestelyiden kautta sidosryhmät voivat omasta aloitteestaan toimittaa lausuntoja ja antaa suosituksia kaikista tähän lukuun liittyvistä seikoista.

## 24.14 ARTIKLA

## Neuvottelut

1. Osapuoli voi ehdottaa neuvotteluja toisen osapuolen kanssa mistä tahansa tämän luvun mukaisesta kysymyksestä toimittamalla kirjallisen pyynnön toisen osapuolen yhteyspisteeseen. Osapuoli esittää pyynnössään asian selkeästi, nimeää kyseessä olevat seikat ja antaa lyhyen tiivistelmän mahdollisista tämän luvun mukaisista vaateista. Neuvottelut aloitetaan viipymättä sen jälkeen kun osapuoli on toimittanut neuvottelupyynnön.

2. Neuvottelujen aikana kukin osapuoli toimittaa hallussaan olevia tietoja toiselle osapuolelle riittävästi, luottamuksellisia ja tai kaupallisia yksityistietoja koskevan lainsäädäntönsä asettamissa rajoissa, jotta esille tuotujen kysymysten täysimittainen tarkastelu on mahdollista.

3. Tarvittaessa ja kummankin osapuolen suostumuksella osapuolet pyytävät kaikkien sellaisten henkilöiden, organisaatioiden tai elinten, kysymyksen kannalta merkittävät kansainväliset organisaatiot tai elimet mukaan luettuna, tietoja tai näkemyksiä, joilla voidaan tukea käsillä olevan kysymyksen tutkimista.

4. Jos osapuoli katsoo, että keskustelua asiasta on jatkettava, osapuoli voi toimittamalla kirjallisen pyynnön toisen osapuolen yhteyspisteeseen pyytää, että kauppaa ja kestävää kehitystä käsittelevä komitea kutsutaan koolle tarkastelemaan asiaa. Kauppaa ja kestävää kehitystä käsittelevän komitean on kokoonnuttava viipymättä ja pyrittävä löytämään asiaan ratkaisu. Tarvittaessa sen on pyydettävä apua osapuolten kansalaisyhteiskunnan järjestöiltä 24.13 artiklan 5 kohdassa tarkoitettujen kuulemisjärjestelyiden avulla.

5. Kukin osapuoli tarjoaa julkisesti saataville kaikki tämän artiklan mukaisesti käsiteltyä kysymystä koskevat ratkaisut tai päätökset.

## 24.15 ARTIKLA

## Asiantuntijapaneeli

1. Kaikissa asioissa, joita ei voida tyydyttävällä tavalla käsitellä 24.14 artiklan mukaisissa neuvotteluissa, osapuoli voi 90 päivän kuluttua 24.14 artiklan 1 kohdan mukaisen neuvottelupyynnön saamisen jälkeen toimittamalla kirjallisen pyynnön toisen osapuolen yhteyspisteeseen pyytää, että asiaa tarkastelemaan asetetaan asiantuntijapaneeli.

2. Ellei tämän luvun määräyksistä muuta johdu, osapuolet soveltavat liitteen 29-A työjärjestystä ja liitteen 29-B käytännesääntöjä, jolleivät osapuolet toisin sovi.

3. Asiantuntijapaneeli koostuu kolmesta jäsenestä.

4. Osapuolet neuvottelevat päästäkseen sopimukseen asiantuntijapaneelin kokoonpanosta 10 päivän kuluessa siitä, kun vastaajana oleva osapuoli on vastaanottanut asiantuntijapaneelin asettamispyynnön. Asianmukaista huomiota on kiinnitettävä siihen, että ehdotetut paneelin jäsenet täyttävät 7 kohdassa vahvistetut vaatimukset ja että heillä on kyseiseen asiaan soveltuva asiantuntemus.

5. Jos osapuolet eivät 4 kohdassa vahvistetussa määräajassa pääse sopimukseen asiantuntijapaneelin kokoonpanosta, sovelletaan 29.7 artiklan (Välimiespaneelin kokoonpano) 3–7 kohdassa vahvistettua valintamenettelyä 6 kohdan mukaisesti laadittuun luetteloon.

6. Kauppaa ja kestävää kehitystä käsittelevä komitea vahvistaa ensimmäisessä kokouksessaan tämän sopimuksen voimaantulon jälkeen luettelon vähintään yhdeksästä henkilöstä, jotka ovat halukkaita ja kykeneviä toimimaan asiantuntijapaneelissa, käyttäen valinnan perusteina objektiivisuutta, luotettavuutta ja hyvää arvostelukykyä. Kukin osapuoli nimeää vähintään kolme henkilöä toimimaan paneelissa. Osapuolet valitsevat myös vähintään kolme henkilöä, jotka eivät ole kummankaan osapuolen kansalaisia ja jotka ovat halukkaita ja kykeneviä toimimaan asiantuntijapaneelin puheenjohtajana. Kauppaa ja kestävää kehitystä käsittelevä komitea varmistaa, että luettelo on aina tällä tasolla.

7. Paneeliin ehdotetuilla aisantuntijoilla on oltava erikoisosaamista tai -asiantuntemusta ympäristölainsäädännön tai muiden tässä luvussa käsiteltyjen aiheiden alalta taikka kansainvälisten sopimusten puitteissa syntyvien riitojen ratkaisemisesta. Heidän on oltava riippumattomia ja toimittava yksityisesti, eivätkä he saa ottaa käsiteltävään asiaan liittyviä ohjeita miltään organisaatiolta tai hallitukselta. Heillä ei saa olla sidoksia kummankaan osapuolen hallitukseen, ja heidän täytyy noudattaa 2 kohdassa tarkoitettuja käytännesääntöjä.

8. Elleivät osapuolet viiden työpäivän kuluessa paneelin jäsenten valinnasta toisin sovi, asiantuntijapaneelin tehtävänä on

*”tarkastella kahdennenkymmenennenneljännen luvun (Kauppa ja ympäristö) soveltuvien määräysten pohjalta asiantuntijapaneelin asettamista koskevassa pyynnössä tarkoitettua asiaa ja antaa kahdennenkymmenennenneljännen luvun (Kauppa ja ympäristö) 24.15 artiklan (Asiantuntijapaneeli) mukaisesti raportti, jossa annetaan suosituksia asian ratkaisemiseksi.”*

9. Asioissa, jotka liittyvät monenvälisiin ympäristösopimuksiin 24.4 artiklassa vahvistun mukaisesti, asiantuntijapaneelin olisi pyydettävä näiden sopimusten nojalla perustetuilta merkityksellisiltä elimiltä näkemyksiä ja tietoja, mukaan luettuina kaikki saatavilla olevat tällaisten elinten hyväksymät tulkintaohjeet, päätelmät tai päätökset.[32]

10. Asiantuntijapaneeli antaa osapuolille väliraportin ja loppuraportin, joissa esitetään asiahavainnot, paneelin päätelmät asiasta, myös se, onko vastaajaosapuoli toiminut tämän luvun vaatimusten mukaisesti sekä kaikki paneelin havaintojen, päätelmien ja suositusten perustelut. Asiantuntijapaneeli toimittaa väliraportin 120 päivän kuluessa paneelin viimeisen jäsenen valinnasta tai muuna osapuolten päättämänä ajankohtana. Osapuolet voivat esittää asiantuntijapaneelille huomautuksia väliraportista 45 päivän kuluessa sen toimittamisesta. Otettuaan tällaiset huomautukset huomioon asiantuntijapaneeli voi tarkastella uudestaan raporttiaan tai tehdä uusia tarpeelliseksi katsomiaan selvityksiä. Asiantuntijapaneeli toimittaa loppuraportin osapuolille 60 päivän kuluessa väliraportin toimittamisesta. Kukin osapuoli tarjoaa loppuraportin julkisesti saataville 30 päivän kuluessa sen toimittamisesta.

[32] Osapuolet soveltavat tätä määräystä liitteessä 29-A vahvistetun välimiesmenettelyn työjärjestyksen säännön 42 mukaisesti.

11. Jos asiantuntijapaneelin loppuraportissa päätellään, että osapuoli ei ole toiminut tämän luvun mukaisten velvollisuuksiensa mukaisesti, osapuolet käynnistävät keskustelut ja pyrkivät kolmen kuukauden kuluessa loppuraportin toimittamisesta nimeämään soveltuvan toimenpiteen tai tarvittaessa päättämään yhteisesti hyväksyttävissä olevasta toimintaohjelmasta. Näissä keskusteluissa osapuolet ottavat loppuraportin huomioon. Vastaajana oleva osapuoli ilmoittaa kohtuullisessa ajassa omille kansalaisyhteiskunnan järjestöilleen 24.13 artiklan 5 kohdassa tarkoitetun kuulemisjärjestelyn kautta ja pyynnön esittäneelle osapuolelle päätöksestään, joka koskee mahdollisesti toteutettavaa toimea tai toimenpidettä. Kauppaa ja kestävää kehitystä käsittelevä komitea valvoo loppuraportin ja asiantuntijapaneelin suositusten seurantaa. Kansalaisyhteiskunnan järjestöt voivat 24.13 artiklan 5 kohdassa tarkoitetun kuulemisjärjestelyn ja kansalaisyhteiskunnan foorumin kautta esittää havaintojaan kauppaa ja kestävää kehitystä käsittelevälle komitealle.

12. Jos osapuolet pääsevät asiassa yhteiseen sopimusratkaisuun sen jälkeen, kun asiantuntijapaneeli on asetettu, ne ilmoittavat kauppaa ja kestävää kehitystä käsittelevälle komitealle ja asiantuntijapaneelille tällaisista ratkaisuista. Kun yhteinen sopimusratkaisu on ilmoitettu, menettely päätetään.

## 24.16 ARTIKLA

## Riitojenratkaisu

1. Kaikissa tämän luvun piiriin kuuluvia asioita koskevissa riidoissa osapuolet voivat turvautua vain tässä luvussa vahvistettuihin sääntöihin ja menettelyihin.

2. Osapuolet pyrkivät kaikin tavoin pääsemään riidassa molempia osapuolia tyydyttävään ratkaisuun. Osapuolet voivat milloin tahansa turvautua hyviin palveluihin, sovitteluun tai välitykseen kyseisen riidan ratkaisemiseksi.

## KAHDESKYMMENESVIIDES LUKU

## KAHDENVÄLINEN VUOROPUHELU JA YHTEISTYÖ

### 25.1 ARTIKLA

### Tavoitteet ja periaatteet

1. Osapuolet sopivat vakiintuneen kumppanuutensa ja yhteisten arvojensa pohjalta yhteistyön tukemisesta yhteistä etua koskevissa asioissa esimerkiksi seuraavasti:

a) vahvistamalla biotekniikkaa koskevaa kahdenvälistä yhteistyötä biotekniikan markkinoille pääsyn kysymyksiä koskevan vuoropuhelun kautta;

b) tukemalla ja edistämällä kahdenvälistä vuoropuhelua ja tiedonvaihtoa seikoista, jotka liittyvät metsätaloustuotteiden kauppaan metsätaloustuotteita koskevan kahdenvälisen vuoropuhelun kautta;

c) pyrkimällä luomaan ja ylläpitämään raaka-aineita koskevaa tehokasta yhteistyötä raaka-aineita koskevan kahdenvälisen vuoropuhelun kautta; ja

d) rohkaisemalla ja tehostamalla tiede-, teknologia-, tutkimus- ja innovaatiokysymyksiä koskevaa yhteistyötä.

2. Ellei tässä sopimuksessa toisin määrätä, kahdenväliset vuoropuhelut toteutetaan viipymättä kumman tahansa osapuolen tai CETA-sekakomitean pyynnöstä. Vuoropuheluiden puheenjohtajina toimivat Kanadan ja Euroopan unionin edustajat yhdessä. Kokousten aikataulut ja asialistat vahvistetaan puheenjohtajien sopimuksella.

3. Kahdenvälisen vuoropuhelun puheenjohtajat ilmoittavat kaikkien kahdenvälisten vuoropuheluiden aikataulut ja asialistat CETA-sekakomitealle riittävän ajoissa ennen kokouksia. Kahdenvälisen vuoropuhelun puheenjohtajat raportoivat CETA-sekakomitealle vuoropuhelun tuloksista ja päätelmistä tarvittaessa tai CETA-sekakomitean pyynnöstä. Vuoropuhelun perustaminen tai olemassaolo ei estä kumpaakaan osapuolta esittämästä mitään kysymystä suoraan CETA-sekakomitealle.

4. CETA-sekakomitea voi päättää muuttaa tai ottaa itselleen vuoropuhelulle määrätyn tehtävän tai hajottaa vuoropuhelun.

5. Osapuolet voivat CETA-sekakomitean suostumuksella harjoittaa kahdenvälistä yhteistyötä myös muilla tämän sopimuksen mukaisilla aloilla.

## 25.2 ARTIKLA

### Biotekniikan markkinoille pääsyn kysymyksiä koskeva vuoropuhelu

1. Osapuolet sopivat, että yhteistyö ja tietojenvaihto biotekniikan tuotteisiin liittyvistä kysymyksistä on yhteisen edun mukaista. Tällainen yhteistyö ja tietojenvaihto tapahtuu kahdenvälisessä yhteisen edun mukaisia maatalousbiotekniikan markkinoille pääsyn kysymyksiä koskevassa vuoropuhelussa, joka on perustettu 15 päivänä heinäkuuta 2009 Kanadan ja Euroopan unionin välillä saavutetulla yhteisellä sopimusratkaisulla WTO-riidassa *Euroopan yhteisöt – bioteknologian tuotteiden hyväksymistä ja markkinoille saattamista koskevat toimet* WT/DS292. Kahdenvälinen vuoropuhelu kattaa kaikki osapuolten yhteisen edun mukaisesti merkitykselliset aiheet, seuraavat mukaan luettuina:

a) biotekniikkatuotteiden hyväksynnät osapuolten alueella sekä tarvittaessa tulevat, jommankumman puolen kannalta kaupallisesti kiinnostavat tuotteiden hyväksyntähakemukset;

b) kaupalliset ja taloudelliset näkymät biotekniikkatuotteiden tulevien hyväksyntien osalta;

c) biotekniikkatuotteiden eriaikaisiin hyväksymisiin tai hyväksymättömien tuotteiden satunnaiseen markkinoille pääsyyn mahdollisesti liittyvät vaikutukset kauppaan ja näiltä osin soveltuvat toimenpiteet;

d) mahdolliset biotekniikkaan liittyvät toimenpiteet, jotka voivat vaikuttaa osapuolten väliseen kauppaan, mukaan lukien Euroopan unionin jäsenvaltioiden toimenpiteet;

e) kaikki biotekniikka-alan uusi lainsäädäntö; ja

f) parhaat toimintatavat biotekniikkalainsäädännön täytäntöönpanossa.

2. Osapuolet panevat merkille myös seuraavien yhteisten tavoitteiden merkityksen biotekniikka-alan yhteistyön osalta:

a) vaihdetaan tietoja biotekniikkatuotteisiin liittyvistä yhteisen edun mukaisista politiikan, sääntelyn ja tekniikan kysymyksistä ja erityisesti osapuolten riskinarviointijärjestelmistä ja -prosesseista muuntogeenisten organismien käyttöä koskevia päätöksiä tehtäessä;

b) edistetään biotekniikkatuotteiden tehokkaita ja tiedepohjaisia hyväksyntäprosesseja;

c) tehdään kansainvälistä yhteistyötä biotekniikkaan liittyvissä kysymyksissä, kuten muuntogeenisten organismien esiintyminen vähäisinä määrinä; ja

d) harjoitetaan sääntely-yhteistyötä, jotta voidaan minimoida biotekniikkatuotteiden sääntelykäytäntöjen haitalliset vaikutukset kauppaan.

25.3 ARTIKLA

Metsätaloustuotteita koskeva kahdenvälinen vuoropuhelu

1. Osapuolet ovat samaa mieltä siitä, että metsätaloustuotteiden tuotannon, kaupan ja kulutuksen kannalta merkityksellisiä lakeja, asetuksia, toimintalinjoja ja tärkeitä kysymyksiä koskeva kahdenvälinen vuoropuhelu, yhteistyö sekä tietojen ja näkemysten vaihto ovat yhteisen edun mukaisia. Osapuolet sopivat tällaisen vuoropuhelun, yhteistyön ja vaihdon toteuttamisesta metsätaloustuotteita koskevassa kahdenvälisessä vuoropuhelussa, johon kuuluvat myös seuraavat:

a) tätä aihetta koskevien lakien, asetusten, toimintalinjojen ja standardien laatiminen, hyväksyminen ja täytäntöönpano sekä testaus-, sertifiointi- ja akkreditointivaatimukset ja niiden mahdollinen vaikutus osapuolten väliseen metsätaloustuotteiden kauppaan;

b) metsien kestävään hoitoon ja metsähallintoon liittyvät osapuolten aloitteet;

c) metsätaloustuotteiden laillisen tai kestävän alkuperän varmistamiskeinot;

d) metsätaloustuotteiden pääsy osapuolten tai muille markkinoille;

e) monenvälisten ja useammankeskisten järjestöjen näkymät ja prosessit, joihin ne osallistuvat ja joilla pyritään edistämään metsien kestävää hoitoa ja torjumaan laittomia hakkuita;

f) 24.10 artiklassa (Metsätaloustuotteiden kauppa) tarkoitetut kysymykset; ja

g) kaikki muut osapuolten sopimat, metsätaloustuotteisiin liittyvät kysymykset.

2. Metsätaloustuotteita koskeva kahdenvälinen vuoropuhelu kokoontuu vuoden kuluessa tämän sopimuksen voimaantulosta ja sen jälkeen 25.1 artiklan 2 kohdan mukaisesti.

3. Osapuolet ovat samaa mieltä siitä, että metsätaloustuotteita koskevassa kahdenvälisessä vuoropuhelussa käydyt keskustelut voivat tarjota pohjatietoja kauppaa ja kestävää kehitystä käsittelevän komitean keskusteluille.

## 25.4 ARTIKLA

## Raaka-aineita koskeva kahdenvälinen vuoropuhelu

1. Osapuolet tunnustavat avoimen, syrjimättömän, läpinäkyvän ja sääntöihin ja tieteelliseen tietoon perustuvan kauppaympäristön merkityksen ja pyrkivät saamaan aikaan ja ylläpitämään raaka-aineita koskevaa tehokasta yhteistyötä. Tätä yhteistyötä varten raaka-aineisiin luetaan muun muassa mineraalit, metallit ja maataloustuotteet, joilla on teollista käyttöä.

2. Raaka-aineita koskeva kahdenvälinen vuoropuhelu kattaa kaikki yhteisen edun mukaiset merkitykselliset kysymykset, kuten seuraavat:

a) keskustelufoorumin tarjoaminen osapuolille raaka-aineiden alalla, raaka-ainetavaroiden ja niihin liittyvien palveluiden ja sijoitusten markkinoille pääsyn edistäminen ja raaka-aineita koskevien tullien ulkopuolisten esteiden välttäminen;

b) molemminpuolisen ymmärryksen lisääminen raaka-ainealalla, jotta voidaan vaihtaa tietoja parhaista toimintatavoista ja raaka-aineita koskevasta osapuolten sääntelypolitiikasta;

c) toimien edistäminen yritysten yhteiskunnallisen vastuun tueksi kansainvälisesti tunnustettujen standardien mukaisesti, kuten OECD:n toimintaohjeet monikansallisille yrityksille ja asianmukaista huolellisuutta (”due dilligence”) kuvaava OECD:n opas konflikti- ja suuririskisiltä alueilta peräisin olevien mineraalien toimitusketjun vastuullisuutta varten; ja

d) tarvittaessa tuki osapuolten kantojen kuulemiselle monenvälisillä ja useammankeskisillä foorumeilla, joilla voidaan ottaa esille raaka-aineisiin liittyviä kysymyksiä ja keskustella niistä.

25.5 ARTIKLA

Tehostettu tiede-, teknologia-, tutkimus- ja innovaatioyhteistyö

1. Osapuolet tunnustavat tieteen, teknologian, tutkimuksen ja innovoinnin sekä kansainvälisen kaupan ja sijoitusten keskinäisen riippuvuuden teollisuuden kilpailukyvyn sekä sosiaalisen ja taloudellisen vaurauden lisäämisessä.

2. Tämän yhteisymmärryksen pohjalta osapuolet sopivat yhteistyönsä vahvistamisesta tiede-, teknologia-, tutkimus- ja innovaatioalalla.

3. Osapuolet pyrkivät rohkaisemaan, kehittämään ja tukemaan yhteistyötoimia vastavuoroisuuden pohjalta tukeakseen tai täydentääkseen *Euroopan yhteisön ja Kanadan tieteellisestä ja teknologisesta yhteistyöstä* Halifaxissa 17 päivänä kesäkuuta 1995 tehtyä *sopimusta*. Osapuolet sopivat näiden toimien toteuttamisesta seuraavien periaatteiden pohjalta:

a) toimet ovat osapuolten yhteisen edun mukaisia;

b) osapuolet sopivat toimien laajuudesta ja niiden luonteesta; ja

c) toimissa olisi otettava huomioon yksityisen sektorin ja tutkimuslaitosten suuri merkitys tieteen, teknologian, tutkimuksen ja innovoinnin kehityksessä sekä niistä saatavien tavaroiden ja palveluiden kaupallisessa hyödyntämisessä.

4. Osapuolet myös tunnustavat tehostetun yhteistyön merkityksen tieteessä, teknologiassa, tutkimuksessa ja innovoinnissa, kuten eri sidosryhmien – esimerkiksi Kanadan liittovaltion tai provinssien ja territorioiden, Euroopan unionin ja sen jäsenvaltioiden – käynnistämät, kehittämät tai toteuttamat toimet.

5. Kukin osapuoli rohkaisee lainsäädäntönsä mukaisesti yksityisen sektorin, tutkimuslaitosten ja kansalaisyhteiskunnan osallistumista tehostetun yhteistyön toimintoihin alueellaan.

## KAHDESKYMMENESKUUDES LUKU

## HALLINNOLLISET JA INSTITUTIONAALISET MÄÄRÄYKSET

### 26.1 ARTIKLA

### CETA-sekakomitea

1. Osapuolet perustavat CETA-sekakomitean, johon kuuluu Euroopan unionin ja Kanadan edustajia. CETA-sekakomitean puheenjohtajina toimivat yhdessä Kanadan ulkomaankauppaministeri ja kauppapolitiikasta vastaava Euroopan komission jäsen tai heidän nimeämänsä henkilöt.

2. CETA-sekakomitea kokoontuu kerran vuodessa tai osapuolen pyynnöstä. CETA-sekakomitea sopii itse kokoontumisaikataulustaan ja asialistastaan.

3. CETA-sekakomitea on vastuussa kaikista osapuolten välistä kauppaa ja sijoituksia koskevista kysymyksistä sekä tämän sopimuksen täytäntöönpanosta ja soveltamisesta. Osapuoli voi saattaa CETA-sekakomitean käsiteltäväksi kaikki tämän sopimuksen täytäntöönpanoa ja soveltamista tai tulkintaa koskevat kysymykset ja kaikki muut osapuolten välistä kauppaa ja sijoituksia koskevat kysymykset.

4. CETA-sekakomitea

a) valvoo ja helpottaa tämän sopimuksen täytäntöönpanoa ja soveltamista, ja edistää sen yleisiä tavoitteita;

b) valvoo kaikkien tämän sopimuksen mukaisesti perustettujen erikoistuneiden komiteoiden ja muiden elinten työskentelyä;

c) etsii asianmukaisia tapoja ja menetelmiä estääkseen ongelmia, jotka voivat ilmetä tämän sopimuksen kattamilla aloilla, tai ratkaistakseen riitoja, jotka voivat ilmetä tämän sopimuksen tulkinnasta tai soveltamisesta, sanotun kuitenkaan vaikuttamatta kahdeksannen luvun (Sijoitukset), kahdennenkymmenennentoisen luvussa (Kauppa ja kestävä kehitys), kahdennenkymmenennenkolmannen luvun (Kauppa ja työ), kahdennenkymmenennenneljännen luvun (Kauppa ja ympäristö) ja kahdennenkymmenennenyhdeksännen luvun (Riitojenratkaisu) soveltamiseen;

d) vahvistaa oman työjärjestyksensä;

e) tekee 26.3 artiklassa tarkoitetut päätökset; ja

f) tarkastelee kaikkia muita seikkoja, jotka liittyvän tämän sopimuksen piiriin kuuluviin aloihin.

5. CETA-sekakomitea voi

a) siirtää vastuita 26.2 artikla nojalla perustetuille erikoistuneille komiteoille;

b) pitää yhteyttä kaikkiin asianomaisiin osapuoliin, yksityinen sektori ja kansalaisyhteiskunnan järjestöt mukaan luettuina;

c) tarkastella muutoksia tai sopia niistä tämän sopimuksen määräysten mukaisesti;

d) tutkia osapuolten välisen kaupan kehitystä ja tarkastella keinoja osapuolten välisten kauppasuhteiden tehostamiseksi edelleen;

e) antaa tämän sopimuksen määräysten tulkintoja, jotka sitovat kahdeksannen luvun F jakson (Sijoittajien ja valtioiden välisten sijoitusriitojen ratkaiseminen) ja kahdennenkymmenennenyhdeksännen luvun (Riitojenratkaisu) nojalla perustettuja tuomioistuimia;

f) antaa suosituksia, jotka soveltuvat kaupan ja sijoitusten kasvun edistämiseen tämän sopimuksen mukaisesti;

g) muuttaa tai ottaa itselleen 26.2 artiklan nojalla perustetulle erikoistuneelle komitealle määrätyn tehtävän tai hajottaa minkä tahansa erikoistuneen komitean;

h) perustaa erikoistuneita komiteoita ja kahdenvälisiä vuoropuheluita, jotka avustavat sitä tehtävien hoitamisessa; ja

i) ryhtyä osapuolten päättämiin muihin toimenpiteisiin tehtäviään suorittaessaan.

## 26.2 ARTIKLA

### Erikoistuneet komiteat

1. Perustetaan seuraavat erikoistuneet komiteat, tai c alakohdassa tarkoitetun tulliyhteistyösekakomitean tapauksessa myönnetään sille valtuudet toimia CETA-sekakomitean puitteissa:

a) tavarakauppakomitea, joka käsittelee tavarakauppaa, tulleja, kaupan teknisiä esteitä, vaatimustenmukaisuuden arviointimenettelyiden tulosten vastavuoroisesta hyväksymisestä tehtyä pöytäkirjaa ja tavaroihin liittyviä teollis- ja tekijänoikeuksia koskevia kysymyksiä. Osapuolen pyynnöstä tai, kun asiaa käsittelevä erikoistunut komitea siirtää asian sille, tai valmistellessaan CETA-sekakomiteassa käytäviä keskusteluja tavarakauppakomitea voi myös käsitellä kysymyksiä, jotka tulevat esiin alkuperäsääntöjen, alkuperämenettelyiden, tulliasioiden ja kaupan helpottamisen sekä rajatoimenpiteiden, terveys- ja kasvinsuojelutoimien, julkisten hankintojen tai sääntely-yhteistyön alalla, jos näin helpotetaan sellaisen asian ratkaisemista, jota kyseinen erikoistunut komitea ei muutoin voi ratkaista. Perustetaan myös tavarakauppakomitean alaisuuteen maatalouskomitea, viinejä ja alkoholijuomia käsittelevä komitea sekä lääkkeitä käsittelevä alakohtainen sekaryhmä, jotka raportoivat tavarakauppakomitealle;

b) palveluita ja sijoituksia käsittelevä komitea, joka käsittelee rajatylittävää palvelukauppaa, sijoituksia, tilapäistä maahan saapumista, sähköistä kauppaa ja palveluihin liittyviä teollis- ja tekijänoikeuksia koskevia kysymyksiä. Osapuolen pyynnöstä tai, kun asiaa käsittelevä erikoistunut komitea siirtää asian sille, tai valmistellessaan CETA-sekakomiteassa käytäviä keskusteluja palveluita ja sijoituksia käsittelevä komitea voi myös käsitellä kysymyksiä, jotka tulevat esiin rahoituspalveluiden tai julkisten hankintojen alalla, jos näin helpotetaan sellaisen asian ratkaisemista, jota kyseinen erikoistunut komitea ei muutoin voi ratkaista.

Perustetaan palveluita ja sijoituksia käsittelevän komitean alaisuuteen ammattipätevyyksien vastavuoroista tunnustamista käsittelevä sekakomitea, joka raportoi palveluita ja sijoituksia käsittelevälle komitealle;

c) Ottawassa 4 päivänä joulukuuta 1997 tehdyllä *Euroopan yhteisön ja Kanadan tulliyhteistyötä ja keskinäistä avunantoa tulliasioissa koskevalla* vuoden 1998 *sopimuksella* perustettu tulliyhteistyösekakomitea, joka käsittelee tämän sopimuksen soveltamisalaan kuuluvia alkuperäsääntöjä, alkuperämenettelyjä, tulliasioita ja kaupan helpottamista, rajatoimenpiteitä ja tullietuuskohtelun tilapäistä keskeyttämistä koskevia kysymyksiä;

d) terveys- ja kasvinsuojelutoimia käsittelevä yhteinen hallintokomitea, joka käsittelee terveys- ja kasvinsuojelutoimia koskevia kysymyksiä;

e) julkisia hankintoja käsittelevä komitea, joka käsittelee julkisia hankintoja koskevia kysymyksiä;

f) rahoituspalvelukomitea, joka käsittelee rahoituspalveluja koskevia kysymyksiä;

g) kauppaa ja kestävää kehitystä käsittelevä komitea, joka käsittelee kestävää kehitystä koskevia kysymyksiä;

h) sääntely-yhteistyön foorumi, joka käsittelee sääntely-yhteistyötä koskevia kysymyksiä; ja

i) maantieteellisiä merkintöjä käsittelevä CETA-komitea, joka käsittelee maantieteellisiä merkintöjä koskevia kysymyksiä.

2. Edellä olevan 1 kohdan nojalla perustetut erikoistuneet komiteat toimivat 3–5 kohdan määräysten mukaisesti.

3. Edellä olevan 1 kohdan nojalla perustettujen erikoistuneiden komiteoiden tehtävät määritellään tarkemmin tämän sopimuksen niitä koskevissa luvuissa ja pöytäkirjoissa.

4. Jollei tässä artiklassa toisin määrätä tai jolleivät puheenjohtajat yhdessä toisin päätä, erikoistuneet komiteat kokoontuvat kerran vuodessa. Lisäkokouksia voidaan pitää osapuolen tai CETA-sekakomitean pyynnöstä. Niiden puheenjohtajina toimivat Kanadan ja Euroopan unionin edustajat. Erikoistuneet komiteat vahvistavat oman kokousaikataulunsa ja asialistansa yhteisellä suostumuksella. Ne vahvistavat oman työjärjestyksensä ja muuttavat sitä tarpeelliseksi katsoessaan. Erikoistuneet komiteat voivat ehdottaa päätösluonnoksia CETA-sekakomitean hyväksyttäväksi tai tehdä itse päätöksiä, kun tässä sopimuksessa niin määrätään.

5. Kukin osapuoli varmistaa, että erikoistuneiden komiteoiden kokouksissa on osapuolen sopivaksi katsoma, asialistan kustakin kysymyksestä vastaavien toimivaltaisten viranomaisten edustus ja että kaikista kysymyksistä voidaan keskustella riittävän asiantuntevalla tasolla.

6. Erikoistuneet komiteat ilmoittavat CETA-sekakomitealle aikataulunsa ja asialistansa riittävän ajoissa ennen kokouksiaan, ja ne raportoivat CETA-sekakomitealle kunkin kokouksensa tuloksista ja päätelmistä. Erikoistuneen komitean perustaminen tai olemassaolo ei estä esittämästä mitään kysymystä suoraan CETA-sekakomitealle.

## 26.3 ARTIKLA

## Päätöksenteko

1. Tässä sopimuksessa vahvistettujen tavoitteiden saavuttamiseksi CETA-sekakomitea käyttää päätösvaltaa kaikissa kysymyksissä, joista tässä sopimuksessa niin määrätään.

2. CETA-sekakomitean päätökset sitovat osapuolia sillä edellytyksellä, että mahdollisesti vaadittavat sisäiset vaatimukset täytetään ja menettelyt saatetaan päätökseen, ja osapuolet panevat tällaiset päätökset täytäntöön. CETA-sekakomitea voi tarvittaessa myös antaa soveltuvia suosituksia.

3. CETA-sekakomitea tekee päätöksensä ja antaa suosituksensa yhteisellä suostumuksella.

## 26.4 ARTIKLA

### Tietojen jakaminen

Kun osapuoli toimittaa CETA-sekakomitealle tai jollekin tämän sopimuksen mukaiselle erikoistuneelle komitealle sen lainsäädännön mukaisesti luottamuksellisiksi tai paljastamiselta suojattaviksi katsottuja tietoja, toinen osapuoli käsittelee näitä tietoja luottamuksellisina.

## 26.5 ARTIKLA

### CETA-yhteyspisteet

1. Kukin osapuoli nimeää viipymättä CETA-yhteyspisteen ja ilmoittaa sen toiselle osapuolelle 60 päivän kuluessa tämän sopimuksen voimaantulosta.

2. CETA-yhteyspiste

a) seuraa kaikkien tämän sopimuksen nojalla perustettujen institutionaalisten elinten työtä, mukaan luettuna ilmoitukset tällaisten elinten seuraajista;

b) koordinoi komiteoiden kokousvalmisteluja;

c) toteuttaa tarvittaessa CETA-sekakomitean mahdollisten päätösten seurantaa;

d) ellei tässä sopimuksessa toisin määrätä, ottaa vastaan kaikki tämän sopimuksen mukaiset ilmoitukset ja tiedot ja tarvittaessa tukee osapuolten välistä viestintää kaikissa tämän sopimuksen piiriin kuuluvissa seikoissa;

e) vastaa kaikkiin 27.2 artiklan (Tietojen antaminen) mukaisiin tietopyyntöihin; ja

f) tarkastelee CETA-sekakomitean toimeksiannon mukaisesti kaikkia muita asioita, jotka voivat vaikuttaa tämän sopimuksen toimintaan.

3. CETA-yhteyspisteiden on toteuttava viestintä vaaditulla tavalla.

## 26.6 ARTIKLA

## Kokoukset

1. Tässä luvussa tarkoitetut kokoukset olisi toteutettava henkilökohtaisina. Osapuolet voivat myös sopia kokousten pitämisestä video- tai teleneuvotteluina.

2. Osapuolet pyrkivät kokoontumaan 30 päivän kuluessa siitä, kun osapuoli on saanut toisen osapuolen esittämän kokouspyynnön.

KAHDESKYMMENESSEITSEMÄS LUKU

AVOIMUUS

27.1 ARTIKLA

Julkaiseminen

1. Kukin osapuoli varmistaa, että kaikki tämän sopimuksen piiriin kuuluvien asioiden osalta yleisesti sovellettavat lait, asetukset, menettelyt ja hallinnolliset päätökset julkaistaan viipymättä tai asetetaan saataville siten, että asianomaiset henkilöt ja toinen osapuoli voivat niihin tutustua.

2. Siinä määrin kuin se on mahdollista, kukin osapuoli

a) julkaisee ennalta kaikki toimenpiteet, jotka se aikoo hyväksyä; ja

b) antaa asianomaiselle henkilölle ja toiselle osapuolelle kohtuullisen mahdollisuuden esittää näkemyksiä tällaisista ehdotetuista toimenpiteistä.

27.2 ARTIKLA

Tietojen antaminen

1. Osapuoli toimittaa, siinä määrin kuin se on mahdollista, toisen osapuolen pyynnöstä viipymättä tietoja ja vastaa kysymyksiin, jotka koskevat jotakin tämän sopimuksen toimintaan olennaisesti vaikuttavaa voimassa olevaa tai ehdotettua toimenpidettä.

2. Tämän artiklan mukaisesti toimitetuilla tiedoilla ei rajoiteta sitä, onko toimenpide tämän sopimuksen mukainen.

27.3 ARTIKLA

Hallinnolliset menettelyt

Jotta tämän sopimuksen piiriin kuuluviin asioihin vaikuttavaa yleisesti sovellettavaa toimenpidettä voidaan hallinnoida johdonmukaisuutta, puolueettomuutta ja kohtuutta noudattaen, kukin osapuoli varmistaa, että sen hallinnollisissa menettelyissä, joilla sovelletaan 27.1 artiklassa tarkoitettuja toimenpiteitä erityistapauksessa toisen osapuolen tiettyyn henkilöön, tavaraan tai palveluun

a) tarjotaan, aina kun se on mahdollista, toisen osapuolen asianomaisille henkilöille, joita menettely välittömästi koskee, kohtuullisessa määräajassa kansallisten menettelysääntöjen mukaisesti menettelyjen aloittamisen jälkeen selvitys siitä oikeusviranomaisesta, jossa menettely on aloitettu, ja yleinen kuvaus riidan aiheista sekä menettelyn luonteesta;

b) tarjotaan a alakohdassa tarkoitetulle henkilölle kohtuullinen mahdollisuus esittää tosiseikkoja ja väitteitä kantansa tueksi ennen mitään lopullista hallinnollista toimea, kun tämä on ajan, menettelyn luonteen ja yleisen edun mukaisesti mahdollista; ja

c) varmistetaan, että ne toteutetaan sen lainsäädännön mukaisesti.

## 27.4 ARTIKLA

## Uudelleentarkastelu ja muutoksenhaku

1. Kukin osapuoli perustaa tai pitää yllä oikeudellisia tuomioistuimia, niihin verrattavia tuomioistuimia tai hallinnollisia tuomioistuimia tai menettelyjä, joiden tarkoituksena on tarkastella pikaisesti uudelleen ja, jos aiheellista, korjata tässä sopimuksessa käsiteltäviin seikkoihin liittyviä hallinnollisia toimenpiteitä. Kumpikin osapuoli varmistaa, että kyseiset tuomioistuimet ovat puolueettomia ja riippumattomia hallinnollisesta toimeenpanosta vastaavasta viranomaisesta eikä niille koidu merkittävää etua asian lopputuloksesta.

2. Kukin osapuoli varmistaa, että kaikissa 1 kohdassa tarkoitetuissa tuomioistuimissa tai menettelyissä menettelyn osapuolille tarjotaan oikeus

a) kohtuulliseen mahdollisuuteen tukea tai puolustaa omia kantojaan; ja

b) ratkaisuun, joka perustuu näyttöön ja esitettyihin asiakirjoihin tai, jos osapuolen lainsäädäntö niin edellyttää, hallintoviranomaisen kokoamiin asiakirjoihin.

3. Kukin osapuoli varmistaa, että tällaiset päätökset panee täytäntöön käsillä olevaa hallinnollista asiaa hoitava virasto tai viranomainen ja että nämä päätökset ohjaavat tällaisen viraston tai viranomaisen toimintaa, ellei osapuolen lainsäädännössä vahvistetusta muutoksenhausta tai lisätarkastelusta muuta johdu.

## 27.5 ARTIKLA

## Yhteistyö avoimuuden lisäämisen tueksi

Osapuolet sopivat erilaisia toimintatapoja koskevasta yhteistyöstä kahdenvälisillä, alueellisilla ja monenvälisillä foorumeilla avoimuuden edistämiseksi kansainvälisessä kaupassa ja sijoituksissa.

KAHDESKYMMENESKAHDEKSAS LUKU

POIKKEUKSET

28.1 ARTIKLA

Määritelmät

Tätä lukua sovellettaessa

**kotipaikalla** tarkoitetaan verotuksellista kotipaikkaa;

**verosopimuksella** tarkoitetaan sopimusta kaksinkertaisen kansainvälisen verotuksen estämiseksi tai muuta kansainvälistä verotussopimusta tai -järjestelyä; ja

**veroon** ja **verotustoimenpiteeseen** sisältyy valmistevero mutta ei

a) edellä 1.1 artiklassa (Yleiset määritelmät) määritelty tulli eikä

b) edellä olevan 1.1 artiklan (Yleiset määritelmät) ’tullia’ koskevan määritelmän b tai c alakohdan poikkeuksissa lueteltu toimenpide.

28.2 ARTIKLA

Osapuolikohtaiset määritelmät

Tätä lukua sovellettaessa

**kilpailuviranomaisella** tarkoitetaan

a) Kanadan osalta Commissioner of Competitionia tai sen seuraajaa, joka on ilmoitettu toiselle osapuolelle CETA-yhteyspisteiden kautta; ja

b) Euroopan unionin osalta Euroopan unionin komissiota Euroopan unionin kilpailulakien mukaisten vastuiden mukaisesti;

**kilpailulailla** tarkoitetaan

a) Kanadan osalta säädöstä *Competition Act* (R.S.C. 1985, c. C-34); ja

b) Euroopan unionin osalta *13 päivänä joulukuuta 2007 Euroopan unionin toiminnasta tehdyn sopimuksen* 101, 102 ja 106 artiklaa ja 20 päivänä tammikuuta 2004 yrityskeskittymien valvonnasta annettua neuvoston asetusta (EY) N:o 139/2004 sekä niiden täytäntöönpanoasetuksia tai muutoksia; ja

**osapuolen kilpailulain nojalla suojatuilla tiedoilla** tarkoitetaan

a) Kanadan osalta tietoja, jotka kuuluvat säädöksen *Competition Act* (R.S.C. 1985, c. C-34) 29 kohdan piiriin; ja

b) Euroopan unionin osalta tietoja, jotka kuuluvat perustamissopimuksen 81 ja 82 artiklassa vahvistettujen kilpailusääntöjen täytäntöönpanosta 16 päivänä joulukuuta 2002 annetun neuvoston asetuksen (EY) N:o 1/2003 28 artiklan tai yrityskeskittymien valvonnasta 20 päivänä tammikuuta 2004 annetun neuvoston asetuksen (EY) N:o 139/2004 17 artiklan piiriin.

## 28.3 ARTIKLA

## Yleiset poikkeukset

1. 30.8 artiklan (Muiden voimassa olevien sopimusten lopettaminen, keskeyttäminen tai liittäminen tähän sopimukseen) 5 kohdan, toisen (Tavaroiden kansallinen kohtelu ja markkinoille pääsy), viidennen (Terveys- ja kasvinsuojelutoimet) ja kuudennen luvun (Tulliasiat ja kaupan helpottaminen), alkuperäsääntöjä ja alkuperämenettelyitä koskevan pöytäkirjan sekä kahdeksannen luvun (Sijoitukset) B (Sijoituksen tekeminen) ja C jakson (Syrjimätön kohtelu) soveltamista varten GATT 1994 -sopimuksen XX artikla sisällytetään tähän sopimukseen ja otetaan osaksi sitä. Osapuolet ymmärtävät, että GATT 1994 -sopimuksen XX artiklan b alakohtaan sisältyvät ympäristötoimenpiteet, jotka ovat tarpeen ihmisten, eläinten tai kasvien elämän tai terveyden suojelemiseksi. Osapuolet ymmärtävät, että GATT 1994 -sopimuksen XX artiklan g alakohtaa sovelletaan toimenpiteisiin, jotka koskevat elollisten ja elottomien uusiutumattomien luonnonvarojen säilyttämistä.

2. Yhdeksännen (Rajatylittävä palvelukauppa), kymmenennen (Luonnollisten henkilöiden tilapäinen saapuminen ja oleskelu liiketoimintaa varten), kahdennentoista (Kotimainen sääntely), kolmannentoista (Rahoituspalvelut), neljännentoista (Kansainväliset meriliikennepalvelut), viidennentoista (Televiestintä) ja kuudennetoista luvun (Sähköinen kaupankäynti) sekä kahdeksannen luvun (Sijoitukset) B (Sijoituksen tekeminen) ja C jakson (Syrjimätön kohtelu) soveltamista varten, rajoittamatta vaatimusta, jonka mukaan tällaista toimenpidettä ei saa soveltaa tavalla, joka merkitsisi mielivaltaista tai perusteetonta syrjintää osapuolten kesken samanlaisten olosuhteiden vallitessa tai palvelukaupan peiteltyä rajoittamista, minkään tässä sopimuksessa ei voida tulkita estävän osapuolta ottamasta käyttöön tai pitämästä voimassa toimenpiteitä, jotka ovat tarpeen

a) yleisen turvallisuuden tai moraalin taikka yleisen järjestyksen suojelemiseksi[33];

b) ihmisten, eläinten tai kasvien elämän tai terveyden suojelemiseksi[34]; tai

c) sellaisten lakien ja asetusten noudattamisen turvaamiseksi, jotka ovat tämän sopimuksen määräysten mukaisia, mukaan luettuina ne, jotka liittyvät

   i) harhaanjohtavien ja vilpillisten toimintatapojen estämiseen tai sopimusten laiminlyöntien seurauksista huolehtimiseen;

   ii) yksityisyyden suojaamiseen henkilötietojen käsittelyn ja levittämisen yhteydessä ja yksittäisten tietueiden ja tilien luottamuksellisuuden suojaamiseen; tai

[33] Yleiseen turvallisuuteen ja yleiseen järjestykseen liittyviä poikkeuksia voidaan käyttää ainoastaan, kun johonkin yhteiskunnallisesti perustavanlaatuiseen etuun kohdistuu aito ja riittävän vakava uhka.

[34] Osapuolet ymmärtävät, että b alakohtaan sisältyvät ympäristötoimenpiteet, jotka ovat tarpeen ihmisten, eläinten tai kasvien elämän tai terveyden suojelemiseksi.

iii) turvallisuuteen.

## 28.4 ARTIKLA

### Pääomanliikkeitä ja maksuja koskevat tilapäiset suojatoimenpiteet

1. Jos poikkeuksellisissa olosuhteissa pääomanliikkeet ja maksut, siirrot mukaan luettuina, aiheuttavat tai uhkaavat aiheuttaa vakavia vaikeuksia Euroopan unionin talous- ja rahaliiton toiminnalle, Euroopan unioni voi enintään 180 päivän ajaksi määrätä suojatoimenpiteitä, jotka ovat ehdottoman välttämättömiä tällaisten vaikeuksien käsittelemiseksi.

2. Euroopan unionin 1 kohdan mukaisesti käyttöön ottamat toimenpiteet eivät saa merkitä Kanadan tai sen sijoittajien mielivaltaista tai perusteetonta syrjintää kolmanteen maahan tai sen sijoittajin nähden. Euroopan unioni ilmoittaa tällaisista toimenpiteistä viipymättä Kanadalle ja esittää mahdollisimman pian aikataulun niiden poistamiseksi.

## 28.5 ARTIKLA

### Rajoitukset vakavissa maksutaseen ja ulkoisen rahoitusaseman ongelmissa

1. Jos Kanada tai jokin Euroopan unionin jäsenvaltio, joka ei ole Euroopan rahaliiton jäsen, kokee vakavia maksutaseen tai ulkoisen rahoitusaseman ongelmia tai tällaisten ongelmien uhkaa, se voi ottaa käyttöön tai pitää voimassa rajoittavia toimenpiteitä, jotka koskevat pääomanliikkeitä tai maksuja, siirrot mukaan luettuina.

2. Edellä 1 kohdassa tarkoitettujen toimenpiteiden

a) seurauksena ei saa olla osapuolen vähemmän suotuisa kohtelu kuin mikä myönnetään kolmannelle osapuolelle vastaavissa olosuhteissa;

b) on soveltuvin osin oltava johdonmukaisia Bretton Woodsissa 22 päivänä heinäkuuta 1944 tehdyn *Kansainvälistä valuuttarahastoa koskevan sopimuksen* kanssa;

c) on vältettävä tarpeetonta vahinkoa osapuolten kaupallisille, taloudellisille ja rahoituseduille;

d) on oltava tilapäisiä, ja ne on asteittain poistettava, kun 1 kohdassa määritelty tilanne parantuu, eikä niiden kesto saa ylittää 180 päivää. Jos äärimmäisen poikkeuksellisissa olosuhteissa osapuoli haluaa jatkaa tällaisia toimenpiteitä yli 180 päivän ajan, se kuulee ennalta toista osapuolta ehdotetun jatkon toteuttamisesta.

3. Tavarakaupan osalta osapuoli voi toteuttaa rajoittavia toimenpiteitä suojatakseen maksutasettaan tai ulkoista rahoitusasemaansa. Tällaisten toimenpiteiden on oltava GATT 1994 -sopimuksen ja WTO-sopimuksen liitteeseen 1A sisältyvän *tullitariffeja ja kauppaa koskevan yleissopimuksen 1994 maksutasetta koskevista määräyksistä tehdyn sopimuksen* mukaisia.

4. Palvelukaupan osalta osapuoli voi toteuttaa rajoittavia toimenpiteitä suojatakseen maksutasettaan tai ulkoista rahoitusasemaansa. Tällaisten toimenpiteiden on oltava GATS-sopimuksen mukaisia.

5. Osapuoli, joka ottaa käyttöön tai pitää voimassa 1 kohdassa tarkoitetun toimenpiteen, ilmoittaa viipymättä siitä toiselle osapuolelle ja antaa mahdollisimman pian aikataulun sen poistamiseksi.

6. Kun rajoituksia otetaan käyttöön tai pidetään voimassa tämän artiklan nojalla, osapuolten väliset neuvottelut järjestetään viipymättä CETA-sekakomitessa, elleivät tällaiset neuvottelut ole käynnissä muutoin tämän sopimuksen ulkopuolisella foorumilla. Tämän kohdan mukaisissa neuvotteluissa arvioidaan maksutaseen tai ulkoisen rahoitusaseman ongelmaa, joka on johtanut kyseisiin toimenpiteisiin, ja otetaan huomioon muun muassa seuraavat tekijät:

a) vaikeuksien luonne ja laajuus;

b) talouden ja kaupan ulkoinen ympäristö; tai

c) vaihtoehtoisten korjaavien toimenpiteiden käytettävyys.

7. 6 kohdan mukaisissa neuvotteluissa käsitellään sitä, ovatko mahdolliset rajoittavat toimenpiteet 1–4 kohdan määräysten mukaisia. Osapuolet hyväksyvät kaikki Kansainvälisen valuuttarahaston, jäljempänä ’IMF’, esittämät, ulkomaanvaluuttaan, valuuttavarantoihin ja maksutaseeseen liittyvät tilastotulokset ja muut tosiseikat, ja niiden päätelmät perustuvat IMF:n arvioihin kyseisen osapuolen maksutaseesta ja ulkoisesta rahoitusasemasta.

## 28.6 ARTIKLA

## Kansallinen turvallisuus

Minkään tässä sopimuksessa ei pidä tulkita

a) edellyttävän, että osapuoli toimittaa tietoja tai sallii tietojen saannin, jos osapuoli katsoo, että kyseisten tietojen paljastaminen olisi sen keskeisten turvallisuusetujen vastaista; tai

b) estävän osapuolta toteuttamasta toimea, jonka se katsoo tarpeelliseksi sellaisten olennaisten turvallisuusetujensa suojelemiseksi, jotka

   i) liittyvät aseiden, ammusten tai muiden sotatarvikkeiden tuotantoon tai muiden sellaisten tavaroiden ja materiaalien, palveluiden ja teknologian kauppaan ja niitä koskeviin liiketoimiin, joita toteutetaan suoraan tai välillisesti puolustuslaitosten tai muiden turvallisuuteen liittyvien laitosten tarpeita varten[35];

   ii) toteutetaan sodan tai muun kansainvälisissä suhteissa ilmenevän hätätilanteen aikana; tai

   iii) liittyvät fissioituvaan ja fuusioituvaan ydinmateriaaliin tai materiaaleihin, joista edellä mainitut on johdettu; tai

c) estävän osapuolta toteuttamasta toimia täyttääkseen kansainväliset velvollisuutensa rauhan ja kansainvälisen turvallisuuden ylläpitämiseksi.

[35] Tämän artiklan ilmaisu ”aseiden, ammusten tai muiden sotatarvikkeiden kauppa” vastaa ilmaisua ”aseiden ja ampuma- ja sotatarvikkeiden kauppa”.

28.7 ARTIKLA

Verotus

1. Tämän sopimuksen määräyksillä ei estetä kumpaakaan osapuolta antamasta tai pitämästä yllä mitään sellaista verotustoimenpidettä, jolla erotellaan eri tilanteessa olevat veronmaksajat, erityisesti asuinpaikan tai sen osalta, minne he ovat sijoittaneet pääomansa.

2. Tämän sopimuksen määräyksillä ei estetä kumpaakaan osapuolta ottamasta käyttöön tai pitämästä yllä mitään sellaista verotustoimenpidettä, jolla pyritään torjumaan verojen välttäminen tai kiertäminen sen verolainsäädännön tai verosopimusten mukaisesti.

3. Tämän sopimuksen määräykset eivät vaikuta minkään verosopimuksen nojalla osapuolelle kuuluviin oikeuksiin ja velvollisuuksiin. Jos tämä sopimus ja tällainen verosopimus ovat keskenään ristiriidassa, sovelletaan siltä osin verosopimusta.

4. Mitään tässä sopimuksessa tai sen yhteydessä hyväksytyssä järjestelyssä ei sovelleta seuraaviin:

a) osapuolen verotustoimenpide, jolla vahvistetaan suotuisampi verotuskohtelu yritykselle tai yrityksen osakkeenomistajalle sillä perusteella, että kyseinen yritys on kokonaan tai osittain, suoraan tai epäsuorasti yhden tai useamman sellaisen sijoittajan omistuksessa tai määräysvallassa, joilla on asunpaikka kyseisessä osapuolessa;

b) osapuolen verotustoimenpide, jolla myönnetään etu suhteessa suoritettaviin maksuihin tai saataviin tuloihin järjestelyissä, joilla lykätään veroa tai vapautetaan verosta eläkkeen, säästöjen, koulutuksen, terveydenhuollon tai vamman tai muun vastaavan tarkoituksen vuoksi sillä edellytyksellä, että kyseinen osapuoli säilyttää jatkuvan oikeudenkäyttövallan tällaiseen järjestelyyn;

c) osapuolen verotustoimenpide, jolla myönnetään etu jonkin tietyn palvelun hankkimisessa tai kuluttamisessa sillä edellytyksellä, että palvelu on tarjottu kyseisen osapuolen alueella;

d) osapuolen verotustoimenpide, jonka tarkoituksena on varmistaa tasapuolinen ja tehokas verotus tai veronkanto, mukaan luettuna toimenpide, jonka osapuoli toteuttaa varmistaakseen osapuolen verotusjärjestelmän noudattamisen;

e) verotustoimenpide, jolla annetaan etu jollekin hallitukselle, osalle hallitusta tai henkilölle, joka on suoraan tai epäsuorasti jonkin hallituksen omistuksessa tai määräysvallassa tai jonkin hallituksen perustama;

f) voimassa oleva, vaatimusten vastainen verotustoimenpide, joka ei muutoin kuulu 1 ja 2 kohdan ja 4 kohdan a–e alakohdan piiriin, tällaisen toimenpiteen jatkaminen tai ripeä uusiminen tai tällaisen toimenpiteen muuttaminen sillä edellytyksellä, että muutos ei heikennä sen vaatimustenmukaisuutta tämän sopimuksen määräyksiin nähden verrattuna ennen muutosta voimassa olleeseen toimenpiteeseen.

5. Selkeyden vuoksi todetaan, että se, että verotustoimenpide tarkoittaa merkittävää muutosta voimassa olevaan verotustoimenpiteeseen, se tulee välittömästi ilmoittamisensa yhteydessä voimaan, sillä selkeytetään voimassa olevan verotustoimenpiteen tarkoitettua soveltamista tai sillä on odottamaton vaikutus sijoittajaan tai tämän sopimuksen piiriin kuuluvaan sijoitukseen, ei itsessään merkitse 8.10 artiklan (Sijoittajien ja tämän sopimuksen piiriin kuuluvien sijoitusten kohtelu) rikkomista.

6. 8.7 (Suosituimmuuskohtelu), 9.5 (Suosituimmuuskohtelu) ja 13.4 artiklaa (Suosituimmuuskohtelu) ei sovelleta etuun, jonka osapuoli myöntää verosopimuksen nojalla.

7. a) Jos sijoittaja esittää 8.19 artiklan (Neuvottelut) nojalla neuvottelupyynnön, jossa väitetään, että jokin verotustoimenpide rikkoo kahdeksannen luvun C (Syrjimätön kohtelu) tai D jakson (Sijoitusten suoja) mukaista velvollisuutta, vastaaja voi siirtää asian osapuolten neuvoteltavaksi ja niiden yhteisesti määriteltäväksi sen,

   i) onko kyseinen toimenpide verotustoimenpide;

   ii) rikkooko toimenpide, jos sen todetaan olevan verotustoimenpide, kahdeksannen luvun C (Syrjimätön kohtelu) tai D jakson (Sijoitusten suoja) mukaista velvollisuutta; tai

   iii) onko sopimuksen velvollisuuksien, joita väitetään rikotun, ja jonkin verosopimuksen velvollisuuksien välillä epäjohdonmukaisuutta.

b) Tällainen a alakohdassa tarkoitettu asian siirtäminen on tehtävä viimeistään sinä päivänä, jonka tuomioistuin vahvistaa vastaajalle vastaväitteen toimittamista varten. Jos vastaaja toteuttaa tällaisen siirron, kahdeksannen luvun (Sijoitukset) F jaksossa (Sijoittajien ja valtioiden välisten sijoitusriitojen ratkaiseminen) vahvistettujen määräaikojen tai menettelyiden soveltaminen keskeytetään. Jos osapuolet eivät 180 päivän kuluessa asian siirtämisestä sovi kysymyksen tarkastelusta tai eivät pysty määrittämään yhteistä kantaa, määräaikojen tai menettelyiden keskeyttämistä ei enää sovelleta ja sijoittaja voi jatkaa kanteensa ajamista.

c) Osapuolten a alakohdan mukaisesti yhdessä määrittämä kanta sitoo tuomioistuinta.

d) Kukin osapuoli varmistaa, että sen edustajiin a alakohdan nojalla käytävissä neuvotteluissa kuuluu henkilöitä, joilla on asianmukainen asiantuntemus tämän artiklan piiriin kuuluvissa aiheissa, mukaan luettuina kunkin osapuolen veroviranomaisten edustajat. Kanadan osalta tämä tarkoittaa valtionvarainministeriön (Department of Finance Canada) virkamiehiä.

8. Selkeyden vuoksi todetaan, että

a) **osapuolen verotustoimenpiteellä** tarkoitetaan osapuolen millä tahansa hallintotasolla annettua verotustoimenpidettä; ja

b) kansallista tasoa alemman hallintotason hallitusten toimenpiteiden osalta **osapuolessa asuvalla henkilöllä** tarkoitetaan joko kyseisen kansallista tasoa alemman hallintotason alueella tai sen osapuolen alueella, josta kyseinen valtiotasoa alemman hallintotason alue muodostaa osan, asuvaa henkilöä.

28.8 ARTIKLA

Tietojen luovuttaminen

1. Tämä sopimus ei velvoita osapuolta toimittamaan tietoja tai sallimaan sellaisten tietojen saantia, jotka estäisivät lain noudattamisen tai joiden paljastaminen olisi sen lainsäädännössä kiellettyä tai rajoitettua.

2. Tämän sopimuksen mukaisen riitojenratkaisumenettelyn aikana

a) osapuolen ei vaadita toimittavan sen kilpailulainsäädännön mukaisesti suojattuja tietoja tai sallivan niiden saantia; ja

b) osapuolen kilpailuviranomaisen ei vaadita toimittavan sisäpiiritietoja tai muutoin paljastamiselta suojattuja tietoja tai sallivan niiden saantia.

28.9 ARTIKLA

Kulttuuriin sovellettavat poikkeukset

Osapuolet palattavat mieleen kulttuuriin sovellettavat poikkeukset, jotka on vahvistettu seitsemännen (Tuet), kahdeksannen (Sijoitukset), yhdeksännen (Rajatylittävä palvelukauppa), kahdennentoista (Kotimainen sääntely) ja yhdeksännentoista luvun (Julkiset hankinnat) tätä kysymystä koskevissa määräyksissä.

28.10 ARTIKLA

WTO-poikkeusluvat

Jos tämän sopimuksen oikeus tai velvollisuus toistaa WTO-sopimuksen oikeuden tai velvollisuuden, osapuolet sopivat, että WTO-sopimuksen IX artiklan mukaisesti tehdyn poikkeuspäätöksen mukainen toimenpide on myös tässä sopimuksessa toistetun määräyksen mukainen.

KAHDESKYMMENESYHDEKSÄS LUKU

RIITOJEN RATKAISEMINEN

A JAKSO

Alkumääräykset

29.1 ARTIKLA

Yhteistyö

Osapuolet pyrkivät aina sopimaan tämän sopimuksen tulkinnasta ja soveltamisesta ja kaikin tavoin yhteistyön ja neuvottelujen avulla pääsemään molempia osapuolia tyydyttävään ratkaisuun asioissa, jotka voisivat vaikuttaa sopimuksen toimintaan.

29.2 ARTIKLA

Soveltamisala

Ellei tässä sopimuksessa toisin määrätä, tätä lukua sovelletaan kaikkiin tämän sopimuksen määräysten tulkintaa tai soveltamista koskeviin riitoihin.

29.3 ARTIKLA

Foorumin valinta

1. Turvautuminen tämän sopimuksen riitojenratkaisua koskeviin määräyksiin ei rajoita mahdollisuutta käyttää WTO-sopimuksen tai minkä tahansa muun sopimuksen, jonka osapuolia osapuolet ovat, mukaista riitojenratkaisua.

2. Sen estämättä, mitä 1 kohdassa määrätään, jos tämän sopimuksen mukainen velvollisuus on sisällöltään vastaava kuin WTO-sopimuksen tai minkä tahansa muun sopimuksen, jonka osapuolia osapuolet ovat, mukainen velvollisuus, osapuoli ei voi hakea muutosta tällaisen velvollisuuden rikkomiseen kahdella foorumilla. Kun riitojenratkaisumenettely on tällaisessa tapauksessa aloitettu yhden sopimuksen nojalla, osapuoli ei saa nostaa toisella foorumilla kannetta muutoksen hakemiseksi olennaisilta osiltaan samanlaisen velvollisuuden rikkomisen vuoksi toisen sopimuksen nojalla, paitsi jos ensiksi valittu foorumi ei pysty menettelyä koskevien tai tuomiovaltaan liittyvien syiden vuoksi, lukuun ottamatta liitteessä 29-A olevan 20 kohdan mukaista päättämistä, tutkimaan kyseisen velvollisuuden rikkomista koskevaa kannetta.

3. 2 kohdan soveltamista varten

a) osapuolen katsotaan aloittaneen WTO-sopimuksen mukaisen riitojenratkaisumenettelyn, jos se pyytää paneelin asettamista riitojen ratkaisemista koskevan sopimuksen 6 artiklan mukaisesti;

b) osapuolen katsotaan aloittaneen tämän luvun mukaisen riitojenratkaisumenettelyn, jos se pyytää välimiespaneelin asettamista 29.6 artiklan mukaisesti; ja

c) osapuolen katsotaan aloittaneen jonkin muun sopimuksen mukaisen riitojenratkaisumenettelyn, jos se pyytää riitojenratkaisupaneelin tai tuomioistuimen asettamista kyseisen sopimuksen määräysten mukaisesti.

4. Tämän sopimuksen määräykset eivät estä osapuolta soveltamasta WTO:n riitojenratkaisuelimen hyväksymää velvollisuuksien keskeyttämistä. Osapuoli ei voi vedota WTO-sopimukseen estääkseen toista osapuolta keskeyttämästä tämän luvun mukaisia velvollisuuksiaan.

B JAKSO

Neuvottelut ja sovittelu

29.4 ARTIKLA

Neuvottelut

1. Osapuoli voi kirjallisesti pyytää neuvotteluja toisen osapuolen kanssa mistä tahansa 29.2 artiklassa tarkoitetusta kysymyksestä.

2. Pyynnön esittänyt osapuoli toimittaa pyynnön vastaavalle osapuolelle ja antaa pyynnön syyt sekä ilmoittaa kohteena olevan erityiskysymyksen ja valituksen oikeusperustan.

3. Ellei 4 kohdasta muuta johdu, neuvottelut on aloitettava 30 päivän kuluessa siitä, kun vastaajana oleva osapuoli on vastaanottanut pyynnön.

4. Kiireellisissä tilanteissa, kuten niissä, jotka koskevat pilaantuvia tai kausitavaroita taikka palveluita, jotka menettävät nopeasti arvonsa, neuvottelut on järjestettävä 15 päivän kuluessa siitä, kun vastaajana oleva osapuoli on vastaanottanut pyynnön.

5. Osapuolet pyrkivät kaikin tavoin pääsemään asiassa neuvottelujen kautta molempia osapuolia tyydyttävään ratkaisuun. Tätä tarkoitusta varten osapuolet

a) toimittavat riittävästi tietoja, jotta käsillä oleva asia voidaan täysin tutkia;

b) suojaavat tiedot toimittaneen osapuolen pyytämällä tavalla kaikki neuvottelujen aikana vaihdetut luottamukselliset tai rajoitetut tiedot; ja

c) tarjoavat käyttöön valtion virastojensa tai muiden sääntelyelintensä henkilöstön, jolla on asiantuntemusta neuvottelujen kohteena olevasta asiasta.

6. Neuvottelut ovat luottamuksellisia eivätkä vaikuta osapuolten oikeuksiin tämän luvun mukaisissa menettelyissä.

7. Neuvottelut käydään vastaavan osapuolen alueella, jolleivät osapuolet muusta sovi. Neuvottelut käydään henkilökohtaisina tai muulla osapuolten sopimalla tavalla.

8. Osapuolen ehdotetusta toimenpiteestä voidaan käydä tämän artiklan mukaisia neuvotteluja, mutta siihen ei voida soveltaa 29.5 artiklan mukaista sovittelua tai C jakson mukaista riitojenratkaisumenettelyä.

29.5 ARTIKLA

Sovittelu

Osapuolet voivat turvautua sovitteluun sellaisen toimenpiteen osalta, joka vaikuttaa haitallisesti osapuolten väliseen kauppaan ja sijoituksiin. Sovittelumenettelyt on esitetty liitteessä 29-C.

C JAKSO

Riitojenratkaisumenettelyt ja niiden noudattaminen

A alajakso

Riitojenratkaisumenettelyt

29.6 ARTIKLA

Välimiespaneelin asettamispyyntö

1. Jolleivät osapuolet muuta sovi, jos 29.4 artiklassa tarkoitettua asiaa ei ole ratkaistu

a) 45 päivän kuluessa neuvotteluja koskevan pyynnön vastaanottamisesta; tai

b) 29.4 artiklan 4 kohdassa tarkoitetuissa asioissa 25 päivän kuluessa neuvotteluja koskevan pyynnön vastaanottamisesta,

pyynnön esittänyt osapuoli voi siirtää asian välimiespaneelille toimittamalla vastaavalle osapuolelle kirjallisen pyynnön välimiespaneelin asettamiseksi.

2. Pyynnön esittänyt osapuoli nimeää kirjallisessa pyynnössään kyseessä olevan toimenpiteen ja valituksen oikeusperustan ja selittää, millä tavoin toimenpide rikkoo 29.2 artiklassa tarkoitettuja määräyksiä.

## 29.7 ARTIKLA

## Välimiespaneelin kokoonpano

1. Välimiespaneeli koostuu kolmesta välimiehestä.

2. Osapuolet neuvottelevat päästäkseen sopimukseen välimiespaneelin kokoonpanosta 10 päivän kuluessa siitä, kun vastaajana oleva osapuoli on vastaanottanut välimiespaneelin asettamispyynnön.

3. Jos osapuolet eivät pysty sopimaan välimiespaneelin kokoonpanosta tämän artiklan 2 kohdassa määrätyssä määräajassa, kumpi tahansa osapuoli voi pyytää CETA-sekakomitean puheenjohtajaa tai tämän valtuuttamaa henkilöä valitsemaan sovittelijan arvalla tämän sopimuksen 29.8 artiklan mukaisesti laaditusta luettelosta. Yksi välimies valitaan pyynnön esittäneen osapuolen alaluettelosta, yksi vastaajana olevan osapuolen alaluettelosta ja yksi puheenjohtajien alaluettelosta. Jos osapuolet pääsevät sopimukseen yhdestä tai useammasta välimiehestä, kaikki jäljelle jäävät välimiehet valitaan samalla menettelyllä välimiesten soveltuvasta alaluettelosta. Jos osapuolet pääsevät sopimukseen yhdestä välimiehestä, joka ei ole puheenjohtaja eikä kummankaan osapuolen kansalainen, puheenjohtaja ja toinen välimies valitaan puheenjohtajien alaluettelosta.

4. CETA-sekakomitean puheenjohtaja tai tämän valtuuttama henkilö valitsee välimiehet mahdollisimman nopeasti ja yleensä viiden työpäivän kuluessa siitä, kun jompikumpi osapuoli on esittänyt 3 kohdassa tarkoitetun pyynnön. Puheenjohtaja tai tämän valtuuttama henkilö antaa kunkin osapuolen edustajille kohtuullisen mahdollisuuden olla läsnä, kun arvonta suoritetaan. Yksi puheenjohtajista voi suorittaa arvonnan yksin, jos toiselle puheenjohtajalle on ilmoitettu arvonnan päivä, aika ja paikka mutta hän ei viiden työpäivän kuluessa 3 kohdassa tarkoitetusta pyynnöstä ole päättänyt osallistua arvontatilaisuuteen.

5. Välimiespaneelin asettamispäivä on se päivä, jona viimeinen kolmesta välimiehestä valitaan.

6. Jos 29.8 artiklassa tarkoitettua luetteloa ei ole laadittu tai jos se ei sisällä riittävästi nimiä silloin kun tämän artiklan 3 kohdan mukainen pyyntö esitetään, välimiehet valitaan arvalla niiden henkilöiden joukosta, joita joko toinen osapuoli tai molemmat osapuolet ovat 29.8 artiklan 1 kohdan mukaisesti ehdottaneet.

7. Välimiehiä voidaan vaihtaa ainoastaan niistä syistä ja niiden menettelyiden mukaisesti, jotka on vahvistettu liitteessä 29-A olevissa 21–25 kohdassa.

## 29.8 ARTIKLA

## Välimiesten luettelo

1. CETA-sekakomitea vahvistaa ensimmäisessä kokouksessaan tämän sopimuksen voimaantulon jälkeen luettelon vähintään 15 henkilöstä, jotka ovat halukkaita ja kykeneviä toimimaan välimiehinä, käyttäen valinnan perusteina objektiivisuutta, luotettavuutta ja hyvää arvostelukykyä. Kyseinen luettelo koostuu kolmesta osaluettelosta: yksi osaluettelo kummallekin osapuolelle ja yksi osaluettelo henkilöistä, jotka eivät ole kummankaan osapuolen kansalaisia puheenjohtajana toimimista varten. Kussakin osaluettelossa on oltava vähintään viisi henkilöä. CETA-sekakomitea voi tarkastella luetteloa milloin tahansa, ja se varmistaa, että luettelo on tämän artiklan vaatimusten mukainen.

2. Välimiehillä on oltava erikoistietämystä kansainvälisestä kauppaoikeudesta. Puheenjohtajina toimivilla välimiehillä on oltava myös kokemusta riitojenratkaisumenettelyn neuvonantajana tai paneelin jäsenenä asioissa, jotka kuuluvat tämän sopimuksen piiriin. Välimiesten on oltava riippumattomia ja toimittava henkilökohtaisessa ominaisuudessaan, he eivät saa ottaa ohjeita miltään organisaatiolta tai hallitukselta eikä heillä saa olla sidoksia kummankaan osapuolen hallitukseen ja heidän on noudatettava liitteessä 29-B esitettyjä käytännesääntöjä.

29.9 ARTIKLA

Paneelin väliraportti

1. Välimiespaneeli antaa osapuolille väliraportin 150 päivän kuluessa välimiespaneelin asettamispäivästä. Raporttiin sisältyvät

a) asiahavainnot; ja

b) päätelmät siitä, onko vastaajana oleva osapuoli toiminut tämän sopimuksen velvollisuuksien mukaisesti.

2. Kukin osapuoli voi välimiespaneelin mahdollisesti asettamissa määräajoissa toimittaa välimiespaneelille kirjallisia huomautuksia väliraportista. Tarkasteltuaan tällaisia väliraporttia koskevia kirjallisia huomautuksia välimiespaneeli voi

a) tarkastella raporttiaan uudelleen; tai

b) toteuttaa kaikki aiheellisiksi katsomansa lisätutkimukset.

3. Välimiespaneelin väliraportti on luottamuksellinen.

29.10 ARTIKLA

Paneelin loppuraportti

1. Jolleivät osapuolet toisin sovi, välimiespaneeli antaa loppuraportin tämän luvun mukaisesti. Loppuraportissa esitetään selvitetyt tosiseikat, tämän sopimuksen asiaa koskevien määräysten sovellettavuus sekä selvitettyjen seikkojen ja välimiespaneelin niihin pohjautuvien päätelmien perustelut. Välimiespaneelin loppuraportissa annettu välitystuomio sitoo osapuolia.

2. Välimiespaneeli antaa loppuraportin osapuolille ja CETA-sekakomitealle 30 päivän kuluessa väliraportin antamisesta.

3. Kukin osapuoli julkaisee paneelin loppuraportin, ellei liitteessä 29-A olevasta 39 kohdasta muuta johdu.

29.11 ARTIKLA

Kiireellinen menettely

Kiireellisissä tilanteissa, kuten niissä, jotka koskevat pilaantuvia tai kausitavaroita taikka palveluita, jotka menettävät nopeasti arvonsa, välimiespaneeli ja osapuolet pyrkivät kaikin tavoin nopeuttamaan menettelyä mahdollisimman paljon. Välimiespaneelin on pyrittävä antamaan väliraportti 75 päivän kuluessa välimiespaneelin asettamispäivästä ja loppuraportti 15 päivän kuluessa väliraportista. Jos osapuoli sitä pyytää, välimiespaneelin on 10 päivän kuluessa tällaisesta pyynnöstä tehtävä alustava päätös siitä, katsooko se asian kiireelliseksi.

B alajakso

Noudattaminen

29.12 ARTIKLA

Paneelin loppuraportin noudattaminen

Vastaajana oleva osapuoli toteuttaa kaikki tarvittavat toimenpiteet välimiespaneelin loppuraportin noudattamiseksi. Vastaajana oleva osapuoli ilmoittaa viimeistään 20 päivän kuluttua siitä, kun osapuolet ovat vastaanottaneet välimiespaneelin loppuraportin, toiselle osapuolelle ja CETA-sekakomitealle aikeistaan raportin noudattamiseksi.

29.13 ARTIKLA

Noudattamista koskeva kohtuullinen määräaika

1. Jos noudattaminen ei ole välittömästi mahdollista, vastaajana oleva osapuoli ilmoittaa viimeistään 20 päivän kuluttua siitä, kun osapuolet ovat vastaanottaneet välimiespaneelin loppuraportin, pyynnön esittäneelle osapuolelle raportin noudattamiseksi tarvitsemansa ajan.

2. Jos osapuolet ovat erimielisiä välimiespaneelin loppuraportin noudattamiseksi tarvittavan kohtuullisen määräajan kestosta, pyynnön esittänyt osapuoli voi 20 päivän kuluessa vastaajana olevan osapuolen tekemän 1 kohdassa tarkoitetun ilmoituksen vastaanotosta esittää välimiespaneelille kirjallisen pyynnön, jotta välimiespaneeli määrittäisi kohtuullisen määräajan pituuden. Pyyntö on toimitettava samanaikaisesti toiselle osapuolelle ja CETA-sekakomitealle. Välimiespaneeli antaa päätöksensä osapuolille ja CETA-sekakomitealle 30 päivän kuluessa pyynnön vastaanottamispäivästä.

3. Kohtuullista määräaikaa voidaan jatkaa osapuolten yhteisellä sopimuksella.

4. Kohtuullisen määräajan puolivälin jälkeen vastaajana oleva osapuoli tarjoutuu pyynnön esittäneen osapuolen pyynnöstä keskustelemaan toimista, joita se toteuttaa noudattaakseen välimiespaneelin loppuraporttia.

5. Vastaajana oleva osapuoli ilmoittaa toiselle osapuolelle ja CETA-sekakomitealle ennen kohtuullisen määräajan päättymistä toimenpiteistä, jotka se on toteuttanut välimiespaneelin loppuraportin noudattamiseksi.

29.14 ARTIKLA

Raportin noudattamatta jättämisestä seuraavat väliaikaiset korjaavat toimenpiteet

1. Jos

a) vastaajana oleva osapuoli ei 29.12 artiklan mukaisesti ilmoita aikeestaan noudattaa välimiespaneelin loppuraporttia tai 29.13 artiklan 1 kohdan mukaisesti ajasta, jonka se tarvitsee noudattamiseen;

b) kohtuullisen määräajan päätyttyä vastaajana oleva osapuoli ei ilmoita mistään toteutetusta toimenpiteestä välimiespaneelin loppuraportin noudattamiseksi; tai

c) jäljempänä 6 kohdassa tarkoitettu noudattamista käsittelevä välimiespaneeli toteaa, että noudattamiseksi toteutettu toimenpide ei ole yhdenmukainen 29.2 artiklassa tarkoitettujen määräysten mukaisiin kyseisen osapuolen velvollisuuksiin nähden,

pyynnön esittäneellä osapuolella on oikeus keskeyttää velvollisuuksia tai saada korvausta. Mitätöivien tai heikentävien vaikutusten taso lasketaan siitä päivästä, jona välimiespaneelin loppuraportti on ilmoitettu osapuolille.

2. Ennen velvollisuuksien keskeyttämistä pyynnön esittänyt osapuoli ilmoittaa vastaajana olevalle osapuolelle ja CETA-sekakomitealle aikeistaan toimia näin, mukaan lukien niiden velvollisuuksien taso, jotka se aikoo keskeyttää.

3. Ellei tässä sopimuksessa toisin määrätä, velvollisuuksien keskeyttäminen voi koskea kaikkia 29.2 artiklassa tarkoitettuja määräyksiä ja se on rajattu tasoon, joka vastaa rikkomisen aiheuttamaa mitätöivää tai heikentävää vaikutusta.

4. Pyynnön esittänyt osapuoli voi toteuttaa keskeyttämisen 10 työpäivän kuluessa siitä, kun vastaajana oleva osapuoli on vastaanottanut 2 kohdassa tarkoitetun ilmoituksen, ellei jokin osapuoli ole pyytänyt 6 ja 7 kohdan mukaista välimiesmenettelyä.

5. Osapuolten välinen erimielisyys siitä, onko noudattamista varten toteutettu mitään toimenpidettä tai onko toimenpide yhdenmukainen 29.2 artiklassa tarkoitettuihin määräyksiin nähden, jäljempänä ’noudattamista koskeva erimielisyys’, tai siitä, ovatko keskeyttämisen taso ja rikkomisen aiheuttama mitätöivä tai heikentävä vaikutus toisiaan vastaavia, jäljempänä ’vastaavuutta koskeva erimielisyys’, on siirrettävä välimiespaneelin käsiteltäväksi.

6. Osapuoli voi kutsua välimiespaneelin uudelleen koolle toimittamalla välimiespaneelille, toiselle osapuolelle ja CETA-sekakomitealle kirjallisen pyynnön. Jos kyseessä on noudattamista koskeva erimielisyys, välimiespaneelin kutsuu koolle pyynnön esittänyt osapuoli. Jos kyseessä on vastaavuutta koskeva erimielisyys, välimiespaneelin kutsuu koolle vastaajana oleva osapuoli. Jos kyseessä on sekä noudattamista että vastaavuutta koskeva erimielisyys, välimiespaneeli päättää välitystuomion noudattamista koskevasta erimielisyydestä ennen kuin se päättää vastaavuutta koskevaa erimielisyydestä.

7. Välimiespaneeli ilmoittaa välitystuomionsa osapuolille ja CETA-sekakomitealle

a) 90 päivän kuluessa välimiespaneelin uudelleen kokoon kutsumista koskevan pyynnön esittämisestä, kun kyseessä on noudattamista koskeva erimielisyys;

b) 30 päivän kuluessa välimiespaneelin uudelleen kokoon kutsumista koskevan pyynnön esittämisestä, kun kyseessä on vastaavuutta koskeva erimielisyys;

c) 120 päivän kuluessa välimiespaneelin uudelleen kokoon kutsumista koskevan pyynnön esittämisestä, kun kyseessä on sekä noudattamista että vastaavuutta koskeva erimielisyys.

8. Pyynnön esittänyt osapuoli ei saa keskeyttää velvollisuuksia, ennen kuin 6 ja 7 artiklan mukaisesti uudelleen koolle kutsuttu välimiespaneeli on antanut välitystuomionsa. Kaikkien keskeytysten on oltava välitystuomion mukaisia.

9. Velvollisuuksien keskeyttäminen on väliaikaista ja sitä sovelletaan ainoastaan siihen asti, kunnes 29.2 artiklassa tarkoitettujen määräysten kanssa yhteensopimattomaksi todettu toimenpide on peruttu tai sitä on muutettu siten, että se on kyseisten määräysten mukainen 29.15 artiklassa vahvistetulla tavalla, tai kunnes osapuolet ovat sopineet riidan.

10. Pyynnön esittänyt osapuoli voi milloin tahansa pyytää vastaajana olevaa osapuolta toimittamaan tarjouksen tilapäisestä korvauksesta, jolloin vastaajana oleva osapuoli esittää tällaisen tarjouksen.

## 29.15 ARTIKLA

### Velvollisuuksien keskeyttämisen jälkeen noudattamista varten toteutettujen toimenpiteiden tarkastelu

1. Kun pyynnön esittänyt osapuoli on keskeyttänyt velvollisuuksia ja vastaajana oleva osapuoli tämän jälkeen toteuttaa toimenpiteitä noudattaakseen välimiespaneelin loppuraporttia, vastaajana oleva osapuoli ilmoittaa tästä toiselle osapuolelle ja CETA-sekakomitealle ja pyytää pyynnön esittäneen osapuolen soveltaman velvollisuuksien keskeyttämisen lopettamista.

2. Jos osapuolet eivät pääse sopimukseen ilmoitettujen toimenpiteiden yhteensopivuudesta 29.2 artiklassa tarkoitettujen määräysten kanssa 60 päivän kuluessa ilmoituksen vastaanottamisesta, pyynnön esittänyt osapuoli pyytää kirjallisesti välimiespaneelia ratkaisemaan asian. Pyyntö on toimitettava samanaikaisesti toiselle osapuolelle ja CETA-sekakomitealle. Välimiespaneelin loppuraportti ilmoitetaan osapuolille ja CETA-sekakomitealle 90 päivän kuluessa pyynnön esittämisestä. Jos välimiespaneeli katsoo, että jokin noudattamista varten toteutettu toimenpide on 29.2 artiklassa tarkoitettujen määräysten mukainen, velvollisuuksien keskeyttäminen on lopetettava.

D JAKSO

Yleiset määräykset

29.16 ARTIKLA

Työjärjestys

Tämän luvun mukaisiin riitojenratkaisumenettelyihin sovelletaan liitteessä 29-A vahvistettua välimiesmenettelyn työjärjestystä, elleivät osapuolet muuta sovi.

29.17 ARTIKLA

Yleinen tulkintasääntö

Välimiespaneelin on tulkittava tämän sopimuksen määräyksiä yleisen kansainvälisen oikeuden tavanomaisten tulkintasääntöjen ja myös *valtiosopimusoikeutta koskevassa Wienin yleissopimuksessa* vahvistettujen sääntöjen mukaisesti. Välimiespaneelin on lisäksi otettava huomioon WTO:n riitojenratkaisuelimen hyväksymien paneelien ja valituselimen raporteissa annetut tulkinnat.

29.18 ARTIKLA

Välimiespaneelin välitystuomiot

Välimiespaneelin välitystuomioilla ei voida lisätä eikä vähentää tässä sopimuksessa määrättyjä osapuolten oikeuksia ja velvollisuuksia.

29.19 ARTIKLA

Yhteiset sopimusratkaisut

Osapuolet voivat milloin tahansa päästä tämän luvun piiriin kuuluvasa riidassa yhteiseen sopimusratkaisuun. Ne ilmoittavat tällaisesta ratkaisusta CETA-sekakomitealle ja välimiespaneelille. Saatuaan ilmoituksen yhteisesti sovitusta ratkaisusta välimiespaneeli lopettaa työskentelyn, ja menettely päätetään.

KOLMASKYMMENES LUKU

LOPPUMÄÄRÄYKSET

30.1 ARTIKLA

Tämän sopimuksen erottamattomat osat

Tämän sopimuksen pöytäkirjat, liitteet, julistukset, yhteiset julistukset, yhteisymmärrykset ja alaviitteet ovat erottamaton osa tätä sopimusta.

30.2 ARTIKLA

Muutokset

1. Osapuolet voivat kirjallisesti sopia tämän sopimuksen muuttamisesta. Muutos tulee voimaan sen jälkeen, kun osapuolet ovat vaihtaneet kirjalliset ilmoitukset, joilla vahvistetaan, että ne ovat täyttäneet muutoksen voimaantulon edellyttämät omat sisäiset vaatimuksensa ja saattaneet päätökseen sisäiset menettelynsä, tai osapuolten sopimana päivänä.

2. Sen estämättä, mitä 1 kohdassa määrätään, CETA-sekakomitea voi päättää tämän liitteen pöytäkirjojen ja liitteiden muuttamisesta. Osapuolet voivat hyväksyä CETA-sekakomitean päätöksen sellaisten omien sisäisten vaatimustensa ja menettelyidensä mukaisesti, jotka ovat tarpeen muutoksen voimaantuloa varten. Päätös tulee voimaan osapuolten sopimana päivänä. Tätä menettelyä ei sovelleta liitteisiin I, II ja III tehtäviin muutoksiin eikä kahdeksannen (Sijoitukset), yhdeksännen (Rajatylittävä palvelukauppa), kymmenennen (Luonnollisten henkilöiden tilapäinen saapuminen ja oleskelu liiketoimintaa varten) ja kolmannentoista luvun (Rahoituspalvelut) liitteisiin tehtäviin muutoksiin, lukuun ottamatta liitettä 10-A (Luettelo Euroopan unionin jäsenvaltioiden yhteyspisteistä).

30.3 ARTIKLA

Etuuksien käyttö

Osapuolet vaihtavat 10 vuoden ajan tämän sopimuksen voimaantulon jälkeen neljännesvuosittaiset tiedot HS:n lukujen 1–97 tullinimiketasolla sellaisten tavaroiden tuonnista toisesta osapuolesta, joihin sovelletaan tämän sopimuksen mukaisesti suosituimmuustullia ja tullietuuksia. Jolleivät osapuolet toisin päätä, tämä kausi uusitaan viideksi vuodeksi, minkä jälkeen osapuolet voivat jatkaa sitä.

30.4 ARTIKLA

Vaihtotase

Kumpikin osapuoli hyväksyy Bretton Woodsissa 22 päivänä heinäkuuta 1944 tehdyn *Kansainvälistä valuuttarahastoa koskevan sopimuksen* VIII artiklan mukaisesti kaikki vapaasti vaihdettavassa valuutassa suoritettavat vaihtotaseeseen liittyvät maksut ja siirrot osapuolten välillä.

30.5 ARTIKLA

Pääomanliikkeet

Osapuolet neuvottelevat keskenään helpottaakseen pääoman liikkumista välillään jatkamalla pääoma- ja rahoitustaseen asteittaista vapauttamista koskevien toimintalinjojensa täytäntöönpanoa ja tukemalla pitkän aikavälin sijoitusten vakaita ja taloudellisia puitteita.

30.6 ARTIKLA

Yksityiset oikeudet

1. Minkään tässä sopimuksessa ei pidä tulkita luovan oikeuksia tai määräävän velvollisuuksia millekään henkilöille paitsi osapuolten välille kansainvälisen julkisoikeuden mukaisesti eikä sallivan sitä, että tähän sopimuksen vedotaan suoraan osapuolten omissa oikeusjärjestelmissä.

2. Osapuoli ei omassa lainsäädännössään säädä kanneoikeudesta toista osapuolta vastaan sillä perusteella, että toisen osapuolen toimenpide ei ole yhdenmukainen tämän sopimuksen kanssa.

## 30.7 ARTIKLA

### Voimaantulo ja tilapäinen soveltaminen

1. Osapuolet hyväksyvät tämän sopimuksen omien sisäisten vaatimustensa ja menettelyidensä mukaisesti.

2. Tämä sopimus tulee voimaan sitä päivää seuraavan toisen kuukauden ensimmäisenä päivänä, jona osapuolet vaihtavat kirjalliset ilmoitukset, joilla vahvistetaan, että ne ovat täyttäneet omat sisäiset vaatimuksensa ja saattaneet päätökseen sisäiset menettelynsä, tai muuna osapuolten mahdollisesti sopimana päivänä.

3. a) Osapuolet voivat soveltaa tätä sopimusta väliaikaisesti sitä päivää seuraavan kuukauden ensimmäisestä päivästä, jona ne ovat ilmoittaneet toisilleen, että niiden omat sisäiset vaatimukset on täytetty ja sisäiset menettelyt on saatettu päätökseen, tai muuna osapuolten mahdollisesti sopimana päivänä.

b) Jos osapuoli aikoo jättää jonkin tämän sopimuksen määräyksen väliaikaisesti soveltamatta, se ilmoittaa ensin toiselle osapuolelle niistä määräyksistä, joita se ei aio soveltaa väliaikaisesti, ja tarjoutuu viipymättä aloittamaan neuvottelut. Toinen osapuoli voi 30 päivän kuluessa tällaisesta ilmoituksesta joko ilmaista vastustuksensa, jolloin sopimusta ei sovelleta väliaikaisesti, tai antaa oman ilmoituksensa tämän sopimuksen mahdollisesti vastaavista määräyksistä, joita se ei aio soveltaa väliaikaisesti. Jos toinen osapuoli 30 päivän kuluessa tällaisesta toisesta ilmoituksesta ilmaisee vastustuksensa, tätä sopimusta ei sovelleta väliaikaisesti.

Määräyksiä, joista osapuoli ei ole antanut ilmoitusta, aletaan soveltaa kyseisessä osapuolessa jälkimmäistä ilmoitusta seuraavan kuukauden ensimmäisestä päivästä tai muusta osapuolten sopimasta päivästä sillä edellytyksellä, että osapuolet ovat vaihtaneet a alakohdan mukaiset ilmoitukset.

c) Osapuoli voi lopettaa tämän sopimuksen väliaikaisen soveltamisen toiselle osapuolelle annettavalla kirjallisella ilmoituksella. Tämä lopettaminen tulee voimaan tällaista ilmoitusta seuraavan toisen kuukauden ensimmäisenä päivänä.

d) Jos tätä sopimusta tai sen tiettyjä määräyksiä sovelletaan väliaikaisesti, osapuolet ymmärtävät, että ilmauksella ”tämän sopimuksen voimaantulo” tarkoitetaan väliaikaisen soveltamisen aloittamispäivää. CETA-sekakomitea ja muut tämän sopimuksen nojalla perustetut elimet voivat harjoittaa tehtäviään tämän sopimuksen väliaikaisen soveltamisen aikana. Niiden tehtävien harjoittamisen yhteydessä tehtyjen päätösten voimassaolo lakkaa, jos tämän sopimuksen väliaikainen soveltaminen lopetetaan c alakohdan mukaisesti.

4. Kanada toimittaa tämän artiklan mukaiset ilmoitukset Euroopan unionin neuvoston pääsihteeristölle tai sen seuraajalle. Euroopan unioni toimittaa tämän artiklan mukaiset ilmoitukset Kanadan ulko-, kauppa- ja kehitysministeriölle (Department of Foreign Affairs, Trade and Development) tai sen seuraajalle.

## 30.8 ARTIKLA

### Muiden voimassa olevien sopimusten lopettaminen, keskeyttäminen tai liittäminen tähän sopimukseen

1. Liitteessä 30-A lueteltujen sopimusten voimassaolo päättyy, ja ne korvataan tällä sopimuksella. Liitteessä 30-A lueteltujen sopimusten päättyminen tulee voimaan tämän sopimuksen voimaantulopäivänä.

2. Kun kyseessä on 30.7 artiklan 3 kohdan a alakohdan mukainen kahdeksannen luvun (Sijoitukset) väliaikainen soveltaminen, liitteessä 30-A luetellut sopimukset sekä niistä johdetut oikeudet ja velvollisuudet keskeytetään väliaikaisen soveltamisen päivämäärästä lähtien. Jos tilapäinen soveltaminen lopetetaan, liitteessä 30-A lueteltujen sopimusten keskeyttäminen päättyy.

3. Rajoittamatta sitä, mitä 1 ja 2 kohdassa määrätään, liitteessä 30-A luetellun sopimuksen nojalla voidaan nostaa kanne sopimuksessa vahvistettujen sääntöjen ja menettelyiden mukaisesti, jos

a) kanteen aiheena oleva menettely myönnettiin, kun sopimusta ei ollut keskeytetty tai lopetettu; ja

b) on kulunut enintään kolme vuotta sopimuksen keskeyttämis- tai lopettamispäivästä.

4. Rajoittamatta sitä, mitä 1 ja 2 kohdassa määrätään, jos tämän sopimuksen väliaikainen soveltaminen lopetetaan eikä tämä sopimus tule voimaan, väliaikaisen soveltamisen lopettamista seuraavan enintään kolme vuotta kestävän jakson ajan voidaan kahdeksannen luvun (Sijoitukset) F jakson nojalla esittää kanne kaikista tämän sopimuksen väliaikaisen soveltamisen aikana esille tulleista asioista tässä sopimuksessa vahvistettujen sääntöjen ja menettelyiden mukaisesti.

5. Brysselissä 28 päivänä helmikuuta 1989 tehty *Euroopan talousyhteisön ja Kanadan välistä alkoholijuomien kauppaa koskeva sopimus*, sellaisena kuin se on muutettuna, jäljempänä ’vuoden 1989 alkoholijuomasopimus’, ja Niagara-on-the-Lakessa 16 päivänä syyskuuta 2003 tehty *Euroopan yhteisön ja Kanadan välinen viinien ja väkevien alkoholijuomien kauppaa koskeva sopimus*, jäljempänä ’vuoden 2003 sopimus viineistä ja väkevistä alkoholijuomista’, sisällytetään tähän sopimukseen ja otetaan osaksi sitä, sellaisina kuin ne ovat muutettuina liitteellä 30-B.

6. Vuoden 1989 alkoholijuomasopimus ja vuoden 2003 sopimus viineistä ja väkevistä alkoholijuomista, sellaisina kuin ne ovat muutettuina ja tähän sopimukseen sisällytettyinä, ovat etusijalla, jos mainittujen sopimusten ja jonkin tämän sopimuksen määräyksen välillä on ristiriita.

7. Lontoossa 14 päivänä toukokuuta 1998 tehty *sopimus vastavuoroisesta tunnustamisesta Euroopan yhteisön ja Kanadan välillä*, jäljempänä ’sopimus vastavuoroisesta tunnustamisesta’ lopetetaan tämän sopimuksen voimaantulopäivästä. Kun kyseessä on 30.7 artiklan 3 kohdan a alakohdan mukainen neljännen luvun (Kaupan tekniset esteet) väliaikainen soveltaminen, sopimus vastavuoroisesta tunnustamisesta sekä siitä johdetut oikeudet ja velvollisuudet keskeytetään väliaikaisen soveltamisen päivämäärästä lähtien. Jos tilapäinen soveltaminen lopetetaan, vastavuoroisesta tunnustamisesta tehdyn sopimuksen keskeyttäminen päättyy.

8. Osapuolet tunnustavat Ottawassa 17 päivänä joulukuuta 1998 tehdyn *kansanterveyden ja eläinten terveyden suojelemiseksi toteutettavia toimenpiteitä elävien eläinten ja eläintuotteiden kaupassa koskevan Euroopan yhteisön ja Kanadan hallituksen välisen sopimuksen*, jäljempänä ’eläinlääkintäsopimus’, puitteissa saavutetun edistyksen ja vahvistavat aikomuksensa jatkaa työtä tämän sopimuksen puitteissa. Eläinlääkintäsopimus lopetetaan tämän sopimuksen voimaantulopäivästä. Kun kyseessä on 30.7 artiklan 3 kohdan a alakohdan mukainen viidennen luvun (Terveys- ja kasvinsuojelutoimet) väliaikainen soveltaminen, eläinlääkintäsopimus sekä siitä johdetut oikeudet ja velvollisuudet keskeytetään väliaikaisen soveltamisen päivämäärästä lähtien. Jos tilapäinen soveltaminen lopetetaan, eläinlääkintäsopimuksen keskeyttäminen päättyy.

9. 30.7 artiklan 3 kohdan d alakohdan määritelmää ”tämän sopimuksen voimaantulosta” ei sovelleta tähän artiklaan.

## 30.9 ARTIKLA

## Päättyminen

1. Osapuoli voi irtisanoa tämän sopimuksena antamalla kirjallisen ilmoituksen sopimuksen lopettamisesta Euroopan unionin neuvoston pääsihteeristölle tai Kanadan ulko-, kauppa- ja kehitysministeriölle (Department of Foreign Affairs, Trade and Development) tai niiden seuraajille. Sopimus päättyy 180 päivän kuluttua tällaisesta ilmoituksesta. Osapuoli, joka antaa ilmoituksen sopimuksen lopettamisesta, toimittaa ilmoituksen kopion CETA-sekakomitealle.

2. Sen estämättä, mitä 1 kohdassa määrätään, jos tämä sopimus lopetetaan, kahdeksannen luvun (Sijoitukset) määräykset pysyvät voimassa 20 vuoden ajan sopimuksen lopettamispäivästä niiden sijoitusten osalta, jotka on tehty ennen lopettamispäivää. Tätä kohtaa ei sovelleta sopimuksen tilapäiseen soveltamiseen.

## 30.10 ARTIKLA

### Euroopan unionin uusien jäsenvaltioiden liittyminen

1. Euroopan unioni ilmoittaa Kanadalle kaikista pyynnöistä liittyä Euroopan unioniin.

2. Euroopan unionin ja liittymistä hakevan maan välisten neuvottelujen aikana Euroopan unioni

a) tarjoaa Kanadan pyynnöstä ja siinä määrin kuin se on mahdollista tietoja kaikista tämän sopimuksen piiriin kuuluvista seikoista; ja

b) ottaa huomioon kaikki Kanadan mahdollisesti ilmaisemat huolenaiheet.

3. Euroopan unioni ilmoittaa Kanadalle mahdollisen Euroopan unioniin liittymisen voimaantulosta.

4. Riittävän ajoissa ennen maan liittymistä Euroopan unioniin CETA-sekakomitea tarkastelee liittymisen vaikutuksia tähän sopimukseen ja päättää mahdollisista muutoksista tai siirtymätoimenpiteistä.

5. Euroopan unionin uudet jäsenvaltiot liittyvät tähän sopimukseen liittymisasiakirjaan sisältyvän lausekkeen perusteella siitä päivästä alkaen, jona ne liittyvät Euroopan unioniin. Jos liittymisasiakirjassa ei määrätä Euroopan unionin jäsenvaltion ilman eri toimenpiteitä tapahtuvasta liittymisestä tähän sopimukseen, kyseinen EU:n jäsenvaltio liittyy tähän sopimukseen tallettamalla liittymisasiakirjan Euroopan unionin neuvoston pääsihteeristöön ja Kanadan ulko-, kauppa- ja kehitysministeriöön (Department of Foreign Affairs, Trade and Development) tai niiden seuraajiin.

## 30.11 ARTIKLA

## Todistusvoimaiset tekstit

Tämä sopimus laaditaan kahtena kappaleena bulgarian, englannin, espanjan, hollannin, italian, kreikan, kroaatin, latvian, liettuan, maltan, portugalin, puolan, ranskan, romanian, ruotsin, saksan, slovakin, sloveenin, suomen, tanskan, tšekin, unkarin ja viron kielellä, ja jokainen toisinto on yhtä todistusvoimainen.